

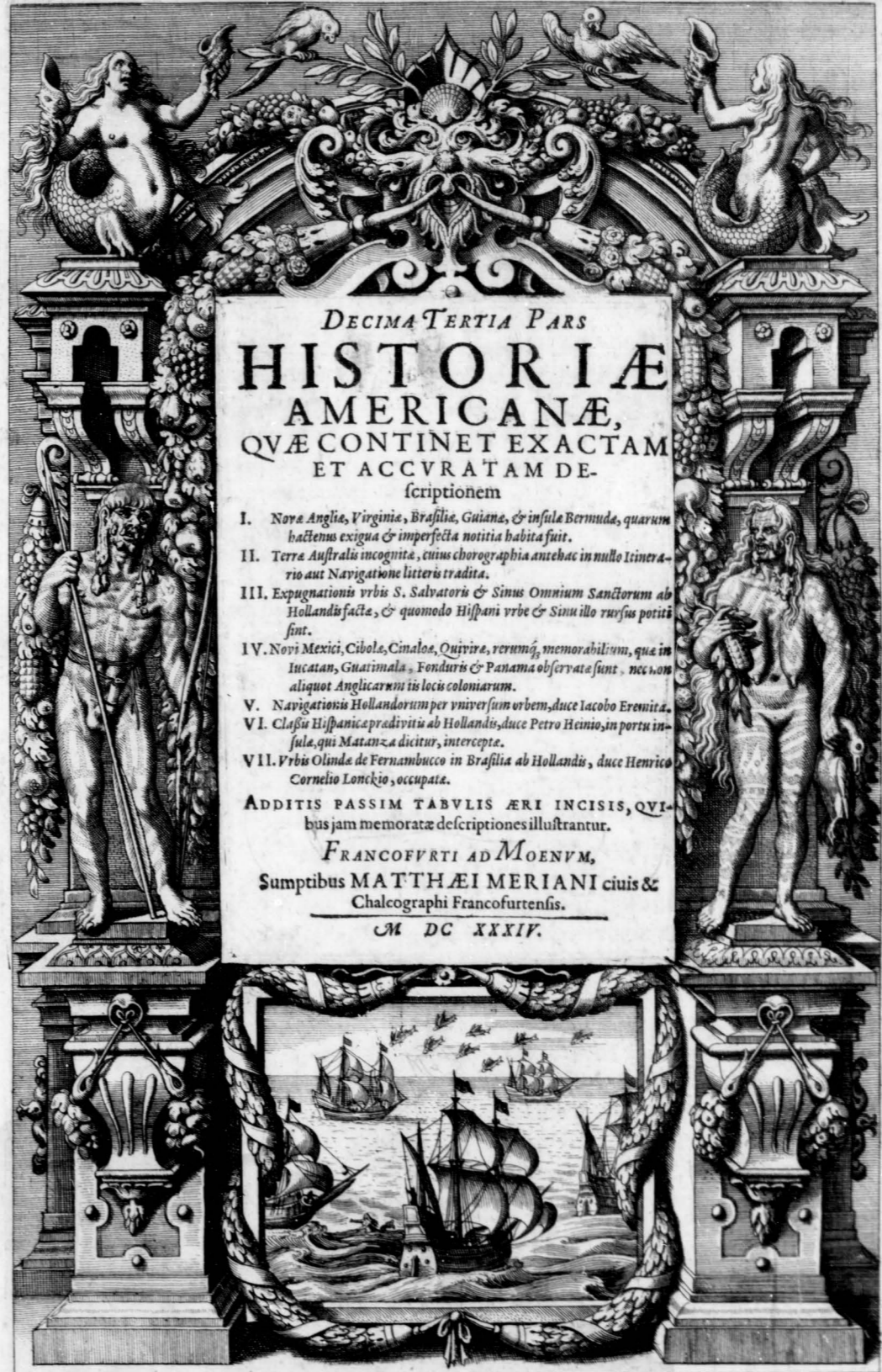
Rincon, <sup>a</sup> G. amba

4

85,695

Q. 15707106

Ex lib. a. coll. Mayer e Cuernca



DECIMA TERTIA PARS  
**HISTORIAE**  
**AMERICANAE,**  
 QUAE CONTINET EXACTAM  
 ET ACCURATAM DE-  
 scriptionem

- I. *Nova Anglia, Virginia, Brasilia, Guiana, & insula Bermuda, quarum hactenus exigua & imperfecta notitia habita fuit.*
- II. *Terra Australis incognita, cuius chorographia antehac in nullo itinera-rio aut Navigatione literis tradita.*
- III. *Expugnationis vrbs S. Salvatoris & Sinus Omnium Sanctorum ab Hollandis facta, & quomodo Hispani vrbe & Sinu illo rursus potiti sunt.*
- IV. *Novi Mexici, Cibola, Cinalos, Quivira, rerumq; memorabilium, qua in Iucatan, Guatimala, Fonduris & Panama observatae sunt, nec non aliquot Anglicarum in locis coloniarum.*
- V. *Navigationis Hollandorum per univesum orbem, duce Iacobo Erenita.*
- VI. *Classu Hispanicae praeivitae ab Hollandis, duce Petro Heinio, in portu insulae, qui Matanza dicitur, interceptae.*
- VII. *Vrbs Olinda de Fernambucco in Brasilia ab Hollandis, duce Henrico Cornelio Lonckio, occupata.*

ADDITIS PASSIM TABVLIS AERI INCISIS, QUI-  
 bus jam memoratae descriptiones illustantur.  
 FRANCOVRTI AD MOENVM,  
 Sumptibus MATTHAEI MERIANI ciuis &  
 Chalcographi Francofurtensis.  
 M DC XXXIV.





## Lectori beneuolo S.



NON abs re summus eloquentiæ ac sapientiæ magister, Cicero, lib. 5. de Finibus ait: *Tantus est in-natus in nobis cognitionis amor & scientia, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura, nullo emolumento inuitata, rapiatur. Videmus, ut pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendisque deterreantur, aut pulsati requirant, & aliquid se scire gaudeant, atque aliis narrare gestiant.* Quemadmodum igitur rerum cognoscendarum studium ex sententia Ciceronis omnibus propemodùm hominibus à natura insitum est: ita illud ipsum in præstantium & fortium virorum animis tantam vim habet, ut illi non contenti aliquid pro se & priuatæ oblectationis atq; vtilitatis causâ legisse, & ea, quæ in patria sua memorabilia occurrunt, annotasse, etiam in peregrinas, ignotas & longè remotas oras, non sine summo vitæ discrimine, se conferant, & incolarum religionem, politiam, mores, atque instituta explorent. Huic laudabili discendi ac peregrinandi desiderio, quod Deus procul dubio in quorundam heroum & virtute præcellentium hominum cordibus ad commune generis humani emolumentum excitauit, hanc historiam Americanam, & regionum hæctenus nobis ignotarum descriptionem, quam tibi Lector nunc exhibemus, post Deum, acceptam ferre debemus. Eam autem tibi eò gratiorem & lectu iucundio rem fore confidimus: quia non tantùm regiones, quæ in aliquot partibus antecedentibus, iam antè euulgatis, memoratæ fuerunt, plenius atque vberius describuntur, sed etiam quædam recens inuentæ, quarum nulla prius mentio facta fuerat, his commentariis insertæ, & tibi ob oculos positæ sunt. Nam vt omnes aliæ artes atq; scientiæ sedula virorum doctorum inquisitione & meditatione indies magis ac magis è tenebris in lucem producuntur, & ad summum perfectionis fastigium ascendunt: ita regiones atque insulæ procul dislitæ multorum eximiorum virorum longinquis peregrinationibus ac nauigationibus quotidie magis magisque explorantur & deteguntur. Tradunt viri eruditione insignes, triplicem esse librum, cuius lectione & meditatione ad cognitionem omnipotentis & sapientiæ diuinæ perducamur, *librum Scripturæ*, qui continet verbum Dei, omnis veritatis fontem, qui nobis rectam viam æternæ salutis consequendæ monstrat: *librum conscientie*, qui arcano mo-

tu nobis dicat & concionatur, Deum esse iustum iudicem, qui non minus certò quàm feuerè omnia peccata & malefacta aliquando puniet: *librum naturæ*, per quem cælum & terram intelligunt: cuius in hoc opere, quo exteras regiones & longè remotas terras atque insulas descripsimus, non exigua folia nobis proponuntur, ex quibus Dei omnipotentiam, sapientiam, ac singularem prouidentiam in gubernanda hac mundi machina, perspicere ac velut oculis intueri possumus. Quoniam verò in magno nostro Americano opere regionum quarundam, quæ versus Septentrionem sitæ sunt, nempe Noui Mexici, Cibolæ, Cinaloç, Tecoantepeci, Quiuiræ, exigua ac ferè nulla mentio facta est, quamuis consideratione ac commemoratione dignæ sint: iccirco earum descriptionem huic quoque parti inserere, & quæ prioribus deerant, supplere volumus. Cumq; instituti nostri semper fuerit, atque etiamnum sit, Americanas nauigationes & historias continuare, in hac parte præter mirabilium quarundam rerum, quas Deus per naturam in regionibus istis operatur, enarrationem, tres insignes nauigationes, ab Hollandis diuersis temporibus in Americam susceptas & feliciter peractas adiecimus. Hæc autem omnia luculentis tabulis æri incisis, quarum vnaquæque suo loco apposita est, ornauimus atque illustrauimus, vt nõ dubitemus, hoc opus, quod non exiguo labore ac sumptibus perfecimus & typis mādari curauimus, tibi, Lector benigne, cui pro modulo nostro inferuire parati sumus, gratum atque acceptum fore. Datum Francofurti 8. Septembr. anno à Christo nato 1633.

*Matthaus Merianus,*  
*Ciuis & chalcographus*  
*Francofurtensis.*



tu nobis dicat & concionatur, Deum esse iustum iudicem, qui non minus certò quàm seuerè omnia peccata & malefacta aliquando puniet: *librum naturæ*, per quem cælum & terram intelligunt: cuius in hoc opere, quo exteras regiones & longè remotas terras atque insulas descripsimus, non exigua folia nobis proponuntur, ex quibus Dei omnipotentiam, sapientiam, ac singularem providentiam in gubernanda hac mundi machina, perspicere ac velut oculis intueri possumus. Quoniam verò in magno nostro Americano opere regionum quarundam, quæ versus Septentrionem sitæ sunt, nempe Noui Mexici, Cibolæ, Cinaloç, Tecoantepeci, Quiuiræ, exigua ac ferè nulla mentio facta est, quamuis consideratione ac commemoratione dignæ sint: iccirco earum descriptionem huic quoque parti inserere, & quæ prioribus deerant, supplere volumus. Cumq; instituti nostri semper fuerit, atque etiamnum sit, Americanas navigationes & historias continuare, in hac parte præter mirabilium quarundam rerum, quas Deus per naturam in regionibus istis operatur, enarrationem, tres insignes navigationes, ab Hollandis diuersis temporibus in Americam susceptas & feliciter peractas adiecimus. Hæc autem omnia luculentis tabulis æri incisis, quarum vnaquæque suo loco apposita est, ornamus atque illustrauimus, vt nõ dubitemus, hoc opus, quod non exiguo labore ac sumptibus perfecimus & typis mãdari curauimus, tibi, Lector benigne, cui pro modulo nostro inferuire parati sumus, gratum atque acceptum fore. Datum Francofurti 8. Septembr. anno à Christo nato 1633.

*Matthæus Merianus,*  
Cuius & chalcographus  
Francofurtensis.



FRETVM MAGELLANNICVM, vnd dessen eigentliche Beschreibung, so die hollender durch schiff vnd auch der leng beschreiben.

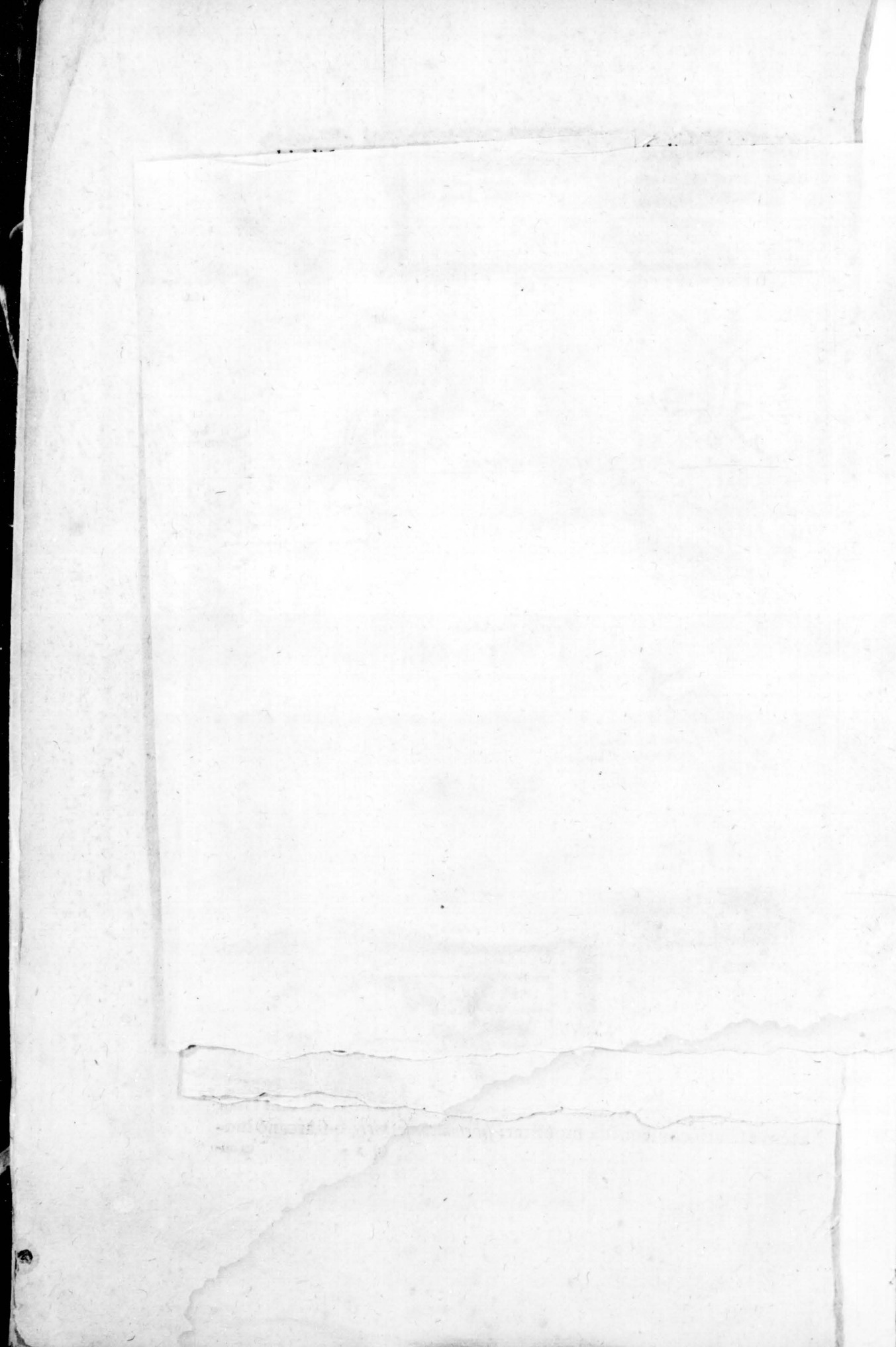


Fretum Magellanicum

- |   |   |
|---|---|
| A. die sechs Schiff kommen in die Enge. | I. Ritters Baij. Kein wilder von 12 schul |
| B. Pinguische Inseln.                   | L. verschlossen Baij.                     |
| C. Pinguins Vogel.                      | M. Felsen baij.                           |
| D. Muschel Bay                          | N. ein wilde frau                         |
| E. Muschel.                             | O. auch ein wilde frau                    |
| F. cap Fruari.                          | P. ein wilder Man.                        |
| G. Cordes Bay.                          | Q. die 2. schiff so wider umb gewendet.   |
| H. der Hollender kirch hoff.            | R. ist vorzeit ein Veflung gewessen.      |









ESCALA GRAFICA  
10  
0  
1  
2  
3  
4  
5  
6  
7  
8  
9  
10

AMERICA  
nouiter delineata.



# DECIMÆ TERTIÆ PARTIS AMERICÆ

SECTIO PRIMA:

## De Terra, recens reperta, seu noua Anglia.

*Quoniam hac regio Canada aditum ab oris Septentrionalibus Europæ ad fines America patet, consultum putavi, hanc nostram historiam ab noua Anglia seu Terra recens reperta auspiciari. Inde, diuini fauoris aura adspirante, paulatim ad descriptionem Virginie aliorumq; locorum, quæ in India Occidentali sita sunt, progrediar: & breuitati ac perspicuitati, quantum fieri potest, studebo.*

CAPVT PRIMVM.

De Terræ recens repertæ situ, fertilitate, portibus, fructibus, animalibus, & magna piscium copia.



**H**æc Insula, quæ vulgò *Terra nouiter inuenta* appellatur, sita est prope regionem Canada, quam Galli Nouam Franciam indigentant, ad angulum maris; & magni fluminis, quod à S. Laurentio nomen habet, ostium sub 46. & 53. gradu latitud. Septentrionalis. Eam primus inuenit Sebastianus Caborus, eques Anglus, ab Henrico VII. Angliæ rege; año Domini 1497. ad explorandum transitum in Cathaiam per Septentrionem, missus. Hunc postmodum alij Angli sequuti sunt: donec tandem anno Domini 1583. nomine & mandato Serenissimæ Reginæ Angliæ, Elisabethæ, Gurfreius Gilbertus, etiam eques Anglus, hanc insulam occupauit. Ac eo tempore Angli, vt ad nauigationes, quas suscepturi essent, victus & annonâ ipsi suppeteret, hanc insulam crebro adierunt, & illius commoditate vsi sunt: Anno autem 1610. Iacobus, Angliæ rex, quibusdam nobilibus & mercatoribus, publico diplomate, potestatem dedit eò navigandi, & insulam sedulo colendi: ex quo factum est, vt vnus anni spatium non exigua hominum multitudo eò se contulerit, & sedem ibi fixerit: sicut postea in sequentibus capitibus vltèrius commemorabimus. Caterùm ex multis obseruationibus & descriptionibus huius insulæ nulla mihi magis probatur, quàm ea, quæ à Richardo Waitborne, belli duce, qui anno 1618. cum multis eò nauigauit, & aliquot annis illic commoratus est, confecta & memoria tradita fuit.

Terra recens inuenta; inquit, est insula, quæ quidem ad America fines porrigitur, ab ea tamen freto quodam, sicut Angliâ à Gallia, disjungitur: iacet sub 46. & 43. gradu: Hiberniam magnitudine æquat; & insulis versus Occidentem sitis obuertitur. Aërem habet benè temperatum & salubrem: nam maxima eius pars tribus gradibus Austro propior est, quàm aliquot Angliæ loca, nec calidi salubritate atque hyemis lenitate Angliæ cedit. Probè memini, anno Domini 1618. per totam æstatem ex aliquot hominum millibus nullum neque juvenem, neque senem, obiisse, aut graui aliquo morbo correptum fuisse.

A

Hæc

Incola quales sint.

Hæc terra incolas habet paucos, eosque agrestes & barbaros, qui nec Deum nec homines reuerentur. Vestitu, moribus, vultu & genere vitæ Indos vicinos, qui in continenti habitant, & à quibus ortum, meo iudicio, traxerunt, referunt. Plerique in locis ad Septentrionem & Occidentem sitis degunt, quæ Angli rarè adeunt. Quantum ex consuetudine exigua, quæ mihi cum illis fuit animaduertere potui, ingenio valent, & sunt tractabiles, modò amicè cum illis agatur. In opere faciendi sunt expediti, & laboris patientes. In hac insula multæ vbiq; amplæ ac commodæ stationes & portus inveniuntur: versus Ortum portus *Trinitatis & Conceptionis*, qui etiam ad Meridiem vsque se extendunt: versus Meridiem portus *Trepassey, S. Mary, Borcell & Plaisante*, qui etiam ad Septentrionem vsque pertingunt. Magnus portus *S. Petri* versus Meridiem patet, & ad Occidentem non nihil progreditur. Hic notandum, ingressus viasque horum portuum ferè omnes concurrere: ita ut si Angli ex vno tantum in alium proficiscantur, facillimè ac nullo labore rotam insulam obire & perustrare possint. Ad portus multæ fructiferæ insulæ reperiuntur: adeòque licet totum terrarum orbem circumnauiges, nullibi commodiores ac tutiores portus, quàm in hac insula, inuenias.

Portuum frequentia.

Portus *Trinitatis* subest 49. gradui latitudinis Septentrionalis, tria habens ostia nauigabilia, quæ ex tribus magnis fluminibus proueniunt. Hunc portum ex omni parte ambit solum vernantibus pratis & pascuis amenum: quod si excoleretur, fruges aliæque ad nauigationem necessaria suppeditaret. Hunc portum Angli tenent, in quo etiam magnam vim piscium in suos vsus capiunt. Non procul inde alia insula jacet, quam *Baiam Floriferam* nuncupant, à nullis piscatoribus, propter altas rupes, quæ nauigantibus periculose sunt, habitata: quam barbari magna ex parte tenent ac colunt. Nec minùs commodus est portus *Trepassey*, qui subest 46. gradui. Aer illic salubrior & iucundior est, quàm in locis jam memoratis. Tutus est & clausus, propter vada fabulosa: aliquanto magis quàm alij, ad Meridiem vergit, atque imprimis commodus est nauibus, quæ ad *Bumdas* in Virginiam aut alia Americæ loca tendunt. Necesse est enim, ut illæ omnes insulam *Trepassey* prætervehantur.

Fertilitas soli.

Solum huius insulæ montibus & vallibus lætis cinctum est, quod æstate multas optimas fabas ac lentescas, sponte suâ, nullaque hominum cultura nascentes, profert. Magnam quoque fanè copiam incolæ, æstate, paruo tempore & exiguo labore, colligere possunt. Hic etiam multa sunt fruticera, & magnus cerasorum, corylorum, pyrorumque prouentus. Nautas & alios noui, qui tam paruo tempore, ut vix credibile videatur, dolium ijs impleuerunt: nec quenquam audiui ex eorum esu in morbum incidisse. Hic etiam omne genus herbarum hortensium, ut & rosæ suauolentes, varij coloris, reperiuntur: nec desunt herbæ salutaris, ad medicinam aptæ. Et si enim vires ac proprietates illarum non exactè nouerim: tamen vsu didici, ac comperi, ægros ex succo earum, quem vino aut cereuisiâ mixtum hauserunt, breui tempore conualuisse. Imò herbæ, quæ locis istis crescunt, non tantùm ad potiones salubriter adhibentur, sed etiam tumoribus & noxiis ac periculosis vulneribus medentur: prout ipsemet vidi, multos succo earum inunctos, sanitati fuisse restitutos. Atque has herbas aliisque plantas terra suis quasque temporibus, absque vlllo labore aut fatigatione incolarum, producit: ex quo iudicari potest, quàm fecunda & rerum omnium abundans sit futura, si hominum manus & diligens cultura accederet. Satis vtiq; terræ huius fertilitas ex eo cognoscitur, quod Angli, qui à paucis annis eam colere cæperunt, vberimam inde variorum fructuum messem, magno cum lucro atque emolumento, reportant. Nihil dicam de raphano, ole-ribus aliisque similibus radicibus, quas copiosè gignit, ut & de præstanti tritico, cuius semen durum & feracissimum est.

Omne genus ferarum.

In multis locis huius insulæ cerui, lepores, vulpes, sciuri, castores, lupi & vrsi, tam ad vtilitatem quam voluptatem, magno numero reperiuntur. Vnum meis oculis vsurpauit, quod notatu dignum est.

Cùm Angli aliquando pisces ad littus apparerent, huiusmodi animalia, atque inprimis aliquot vrsi, magno cum clamore atque vlulatu ex monte descenderunt. Habebam tunc penes me Anglicum molossum, qui illis conspectis ea protinus vehementi cum latratu inuasit. Illa verò caudam motantia ei blandiebantur, eoque inter se recepto tamdiu cum ipso colluserunt, donec eum in montem attraherent. Ille demùm post decimum diem illæsus ad nos rediit. Hoc modo noster molossum bis teruè cum istis animalibus in siluam excurrit, & semper saluus atque integer ad nos reuersus est.

Varia aues.

Fert etiam hæc terra falcones, perdices, turtures, & præterea ingentem auicularum multitudinem, quarum nomina mihi nunc non occurrunt, nec omnia mihi nota sunt: ut & luscinia aliæque volucres suauius cantillantes: adhæc vultures, corui, aliæque aues rapaces, quibus hæc ora abundat. Quod attinet ad aues aquaticas, tot & tam excellentes hic reperiuntur, ut non existimem, vllum in orbe locum esse, vbi similes inueniantur. Quid commemorem anseres, anates fe-

ras,

ras, columbas, aliasque aues, quarum hic numerus est infinitus? Sunt præterea hic aues, quas Angli *Pinguines* vocant, anseribus quidem non ab similes, sed propter alarum breuitatem, quæ palmas non sunt longiores, volare nequeunt. Harum auium atque anserum tanta est copia in parua quadam insula, ut inde centenæ ad naues volitent, & in ijs capiantur. Insuper aliæ ibi aues reperiuntur, quas boues & vacas appellant, ex quibus cibus pro nauis & piscatoribus paratur: quibus etiam pisces falluntur & capiuntur.

Nec est, quod hic fontes, lacus, flumina, & aquas dulces, quæ passim scaturiunt, desideres. Habent istæ aquæ non tantùm salubrem, sed etiam gratum & iucundum saporem. Ligna ad struendum focum satis superque suppetunt: egregiæ item atque vtilis arbores, præsertim piceæ, ex genere cedrorum & abietum, quæque ad malos, tabulata & plurimos alios vsus idoneæ sunt: quales in Norvvegia nascuntur. Ex his magnam resinæ copiam expressimus & concessimus. Ad summam, qui diligenter hanc terram explorabit & peruestigabit, non tantum has arbores, quarum iam mentio facta est, sed etiam multas alias, fructu atque vtilitate eximias, in ea inueniet. Aeris & ferri fodinæ quærentibus largè se offerunt.

Flumina, riuus & portus, optimos & grati saporis pisces suppeditant: quales sunt salmones, anguillæ, haleces, trutta palato iucundæ, aliæque piscium genera, quæ nobis ignota sunt. Quibus adde limaces marinos, durissimis testis coopertos, & similia. Ad littus ova magno numero ponunt, quibus aues marinæ pascuntur & saginantur. In aquis etiam ceti, delphines atque alij pisces marini qui sunt coloris sulphurei, natant.

Maximum verò commodum, quod ab hac insula percipitur, ex aqua salâ prouenit, cuius beneficio neque Hispania, neque Gallia, neque Bataua carere potest. Sunt qui credant & affirmant, Batauos ex solo sale, quod hinc auerunt, quinquaginta millia librarum Anglicarum quotannis lucrari. Ex Cantabria & Gallia plurimæ naues ad huius insulæ fines & in Canadâ appellant. Quidam numerant quadringentas naues, quæ eo quotannis, piscatus gratiâ, vela faciunt. Quod si certus & constans ordo inter Anglos, qui ad illam insulam, quæ Regis Angliæ imperio parer, colendam mittuntur seruetur, plus vtilitatis ad ipsos, cum aliarum gentium dispendio, rediret.

Ut autem de Anglorum nauibus tantummodò loquar, sciendum est, anno 1618. ducentas & quinquaginta naues illic in anchoris stetit, quæ tantæ magnitudinis erant, ut singulæ sexaginta plus minus onera ferrent. Nam et si quædam inter illas, minores erant: tamen earum defectum aliarum grandior moles supplebat. Itaque omnibus his nauibus centies quinquagies mille onera portabantur. Nauis autem, quæ sexaginta est onerum, pro ratione & consuetudine recepta, viginti nautis indiget. Secundum hunc numerum in omnibus illis nauibus quinque millia Anglorum erant. Earum vnaquæque 120000. pisces & quinque cados olei, præter alia, veheret. Iam si mille pisces quatuor libris Anglicanis, quod est vile admodum pretium, æstimentur, summa omnium 480. libras Anglicanas conficiet. Vnde patet, quantum emolumentum ex hac insula capere liceat.

## CAPVT SECVNDVM.

## De supellectile incolarum, &amp; de Sirenibus, quæ illic conspiciuntur.



Nocolæ huius insulæ magnam habent copiam *Oakari*, quod est genus vernicis, quo corpora, arcus sagittas atque etiam naues illinere & colorare solent. Naues eorum propemodum similes sunt ijs, quarum vsus est Londini in Tamesi: nisi quod aliquanto sunt longiores. Fabricantur illæ artificiosè ex corticibus arborum, & compages pice inducuntur. Ex quibusdam etiam corticibus vasa conficiunt, quæ ipsis sunt vice lebetum. In ijs coquunt suos cibos: prout Angli quidam anno 1618. viderunt & experti sunt. Nam cum tres nauæ, qui suas anchoras in littus eiecerant, noctu à barbaris spoliati & vestibus suis exuti fuissent, postero die illi prædones istos persequuti sunt, quos in tribus tentoriis cum nauiculis commorantes inuenerunt.

Hi audito sclopeti ictu, quamprimum nudo corpore (caput solummodò pileo & pellibus confecto tectum erat) aufugerunt. Nauæ in tentoria ingressi tres huiusmodi lebetes ex corticibus factos, ut & alios quosdam ejusdem materiæ, sed angustiores atque altiores, nacti sunt. Ibidem multas ceruorum, castorum, delphinum, aliorumque piscium marinorum pelles, nec non diuersi generis carnes repererunt: quæ omnia cum arcibus sagittis, & magna copia *Oakari*, multisque aliis rebus, secum alportarunt, quia barbari sua ipsis eripuerant, & vnam ex nauiculis cum modò dictis arcibus, sagittis & multis pellibus mihi donarunt.

Monstra  
marina, seu  
Sirenes.

Silentio præterire non possum monstrum marinum, quod anno 1610. vidi. Nam cum aliquando summo mane ad littus prope portum S. Ioannis staré, Siren summa celeritate adnatauit. Erat illa admodum formosa, & virginem vultu, oculis, naso, auribus, mento, ore, collo & fronte referebat. Crines habebat carulei coloris, qui ab humeris dependebant. Ut mihi videbatur, veri erant crines: nam monstrum hoc ego & famulus meus, qui etiamnum viuit, diu multumque sumus contemplati. Cum fatillæ vnus spatium à nobis abisset, adeo sum consternatus, vt illico retrocederem.



Cum nos conspiceret, in aqua se demisit, & mox iterum emerit, eumque locum petiuit, quod ad terram appuleram. Procul eam intuenti visa est ad umbilicum vsque hominis imaginem gerere: inferiores partes piscis formam representabant. A tergo illam non vidi, neque dicere possum qualis ab ea parte fuerit. Idem monstrum paullo post ad nauem accessit, in qua erat Gulielmus Habridge, tunc temporis meus famulus, nunc centurio in India Orientali. Cum nauis propinquasset, omnibus viribus conabatur in eam insilire. Qua re territi, qui in nauis erant, illud sustibus abegerunt. Inde ad duas alias naues se conuertit: cuius conspectu nauis perculsi, è nauis in littus fugam se proripuerunt. Quoniam igitur de monstris marinis & Sirenibus multa litteris tradita sunt, hæc, quorum ego cum multis aliis testis oculatus esse possum, hoc loco recensere volui. An verò hoc monstrum Siren aut aliquid aliud fuerit, aliis discutiendum relinquo.

### CAPVT TERTIVM.

Alia quadam memorabilia de incolis huius insule narrantur, & quomodo Angli domicilium in ea fixerint.



Nno 1618. cum Anglorum colonia quosdam ad hanc insulam vterius explorandam misissent, illi non procul à portu S. Trinitatis (qui alias barbarorum portus appellatur) in casulas quas-

quasdam incolarum, quæ tamen omnino vacuæ erant, inciderunt. In vna tamen ahenum, togam pellitam, aliquot piscium marinorum, qui Latinis apuæ dicuntur, exuvias, cum vetere velo, inuenerunt: quæ omnia suo loco reliquerunt, appositis quibusdam vilioribus mercibus, vt hoc pacto barbaros ad aliquam communicationem & mercium suarum cupiditatem allicerent. Casula illæ desuper assulis compactæ, & ceruorum pellibus contextæ sunt, formam quadratam, in quarum medio focus accenditur. Duplici vtuntur perticâ piscatoriâ: vna quatuor pedes longa est, ex abiete confecta: altera decem pedum longitudinem habet, ex duobus lignis abiegnis constans. Breuiore, loco pali, vtuntur: longior conti vsum in nauigando ipsis præbet.

Inde emissarij Anglorum ad portum, qui omnium Sanctorum vocatur, venerunt: vbi duas celoces conspexerunt, quarum vna, in qua barbarus erat, candidum vexillum ex pelle lupi confectum manu tenens, ad ipsos admouit. Vexillifer iste magnum strepitum edidit, & vexillum suum vehementer agitauit: quod Angli pacis signum interpretati sunt: ideoque & ipsi candidum vexillum protulerunt, & illis cum nauis sua obuiam iuerunt. Barbari, ab Anglis aduentantibus sibi metuentes, fugam arripuerunt: quam obrem Angli iactis anchoris, substiterunt: quod barbari conspicati, rursus ad eos se conuerterunt. Quo facto, Anglus quidam scaphâ, seu ligno excauato, cum vexillo littus petijt: vicissim duo barbari cum sua celoce similiter ad littus nauigarunt: ex quibus vnus, qui vexillum manu gestabat, illud mirabiliter vibrauit, & habita ad Anglum proluxa oratione, vexillum suum ad ipsius pedes deposuit. Quo obseruato, Anglus idem fecit. Secundum hæc barbari saltare, tripudiare & cantillare ceperunt, ex quibus vnus Anglo torquem coriaceum, ex quo conchæ marinæ artificiosè elaboratæ dependebant, cum cultro & penna, quam aure gerebat, donauit: alter ipsi sagittam, aculeo destitutam, dedit. Hunc Anglus cultro, alterum pileo & mantili remuneratus est. Tum omnes tres prehensis manibus canere & choreas agere ceperunt. Post alius accessit Anglus, cui vnus ex barbaris obuiam processit, & ipsi pariter torquem, vt priori, dono dedit, à quo cultrum & frustulum æris recepit.



Quo omnes quatuor vehementer gauisi riserunt, & varia lætitiæ signa ediderunt. Præ gaudio barbari mox sibi, mox Anglis pectora palmis pulsarunt. Angli nutu ac certis signis perterunt, ut quatuor barbarorum se ad naues comitarentur, ex quibus ipsis cibum & potum præbituri essent: illi verò significarunt, sibi quoque cibum in suis celocibus non deesse. Nihilominus duo ex ipsis ad Anglorum naues vecti sunt, à quibus indusium & mantile, panem item nauticum, butyrum, uvas passas, cereuisiam, vinum igni eliquatum acceperunt. Vnus ex illis, cum vinum ipsi propinatum exhausisset, in scyphum flauit, magno strepitu edito: mox omnes incachinnos effusi sunt. Barbari quoque Anglis torques fictiles & similia munuscula obtulerunt. Vnus ex illis, qui postremus ad litus accesserat, contum manu tenebat, cum quo obambula- bat. Is cæteris ciuilior erat, & imperium in reliquos obtinere videbatur: cui cum Angli ali- quid suorum ciborum præbuisent, ille beneficium hoc sagittâ, quæ aculeo carebat, pensare voluit. Angli eum munere reciproco duodecim ligularum ornarunt. Postquam barbari cibo potu- que cum nostris se oblectassent, vnus ex ipsis ad suam celocem properauit, ex qua carnem cerui- nam, Sole aut fumo induratum, attulit: tum cultrum, quem humero ferabat, eduxit, coque car- nem quæ gratissimi saporis erat, in plures particulas dissecuit, & inter omnes distribuit. Alius ad litus prociuit, & radicem è terra extraxit, quam Anglorum primario exhibuit: sed quia terrâ adhuc adherente immunâ erat, quidam eam ex manibus ipsius ereptam probè in litore abluit: quam postea in quatuor frustra diuisam inter Anglos partitus est. Tandem is, qui conrum gerebat, candidum vexillum sustulit, quod Anglorum antesignano dedit, nutu innuens aduersperascere: quàm ob causam barbari discesserunt, & ad suas celoces reuer- si sunt.

In duabus celocibus octo homines erant, mediocris staturæ, & conuenientis proportio- nis. Plerumque nudo capite incedunt, comâ promissâ & crispâ, cirro oblongo, qui à verti- ce in tergum dependet, & pennis inuolutus atque ornatus est: in fronte cincinnos alunt, quibus itidem pennæ sunt insertæ. Insuper togam ex ferarum pellibus contextam, & ad genua vsque propendentem gestant: à cubito brachia habent nuda, ut & pedes ac tibias: vnum tan- tum modò vidimus, chirothecis & calceis indutum. Oculis sunt prominentibus, facie fusca: quidam nigros alii candidos, nonnulli flauos crines gerunt: faciem habent latam, Oakaro tin- ctam & inuictam: vestes, quas gerebant, eiusdem erant coloris. Ipsi sunt pectorosi, erecto & valido corpore animo intrepido. Nauigia eorum supra descripsimus: quædam ex illis sunt grandiora viginti circiter pedes longa, & quatuor cum semisse lata, sicut ipsi vidimus. Ab his barbaris Angli pelles diuersorum generum acceperunt, pro quibus ferrum, ligulas & alia quædam minuta ipsis dederunt.

In hac insula Angli quatuor aut quinque ciuitates & magnas colonias nunc tenent, quæ à compluribus nobilibus, mercatoribus atque aliorum ordinum hominibus ibidem sunt constitu- tæ. Illi anno 1622. & 1623. inde scripserunt, se tempore messis triticum, auenam, hordeum, & omnis generis fruges, item fabas, quæ sint prægrandes, colligere: imò scribunt, quæcun- que ex Anglia eò vexerint, atque illic seuerint, felicius, quàm domi, crescere, & meliores fru- ctus proferre. Quid dicam de lætis pascuis & pratis, de hortis amœnis, qui non minorem v- tilitatem quàm delectationem afferunt? Sunt etiam illic tempestates anni mitiores & iucundiores, quàm in Anglia. Igitur bene sit illis, qui eò profecti sunt, & terram illam colunt.

## CAPVT QVARTVM.

## De religione ac ritibus eorum, qui in noua Anglia

reperiunt, atque etiamnum ibidem degunt.

**N**oua Anglia juxta angulum Canadæ sita est, prout patet ex ta- bulis Geographicis: quò Angli ab aliquot annis varias colonias deduxerunt. De incolis huius loci aliquid hoc loco commemorare volui, ut Lectorem oblectem, & commoditates, quibus illic frui licet, indicem. Cæterum quæ hic narro, ea ex quorundam scriptis, qui ante aliquot annos vixerunt, depromsi. Quod ad reli- gionem incolarum attinet, in ea antehac erratum fuit. Quidam enim, qui exiguo sal- tem tempore cum illis sunt conuersati, existimarunt, eos nullum Deum colere, sed bestiarum

## Sectio I. De Terra nuper inuenta.

more absque vlla religione & numinis reuerentia viuere. Iam verò compertum est, quòd plures deos colant & adorent: vni autem maximè honorem deferant, quem Kichtan nominant, quem- que reliquos omnes creasse, ipsum verò à nullo creatum autumant. Kichtan (inquiunt) cælum & terram, mare atque omnes creaturas, quæ illis continentur, ex nihilo condidit, simulque marem & faminam, à quibus nos, & totum genus humanum originem trahimus. Quomodo autem per totum orbem terrarum tam distitis locis dispersi fuerimus, ignorant. Principio (aiunt) nullus fuit rex seu Sachim, præter Kichtan, qui nutu omnia regebat. Hunc putant versus Oc- cidentem habitasse: credunt etiam, probos post hanc vitam in regnum suum Kichtan transferri, cum amicis & familiaribus degant, atque omnibus bonis affluant. De impiis ita se sentiunt, quan- do ad ostium sui Kichtan veniant, & illud pulsent, deum illum ipsis respondere: Quæbet, hoc est, abite: nam nullus vobis locus in meo regno patet: proinde illos postea in perpetua egestate, labore ac miseria oberrare. Nemo (ut prohibent & credunt) deum ipsorum vnquam de facie ad faciem vidit: nihilominus seniores multa de eo commemorant, & liberis suis præcipiunt, ut eum colant, ac nepotes & posteros suos in ipsius timore educent. Illum suum Kichtan habent pro bono ac beato Deo: quocirca quando aliquid, quod magne est momenti, conse- qui atque impetrare volunt, in publico cætu eum inuocant. Similiter quando terræ fertilitatem, victoriam contra hostes, aut aliquid simile contra hostes exoptant, in honorem sui Dei festum diem instituunt, in quo conueniunt, canunt & saltant, atque ita gratias illi agunt. In eiusdem memoriam, lauream & alia eiusdem generis texunt.

Præterea aliud idolum, quod Hobbanock nuncupant, se ego Diabolum esse arbitror, vene- rantur atque inuocant. Huic supplicat, quando sunt faucij & graui aliquo vulnere debilitati. Si vulnus sanabile sit, responderit ille dæmon, se eos curaturum, & vulnus illud suâ causâ ipsis in- flictum fuisse, propterea quòd contra ipsum deliquerint: & tunc vulnus breui temporis spatio sanatur. Si vulnus sit lethale, responderit, hoc vulnus ab ipso deo irato Kichtan proficisci, ideoque profus incurabile esse. Quæ causa est, cur ægri & faucij hunc deum non inuocent. Cæterum autem dæmon iste Hobbanock variis formis, modò hominis, modò cerui aut aquilæ, plerumque autem serpentis, ipsis apparere solet. Non tamen promiscuè omnibus, sed præcipuis tantum, atque in- primis doctis se conspiciendum præbet. Sunt autem trium generum homines, quos sua consue- tudine dignatur. Quod sit nomen atque officium primorum, me sanè adhuc latet: attamen magno in honore habentur, vulgòque creditur, eos ab omni ictu immunes, nulloque telo pene- trabiles esse. Alterum genus sacerdotum, Povvah: tertium, Pninsæ appellant.

Officium sacerdotum Povvah in eo versatur, ut Diabolum inuocent, & pro ægrorum ac fau- ciorum sanatione comprecantur. Peractis precibus, plebs eas confirmat, additâ solenni clau- sulâ, Amén. Interdum, sed rarò, cum sacerdotibus suaue melos inchoant. Hoc genus sacer- dotum in sermone liberum est ac promptum, vultu severo, ac precibus pro ægroto conceptis, mi- rabiles & terribiles gestus adhibet. Si æger ex vulnere laborat, operam dat, ut illud repurgetur, & sanies educatur: quapropter, si sit sanabile, serpens, aut VVobfacuck, hoc est, aquila, quæ humero ipsius insidet, illud lingit & exsugit. Sacerdos verò quemquam sibi tunc adesse non patitur, & sibi omnem medelam attribuit. Quòd si æger alio aliquo morbo conflictetur, certum & infalli- bile sanitatis signum esse censent, si subdolosus iste dæmon decumbentem adeat, & quacunque for- ma se ipsi conspiciendum præbeat. Et sicut olim Apollo Delphis, & Diana Epheso sua templa habebant: sic dæmon iste certis locis ab idololatris inuocatur. In precibus, quæ pro ægro ad il- lum funduntur, pelles, lebetes, secures, ferta, cultri, aliaque multa huic dæmoni vouentur, si æger pristinam valetudinem recuperet: an verò postea vota exsoluantur, mihi non cõstat. Alias ipsorum ceremonias multoties vidi: ac licet eos sæpè melius informare atque erudire studuerim: tamen ab hac idololatria ac Diabolicis imposturis auocare non potui. Quidam ex ipsis promi- serunt, se effecturos, ut Diabolum visibili formâ mihi appareret: ideoque aliquam apud eos mo- ram feci: præsertim eum sacerdos Povvah aduentare nunciaretur. Sed nihil vidi: & alij quidam, nostris præsentibus, asseruerunt, eum nunquam apparuisse. Quando mulieres parturiunt, sacerdotem Povvah aduocant: tametsi plerumque mulieres tantis sint viribus, ut facili- me pariant: adeoque triduo post partum, etiam hyberno tempore, puerpera cum infante nauigio & aquis se committit. Diis suis crebra sacrificia offerunt, & in quibusdam casibus, suismet liberis non parcunt. Multis in locis, etiam finitima sint, magna caeremoniarum ac rituum sacrorum diuersitas cernitur, quidam etiam hodierno die idolo suo Kichtan non omnino fauent. Fuerunt, qui me au- diente, conquererentur, deum suum Kichtan ante paucos annos in multo maiori pretio fuisse, quàm nunc sit. Incolæ, quos Nanohyganfates vocant, cæteros superstitione vincunt. Hi diis suis amplam & splendidam domum extruxerunt, quam nemo nisi sacerdos, intrare audeat, præterquam semel in anno, & festo quodam solenni, quod omnibus notum est, & quo diis suis ex facultatibus

quas ha-

Ex litteris  
Anglorum,  
anno 1622.  
scriptis.

7

De supremo  
deo Barba-  
rorum, quæ  
Kichtan vo-  
cant, &  
quid de eo  
credant:

Idolū Hob-  
banock,  
quod vulba-  
rum morbo,  
& quando  
vulnus ac-  
cipiunt,  
inuocant.  
Eius variâ  
apparitio-  
ne.

De sacerdo-  
tibus Po-  
vvah, & e-  
orum officio.

Gestus, caer-  
monia &  
mos eorum.

Facilis par-  
tis mulie-  
rum.

Barbarorum donaria.

quas habent, ea afferunt, quæ in re familiari maximi faciunt: qualia sunt lebetes, pelles, secures, ferta, cultri, & quæ sunt huiusmodi. Tunc in media illa domo magnus ignis accenditur, in quem Sacerdos donaria conicit, atq; in cineres redigit. Ad hoc sacrificium quilibet confert, quantum potest: atq; is reliquis præfertur, qui plura & meliora attulit. Hoc genus sacrificij vicinis incolis admodum placet: quo nomine optant, vt sui Sachini seu reges idem in suis regnis imperent. Nam quodam tempore cum pestifera lues passim sæuiret, soli Nanobiggansates ab ea immunes fuerunt: quod huic religioni & sacrificio acceptum tulerunt.

De equibus & fortitudine bellica excellens virtus, qui Panieseri dicitur.

Panieseri sunt viri sapientiâ & fortitudine præstantes, quibus (vt fertur) fraudulentus ille Satan crebro apparet, atq; vt verisimile est, sedus cum ipsis pacificatur, ne à sagittis, cultris, securibus alijsq; armis lædantur: ideoq; sibi & alijs persuadent, ictum quemcunque nullam in se vim habere: & quamuis omnes in bello sua corpora eodem colore imbuant, ita vt agrè dignosci possunt: tamen se inuicem optimè norunt. Mortem non reformidant, & prælium tam animosè ineunt, vt vnus eorum centum ex reliqua turba facillè in fugam agere possit. Apud vulgus & quoscunque alios magno sunt in precio: à regibus ad consilia & deliberationes adhibentur: nec ipsis inconsultis vllum bellum aut graue negotium suscipitur. In bello ad legionem prætoriam assumuntur, & nusquam reges cunct, nisi horum aliquot in suo comitatu habeant. Plerique sunt proceræ staturæ & magni roboris, inediæ, laborum, ac tempestatum patientes: ciuilitate, humanitate & ingenio reliquos incolas superant: cædes, mendacia alijsq; flagitia auerfantur: honoris & existimationis suæ maiorem rationem habent, quàm Christiani. Et ne bello inelytus ipsorum ordo per-

Exercitatio inuentus, & consuetudo orationis Panieserorum.

eat, optimos ingeniosos & maximæ expectationis pueros eligunt, quos à teneris ad laborem & operosâs exercitationes afflu faciunt, iisq; varias viuendi regulas præscribunt, nullo ad otium & ignauiam tempore concessio, nec permittunt vt delicatis cibis vescantur, aut genio indulgeant. Quando ad senectutem peruenerunt, quo tempore Diabolus ipsis certâ formâ apparet, Sentrionis aut amarissimæ cuiusdam herbæ succum ipsis ingerunt, donec ille vomitum cieat: quem catino excipiunt, & iunioribus bis teruè hauriendum præbent. Eo natura ipsorum ita debilitatur, vt tandem sanguinem mittant, viribus vsque adeo fractis & prostratis, vt neq; incedere, neq; stare aut cubare possint. Tum in locum vmbrosûm auferuntur, periculo factò, an fortes ac patientes sine futuri. Quinetiam baculis tibias eorum percutiunt, & per ludimagistros eos cedunt, vt nudis pedibus per vepres ac sentes incedant, & cutem pungant ac lædant. Hoc modo indurati, ministerio præfecti sui, hoc est, Diaboli, se addicunt.

Barbarorum reges & principes.

Nomen Sachin non modò regibus, sed etiam alijs principibus tribuitur. Horum sunt multi, qui sub imperio & tutela regum viuunt, iisque tributum annuum pendunt. Non fas est ipsis absq; regis venia bellum mouere. Vnusquisque eorum sedulam & paternam viduarum atque orphanorum, qui pauperes & ab amicis derelicti sunt, curam gerunt. Nemo ducit vxorem conditione se inferiore, ne genus suum per huiusmodi vxorem vilescat & contumeliâ afficiatur. Et si verò multas vxores & concubinas alant: tamen omnes primæ ac supremæ parere & subesse coguntur: & illa, consentiente marito, reliquas concubinas dimittere atque abigere potest: sed maritus à prima vxore nunquam diuertit.

Quod ad regimen ipsorum attinet, illud non est electiuum, sed hæreditarium. Si verò rex decedat, & filium aut filiam minorem relinquat, regnum per aliquem ex proceribus administratur, donec defuncti regis relictus hæres plenam ætatem assequatur. Principes ac dynastæ suarum ditionum qualitatem probè cognitam & perspectam habent. Si quis animum ad agriculturam applicare velit, certa agrorum portio ipsi à domino assignatur. Quando aliquis subditus in sui domini territorio feram aut aliud animal capit, quartam partem illi tradere tenetur: si quid in aquis & mari piscetur, pellis domino debetur. Sachini plerunq; terminos & magnitudinem suæ ditionis ignorant. Omnes viatores & peregrini sub tectum Sachini recipiuntur. Quando adueniunt, cuiusdam ad hanc rem ordinato declarent oportet, quamdiu illic commorari, & quonam postea proficisci velint. Tunc omnes admittuntur, & singuli pro sua conditione tractantur. Quicumque sint, tantum illis subministratur, quantum sufficit.

Vestigal & tributum quod a subditis penditur.

Panieseri plebem quotannis semel admovent, vt regi certam frumeti mensuram afferant: quo mandato publicato, subditi in agro prope Regis aulam magnos frumenti acervos comportant, adstantibus Panieseris, qui regis nomine omnibus debitum vestigal vltro ac liberaliter pendentes gratias agunt. Tandem rex ipse prodit, qui non tantum obsequium subditorum morigerorum laudat, sed eos etiam magnis præmijs afficit.

Visitatio & cura ægrotorum.

Ægrotos amici quotidie inuisunt: propinqui autem & consanguinei ipsis inseruiunt, nec ab iis discedunt, antequàm vel conualescant, vel moriantur. Mortuos aliquandiu lugent, idque singulis diebus, manè & vesperi: imò amicorum obitum tam lugubri carmine deplorant, vt peregrini, qui illud audiunt, lachrymas continere non possint. Sin autem ægroti sanitati restituantur, amici frumen-

frumentum & alia dotia afferunt, quibus sumtus in morbo factos sarciant. Festum quoque peculiare eam ob causam instituit, in quo se cibo potuque & cantu recreant: quod festum Comico appellatur.

Mortuum storeæ inuoluunt, posteaque sepeliunt. Si sit rex, sepulchrum palis circumdant, & omnes res ipsius pretiosas in illud coniciunt. Si sit puer, omnem ipsius ornatum pater vnâ cū eo terræ mandat, & in testimonij luctus caput obnubit. Si maritus aut vxor è viujs excedat, regmè, quo domus cooperta est, amouent, & illud mortui sepulchro imponunt, & larem cum supellectile aliò transferunt.

Viri operam dant venationi, & iaculando se exercent: interdum etiam piscibus capiendis intenti sunt. Fæminarum officium est, vt rem domesticam curent, neq; ea solum peragant, quæ ad familiæ administrationem pertinent, sed etiam alia munia obeant. Tempore messis prouident, vt frumentum omne ex agro, quem possident colligatur, & domus annonâ instruat: alia præterea officia viliora, quæ seruorum & ancillarum propria sunt, ipsis incumbunt. Iuniores ætate prouectos summo honore prosequuntur, & in eorum conspectu suis defunguntur laboribus. Iuuenes & virgines comam aliter componunt, quàm viri aut mulieres, ex eoq; iuniores à senioribus, cælibes à maritis, virgines ab vxoribus discernere promptum est. Nemo pro viro habetur, nisi aliquid præclari agrestis sit, & præstiterit. Viri Nicotianæ fumû affatim hauriunt: quod pueris & iuuenibus vitio vertitur. Nomina eorum sunt diuersa, & singula aliquid peculiare significant. Quando virilem ætatem attigerunt, ea mutant, & noua sibi nomina, ex re aliqua fortiter gesta, imponunt.

Quando virgo nuptias celebrat, capillos uestat, & interea redimiculum gestat, donec illi iterum crescant. Mulieres sunt ingenio & moribus planè diuersis. Quædam adeo sunt modestæ, & verecundæ, vt adstantibus viris non loquantur: quæ est nota pudicitia & castitatis: aliæ sunt animosæ, audaces & plerunq; meretrices. Si qua mulier durum & austerum maritum habet, quem nulla ratione inlectere & sibi conciliare potest, ad hostes profugit, à quibus benignè & humaniter excipitur. Nam vbi mulierum est frequentia, ibi maior quoque est rerum copia, & penus locupletior. Quando mulier in mensuris est, secedit in locum quandam solitarium: illis liberata, abluit se cum omnibus, quæ attigit, & domum reuertitur. Maritus vxorem propter adulterium percutere, & cum ea diuortium facere potest. Sunt inter eos scorta illustria, quæ aut viduæ sunt, aut thori expertes puellæ, aut faminae propter adulterium exactæ. Nam vir quamuis infimæ fortis, non patitur vxorem scortari aut adulterium committere.

Quæ ad politica attinet, Sachnius ipse partes contendentes audit & examinat: quo factò sententiam pronunciat. Grassatores prima vice publicè puniuntur: deinde fustibus à Sachino cæduntur: tertio nasus ipsis cultro finditur, vt tanto melius ab omnibus noscantur, spernantur ac repellantur. Homicida capitis supplicio afficitur. Sachnius seu rex non modò sententiam fert contra reum, sed eandem ipse exequitur, si præsens sit: si absit, carnifici cultrum tradit. Si reus fuisse solummodò ac verberibus coercendus est, solus Sachnius hanc de ipso pænam sumit. Tunc reus in genua procumbit, & nudo corpore verberibus malè multatur: dum cæditur, nullum signum doloris edit. Turpis enim existimant, huiusmodi pænam absque gemitu & lamento non sustinere, quam scelus aliquod perpetrare.

Vestitus ipsorum huiusmodi est. Tibialia & caligas ex pellibus ceruinis confecta gestat. Calceis ex eodem corio vtuntur. Loco pallij pellem ceruinam superinduunt, in quam se quodammodo inuoluunt. Hoc habitu peregrinantur & iter faciunt. Domum redeuntes, tibialia & caligas exuunt, & aquam ex iis exprimunt, si fortè pluuia fuerint madefacta. Eadem postea perfricando molliunt, & viui rursus apta reddunt. Vestibus exuti, linteolum corpori appendunt, vt pudenda tegant. Hyeme pellem vulpinam dextro brachio iniiciunt. Fæminæ genua funiculis cingunt.

Incolæ huius regionis admodum sunt ingeniosi & chronologiæ periti. Lunam secundum phasmata ipsius discernunt, & annum in hyemem & æstatem diuidunt. Stellas quoque distinguunt, & nomina earum tenent. Boream vocant Mask, hoc est, vrsûm, & ventis varia nomina imponunt. Tempestates & serenitates ex cæli aspectu prædicere solent, & raro fallunt. Fatentur etiam, quosdam inter ipsos esse, qui tempestates cære norint: qua arte vtuntur, quando cum hostibus dimicare volunt. Hostes in ædibus ipsorum obsident: & quando inimicitias cum quibusdam exercent, diligenter vigilant ac sibi cauent.

Idioma habent copiosum, luxurians & perdifficile: ita vt Angli, qui multis iam annis barbarorum.

Gratitudo pro recuperata valetudine.

Sepultura & luctus barbarorum.

Officia virorum ac mulierum.

Reuerentia iuniorum erga seniores.

Discrimen inter maritos & cælibes.

Mutatio nominum.

Virginitas & mulierum ingenuitas ad mores.

Pæna malefactorum & homicidarum.

Habitus & vestitus mulierum.

Astralogia & magia gnarij.

Idioma barbarorum.

annis illic diuerfantur, id nondum calleant: tametsi barbaros loquentes probè intelligant, & ope quorundam, qui apud ipsos commorantur, tantum didicerint, vt sermonem cum ijs conferre, & sensa animi exprimere possint. Habet hoc idioma istud singulare, vt licet barbari se mutuo facile intelligant, mille tamen apud ipsos sint genera loquendi, quibus vnã eandemque rem diuersimodè efferunt.

Modus hystoriae obseruanda, & ad posteros transmittenda.

Loco hystoriae & notationis temporum hæc monumenta erigunt. Vbi magnum aliquod prælium commissum fuit, aut aliud aliquid memorabile accidit, illic profundam foueam fodiunt: & quando viatores prætereuntes interrogant, quid illa sibi velit, narratur ipsis, quid eo loco gestum sit, & id ipsum ad posteros transmittitur. Si contingat, vt fouea illa rursus impleatur, aut spontè corruat, omnes, qui istud vident, aut illac transeunt, quamprimùm operam nauant, vt ea rursus euacuetur & expurgetur: tam studiosi sunt memoriae prætoriorum, quæ alicuius momenti sunt, conferuandæ, & ad posteros propagandæ. Ex eo fit, vt res antiquas & memorabiles in recenti habeant memoria, & illæ vulgo quoque innotescant: ad hæc inter eundem, monumentorum huiusmodi consideratio tædium itineris discutit.

Situs & conditio huius regionis.

Hanc regionem, quam Angli nunc ab aliquot annis nouam Angliam nuncupant, quidam partem Virginiae esse arbitrati sunt: qui tamen ab Indis melius edocti sententiam mutarunt, & eam peculiarem esse insulam statuunt. Nam Indi asseuerant, quasdam naues Batauorum & Gallorum per mare inter hanc insulam & Virginiam transectas esse. Ac licet Virginia 150 tantum miliaribus inde distet: tamen de *Powhatan* seu magno rege nihil prorsus inaudierunt, nec sciunt, Anglos in illam insulam colonias deduxisse. Quapropter omninò credunt, hanc peculiarem esse insulam, mari vndique cinctam, ad quam nauibus suis peruenire nequeant.

Qui hanc regionem vt cunque explorarunt, censent, aërem hinc æquè salubrem esse, atque in veteri Anglia: & non minus hic, quam illic, ningit, pluit, ventorumque, æstus & frigoris eadem est vtrobique vicissitudo. Ipsimet Angli perhibent nullum in orbe terrarum locum hoc sibi melius conuenire. Quamuis etiam initio & primis annis arcta ipsis esset annona: tamen sani & incolomes permanserunt. Breuissimus dies tempore Brumæ duabus horis longior est, quam in Anglia: contraque longissimus in æstate tanto est breuior.

Soli vberitas.

Solum dissimile est: in quibusdam locis arenosum, siccum, alibi pingue. Incolæ genus frumenti habent, quod *Ginny*, hoc est, triticum, vocant: & illud magno labore ferunt. Angli verò exiguo & non molesto labore triticum, hordeum, fabas & avenam feminant, ex quibus suo tempore messem colligunt vberimam. Vbi solum est macrum, illud stercoreant, & piscibus superinfectis pingue faciunt, quos per quatuordecim dies noctu atque interdium custodiunt, ne lupi eos deuorent, priusquam computruerint. Abundat hæc regio amænâ pascuis & pratis, & magnâ omnis generis fructuum, florum, herbarumque copia, ex quibus incolæ parem cum utilitate voluptatem capiunt.

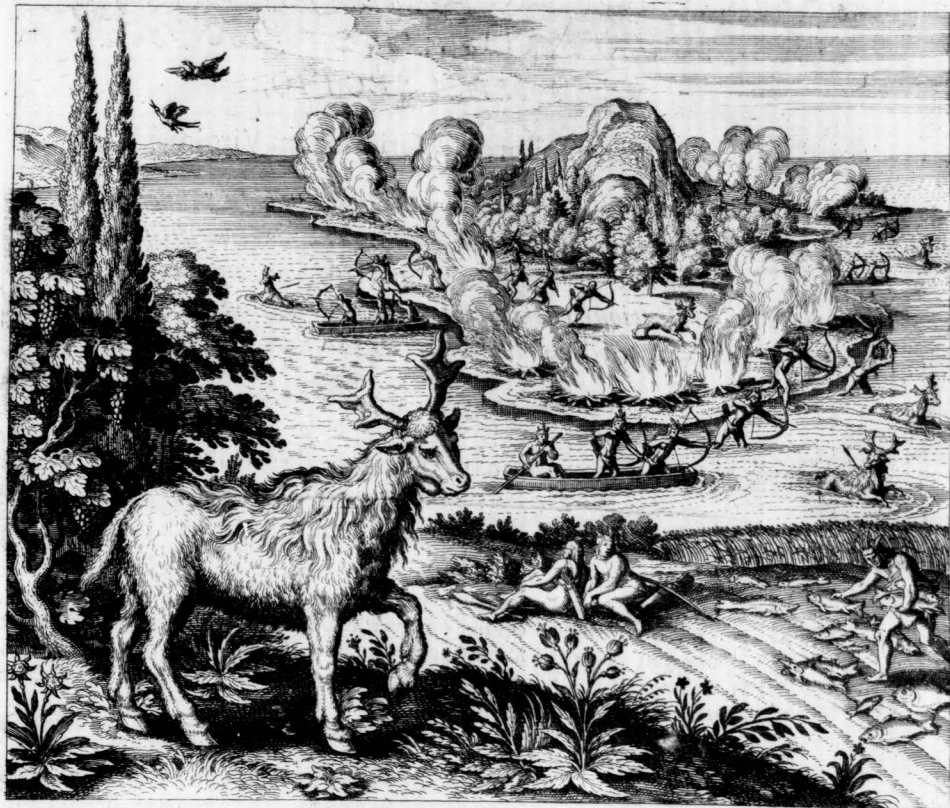
Quinque jam sunt illic Anglorum coloniae, quas quotannis renouant atque augent. Multas ibidem munitiones, ædes & aliquot pagos exstruxerunt. Dicitur non potest, quantum lucrum quotannis ex piscibus & pellibus ferinis non modò barbari atque incolæ, sed etiam Galli & Baraui, qui eò nauigant, faciant. Etsi verò Angli nunc imperio huius regionis potiantur: tamen varia ipsis bella & certamina cum barbaris, aliaque incommoda, ab vltimo eorum aduentu, exantlanda fuerunt: quæ omnia hoc loco commemorare, nimis prolixum ac tædiosum foret.

Qui verò de iis aliquid cognoscere cupit, is librum à strenuo & verace harum rerum exploratore, Dn. Samuele Purchasio, Anglo, conscriptum, part. 4. lib. 10. cap. 6. euoluat: vbi horum barbarorum ingenia, mores, insidias, nec non rationem, quam Angli in occupanda hac regione sequuti sunt, accuratè & fuscè describit: vbi etiam animalia, fructus & genium loci graphicè depingit.

Monstrum Mofse.

Non possum, quin hoc loco monstri cuiusdam, quod incolæ *Mosse* vocant, mentionem faciam. Frequens est illud in vicina insula, quæ *Mount-Mansell* dicitur. Magnitudine boui non cedit: caput habet ceruino simile, cornua lata, quæ quotannis abjicit, collum gracile, & villos oblongos, quibus dorsum ad caudam vsque obteggit. Toto etiam corpore pili sunt fruticantes, qui ephippiariis vsui esse possent. Guttur ei est amplum & rotundum: pedes sunt longi & bouillis similes: caudam habet paullo longiorem, quam cerui. Coloris est futci: ex pelle ipsius firmæ & durabiles vestes conficiuntur: caro est edulis, & grati saporis. Hoc etiam animal non ineptum esse reor ad onera porranda. Barbari nostri hanc insulam semel quotannis adeunt: & quando hoc monstrum capere volunt, rogum vndique struunt, vt insula tota igne, velut muro, cincta videatur: tunc animal istud in mare agunt, & jaculis alijsque telis conficiunt.

Varias



Varias atque in primis triplices habent vias, quarum nonnullæ dulcis & iucundi sunt saporis. *Vna varia.* Hic etiam crescit linum, sericum diuersi generis, olus, pix, resina, pinus, cedrus, quercus, castanea, vlmus, prunus, & alia arbores magno numero. Cerui, qui hic reperiuntur, diuersi sunt generis. *Cerui diuersi generum.* Quidam binos, alij ternos, alij quaternos fetus edunt. Mare omnis generis piscibus abundat: terra multas aves, & inter eas perdices, cygnos, anseres, columbas, gallinas variegatis pennis procreat. Insuper regio hæc alijs fertilissimis insulis cingitur, & multos habet commodos portus. Sed de his satis.

De noua Scotia nihil certi accepimus, nisi quod sit regio fecunda. Adjacet hæc Scotia nouæ *Noua Scotia.* Angliæ, & anno .622. inuenta fuit: quæ vt tanto melius & citius excoleretur, Serenissimus rex Angliæ diplomata in eam rem impertiuit. Sequenti anno nouæ Scotiæ nomen ei indidit, sanxitque, vt regno & iurisdictioni Scotiæ subesset: quocirca etiam iisdem, quibus Scotia, legibus regitur. De ea referunt, qui inde redierunt, cultui & sationi aptam esse.

Quocirca Angli aliquot nauigationes eò instituerunt.





SECUNDA SECTIO,

Quæ continet ampliorem descriptionem Virginiam.

*In prima parte huius historia Virginiam à primo eius ortu & incunabulis descripsimus. Quemadmodum igitur infans, quo magis atate progreditur, eo maiores ingentis corporis vires acquirit: & sicut experientia nuda speculationi & meditationi preferenda est: ita ut hæc historia fiat plenior & perfectior, aliquid, quod nos dies & usus docuit, superioribus atteximus.*

PRIMUM CAPVT.

De natura & conditione huius regionis, de fluminibus & incolis eiusdem, atque horum discrimine.



Virginia maxima & amplissima est inter regiones Americae, iacetq; sub 34 & 44. grad. latitudinis Septentrionalis. Versus Ortum habet Oceanum, qui totam terram ambit: versus Meridiem, Floridam: versus Septentrionem, Nouam Franciam: versus Occidentem limites etiamnum sunt incogniti. Non est animus hac vice totam regionem & eius conditionem describere: sed tantum eam partem, quam Angli ab anno 1606. magno labore & studio explorarunt. Aër hoc loco temperatus est, sicut in Anglia. Quibus enim ij, qui eò sunt profecti, omnia initio confusa inuenerint: tamen præter opinionem prosperâ fortunâ & valetudine vsi sunt.

*Natura huius regionis.* Hyems acris & vehemens est, sicut in Anglia & Gallia: æstas ferè talis est, qualis in Hispania. Mensibus Iunio, Iulio, Augusto, maximus est æstus, quem tamen Zephyrus nonnihil mitigat. A medio Decembri vsque ad medium Martium hyems maximè sæuit. Tunc frigus est asperum: sed non diu durat. Nam quod nimis est intensum, durabile non est. Intolerabile gelu, quod anno 1607. in Europa sensimus, tunc etiam in Virginia vires suas exeruit. Aliis annis frigus & calor vnoquoque octiduo alternant. Venti sunt instabiles & incerti: nec tale tonitru tantumque fragorem in Europa, sicut in his oris, vnquam audiui. Ventus ab Occidente, quem Caurum vocant, est frigidus, & serenitatem affert: qui flat à Septentrione, penetrabile frigus spirat: Ventus ab Oriente, quem Vulturum appellant pluuias & nubes secum vehit: interdum nulla, interdum copiosa hic est pluuias: nimia tamen siccitas aut humiditas non conducit. Solum, si diligenter & tempore opportuno colatur, per se satis est ferax.

*Vnicus ad eam accessus.* Ad hoc magnum & amplum regnum vnus tantum accessus patet, nempe per mare, per quod naues in latissimum portum inuehuntur. Nam latitudine viginti milliaria complectitur, duo habens ab vtroque latere magna promontoria, quæ à duobus regibus Angliæ nomen sortita sunt. Vnum Henrici, alterum Caroli promontorium vocatur. In & ante hoc ostium aliquot insulæ iacent, quæ à forti & præstanti duce, Iohanne Schmid, qui Virginiam vltro citroque peragravit, & à quo res maximè memorabiles accepimus, Schmidii insulæ appellantur. Si in hanc regionem, Lector, venires, verum terræ paradysum videres. Illæ enim omnes Europæ atq; Americae regiones, amænitas & nauigabilibus fluuiis superat. Præterea montibus egregiis & excelsis, vallibusq; depressis, quæ limpidis aquis irrigantur, commendabilis est: omnia autem in ea tam pulchra & eximia sunt, ut non iniuria quispiam dixerit, Deum hominibus in hac regione velut artificiosam quandam totius mundi epitomen ob oculos ponere voluisse. Ad hunc portum multæ sunt parua insulæ non habitatae, & arboribus plenæ, ita ut speciem siluulæ cuiusdam præ se ferant. Hic portus à Septentrione versus Meridiem porrigitur, ibiq; fluxus maris ad ducenta vsq; milliaria ascendit, & sinum efficit, qui vt minimum duodecim milliaria in latitudine patet. A principio seu fonte huius portus versus Septentrionem ardui montes exturgunt, ex quibus multi amnes, & inter eos quinque nauigabiles fluuij promanant.

Montes



Montes sunt diuersi generis & naturæ: quidam marmore & crystallo abundant. In hyeme <sup>Montes & valles.</sup> multa niue sunt cooperti: solum fert omnis generis plantas: item bolum Armeniacum & Terram sigillatam: auro & aurifodinis non destituitur. Quamuis autem incultum sit: tamen feracissimum esse, ex proceris arboribus, & herbis spontè nascentibus apparet. Præter montes iam dictos, amenas & frugiferas valles habet, inter quas puræ aquæ rivi decurrunt, non sine magna spectantium voluptate: nihilq; aliud huic regioni, quàm diligens cultura, deest. Planities nullæ sunt, præter eas, quas barbari tenent & incolunt.

Ad latus Occidentale quinq; amnes labuntur, in quorum ripa multi incolæ huius regni habitant. Amnes isti omnes intra quindecim milliaria in portum influunt. Primus amnis, qui prope principium portus in eum se exonerat, ab accolis illius tractus *Povvhatan* appellatur, & centum ac quinquaginta milliariibus nauigabilis est: vterius propter altas rupes & profundas voragine progredi non licet. Ab occidente inter præruptas rupes exoritur, vbi quidam populi, *Moracau* dicti, confident. Inde procurrrens, multos alios amnes excipit, à quibus in immensum augetur. A Meridie fluius *Amatuck*, ab Oriente, *Zuiyoukcohanoché*; cum aliis fluiuis, à Septentrione *Chickahamania*, ad quem vrbs *Iacobus*, quam Angli condiderunt, sita est, in eum illabuntur. Sunt alij præterea multi amnes, vtilitate insignes, qui, sicut venæ per corpus, ita per regionem illam se diffundunt, & eam irrigant: quo fit, vt multa illic prata, pascua & agri frugiferi inueniantur. Ad horum amnium ripas diuersi plerunque populi habitant. Præcipuo autem loco rex & dominus ipsorum, quem *Verouances* vocant, domicilium habet. Locus, quem Angli sibi delegerunt ad urbem, quam dixi, ædificandam, in peninsula situs est, in qua aliquot *Verouances* commorantur.

Magni istius fluiij, quem dixi, ripa ab hominibus vbique infesta sunt. Qui ad ostium illius <sup>Incole iuxta fluius.</sup> habitant, *Cecongtani* appellatur, & præter vxores ac liberos, viginti tantum milites habent. *Paspages*, vbi Anglorum colonia est, quadraginta ab ostio milliariibus absunt, & totidem milites alunt. Ab eodem ostio fluius *Chickahamania* ducentis, *Venecki* centum, *Aouubatocki* triginta, *Povvhatan* quadraginta milliariibus distat. Versus Meridiem huius fluiij plagam *Appamatucki*, multiq; alij colunt, quorum nomina referre nihil attinet. Omnibus istis locis rex aut primarius aliquis ex nobilitate imperat: exceptis *Chickhamianeris*, in quos sacerdotes aut seniores *Caru Carvasfonghes* imperium exercent. Hic fluius æstate plenus est acipenseribus: hyeme, aliis auibus. Vno piscatu aliquando sexaginta octo acipenseris: aliquando quinquaginta duo capti fuerunt. A mense Maio vsque ad Iunium sunt minores nempe bipedales. In his omnibus fluiuis, de quibus tributum penditur, minores pisces diuersorum generum toto anno, quantum satis est, capi possunt.

Quatuordecim milliariibus à *Povvhatan*, secundus fluius, *Pamaukes*, labitur, in quo per sexaginta milliaria maioribus, per viginti autem minoribus nauigiis & lembis nauigare licet. Ab vtraq; <sup>Secundus fluius Pamaukes, 3. Toppahanock, 4. Patavromcke, 5. Pavvrukunt.</sup> ripa diuersi reges & populi habitant. Tertij fluiij nomen est *Toppahanock*, qui per centum & triginta milliaria nauigabilis est. Vtramq; ripam quatuor diuersi populi incolunt. Piscium & volucrum magna hic est copia. Quartus, *Patavromcke*, apud ostium septies mille passuum latitudinem habet, centum & quadraginta milliariibus naues ferens. Quintus, cui *Pavvrukunt* in alijs, reperiuntur. Huius fluiij ripam tenent populi *Aeuinanshuach*, *Pavvrukunt* & *Marapontent*: quorum etiam non vsque adeò magnus sit numerus, tamen perstat inter eos concordia: & sunt illi in victu, potu & recipiendis peregrinis multo, quam cæteri, ciuiliores.

Circiter triginta milliariibus versus Septentrionem alius fluius labitur, quem Angli à rubra <sup>Bolum fluius.</sup> terra, quæ bolum Armeniacum producit, *Bolum* appellarunt. Hic fluius rates vehit, & prope ostium latitudine est septies mille passuum: cæterum incolis caret. In eum quatuor amnes, qui sunt vectigales, se exonerant: eorum tres ex vicinis montibus oriuntur: quartus à Septentrione emergit, & tridui itinere in Bolum influit, è montibus & rupibus profiliens. Ripam eius occupant *Sasquesabanches*, quorum metropolis mille circiter passibus inde distat. Ad explorandos hos populos duodecim viri, inter quos tres nauæ, reliqui nobiles erant, nauim, duorum onerum capacem conscenderunt. Ac licet aër tunc nubilus ac niuosus esset: tamen iter ingressi sunt, comætu farina & aquæ secum assumto, ex quo aliquandiu, sicut etiam ex piscibus, quos ceperunt, victitarunt, & sex ipsos menses in hoc tractu eiusque incolis explorandis consumserunt: de quibus post reditum hæc, quæ sequuntur, retulerunt.

Exscensione in terram factâ, cum incolas compellissent, *Sasquesahanocki* ipsi pelles, arcus, sagittas, scuta, ferta, enses, & tubulos fumificos donarunt, parumq; absuit, quin eos adorarent. Narrant exploratores, se nunquam homines tantæ magnitudinis, membris omnibus aptâ proportionem coherentibus, vidisse. Nam ad Anglos comparati, speciem habebant gigantum. <sup>Descriptio gigantum.</sup> Vox ipsorum, quasi



rum, quasi è profunda specu emissa, & echo instar, resonabat. Vestitus ex *urforum* & *luporum* pel-  
libus constabat. Quidam togas, è *luporum* pellibus factas, corpori ita aptauerant, vt collum su-  
um pellis collo infererent, geminæ autem aures pelliceæ ab vtroque humero, nasus à pectore de-  
penderent. Extremo naso pedem vrsi alligant: manicas vsque ad cubitum gestant, & brachium  
per os pellis lupinæ transmittunt, cui rursus pedem vrsi annectunt. Vnus ex ipsis, qui torquatus  
erat, pro monili caput vrsi gerebat, & tubulum fumificum, dimidiæ vlnæ longitudine, manu tene-  
bat. Supra tubulum auis, ceruus & vrsus sculpti erant. Ipse arcu, sagittis & claua, quâ honinem  
obtruncare potuisset, armatus incedebat. Eius effigiem in tabula chorographica exhibuimus.  
Suras quadrantem vlnæ crassas habebat, reliquis membris proportione respondentibus. Crines  
ab vno latere tam promissi erant, vt supra humeros propenderent: ab altero caput erat rasum: à  
fronte vsque ad sinciput crines angusti pectinis formam representabant. Sagittas quarum aculei  
ad similitudinem cordis effigati erant, longitudine vlnam cum quadrante æquabant, pelle lupi-  
na, quæ ipsi pharetræ loco erat, inuolutas, dorso ferebat: dextrâ arcum, sinistrâ clauam tenebat.  
Quingentos circiter milites alunt, & pagos suos aggeribus contra irrequietos suos hostes, quos  
*Massawomekes* vocant, & cum quibus antiqua bella gerunt, muniunt. Homines isti fluminis *Pow-  
hatam* accolis prorsus sunt incogniti. Quinq; ipsorum antesignani, quos *Verouances* appellant,  
ad Anglorum naues accesserunt, eosque non vîtatâ inter barbaros istos ciuilitate exceperunt.

Iuxta eam partem portus, quæ versus Ortum porrigitur, ad fluiuium *Tochvvoch*, diuersi po-  
puli habitant. Hi sua castella palis & corticibus arborum muniunt. Paruæ sunt statura, crudi in-  
genij, omnesque vni regi, qui *Accemachi* aulam suam habet, parent. Alias præterea regio-  
nes & prouincias Angli magno labore explorarunt: vbi notandum est, eos idiomate differre, nec  
se mutuò absque interpretis operâ intelligere posse. Sedes & regna ipsorum diuersa, item mon-  
tes, flumina, riuus, & horum admirabilis cursus, tum oppida, lacus, insulæ, aliaque notatu digna  
in tabulis chorographicis conspiciuntur. Hoc denique Lector obseruet, paruas cruces, quæ hinc  
inde apud montes & fluuios pictæ cernuntur, significare, regionem eò vsque exploratam & fre-  
quentatam fuisse. Cætera, quæ tabulis illis addita fuerunt, nostri ab incolarum narrationibus  
acceperunt.

## CAPVT SECVNDVM.

De omnis generis arboribus, fructibus, radicibus, & animantibus  
tam aëriis, quam terrestribus & aquaticis.

Virginia multa & mirabilia animantia producit, sed non  
multū graminis, idque in locis palustribus. In caussa sunt arbores, quibus hæc  
regio abundat. Nam propter rorem & guttas aquarum, quæ de illis deci-  
dunt, nihil potest herbas cere: quod tamen vitium, meo iudicio, diligenti  
cultura corrigi & sarciri posset. Quercuum & iuglandium præ cæteris ma-  
gna copia est. Multæ quercus tam crassæ & proceræ sunt, vt asseres inde con-  
ficiantur, qui sunt pedem cum semisse lati, & viginti pedes longi. Quereu-  
um duo aut tria diuersa sunt genera: glandes tamen vnius sunt generis, habentque putamina al-  
bida, & dulcem saporem. Has sex circiter horis in diuersis aquis coquunt, & inde oleum suavis  
odori eliciunt, quo caput, vertebrae & alia membra quotannis crebrò inungunt. Ex glandibus  
etiam panem conficiunt, quo vescuntur. Insuper aliquot vlni, nigra iuglandes & fraxini hic in-  
ueniuntur, ex quibus cinerem & carbonem parant. Nuces quoque sunt trium generum. Est &  
quoddam arboris genus, quod propter folia, lignum & fructum, cupressum appellamus. Huius  
generis quædam arbores trium brachiorum crassitiem æquant, & quinquaginta, sexaginta, atq;  
etiam octoginta pedes altæ sunt, absque ramis. Earum multæ iuxta barbarorum ædes sponte  
crescunt.

Quibusdam locis castaneæ nascuntur, quarum fructus siluestres meliores sunt iis, quos Gal-  
lia, Hispania, Italia aliæque regiones proferunt. Pruni triplices sunt: quarum quædam rubros,  
quædam albos fructus, nostris siluestribus non absimiles, ferunt. *Patahim* autem (quod est terti-  
um apud ipsos prunorum genus) palmis altitudine pares sunt, & fructum ferunt vrticæ similem,  
qui primo viridem, postea flauum, tandem, vbi prorsus maturuit, rubrum colorem habet. Im-  
maturus ingrati & acerbis saporis est: sed maturus, bonum habet saporem, qui ad saporem mali  
Armeniæ accedit.

Cerasa sunt similia prunis Damascenis: sed quia colore & sapore cerasæ referunt, ceraso-  
rum no-

Arbores &  
earum fru-  
ctus.

Panis ex  
glandibus  
confectus.  
Vini &  
fraxini.  
Tria vni  
genera.  
Cupress.  
Castaneæ &  
pruni.

torum nomen eis dedimus. Alibi quoque siluestria poma inuenimus, quæ erant parua & acerba.  
Multæ ibidem vites nascuntur, tanta altitudine, vt magnarum arborum cacumina attingant: sed  
non multum fructus ferunt. Aliæ autem, quæ secundum aquas & ad barbarorum ædes crescunt,  
quamuis inculta sint, fructu abundant: cuius rei causa est, quod hæc Soli sint expositæ: illas au-  
tem multitudo arborum inumbret. Ex vuis vinum expressimus; quo aliquot dolia impleuimus.  
Aliud quoque hic est vuarum genus, quæ magnitudine cerasis pares sunt, & ab incolis *Messaminnes*  
vocantur: succum dant spissum, saporis ingrati. Habent etiam paruam fruticem, cuius fructus  
folliculo, instar castaneæ, tegitur: quo nudatus, glandem refert. Hunc incola magni faciunt,  
& *Chechinquamins* nominant. Alios etiam acinos & baccas habent, de quibus dicere supersedeo.

His & similibus fructibus dimidia parte anni vescuntur & se sustentant. Castaneas, glandes  
& *Chechinquamins* primùm exsiccant: deinde quando iis vesci volunt, inter duos lapides frangunt  
& conterunt. Si quid ex nucleo putaminibus adhæreat, illud super igne torrefaciunt:  
deinde sub stragula tundunt, & in frustula comminutum lebeti, aquâ pleno, iniiciunt: tunc nu-  
clei supernatant, & putamina in fundum cadunt. Hanc aquam, quam *Parvocolis* nuncu-  
pant, & quæ lacti similis est, vnâ cum fructibus contritis asseruant. Ex castaneis & *Chechinqua-  
minis* iusculum & panem parant pro primatibus inter ipsos, coque tantum in lauris & magnificis  
conuiujs vtuntur. Præter iam memoratas arbores, quædam populei generis, quæ sunt albi colo-  
ris, reperiuntur, quæ lucidum & fragrans gummi, resina terebinthinæ simile, quod Angli qui-  
dam balsamum vocant, fundunt. Sunt etiam illic cedri & aliæ arbores, quæ plus gummi suâ na-  
turâ suppeditant, quam arte exprimi atque extrahi posset. In locis paludosis baccarum genus in-  
uenitur, quas *Ocoughtanannis* nominant. Sunt illæ capparibus similes, & ab incolis in Sole duran-  
tur. Quando iis in cibo vti volunt, sex horarum spatio eas coquunt & apparant: alioqui sunt vene-  
natæ & noxiæ. In locis siccis & aridis frumentum *Mattoume* crescit, atro tritico simile. Ex hoc pa-  
nem, qui ipsis optimè sapit, conficiunt: cui postea cerui adipem illinunt, coque in continujs  
vtuntur.

Menfe Aprili varij generis baccas, in Junio autem mora colligunt. Habent & alias baccas  
quarum nomina nunc non occurrunt. Earum alias post alias tota æstate decerpunt. Est etiam ipsis  
quoddam baccæ genus, *Maracoks* dictum, dulcis & grati saporis, quod esu saluberrimum est, &  
iterum malum refert. Vere omnis generis herba esculentæ, etiam in siluis, vt & radices, violæ, a-  
liaque nobis in Europa incognita, inueniuntur.

Inter alia quam plurima multus est ipsis vsus radicis cuiusdam, quam *Tochvvoch* vocant. Radix Toc-  
tant. Plerunque in locis paludosis inuenitur, cuius tanta copia vno die colligi potest, vt alenda  
familie per totam hebdomadem sufficiat. Hæc radix magnitudine & sapore non differt à *Pota-  
ke*.  
Quando huius radicis magnum cumulum congefferunt, folijs quernis & cespitibus cum  
contegunt, sicut carbonem in carbonariis regi solent. Tum ignem circum accendunt, quem vi-  
ginti quatuor horis ardere oportet, priusquam illa radice vescantur, vt virus excoquat: quod  
nisi fiat, esus illius est perniciosus. Imò quamuis hæc radix tosta sit, tamen ea vesci non audent,  
nisi prius mollescat, & calor internus per ignem educatur: aliâ pungit collū, & gustu acerba est.  
Æstate maximam partem hac radice loco panis vtuntur.

Porro alia ipsis radix suppetit, quæ *Vvichsasan* ab illis indigetatur, & ad sanitatem atque a-  
limentum corporis, nec non ad morbos curandos plurimum conducit. Hæc radix parua est, &  
quando ad sananda vulnera adhibetur, prius minutim conterenda est. Aliam adhuc radicem ha-  
bent, quæ si siccat, & in puluerem redigatur, rubicundum colorem assumit, eaque corpora &  
vestes pingunt. Eandem ad tumorem, qui articulos & membra inuasit, arcendum adhibent. Hanc  
radicem magno æstimant, & hinc inde in montibus laboriosè conquirunt. *Musquaspene* rubi spe-  
cies est, digiti longitudine. Fructus, quando siccat, contrahitur, & perexiguus redditur. Eo ceu  
cinnabare, sua stragula, scuta aliâque inficiunt. Hic quoque Hispanicum pellitorium, safafragium  
& aliæ herbae medicinales reperiuntur. In locis paludosis non rarò integra jugera capis consita  
occurrunt: sed bulbi sunt exiles, & pollicis crassitiem non excedunt.

Inter quadrupedes ceruorum magna est copia, qui nostris prorsus sunt similes. In solitudini-  
bus & iuxta fontes plerunque oberrant, rarò prope flumina. Producit etiam hæc regio mirabile  
quoddam animal, *Aroughcun* dictum, quod capræ simile est, & nihilominus arboribus insidet, at-  
que ab vna arbore ad aliam, sciuri instar, transit. Sciuri, quorum etiam hoc loco copia est, cuni-  
culorum nostratium formam habent. Quidam sunt fuscis, alij candidi, nonnulli atrii, quidam mixti  
coloris, plerique tamen cinerei. *Assapanich* animal est, quod sciurum volentem appellamus, quia  
crura distendit, se in altum extollit, & aliquousque prouolat. *Opassan* animal est, quod caput habet  
prugno simile, caudam instar gliris montani: selem magnitudine æquat. Sub aluo naturalis qui-  
dam sacculus dependet, in quo fetum concipit, fert & alit, donec pariat.

Vrsi

Vinea &  
vites.Vnus horum  
fructuum  
in cibo.Gummi  
fragrans.Bacca  
Ocoughta-  
nannis.  
Frumentum  
Mattoume.Bacca &  
herbae varij  
generis.Radix Toc-  
ke.Alia radi-  
ces.Quadrupede-  
des.Aroughcun,  
mirabile a-  
nimal.Sciuri.  
Sciuri vo-  
lantes.

Vrsi multo minores sunt ijs, qui in Moscouia & Tartaria reperiuntur. Castor eiusdem magnitudinis est, cuius canis aliquis domesticus: breuiores tamen cura habet. Priores pedes caninis, posteriores cygneis similes sunt. Incolæ pellem ei detrahunt, eoque maçtato non secus ac cibo aliquo delicato vescuntur. Cæterum castorem, vt & lutram, quæ hîc frequens admodum est, funibus artificiosè & mirabiliter capiunt. Castoris & lutræ carnes comedunt: ex pellibus pretiosas vestes conficiunt. Aliud apud ipsos animal est, quod selem siluestrem refert, & ab illis *Verhchunquoyes* appellatur. Vulpes eorum nostris cuniculis similes sunt: Hirci non ita fatent, vt nostri: Canes non latrant, sed luporum instar vlulant: Lupi vulpibus nostratibus magnitudine pares sunt. Sunt & alia quamplurimæ apud ipsos quadrupes feræ & rapaces: quas equidem non vidi, pelles tamen earum magno numero mihi monstratæ fuerunt. Illud hoc loco notandum est, quod huiusmodi animalia gallinis nostris, earumque ouis & pullis nunquam insidiata sint aut nocuerint. Muscæ non sunt tam molestæ, nec serpentes tam noxij, quemadmodum apud nos: tamen hæc animalia in Meridionalibus Americæ oris homines non modò lædant, sed etiam interimant.

Castoris & lutra vsus in cibis. Felus siluestres, vulpes, lupi, canes non latrant, & similia.

Aues.

Inter aues aquila voracissima & rapacissima est. Accipitres sunt varii generis: falconum, buteonum, columbarum siluestrium, aliarumque auium rapacium, quarum nonnullæ pisces deuorant, magna hic copia. Perdices nostratibus aliquanto sunt minores: Merulæ, quarum plurimæ hic inueniuntur, sunt nigri coloris: pectus tamen & aliquot pennæ rubent. Turdi, turtures, aliæque similes aues, variorum colorum, magno numero præsertim hyeme hîc capiuntur. Eodem tempore multi cygni, ardæ candidæ cum aliquot nigris pennis, anseres, anates, psittaci, & aliæ diuersorum generum aues, in Europa nunquam à nobis visæ, magnis agminibus conspiciuntur: æstate autem sunt rariores.

Pisces.

Fluuij piscibus affluunt, quales sunt acipenser, grampæ, porpæ, stringeæ, quarum caudæ sunt venatæ, salmones, trutta, soleæ, haleces, anguillæ, ostrea, musculi, lampetræ, percæ, multique alij pisces, quorum mihi nomina exciderunt, ex quibus non pauci in Europa prorsus ignoti sunt. Est & hîc genus quoddam piscis, magnitudine pugni, quod vbi in aërem euolat, intumescit.

Metallorum fodina.

De fodinis metallorum nihil dum certi compertum est, quid & quantum inde sperari possit. Nihilominus ex multarum rupium ac quorundam locorum coloribus aliisque indicij coniecere licet, quòd quemadmodum America diuersis locis metallorum ferax est, ita hîc auri atque argenti fodinæ non defuturæ sint. Qua de re metallorum peritos artifices prius experimentum capere necesse est: in quem finem Angli aliquot massas Londinum miserunt. Et si verò res ex voto nondum successit: tamen à labore non desistunt, & jam exploratum habent, ferri & chalybis, quantum satis est, hinc erui.

CAPVT TERTIVM.

De incolarum agricultura.

Diuisio anni in quinque partes.

**A**nnus ab incolis in quinque partes diuiditur: prima est hyems, quæ ipsis dicitur *Papanovv*: secunda, Ver, quod *Catapuck* nominant: tertia, tempus, quo spicæ crescunt, quod *Nepinough* appellant: quarta messis, quam *Taquitocke* vocant: quinta, tempus, quo folia arboribus decidunt. A mense Septembri vsq; ad medium Nouembrem præcipua festa celebrant, & sacrificia sua peragunt. Nam tunc penum fructibus sponte nascentibus, piscibus, auibus & feris saginatis largè instructum habent.

Satio frumentum laboriosa. Laurus eiusdem prouentus.

Frumentum magno & molesto labore ferunt. Istius laboris causa est multitudo arborum, quibus terra quodammodo obiecta est. Quod mense Aprili ferunt, Augusto metunt. Plantæ, quas mense Iulio pangunt, ante Octobrem non maturescunt. Culmus frumenti plerunque duas, interdum tres, raro quatuor fert spicas: nonnunquam etiam vnicam, aut prorsus nullam: sicut ipse vidi. Vnaquæque spica ducenta & quinquaginta grana continet. Quando culmus adhuc viridis est, dulcem succum præbet, quo messorum eo tempore victitant. Id domino magnum emolumentum affert, præsertim quia grana, quando messis tempestiuè colligitur, meliora sunt, quam si nimium maturescant. Pîsæ quæ *Assiamons* nominant similia sunt ijs, quæ ab Italis *Fabioli* dicuntur. Fabæ, quas illi magnatibus cibi loco apponunt, cum Turcicis *Garnansibus* similitudinem habent. Hic breuiter indicandum videtur, quomodo agros colant, vt eos fecundos reddant. Regio, vt dixi, arboribus cumulata est. Quocirca cortices arborum baculis & fustibus contundunt: postea radices exurunt, ne rursus germinent. Sequenti anno reliquas radices curuo scipione detegunt, & ex terra eruant. Illic postea fruges ferunt, in hunc modum: bacillo scrobem in terra fodiunt, in quam quatuor

Modus ferendi frumentum

Seçtio II. De Virginia.

quatuor grana tritici cum duabus fabis iniiciunt. Vnaquæque scrobem ab altera quatuor pedibus distat. Atque illud opus à mulieribus & pueris perficitur.

Frumentum aliquandiu in spica relinquunt, vt indurescat, illudque postea in mortario conrundunt: quo facto, illud folijs quibusdam inuoluunt, & inter exquisita cibaria habent. Frumentum autem, quod serò satum ad maturitatem peruenire nequit, sub calidis cineribus condunt: eoque satis siccato perinde vtuntur, vt priori. Hoc postremum etiam hyeme cum fabis coquant & inde lautum cibum parant. Vetus triticum vnâ noctem aquâ macerant: postridie illud in mortario conterunt. Instrumentum habent iunceum, quo melius & purius frumentum à viliori separant. Ex farina postea cum aqua mixta panem sub cineribus coquant, aut iusculum inde conficiunt. Alij qui parciores sunt, calamum frumenti accipiunt: quo combusto, ex cineribus panem aut offam coquant. Pisces & carnes parum elixant, aut craticulæ lignæ imponunt, & ad ignem assant, aut veru insigunt, ac torrent, more Hispanorum, latere vno post alterum igni apposito. Huiusmodi cibos aliquot menses asseruare possunt. Iusculo non minùs delectantur, quam ipsis piscibus aut carnibus.

Vsu frumenti in cibo.

Modus coquendi & asseruandi carnes & pisces.

Melones inter frumentum sasi.

Agri quotannis ter conserruntur.

Pisces abundantes.

Mense Maio inter frumentum melones ferunt, & peponum quoddam genus, quod ab ipsis *Macobs* appellatur. Hi fructus facillè proueniunt, & ab initio Iulij vsque ad Septembrem durant. Eodem modo & tempore semen ferunt, cuius fructus *Maracoks* dicitur, & malo Medico simile est: breui tempore succrescit, & à Septembri ad Octobrem maturescit. In serendis his fructibus parum se fatigant, & opus hoc mulieribus ac liberis suis commendant. Verum hi fructus ad eos alendos non sufficiunt: ideo agros quotannis ter conferunt, & ex frugibus sustentant: cæterum de crastino securi sunt, quid sunt esuri aut bibitori.

Aër huius loci est saluberrimus, solum fecundum, fluuij commodi & delectabiles, nec putorem sub Sole esse, quæ homini sit accommodatior & iucundior. In hoc tractu (sicut Angli experti sunt) equi, capræ, oues, asini, gallinæ, &c. pabulum inueniunt, quale expetere possent. Flumina & insulæ commodos & tutos habent portus, non solum pro actuariis & bellicis nauibus, sed etiam pro quibusuis alijs, quibus aliquid importatur & exportatur. Amnes piscibus, qui in Europa magni sunt, abundant. Hic quoque sal & ferrum largè suppetit, nec quicquam ad naues instruendas deest. Vt rem in pauca contraham: quæ singula ex alijs regionibus aduehuntur, vt refina, pix, acipenser ex Moscouia & Polonia: vinum & sal ex Gallia: ferrum, chalybs, ficus, vinum ex Hispania: fericum & holosericum ex Italia: pisces ex Batauia: hæc vniuersa sola Virginia suppeditare potest: ex quo de ipsius utilitate & opibus coniecturam capere licet.

CAPVT QVARTVM.

De indigenis Virginia & eorum moribus.



**H**æc regio non est populosa, propter virorum paucitatem. Nam (quod mirum videatur) maior in ea est mulierum ac puerorum, quam virorum numerus. Intra spatium sexaginta milliarij ab vrbe Iacobi (quam Angli tenent) septem circiter millia incolarum reperiuntur: inter quos vix duo millia virorum numeres. Nam quia agriculturæ ignari sunt, nec soli vbertatem in vsum suum transferre norunt, non magnus est ipsis ad se alendum comectus. Quodam tempore octoginta incolæ concurrebant, vt Schmidium militiæ ducem, caperent: verum à quindecim Anglis repulsi fuerunt. Nunquam aliàs tot conuenerunt. Quamquam tractus, quem Angli explorarunt, angustis finibus continetur: tamen in eo homines diuersæ staturæ & linguæ inuenerunt. Quidam enim sunt proceri instar gigantum, vt *Sosquehahonoughs*: quidam parui, instar pumilorum, vt *Vichcomes*: plerique tamen sunt longæ staturæ, corpore erecto & fusco, quando virilem ætatem attigerunt: pueri enim sunt candidissimi. Crine sunt nigri: vix autem aliquem videas qui sit barbatus. Viri ab vna parte caput habent rasum: ab altera promissam casariem gerunt. Mulieres viris tonforij officium præstant, & crines ipsis duabus piscium testis solerter & celeriter detondent. Ipsæ quoque sibi capillos diuersimodè, pro ratione ætatis, abscindunt: semper tamen longum cirrum sibi relinquunt. Incolæ sunt robusti, & ad quæuis perferenda assueti. Nam hyeme in siluis, æstate sub dio cubant, vt stratagemata sua contra hostes exequantur. Ancipiti animo sunt, nisi metu ad aliquid patrandum adigantur: adhuc callidi, timidi, ingeniosi: quidam sunt verecundi, alij contra impudentes: cauti admodum sunt & feri. Æs, ferta & exigui pretij merces auidiissime appetunt: proni sunt ad iram, & iniuriæ ac contumeliæ sibi illatæ non facillè obliuiscuntur. Alter alterum raro cruciat: verentur enim ne à magis prodantur, & ad supplicium trahantur. An verò magis notum & perspectum sit, cædem aliquam esse perpetratam, me quidem fugit: istud tamen certum est, omnes ab illis sibi metuere.

Pauci sunt incola, plures mulieres & pueri, quam viri.

Descriptio variarum incolarum.

Mulieres virorum testibus.

Metus à magis.

Mulieres castitatem & honorem suum constantissime seruant, nisi mariti ipsis permittant, vt se prostituant. Vnaquæq; familia & progenies suos habet agros & hortos, suarum manuum labore se sustentans. Ferarum pellibus se vestiunt, pilis hyberno tempore intrinsecus versus corpus conuerfis: æstate autem pelles inuertunt. Qui alicuius sunt notæ inter ipsos, Hybernorum more pallia gestant, ex pellibus ceruinis confecta, & floribus, sertis, variisq; coloribus ornata ac picta: vulgus nihil habet præter folia & similia quædam parua velamina, quibus pudenda tegat. Vidi quædam pallia ex auium pennis tam artificiosè contexta, vt præter pennas nihil appareret. Hæc sunt admodum calida & rutilantia. Fæminæ pelle ab umbilico vsq; ad genua semper sunt obrectæ: & cam deponere verecundantur. Sertis, picturis & coloribus se comuntatq; ornant. Quædam ma-

Vestitus incolarum.

Pallia ex auium pennis contexta.



nus, faciem, vbera & crura variorum animalium imaginibus sibi pingi curant. In vtraq; aure tria plerunq; foramina habent, à quibus catenulæ, serita & æris frustula pendent. Quidam viri aures similes perforant, quibus viridem aut luteum serpentem, dimidiâ vlnâ longum gestant. Serpens iste circum collum eorum voluit, & labra ac faciem blandè lambit. Alii mortuum murem caudâ ad aurem suspendunt: alij falconis alas & maiores pennas, aut alias ineptias. Alij falconis aut alterius pulchræ auis pellem cum pennis capiti imponunt: alij latum frustum æris: alij manum efficcant, quam hosti absciderunt. Caput & humeros puluere radicis *Poone*, cui oleum admiscet, illinunt, & rubro colore inficiunt. Alii etiam modis sua membra colorant & pingunt: isque sibi elegantissimus videtur, qui maximè horribilem formam gerit.

Coloribus se pingunt.

Ædes ipsorum.

Ædes suas extruunt ad flumina, & ad dulces ac limpidos fontes: ita vt illæ hortis Alcinoi comparari possint. Nam ex mollibus virgultis & salicibus, in superiori parte coniunctis, eas contextunt: deinde stoeis & corticibus tanto artificio & industria cooperiunt, vt licet ventus summâ vi incubat, aut valde pluat, huiusmodi ipsorum domicilia æquè calida sint atq; hypocausta nostra. Illud tamen est incommodum, quod fumus eos infestet: et si supremæ ædes spiramentum habeant, per quod ille exhalet. Circû rogam transuersis corporibus super scirpeas stragulas nonnihil à terra eleuatas, cubant & dormiunt. Quidam verò storeas aut pelles animalium substratas habent: sunt & qui nu-

qui nudo corpore somnum capiant: Vt minimum sex, interdum centum vna cubant. Ædes plerunq; in medio campo aut horto sitæ sunt. Rarò vna domus sola reperitur: vt plurimum duæ, sæpè etiam centum coniunctæ cernuntur. Circum ædes tot arbores & tantam lignorum struem habent, quantâ ad rogam struendum ipsis opus est.

Modus quo incole somnum capiunt.

Viri, mulieres ac liberi diuersa nomina accipiunt, pro arbitrio patrisfamiliâs. Mulieres liberos suos summo amore prosequuntur, quamuis facile & sine magno labore ac dolore pariant. Hyeme & frigido celo infantes in fluminibus abluunt, vt hoc pacto indurescant, & quæuis incommoda tolerent. Cuti eorum vngendo, illinendo & pingendo eiusmodi callum obducunt, vt bimuli pluuia & tempestates ferre possint. Viri, plerunq; piscando, venando & militando se exercent: negotiis domesticis & laboribus seruilibus manum non admouent: quæ causa est, cur mulieres ferè semper operentur, ipsi verò orientur. Nam mulieres cum liberis opera & negotia domestica obeunt: storeas, lagenas, pocula, mortaria & similia conficiunt: adhæc serunt, metunt, plantant, & alimentum procurant: terrâ nascentia ad cibum accommodant, & omnibus domesticis muneribus funguntur. Ignem hoc pacto eliciunt: baculum acutum & aridum foramini trunci induunt, quem tamdiu terunt, donec scintillam inde excudant, quam stramine & ficcis foliis excipiunt. Mensis Martio & Aprili piscibus, gallinis & sciuris victitant: Maio & Iunio terram colunt, & glandibus, nucibus ac piscibus vescuntur. Quidam autem his mensibus confertim in montes & solitudines abeunt, vbi omnis generis fructus, baccas & feras vestigant. Mensibus Iunio, Iulio & Augusto ex radice & baccis, *Tocknough*, piscibus, & viridi tritico victitant. Mirum est, quo pacto corpora ipsorum, pro diuersis annorum temporibus ac ciborum generibus modò emacientur, modò pinguescant. Nâ aliquando eos macilentos & graciles videas, aliquando crassos & obesos. Magnus ipsorum rex *Povvhatan* cum aliis regibus & dynastis pisces & carnes (vt supra dictum est) indurare, asseruare, posteaq; deficiente annona, erogare solet.

Quomodo liberos suos educunt.

Modus ignem eliciendi.

Rex ipsorum Povvhatan bonus & economicus.

In piscatu, venatione & bello arcibus & sagittis vtuntur. Arcus ex piscium testis confecti sunt: sagittæ ex baculo oblongo, cui aculeum osseum, duorû circiter digitorum longitudine, præfigunt. His sciuros petunt ac necant. Habent præterea aliud sagittarum genus ex arundine, cum aculeo, qui ex crystallo, aut lapide acuto, aut galli gallinæ calcaribus, aut aliarum auium rostro factus est. Loco cultri arundine vtuntur, quâ pennas scalpunt, ceruum & alia animalia difsecant: quâ etiam calceos, tibialia, & aliâ id genus conficiunt. Aculeos formant ad similitudinem cordis, quos, sicut & pennas, sagittis agglutinant. Gluten ex castoribus & extremis ceruorum cornibus quæ prius diu coquunt & præparant, conficiunt. Illud tam firmum & validum est, vt quod eo coagmentatur, nullâ pluuiâ dissolui possit.

Arm a bellis.

In bello scutis, & rotundo arboris cortice confectis, & ensè ligneo, quem dorso gestant, vtuntur. Pro ensè interdum cornu ceruinum vsurpant, quod vnci instar formant, & ligneo manubrio alligant. Quidam longum lapidem sumunt, quem ab vtraq; parte exacuunt. Huiusmodi lapidibus antehac loco securis vtentur: posteaquàm verò cum Anglis conuersari & negotiari cæperunt, ab iis securis ferreas acceperunt. Hæc omnia sunt ipsorum arma atq; tela.

Ad piscatum vtuntur celocibus, ex arbore excauata factis. Quædam earum vnus vlnæ altitudinem, & quadraginta pedum longitudinem habent. Plerunq; tamen sunt minores, & viginti aut triginta homines capiunt. Eas contis tam celeriter, ac nostri nautæ suas naues, agunt & gubernant. Mulieres filia ex arborum corticibus & ceruorum fibris inter manus ac pedes deducunt: quibus non tantùm domi ad varia opera, sed etiam ad retia, quæ nostris artificiosè & firmitate non cedunt, contextenda vtuntur. Hamos habent nostris similes ex osse factos, & ligno annexos, quos escâ obtegunt, atq; ita pisces capiunt. Habent etiam longas sagittas, quibus retia appendunt: atq; iis pisces necant. Præterea baculis prælongis vtuntur, sagittarum instar acuminatis, quibus pisces iaculantur & interimunt, quando eos in fluminibus aut mari natantes conspiciunt. Deniq; sulcis aquariis magnam vim piscium capiunt & attrahunt.

Piscatus.

Piscatui & venationi cum primis sunt dediti: & quia à iuuentute ad vtrumq; sunt assuefacti & exerciti, labor omnis ipsis ludus videtur. Artem piscandi magni faciunt: vsu autem quotidiano, dū quæuis loca peruagantur, hoc assuequuti sunt, vt quibus locis cerui, aliæq; feræ, itè pisces, aues, radices & baccæ ad cibum & alimentum inueniantur, optimè norint. Quando tēpus venationis appetit, relictis ædibus, cum sua familia, more Tartarorum, in extremas solitudines & ad flumina scaturigines se conferunt, vbi feras magno numero capiunt. Sequuntur ipsos mulieres, quæ casulas cum omni supellectile, frumento, glandibus & mortariis secum apportant. Vbi eò ventum est, singu liartis suæ periculum faciunt. Atq; hoc exercitio faminas sibi conciliant, & exoptatum matrimonium contrahunt. Etsi procul à meta absint, iaculando non facillè, aut non multum, aberrant. In huiusmodi venationibus ducenti aut trecenti vnâ circumuagantur. Si ceruus ipsis occur-

Venatio.

occurrat, continuo magnum ignem circumquaq; excitant: ipsi ad ignem stant, arcubus & sagittis instructi, atq; in prædam intenti. Cervus igne & venatoribus cinctus, manus ipsorum euadere non potest. Hoc modo nonnunquam sex, interdum plures aut pauciores cervos capiunt. Nonnunquam cervos in peninsulas agunt, & tamdiu persequuntur, donec in aquam insiliant: tunc navibus eos consecantur, donec eis potiantur. Quando ceruum sagittâ percusserunt, ex cruoris indicio vestigijs ipsius insilunt, atq; ita tandem eum in sua retia pertrahunt. Si incidant in lepores, perdices, aut alias volucres, eas secum asportant, & cum ovibus comedunt, siue sint macræ, siue pingues. In huiusmodi venatione Schmidij, Anglorum ducē, qui cum duobus famulis regionem exploratū ierat, cæperunt, & utrūq; famulū trucidarunt. Ipse tunc ea vidit & expertus est, quæ modo retulimus.

Si quis inter ipsos solus venetur, hoc stratagemate utitur. Ab vna parte pellem ceruinam findit, & brachium inferit, ita ut manu os pellis attingat: caput autem & reliquas partes pellis eius, quæ in promptu sunt adimplet: quo facto, in umbra paullatim ad ceruum progreditur: cum putat, se ab eo conspici, caput cerui sibi imponit: dumq; ita ipsi adstat, manu collum & corpus eius palpat, ac tandem sagittâ eum ferit & capit.

Quando bellum gerere volunt, *Verevances*, sacerdotes, magos, propinquos & necessarios consulunt: quamquam sacerdotes plerunq; in hoc casu sententiam ferunt. Pro ditione sua raro arma capiunt, plerunq; autem pro vxoribus & liberis, & ut acceptas ab hostibus iniurias vlciscantur. Ducem belli eligunt, multosq; habent hostes, nempe eos, qui versus Occidentem in montibus & iuxta flumina colunt. Ad fines *Povvhatan*, habitant *Monacani*, quibus populi *Moubemenchues*, *Masfennachachi* & *Monachfranuggi* subiecti sunt & vectigales. Ad fontem fluvij *Toppahavocke* *Manithanockeni* comorantur, quibus octo alij populi vectigal solvunt, tamen linguæ multum differant: homines sunt feri & crudi, ac maximam partem ex feris & fructibus terræ victitant. Trans montes, ubi fluvius *Pasavvomeke* oritur, *Masavvomekes* habitare dicuntur, qui ipsi valde sunt infesti. Sedes illi habent ad lacum *Commada*, qui amplus & salus est, & per quem transitus patet ad mare Meridionale. Hæc gens, ut ipsi perhibent, magna est & populosa, adhæc crudelis & immitis. Propter eius excursions, ægrè ad fontes suorum fluminum accedere possunt. Quapropter Schmidium obrestati sunt, ut suorum auxilio se ab huius gentis tyrannide liberaret, obsequium, annonam, & subsidium polliciti. Quam ob causam ipsi opem ferre volebat: verum Senatus Anglorum, penes quem tunc rerum summa erat, hoc consilium propter eorum paucitatem impediuit: quâvis Schmidius iam ante, cum loca illa exploraret, cum duodecim ex suis septem naues *Masavvomeckenorū* obuias habuisset, easq; profligasset: quibus aliquot arma, scuta, cascs, tubulos fumiferos, patinas, arcus & sagittas, nostris maiores, ademit. Tunc etiam potitus est nauigio quod ex corticibus arborum affabrè factum, & optimo gummi illitum erat: vnde apparet magna illic flumina esse.

Contra huiusmodi hostes *Povvhataneris* pugnandum est. Ut autem superiores euadant, stratagematibus, insidijs & improvisis irruptionibus opus est. *Verevancenorum* vxores & liberos non trucidant, sed captiuos abducunt. Modum pugnandi centurioni cuidam Anglo ostenderunt. Terribili formâ depicti & laruati, in duo agmina se diuidunt, quorum vnum *Monacanerorum*, alterum *Povvhatanerorum* appellant. Vnumquodq; agmen suum ducem habet, & alterum ab altero scopeti iactu disungitur. A latere, quindecim collocant, quorum postremus non minus quàm priores sagittam absq; impedimento emittere potest. Acie hoc modo instructa, per tabellarium hanc legem sibi mutuo indicunt, ut victi & capti, si se submittant, & vectigalendant, dimittantur: vxores autem & liberi, prædæ loco, victoribus cedant. Quibus paëtis, vtrumq; agmen congregitur: & ordinibus diligenter seruatis, more solenni, saltant & canunt. Sagittis neruo impulsis, tam horribile clamorem tollunt, quasi dæmones essent infernales. Pharetris euacuatis, cominus rem gerunt, & captato compendio sibi mutuo in crines inuolant, & alter alterum humi sternit, & lignea machæra obruncat.

Ad Musicam adhibent tibiam arundineam, quâ carmina sua modulantur. In bello profundum catinum ligneum sumunt, quem pelle obducunt & adstringunt. Eo, tympani loco, utuntur. Huic tintinnabula quædam puerilia addunt, ex testa peponis ita confecta & distincta, ut diuersos modulos suavi concentu reddant. Quando autem rauicam suam vocem & Corybanticum adulatorum admiscerent, sonum horrendum & inconditum edunt.

Quando *Verevances* seu Princeps alterum inuisit, in domo eius, qui inuisitur, storea sternitur, & is, qui amicum salutandi gratiâ accessit, rogatur, ut confideat. Postea domestici quoq; storem accipiunt, & ei insident: mox cantum ordiuntur, atq; ita significant, aduentum amici, sibi gratum esse. Tum duo aut plures ex iis, qui assident, proluxa oratione amicitiam & benevolentiam suam testatam faciunt. Hanc autem orationem habet cum eiusmodi gestu & tam vehementi motu corporis, ut sudor ex eo erumpat, & vapor ex ore exhalet, adeoq; vox ipsos deficiat, & non tam verba facere, quàm exposulare & furere videantur. Finita oratione cibum & potum hospiti apponunt, & quando tempus est cubitum eundi, concubinam, oleo & coloribus, pro more gentis, ornata & delibutam, ei adiungunt.

Venatio mium.

Bellum est consilio sacerdotum, magorum & propinquorum suscipitur. Hostium multitudo.

Modus pugnandi.

Musica ipsorum. Tympanum ex catino, pelle obducto. Modus inuisendi amicos, præcipue magister.

In emendo hunc morem obseruant, ut pro ære, fertis & similibus rebus, pelles, aues, pisces, carnes fruges & similia retribuunt. Nam opes ipsorum in cibis consistunt.

Quotannis tempore verno succum eiusdem herbæ, quam *Vichsacan* nominant, cum multa aqua sumunt. Eo tam vehementer purgantur, ut triduo corpora eorum quodammodo renouentur, & integram valetudinem consequantur. Interdum quidam hydrope, tumore aut alio morbo laborant: ad quem curandum conclauæ storeis, & teneris virgultis, prunisq; candentibus ita calefaciunt, ut largus sudor toto corpore manet. Ad tumorem minuendum, lignum adhibent, quod nostris caryophyllis non ab simile est: eo tumorem perfodiunt, illudq; postea super carnem comburunt: quo facto, vitiosam materiam ore suo exsugunt. Radice illa *Vichsacan*, cuius modo mentionem fecimus, vulnera recentia sanant. Quando autem vlcus aperire volunt, frustulis lapidum ad id aptis & præparatis vuntur. Vetera & putrida vulnera parui, imò nihili faciunt. Quosdam habent medicos, qui nescio quibus nugis, nec sine arte magica, morbos curare, & per vmbilicum aut alias corporis partes educere satagunt. Anglorum verò chirurgos tanti faciunt, ut ipsorum cataplasmatibus quoduis vulnus & vlcus sanari posse existiment.

Ratis emendi.

Quotannis corpus purgant, conseruanda valetudinis gratiâ.

CAPVT QVINTVM.

De religione incolarum.

Vlla est gens in Virginia tam fera & barbara, quæ non suam religionem habeat, & arcum ac sagittas tractare norit. Quidquid ipsi nocere potest, etiamsi illud prohibere queant, id adorant: exempli gratiâ, ignem, aquam, tonitruum, grandinem, Anglorum tormenta bellica, equos, & similia. Diabolū, quem *Oké* nominant, metu potius quàm amore colunt. Cum eo, ut perhibent, crebro conuersantur, & horrendam ipsius formam picturis, quoad possunt, imitantur. Eiusdem imaginem in templis suis, rudi Minerua sculptam; & oleo atq; coloribus illitam habent. Idolum hoc catenis, ære, fertis & pellibus ita oneratum & formatum est, ut deformitas ipsius satis declarer, quàm fædam & horrendam ipsius dæmonis speciem esse oporteat. Iuxta illud reges hoc modo sepeliuntur. Primum cadauera ipsorum storeæ imponuntur, & in iis siccantur: tum collo & alijs membris torques, armillæ, ex ære, margaritis & alijs rebus confectæ, aliaq; quæ in sua vita gestarunt, appenduntur: præterea exenteratum cadauer fertis implent, & pelle contegunt. Postquam autem candida veste, quæ pellibus facta est, omnia velarunt, & storeæ inuoluerunt, cadauer in sepulchro condunt: ornatum verò & res pretiosas pedibus apponunt. Cæterum templa cum sepulchris, sacerdotum fidei commissa sunt, & ab iis custodiuntur.

Multa habent idola: creaturas, tormenta bellica, adeoq; Diabolum ipsum adorant.

Sepultura regum.

Quod ad vilis conditionis & plebeæ sortis homines attinet, quando cadauera eorum terra mandanda sunt, profunda fossa foditur, in quam illa cum rebus, quas habuerunt, pretiosas demittuntur: mox terra rursus aggeritur: post sepulturam vxores faciem carbonibus & oleo fædant, & viginti quatuor horarum spatio in suis adibus miserabiliter eiulant. Sic mortuos suos lugent.

Plebeiorum sepultura.

In vnaquaq; prouincia seu *Verevance* templum, cum vno, duobus, tribus & pluribus sacerdotibus reperitur. Primitiuum templum, in quo maximè conueniunt, situm est prope *Pamauke*, ubi etiam *Povvhatan* suum palatium habet. In quibusdam arenosis & inter siluas iacentibus montibus tria illustria delubra habent, idolis & sepulchris regum referta. Sunt illa sexaginta circiter pedes longa, & arbores in hortis representant. Hæc loca tanta religione venerantur, ut nemo præter sacerdotes & regem eo audeat accedere. Ipsi barbaris fas non est, nauibus illuc se conferre, nisi aliquot frusta æris, aut candida serâ vel *Pocone* secum afferant, iisq; oblati dæmonem *Oké* placent, ne vindictam in eos exercent. Illi septem sacerdotes plerunq; commorantur.

Templa & sacerdotes.

Summus Pontifex ab alijs sacerdotibus vestitu tantum dignoscitur: cæteros sacerdotes à vulgo aures discernunt, quæ non ita sunt perforatæ, ut aliorum, & à quibus genæ dependent. Summi Pontificis ornatus, quem capiti imponat, hic est: Duodecim, sedecim pluriusve aut pauciorū anguillæ exuuias sumit, quas rebus vilibus implet. Has postea scituorum aliorumq; animalium pellibus colligatas, corone instar, capiti imponit, caudis super faciem, aures atq; humeros dependentibus: tum aliam coronam ex pennis priori superimponit: atq; hoc modo ornatus & coronatus idolo ipsorum hempe Diabolo; similis est: quod ipsis perplacet. Nam quo horribilior est aspectu, eo ipsis gratior est. Manibus quoq; crepitacula, puerorū more, tenet. Preces cantu peragunt sacerdotes: quas ubi sumus Pontifex exorsus est, illi succinunt. Interdum sumus Pontifex in precibus miros & scurilles gestus adhibet. Eo autè tacete, reliqui sacerdotes ad vnâquâq; pausam suspitium ab imo pectore ducunt.

Sacerdotes & eorum vestes.

Modus uti ad.

Quantum ad festa aëna, nulla certa obseruant. Sed si communis aliqua calamitas incidat, aut si ab hostibus grauitè affligantur, aut victoriam de ipsis reportarint, aut deniq; si

Festa aëna plena.

plenam & copiosam messem experant: tunc viri, mulieres, pueri ac puella magno numero in templo religioso conueniunt. Ibi in media domo, aut in campo, magnum ignem excitant, circum quē quatuor aut quinque horarum spatio saltitant & cantillant, magnumque strepitum suis crepitaculis & clamoribus edunt. Interdum hominem ex suo numero in medio statuunt, circum quem eodem ritu vitulabundi saltant. Ille verò manibus plaudit, atque ita modum canendi & saltandi ipsis prae monstrat. Deinde cibo & potu sumpto se exhilarant.

Arte circulatoria & magica delectantur: cuius rei exemplum in historia de captiuitate ducis Schmidij infra c. 7. retulimus. Altaria ipsorum, quae *Pavvovances* vocant, à templis sunt separata, eaque modò apud aedes suas, modò in siluis & solitudinibus eo sine erigunt, vt eorum intuitu victoriarum, quam obtinuerunt, aut memorabilis cuiusdam historiae recordentur. Cùm illac praetereunt, liberis suis omnia narrant, quae vno atque altero loco euenerunt, vt eorum memoria ad posteros transmittatur. Super haec altaria sanguinem, adipem ceruinum & folia Nicotianae offerunt, quando aut à bello & venatione domum redeunt, aut aliud aliquid expediuerunt. Mirabiles quoque caeremonias adhibent, quando aquae in fluminibus aut portubus excrescunt, & se effundunt. Tunc magi ad littora veniunt, & nauigijs vltro citroque commeant, folia Nicotianae, aes, *Pocon* & similia

in aquam conjicientes, vt hoc pacto idoli sui iram auerterent, eumque sibi propitium reddant. Ante prandium & cenam vir quidam inter ipsos primarius aliquid cibi accipit, & illud victimae ac gratitudinis loco in ignem conijcit. Vnaqueque gens singulis septem aut ad summum decem annis singulare & mirabile festum celebrat. Tale quoddam non ita pridem apud urbem Iacobi ab in-

colis, qui *Quiyoghobaccocken* dicuntur, celebratum fuit. Quindecim pueros, praeter ceteris formosos, qui sunt decem vel quindecim annorum, accipiunt. Hos coloribus dealbato certo loco constituunt. Populus circum eos ante meridiem per sex integras horas, crepitaculis sonantibus, saltat & cantat. A meridie collocant eos sub arbore. Viri, qui suas graues & magnas clauas manibus tenent, vtrinque duplici serie consistunt: ad quos quinque pueri ad id destinati accurrunt, vt pueros supra-

dictos prehendant & abducant. Eorum vnusquisque nudo corpore per insecta clauigerorum agmina currere, & in reditu puerum, quem abducit, corpore suo contra horrendos ictus protegere cogit, dissimulato dolore, quem ab ictibus, qui ipsi incuriuntur, sentit. Nam viri isti, qui ab vtroque latere stationem habent, seua verbera ingerunt. Diuersa parte mulieres ejulant, lamentantur, qui-

ritantur, suasque habent stercas, pelles & ligna arida ad filiorum suorum sepulturam. Viri, quando pueri per ipsorum ordines penetrarunt, ita infantiunt, quasi mente moti essent, & pueros ad se rapiunt, quibus lauream imponunt. Quid porro cum iis agant, nos Angli non vidimus, nisi hoc, quòd eos semianimes in proximam vallē ducunt. Hoc modo peculiarem illum diem festum agunt. Cùm autem dux Schmidius, qui horum omnium spectator fuit, quendam *Werovvancem* percontaretur, quid haec sibi velient, & quare in pueros ita seuirent, respondit ille, pueros ex illis ictibus non mori, sed postero die *Wighsakom* haurire, quo in furem agantur, ac tunc tutelae ac disciplinae junioris magi, qui in solitudine versetur, tradi, vbi sui dei *Oke* sanguinem sugant. Ego verò pro certo habeo, multos animam efflare. Nam ibi in paupere tugurio nudi jacent, & raro aut nunquam cū quoquā loquuntur, nisi cum suis tutoribus ac praefectis, quibus tam arctis legibus subsunt, vt si eos iubeant asperrimo frigore in niue sedere, absque illorum mandato surgere non audeant: se autem mutuo incredibili amore complectuntur: & nouem menses hoc ritu inicianur. Eo tempore multi missus eis apponuntur, quorum nonnulli veneno sunt infecti. Iam qui cibos venenatos ab alijs discernere nouit, magni ab ipsis aestimatur, & in numerum *Quiyoghobaccocken* cooptratur. Is gradus est ad dignitatem sacerdotalem seu magicam. Hoc festum tanti faciunt, vt persuasum habeant, si illud negligant & intermittant, futurum, vt *Oke*, atque etiam *Quiyoghobuhghes* (quod aliud genus idoli est) grauiter ipsis succenseant, & impediant, ne ceruos, aues, pisces & alia ad victum necessaria capere possint, imò etiam multa aduersa ipsis immittant, ac tandem eos à medio tollant.

De *Werovvancem* & sacerdotibus credunt, eos post mortem trans montes in locum quendam versus Occidentē migrare, vbi capita ipsorum oleo, *Poconibus* & pennis ornentur, ipsique ferta, secures, aes & folia Nicotianae accipiant, & totum tempus saltando, cantando & hilaria celebrando in omnem aeternitatem consumant. Plebejos verò existimant morte prorsus interire, & in nihilum redigi. Quidam Angli conati sunt barbaros, praecipue *Werovvancem*, qui ceteris religione ingenio & calliditate longè antecellunt, ab hac horrenda & damnabili idololatria, in primis à festo modò memorato abducere atque auocare: verum nihil dum obtinere potuerunt. Quanquam autem eos nondum & religionem Christianam conuertere potuerunt: tamen eò jam illos perduxerunt, vt nostram religionem magni faciant. Nam Princeps eorum solet dicere: Anglorum religio tanto melior est nostra, quanto longius ipsorum scloppeta & tormenta pertingunt, quā nostrae sagittae. Saepè etiam Anglos, missis nuntijs, rogarunt, vt suum Deum inuocarent, quòd ipsis pluuia & alia necessaria largiretur: nam suos deos nihil posse praestare aut dare. Sed miseri homines ita à Diabolo excantantur & decipiuntur, vt eum inuocent, quem non norunt: illud autem, quod norunt, rejiciant.

CAPVT

23

## CAPVT SEXTVM.

## Depolitia incolarum Virginiae.



Hic populi sunt barbari & agrestes, tamen hoc in ipsis laudandum est, quod superiores imperando, subditi obtemperando multis alijs gentibus si non praefereudi, at tamen comparandi sint. Summa potestas penes vnum est: vnus enim imperator multis regibus & dynastis praeficitur. Monarcha ipsorum proprie *Vvabunfanachok*, vulgò autem à loco, vbi sedem habet, *Povvhatan* appellatur. Prouinciae, quas à suis maioribus haereditate & successione accepit, sunt haec: *Povvhatan*, *Appamatuke*, *Pamanuke*, *Youghtanus*, & *Matapantion*: reliquas, quae in tabulis Geographicis extant, bello acquisiuit. Inter loca haereditaria quaedam domos habet nostris hortis & aedificijs vrbis similes, quae cibo & annona, pro ratione temporis, instructae sunt. Solebat etiam prope *Vvovvromocin* quatuordecim circiter ab vrbe Iacobi milliariibus, habitare: sed metu Anglorum inde discessit, & in solitudine apud scaturiginem fluij *Chickahamania*, inter *Povvhatan* & *Youghtan* consedit: qui locus *Orapak* nominatur.

Rex *Povvhatan* proceræ est staturæ, corpore bene composito, tenera facie, cano capite, barbâ tenui, aënorum circiter sexaginta, labori, inædiæ, ærumnæ assuetus. Stipatores habet circiter quatuordecim, ex fortissimis viris totius regni selectos. Singulis noctibus quatuor ad quatuor angulos domus excubant: & post mediam horam semper vnus in clamat, cui ceteri respondent. Si quis autem dormiat, aut ad clamorem non respondeat, verberibus à satellitibus male multatur.

Mille circiter passibus ab *Orapak* densa quaedam est silua, & in ea domus, in qua rex thesauri pro sua sepultura congerit, nempe pelles, aes, margaritas & similia. Eodem loco minium, ad arcus & sagittas colorandas, eruitur & asseruatur. Domus ista sexaginta circiter pedes longa est, nec vlli, praeterquam sacerdoti, in eam intrare licet. Ad quatuor angulos stant quatuor statuae, velut custodes domus, nempe draconis, vrsi, leopardi, gigantis: quae non admodum politè sculptae sunt.

Vxores habet pro libitu: & quando sedet, vna ad dextrâ, altera ad sinistram ipsi assidet: quâdo cubat aut dormit, vna ad cervical, altera ad pedes ipsius iacet: ante & post sumptum cibum, vna ipsi aquam ad manus abluendas in lignea paropside porrigit: altera loco mantilis fatciculum plumcum habet, quo ille manus suas abstergit. Eum ipsa postea rursus succat. Rege mortuo, regnū immediatè in fratres ipsius, tum in sorores, atque vltimè in primogenitæ sororis filios aut filias, nunquam in liberos ipsius mares deuoluitur.

Rex omnesque ipsius subditi legendi & scribendi sunt imperiti: quapropter legem suâ litteris mandare non possunt, ita vt consuetudo ipsis loco legis sit. Nihilominus Rex suis subditis iura & leges pro arbitrio dare solet, quibus nemo resistere audet. Nam eum non tantum pro rege, sed pænè pro deo habent. Minores seu inferiores reges, quos *Vvovvancem* appellant, legibus veteri consuetudine tenentur, & suo loco etiam ius vitæ ac necis in suos obtinent. Nomē seu titulus *Vvovvancem*, vocabulorum penuriâ, etiam belli ducibus tribuitur. Vnusquisque horū regū fines suos & loca, in quibus venâdi & piscandi ius ipsi est, cognita & perspecta habet: omnes tamē magno *Werovvancem*, parent, & quotannis vectigal pēdūt: nempe, pelles, corallium, aes, gemas, margaritas, aues, carnes ferinas & fruges. Mandatum ipsius inuiolabiliter seruant: nec dici potest, quâto pere eum reuerentur, & ad nutum ipsius se accomodent, etiâ principes & reguli: quippe inorigeros & maleficos seuerè & tyrannicè punire solet. Exēpli causâ: Quosdam maleficos manibus pedibusque vinciendo curat, quos in circulo, candentibus prunis circumdatū, conijcit: vbi tam diu torrentur, donec moriantur. Interdum malefici capita sua altari imponere coguntur, fustibus acriter tūdēda. Si quis grande aliquod flagitiū perpetrarit, eum arbori alligari iubet: ibi satellites testis siglinis articulos & membra ipsius abscindunt, atque in ignem conijciunt: tum iisdem instrumentis pellem ipsi detrahunt, & ventre aperto, ipsum cū arbore cremant. Hoc pacto, vt ipsi commemorant, Georgium Cassenū, Anglū excoriarūt & neci dederunt. Plerumque autem maleficos solēt fustibus immanibus horrendū in modum cadere. Vidi (inquit dux Schmidius) quendam corā rege in genua procubentem, qui fustibus vsque ad necem multatus fuit: quod supplicium tam patienter tulit, vt nullū doloris signū ederet. Hinc est, quòd regē suū numinis instar adorēt: & quando ipsi munus aliquod offerūt, aut vectigal pēdunt, corā eo in genua procidūt, & plusquam humano cultu ipsum venerātur.

Año 1608. gentē *Payanbatank*, tibi vicinam ac subiectam hoc actu deuicit. Multos ex suis in aedes ipsorum, quasi pernoctandi gratiâ praemisit: qui nodu aedes ipsorum cinxerunt, & horâ constitutâ inuaserunt. Illis oppressis capita decusserunt, & vxores ac liberos cum *Werovvance* captiuos ad suū *Povvhatan* adduxerunt: capita autem occisorum arboribus infixerunt. Quibus gestis, magnificum triumphum egerunt, quasi totum orbem aperto Marte debellassent. Id ipsum Anglis qui

Politia incolarum.

Descriptio regis Povvhatan.

Eius thesauri.

Vxores.

Successores in regno.

Barbari sunt legendi & scribendi imperiti.

Obedientia ipsorum erga suum regem. Maleficos puniendi ratio.

Barbarorum fides de statu mortuorum post hanc vitam.



qui tunc apud eos commorabantur, significarunt, sibi que persuaserunt, quasi eos quoque hoc pacto incautos opprimere ac delere possent.

## CAPVT SEPTIMVM.

## De ducis Schmidii captiuitate &amp; liberatione, nec non de barbarorum triumpho &amp; mirabilibus incantationibus.



Dux Schmidius regionem vicinam explorare instituit.

It strenuus & præstant, dux Schmidius, qui non tantum Virginiam & alias Septentrionales regiones perlustrauit, sed etiam incolarum animos, ingenia, mores & gestus magno labore & singulari prudentia explorauit, in tertia sua peregrinatione, vt gentem *Chickahamincram* dictam cognitum iret, duodecim tantum Anglis comitatus, nauigiolum ingressus est: quo postea relicto, cum duobus nobilibus viris in litus exscendit. Interea reliqui, quos in nauigiolo manere iusserat, contra ipsius mandatum, littus quoque subierunt, vbi à barbaris impetu

in eos facto, duo ex ipsis capti fuerunt. Hi à barbaris ita torti & excruciatii fuerunt, vt viam, quâ Schmidius iter facere instruisset, ipsis indicare cogentur: quâ cognitâ, eum cum trecentis sagittariis, sub rege & præfecto suo, *Pamanuke*, persequuti sunt, & duos Schmidij socios, quos apud focum sedentes inuenerunt, sagittis confecerunt: ipse Schmidius, vt peninsulam quandam perlustraret, non nihil ab ordinaria via secesserat. Barbari autem, ipsum conspicati, horrendum clamorem sustulerunt, & sagittis ipsum petuerunt. Ille verò manus non in sinum abdidit, se defendit, tribus barbaris occisis, & reliquos tam animosè persequutus est, vt illi terga verterent. Inde ad nauigium suum iter reflexit: cumque subinde retrospiceret, in barbaros magis, quàm in viam, quâ incebat, intentus, in profundam foueam vsque ad umbilicum lapsus est. Barbari tamen ad ipsum appropinquare non audebant, donec arma deposuit, atque à se abiecit: quod ideo fecit, vt illi eum fouea extraherent. nam membra ipsius frigore diriguerant. Illi igitur eum ex fouea extractum ad ignem duxerunt, ad quem socij ipsius interfecti fuerant, vt ibi se calefaceret. Cùm isthic esset, solarium ex ebore regi *Pamanuke* dono dedit: quod barbari admirati, & multum diuque contemplati sunt. Illo autem eos compellente, & de motu cœli, de terra diebus ac noctibus, de varijs populis, qui in mundo essent, itemque de Deo & beatis hominibus verba faciente, barbari omnes attoniti steterunt, arrectisque auribus eum audierunt. Nihilominus post horam eum ad arborem alligarunt, & jam in eo erant, vt sagittis eum confingerent: verum rex *Pamanuke*, ostenso ipsis solario, eos continuit: quamobrem illi triumphandi eum ad *Orapacks* deduxerunt. Vt autem Lector intelligat, quomodo triumphare soleant, sic illi cum captiuo egerunt. Regem suum cum præda in medio agmine constituerunt: eum sequebatur Schmidius, à tribus caculis ductus, & ab utroque latere sex sagittariis circumdatus. Cùm ad pagum, qui quadraginta circiter domibus venatorijs, ex storeis ad similitudinem tentorij confectis & erectis, quas facile demoliri, & aliò transferre possunt, constabat, venissent, mulieres & pueri ad hoc spectaculum cum admiratione accurrerunt. Milites, à stipatoribus regijs ordine dispositi, captiuum, velut muro, vndique cinxerunt. Cùm eum aliquot horis satis superque aspectassent, in orbem circumfusi, mirificis gestibus & horrendo vlulatu saltare cœperunt. Omnes caput atque humeros oleo delibuti, & rubro colore, quem *Pecomen* vocant, tincti fuerunt. Vnusquisque eorum pharetram sagittis refertam cum fuste, dorso gestabat: brachio pellem vulpis & aquæ, manu arcum tenebat: in capite pellem cuiusdam auis exsiccatam & cum alis dissentam, vna cum segmento æris, candida testa, oblonga penna, & alijs rebus ludicris ac puerilibus, habebat. Interea rex & Schmidius in medio orbe consistebant, donec illi choreas suas peregissent: quibus finitis, discesserunt.

Captiuum in amplam domum abduxerunt, in qua à quadraginta viris custoditus fuit. Mox tantum panis & farinæ attulerunt, quantum pro viginti hominibus sufficeret: reliquum in lagena de collo ipsius suspenderunt. Media nocte bis ipsi cibum attulerunt, quem nemo attingit, donec postero die plus afferretur. Tunc quod ex præcedenti die super fuerat, comederunt, & reliquum asseruarunt. Captiuus autem nihil aliud exspectabat, quàm vt saginatus, ab ipsis maceretur & deuoraretur.

Vnus ex barbaris, cui *Moacassatero* nomen erat, vt gratiam captiuo pro coralia, quod ab ipso acceperat, referret, togam suam ei iniecit, qua se contra frigus tegetet. Alius autem, cuius filium in pugna interfecerat, infesto animo ipsum aggressus est, montem ei intentans: sed milites & custodes eum tutati sunt.

Captiuus ipsis significauit, se optimam aquam in vrbe Iacobi habere: si permittere vellent, se eam ipsis allaturum. Illi verò responderunt, se vrbi illi bellum illaturos, & libertatem atque vxores ipsi

ipsi detulerunt, si hac in re ipsis operam nauare vellet. Ille in tabula quadam vrbs illius munitiones depinxit, hortatusque est ipsos, vt eam ad Anglos, qui in ea vrbe essent, transmitterent. Protinus nuntios quosdam ablegarunt, qui etiâ in summo frigore eò profecti sunt. Sed hi conspectis aliquot Anglis, qui ipsis obuiam veniebant, tabulam abiecerunt, & aufugerunt. Angli verò tabulam sublatam ad socios in vrbe pertulerunt.

Posthæc barbari captiuum ad populos *Toughtanunds*, *Matapanients*, *Payenaticks*, *Nantaughtacunds*, *Onananmanients*, & in reditu per varia loca variasque gentes duxerunt. Sed in regis *Pamanuke* ædibus eum his ceremonijs & incantationibus exceperunt. In magna domo ignem accenderunt, & ab utroque latere stoream posuerunt: in quarum vna captiuus, postquam custodes exiissent, confidere iussus est. Mox ingressus est archipresbyter (in signis nebulo) qui oleo inunctus, carbone atratus, & planè deformis erat: capite pileum ex anguium & sciurorum pellibus mirificè confectum gestabat: manibus crepitacula tenebat. Is saltitare, & voce profus tartareâ atque horrendis gestibus vlulare & clamare cœpit: tum ignem circulo, sparsâ farinâ, inclusit: quo facto, tres alij caco-dæmones intrarunt, eosdem gestus vsurpantes. Hi partim nigro, partim rubro colore picti erant, & candidos oculos habebant. Cum hi choream in gyrum egissent, tres alij, rubicundis oculis, facie nigra, cum albis lineolis, irruerunt. Ibi omnes simul tripudiare, archipresbyter autem cū tribus alijs confidere, & adhibitis suis crepitaculis cantionem modulari: quâ finitâ, ille quinque grana tritici in terra posuit, & brachia totumque corpus tanta vi distendit, vt sudor propter vehementem motum erumperet, & venæ corporis intumescerent. Postea breuem orationem habuit: ad quam reliqui altè suspirium duxerunt. Tum archipresbyter tria grana tritici humi deposuit, & priorem cantum repetit, rursusque perorauit, & grana tritici toties ac tam diu in solum demisit, donec ignem velut gemino circulo ambiuisset. Habebant præterea fasciculum baculorum, quorum vnum possit

Ceremonia barbarorum in incantationibus.



quamque cantilenam & orationem, inter geminos granorum triticeorū orbes collocarunt: quibus ceremonijs totum diem à manè vsque ad vesperam, consumserunt. In his peragendis omni cibo vsque ad noctem abstinuerunt, & captiuum tam diu cū illis ieiunare oportuit. Postmodum comedere, bibe-

bibere, ac genio indulgere caperunt. Hanc infaniam triduum infaniuerunt, idq; in eum finem, quemadmodum iactabant, vt captiuum animum expiscarentur, an bene vel male erga ipsos affectus esset. Circuli ex farina ducti, regionem: orbis ex tritico, portus maris: baculi, patriam ipsorum denotabant. Mundum enim ex omni parte rotundum, & se in medio eius habitare statuunt. Deinde faccum plenum polentâ intulerunt, quem diligenter vsq; ad Ver proximum afferunt, vt habeant, quod ferant, & vnde victitent.

Regis frater, *Opitichapam*, captiuum secum domum duxit, & ei aliquot patinas, pane, auibus, & carne ferina repletas, apponi curauit: ex quibus nemo ipsorum gustauit, sed reliquum in lagenas recondiderunt. Cum ad *Opckenamoughs* reuersus esset, omnes regis vxores ac liberi cum adierunt, vt quod ex cibis supererat, pro more suo auferrent. Tandem eum ad suum *Povvhatan* duxerunt, apud quem ducenti aulici fuerunt, qui eum cum admiratione intui sunt. Cum *Povvhatan* se magnificè ornasset, captiuus ad eum adductus fuit. *Povvhatan* autem hoc apparatu se conspiciendum exhibuit. Assidebat ipse foco ad vtrumq; latus virginem habens: ante ipsum viri, à tergo mulieres sedebant, quarum vbera rubro colore tincta apparebant: quaedam pennis auium, nonnulla candido corallo, alia aliis rebus comata erant. Cum se regi sifteret, omnes magnum clamorem ediderunt. Regina, *Apanatuke*, aquam ad abluendas manus regi attulit: aliae mulieres fasciculo plumarum eas absterferunt. His omnibus peractis, barbari deliberarunt, quo genere mortis captiuum afficere vellent. Consilio habito, duos ingentes lapides ad *Povvhatan* attulerunt, & quotcumq; eorum captiuum manibus attingere poterant, eum comprehenderunt, & ad lapides illos adduxerunt. Tunc caput eius vni ex illis impostierunt: ipsi verò suis clauis accincti stabant vt eum ferirent & obruncarent. Quid sit Regis filia, *Pocahuntas*, misericordiâ erga virum fortem commota, pro ipso intercessit, eumq; vitæ suæ periculo liberauit. Nam caput ipsius in linum suum recepit, & caput suum contra percussores obuertit, vt eum morti eximeret. Rex autem ipsi vitæ gratiam fecit, mandauitq; vt ei, quæ ipsum liberasset, secures, ferta, erepitaacula, & similia conficeret. Nam rex putabat, eum hæc omnia elaborare posse: quandoquidem rex, etsi reditus suos à subditis accipiat: tamen ipse suis manibus vestes, calceos, arcus, sagittas, ollas, & similia operatur.

Bi duo post *Povvhatan*, terribili vultu minax, captiuum solum in magna domo, quæ in media solitudine erat, ad focum sedere iussit. Ibi tragica vociferatio & corybanticus vlulatus qualem antea nunquam captiuus audiuerat, à tergo insonuit. Tum *Povvhatan* cum viginti barbaris atro colore imbutis ingreditur, & captiuo significat, se ipsius amicum esse, & ei potestatem facere ad suos in vrbe *Iacobi* redeundi, petitq; vt sibi duo tormenta & lapidem molarem per tabellarium mittat: pro quibus prouinciam *Capahorvofick* ipsi cedere, eumq; sibi filium adoptare velit. His dictis, eum cum duodecim barbaris dimisit: quos *Schmidius* redux opiparo contuitio exceptos, laute tractauit. Duas quoq; colubrinas cum lapide molari, *Paukum*, fido Regis ministro, ostendit: cui vt illa domino suo afferret, mandauit. Sed nimis ponderosa, & lapidibus onerata erant. Quapropter illa aduersus arborem displosi iussit, quæ magno fragore corruit: qua re territi barbari, illis relictis, vilia quædam munuscula acceperunt, cum quibus domum sunt reuersi.

## CAPVT OCTAVVM.

De prælio nauali, anno 1620. ad littus Virginia inter vnâ Angli-  
canam & duas Hispanicas naues commissio.

**A**Nno 1620. ineunte Februario, nauis, cui nomen nigra *Hodge*, classiaris Anglis plena onerum circiter centum & sexaginta capax, atq; octo tormentis & vno falconello instructa, ex Anglia soluit, quæ in Virginiam iter instituit, & 14. Martij prope *Matalin* appulit. Cum vltimus pergeret, & *Menin* peteret, vt ad littus propius accedere posset, duas magnas naues, quæ prope ostium in anchoris stabant, conspexit. Angli opinabantur, Batauos in iis esse, non tantum quia naues illæ Batauarum formâ habebant, sed etia quia thalassiarum Batauorum vexillu getebat. Quapropter Angli, qui nihil periculi aut incomodi metuebant, ad naues illas admouerunt, non tantum vt in litore non nihil quiescerent, & se recolligerent, sed etiam recentem aquam haurirent: & anchoras non longe ab illis iecerunt: vt autem rem certius cognoscerent, quosdam scaphæ impositos, naues illas explorare iusserunt: qui mox reuersi, duas esse Hispanorum naues bellicas retulerunt. Nihilominus Angli scapham iterum eò miserunt, maioris certitudinis causa, atq; vt plus temporis haberent, se ad pugnam capeffendam, si opus foret, comparandi. Nam nauis eorum supellectile & variis mercibus ita repleta erat, vt tormenta vix rectè disponere, & arma ad pugnandum expedire possent. Qui scapham ingressi erant, ad posteriorem, quæ subprætoria erat, prouecti quæsiuerunt, quinâ esset Hispani autè Anglos, vt ad se veniret, & potestati eorum se dederent, monuerunt. Quo audito, Angli continuo retrocesserunt. Quod cum viderent Hispani, crebris scloppetorum ictibus eos petierunt, quibus aliquot ipsorum remos confregerunt, neminem autem ex Anglis laterunt. Cum Angli à sua nauis

Barbari de  
duce Schmidius  
reuerentia  
deliberant.

Filia Regis  
ipsum liberat.

Hispani ve  
xillum Ba-  
tauorum  
vsurpant.

tantum scloppetis iactu abessent, Hispani prouecti, tormentis contra eos fulminarunt: sed illi in nauem suam se receperunt. Hanc quoq; Hispani omnibus viribus inuasent, tametsi tunc Angli adhuc ad pugnam imparati essent, & sua tormenta nondum aptè collocassent. Subprætoria, captato vento progressa, Anglorum nauim infesta disposure lacessiuit: quod initio Angli, qui fugam potius, quam pugnam meditabantur, dissimularunt. Cum autem præter suam voluntatem ad pugnam & sui defensionem adigerentur, necessitati paruerunt, & Hispanos tam animosè adorti sunt, vt post pugnam seique horæ Hispani Anglorum impetum diutius sustinere non potuerint, sed iis omisiss in littus euaserunt. Quod vbi præfectus prætoriae animaduertit, vexillo Batauo remoto, & larua deposita, Hispanicum vexillum erexit, & nauem ac vires suas contra Anglos conuertit. Principio tamè ex Anglis quæsiuit, quinam essent: qui se Anglos esse responderunt, nec in animo habere, ipsis vim aut damnum inferre, nisi vim iniustam vi legitimâ repellere cogantur. Ille autem petiuit, vt Angli supremum velum demitterent & conuoluerent, idq; iure priuilegij, quod rex Hispaniæ sibi concessisset. Responderunt Angli se non posse huic priuilegio obtemperare. Quemadmodum autem Hispanos, præsertim eos, qui Regi Hispaniæ subiecti essent, vllâ iniuriâ afficere nolint, quandoquidem illorum Rex cum suo Rege pacem colat: sic non passuros, vt aliqua sibi iniuria ab illis infligatur. Quibus dictis, Anglorum supremus dux in puppim descendit, nec plura cum Hispano verba commutare voluit. Petierant Hispani, vt ille ad se veniret, & diploma sui Regis exhiberet: quod Anglus simpliciter recusauit, se tamen illud exhibiturum promittens, si Hispani in scapha quosdam ex suis in Anglorum nauim mitterent. Secundum hæc Hispani duo maiora tormenta & aliquot scloppetorum ictus in Anglos, qui in superiori tabulato stabant, disploserunt, & eò vesaniæ procellerunt, vt strictis gladiis exitium Anglis minarentur, & eos conuictis incellerent. Cum propius ad Anglorum nauim applicuissent, scloppetarij Angli, qui in nauis latebant, signo dato, in eos iaculati sunt, moxq; aliqua maiora tormenta displosa fuerunt: ob quæ causam Hispanorum nauis recessit. Postea verò Hispani, redintegrato certamine, Anglos inuasent, & cum iis dimidia horæ spatio acriter pugnarunt, tantusq; ipsorum ardor erat, vt iam Anglorum nauim conscendere inciperent: quos tamen Angli sarissis & scloppetis abegerunt, ita vt multi eorum in mare præcipites ruerent, & piscium esca fierent: quanquam inter Anglos quoq; multi fauciati fuerunt. Iamq; Hispani fugam arripere volebant, cum præfectus ipsorum, quem tanta ignominia pessimè habebat, suos cohortationibus & comminationibus impulit, vt cum Anglis rursus prælio decernerent: sed eodem, quo prius, successu. Nam Angli suis tormentis redeuntes ita salutarunt, vt vox profecto illi cum vita exciderit, & Hispani, qui tantis animis Anglos appugnatum venerant, turpi fugâ sibi consulere cogerentur.

In hoc certamine Angli quatuor tantum tormentis vsi sunt: nam reliqua nondum erant parata: quatuor tamen illis tunc suffecerunt. Nam ea tam gnauiter in Hispanos disploserunt, vt eorum multi perierint, & metu trepidi significarint, se pugnam desistere velle. Quoniam verò nauis eorum ad funem quendam Anglorum hærebat, eo rescisso, celeri fugâ se proripuerunt, non intermissa à longinquo tormentorum disposure, canes nimirum imitati, qui cum ab hostibus se liberatos vident, tunc maximè latrant. Quo minus autem Angli Hispanorum prætoriam persequebantur, obstitit subprætoria, quæ ad opem illi ferendam se comparabat. Eam Angli dimidia colubrinâ ita perterebrarunt, vt ad littus properare cogeretur. Prætoria sui præfecti casu macta, in altum se recepit. Angli per noctem damnum, quod acceperant, vtcunque sarierunt, & se ad pugnam, si necessitas postularet, rursus ineundam accinxerunt. Cum illuxisset, Hispani præ se tulerunt, quasi cum Anglis denuo configere, eosq; deuorare vellent. Verum hæc simulatio nihil aliud fuit, nisi Hispanica ostentatio. Nam licet horam integram iactu tormenti ab Anglorum nauis constiterint: tamen nihil tentarunt, sed passis velis ad proximam insulam tanto silentio nauigarunt, vt non paucos inter ipsos periisse, aut lethaliter vulneratos esse appareret.

In hoc prælio ex Anglis octo statim occubuerunt: duo paullo post ex vulneribus obierunt, sedecim conualuerunt: quot ex Hispanis desiderati fuerint, non constat: quorum tamen non paucos fuisse certum est, cura sanguine suo mare rubefecerint. Nauis eorum prætoria tanta erat, vt trecentorum onerum capax esset. Viginti duo maiora tormenta, magnamq; armorum & annonæ copiam vebat. Subprætoria etiam trecenta onera portare poterat, & sedecim tormentis instructa erat, cætera prætoriae similis. Etli verò inter Anglos & Hispanos magna esset inæqualitas: tamen Angli victoriâ potiti sunt, Deo illis, qui bonam causam habebant, contra iniustam aliorum vim opitulante.

## CAPVT NONVM.

De magna clade, quam Angli anno 1622. Martij in Virginia acceperunt.

Pax inter  
Anglos &  
Barbaros  
fauis.

**A** Beo tempore, quo Angli primùm in Virginiam venerunt, multas curas, molestias, labores & pericula exantlarunt. Nam Diabolus per sua organa, nempe sacerdotes, barbaros contra eos incitauit, ita, vt multos, quoties facultas fuit, obruncarint. Tandem res eò deducta fuit, vt firma pax inter Anglos & barbaros ad aliquot annos contraheretur, & vtrinque iureiurando sanciretur. Rex quoque Powhatan promisit, se regi Angliæ subiectum ac tributarium fore, pacemque factam in æs incidi, & tabulam maximæ quercui ad suum palatium affigi curauit: quam pacem vtrique pars magno cum gaudio amplexa est. Ad eam rem barbaros necessitas impulit, vt se Anglorum ope contra hostes tuerentur. Angli verò eò spectabant, vt per hanc pacem res suas tanto melius in ea regione stabilirent. Hæc pax longo tempore inuiolata persistit, adeo vt Angli passim sine gladiis & scloppetis incederent: & barbari eos crebro inuisere, cum iis cibum capere, ac familiariter conuersari cæperunt. Vicissim Angli in solitudines ad ipsos se contulerunt, & spem conceperunt, fore, vt barbari tanto citius ac facilius ad Christianam fidem conuerterentur. Nam omnia inter ipsos tranquilla ac pacata erant.

Atque vt pax hæc tantò firmitus seruarietur, Angli Powhatan, cum quo ipsis aliquod negotij erat, mense Martio pacis memoriam refricarunt: quibus ille inter alia respondit, se pacem cum ipsis optima fide culturum, futurumque, vt cælum potius dissoluatur, quam illa rumpatur. Sed hæc mera fuit fraus, simulatio & hypocrisis. Nam barbari clam consilium iniuerant, Anglos omnes trucidandi. Biduo antequam hoc facinus exequi decreuerat, quosdam Anglos per periculosas solitudines, incolumes deduxerant, & eos, qui linguæ addiscendæ causâ aliquandiu apud ipsos commorati fuerant, amicè dimiserant: præterea alios Anglos, qui cum suis nauibus appulerant, benignè exce-



perant

perant: die Veneris, priusquam scelus istud perpetrarent, ad Anglos in ipsorum ædes sine arcu & sagittis venerant, & pelles, pisces aliaque similia attulerant, vt ea cum Anglorum mercibus permittarent. Quibusdam locis cum Anglis epulati sunt: sed mox in eos intruerunt; eosque cultris & aliis instrumentis iugularunt, neque vlli pepercerunt: quod tanta celeritate exequuti sunt, vt Angli à telis ipsorum obruerentur, priusquam aliquid sinistri suspicarentur. Hunc domi operantem necarunt: illum in agro rei rusticæ intentum maclarunt. Hoc pacto contra omnia diuina atque humana iura, trecentos & quadraginta Anglos, viros, fæminas & pueros interfecerunt. Nec cæde innocetum expleri potuerunt, sed etiam in cadauera defunctorum sauerunt, noua illis vulnera infligentes, & ea hinc inde crudeliter raptantes, ac membra amputantes. O egregiam victoriam & insignem triumphum! Nec manus truculentas ab amicis & benemeritis abstinerunt: cuius rei vnicum exemplum hoc loco referre lubet.

Georgius Thorpe, scutifer, vir generosus & beneficus, vnus ex primariis ducibus in Virginia conuersionem barbarorum præ cæteris curæ cordique habebat, nec patiebatur, vt vlla iis fieret iniuria: quidquid ab ipso petebant, hoc impetrabant: & si quis eos aliqua iniuria afficeret, in eos seuerè animaduertebat. Imò regi barbarorum multa & splendida dona mittebat: & quoniam ille vilem domum, ex storeis & iuncis constructam, habebat, egregiam & magnificam ipsi extruendam curauit, vt hoc pacto illum sibi tanto magis deuinciret. Rex verò illà domo, præsertim autem clauibus & feris, tantopere delectabatur, vt in iis claudendis & aperiendis multum sæpè temporis contereret.

Hac ratione beneuolentiam Regis sibi conciliabat, & de religione verò: Dei cultu frequenter cum ipso sermones habebat, atque omni studio annitebatur, vt eum ad Christianam religionem pelliceret. Atque iam agnoscebat, Christianorum Deum suo & meliorem & potentiorum esse, qui ipsis multo plura largitus esset, quam ipsi à suo deo accepissent. Ad quæ Thorpe responderat: Noster Deus tibi plura & præstantiora dona largietur, si eum ritè colas, & ex animo ad ipsum te conuertas. Igitur Thorpe bonam spem de Regis conuersione conceperat: & ille cum omnibus suis subditis Anglos singulari amore prosequi videbatur. Sed merus erat fucus & impostura. Nam hæc progenies viperarum hunc optimum virum eadem, quæ cæteros, immanitate occidit, & in eius cadauer debacchata est. Monitus quidem ille fuit à suo famulo horam antequam interficeretur, vt sibi à barbarorum insidiis, quas ille subodorabatur, caueret: sed quoniam barbaris nimium fidebat, hanc admonitionem contempsit: quod ipsi exitium attulit. Nam famulus in urbem Iacobi confugit, atque ita periculum euasit.

Eodè tempore barbari quatuor nauibus ad urbem Iacobi vecti sunt, ea mente vt Anglos ibidè medio tollerent: sed consilio eorum iam detecto, repulsi fuerunt. In aliis etiã quibusdã locis irritus fuit ipsorum conatus: & vbi cunq; barbari scloppetum paratum viderunt, in fugam se coniecerunt.

Hac calamitate omnes Angli qui in Virginia erant, oppressi fuissent, nisi Deus animũ cuiusdã Indi, ad Christianismũ conuersi, mouisset, vt nefariũ hoc consiliũ patefaceret: quod hoc modo accidit. Duo fratres Indi duobus Anglis, quorum vnus Perry, alter Pace vocabatur, seruiabant. Cũ sub nocte ambo cubitũ irent, vnus alterũ horratũ est, vt suũ dominũ Pace interimeret, se quoque similiter eũ suo, cui Perry nomen erat, actũ. Nã Regẽ seuerè mādasse, vt omnes Angli ad interuentionẽ dederentur: & postero die multos ex suis popularibus venturos, qui impetũ in Anglos facturi essent. Quid sit Frater istius Indi simulat, quasi consiliũ illud probaret: postero autẽ die manẽ herũ suũ accedit, & illi rem indicat. Nã dominũ suũ Pace, non secus ad patrem diligebat: & ab eo vicissim, vt filius, diligebatur. Eo audito Pace domũ suã confestim munit & cõscensã nauiculã fluiũ, ter mille passus latam, transmittit, ad urbem Iacobi properans, vt p̄fecto vrbis, quæ intellexerat, referret: qui continuo eadẽ cæteris Anglis, vbi cunq; essent significauit. Sic aliquot millia hominũ periculo erepta fuerunt. Præterea compertũ fuit, año 1621. regẽ Opankankano cum alio rege Indorum egisse, vt sibi copiam veneni, quod sponte in ipsis ditone crescebat, ad Anglos necãdos suppeditaret: quod tamen ille facere detraçit, tametsi alter eũ multis p̄miis sollicitasset. Id ipsum rex ille Anglis, post stragem à barbaris editam, narrauit, & se suorum aulicorum testimonio confirmaturum recepit.

Cæterum quid barbaros ad tam indignum facinus suscipiendum impulerit, de eo variant sententia. Quidam aiunt, barbarum quẽdã, à iuis Nemalanou, ab Anglis *Jackoff the Fether* dictũ, qui in magna apud barbaros existimatione erat, Anglo cuidã, cui *Mozgan* nomen fuit, persuasisse, vt secum *Pamanky* ad mercaturam exercendam p̄ficeretur: quò cum venisset, Anglum à barbaro insidiosè fuisse interfecit. Cæde perpetratã, barbarum *Mozgan* domesticos adisse, & ipsi nunciãsse, *Mozganum* in itinere decepsisse. Cui nũcio eũ illi fidẽ non adhiberẽt, & barbarũ ad p̄fectum suũ trahere, atque in ius vocare vellẽt, eũ tãrã viteluctatũ fuisse, vt Angli arma corripere, & cum scloppetotraluerbe are coadi fuerint. Hunc autẽ barbarũ qui suis popularibus p̄sulerat, se imortalẽ & ab icũ scloppetis immunẽ esse, eũ se lethaliter p̄cutiũ sentiret, Anglos rogãsse, vt se inter Anglos tumularẽt, & mortẽ suã barbaros celaret, p̄pterea quod iactasset, se morti obnoxium nõ esse. Porro regẽ *Opachan* *casough*, cognitã ipsi, necẽ, excãduille, & minatũ esse, se hoc facinũ grauiter inter Anglos viturũ esse.

D 3

Dati

Diffimulatâ autem ad tempus irâ, pacem tamdiu cum Anglis coluisse, donec hæc, quam diximus, iræ suæ habenas effundendi occasio ipsi offerretur. Sed vera & certa cladis Anglorum causa hæc esse videtur, quod barbari à Diabolo ad hoc nefandum facinus incitati fuerint, qui per sacerdotes idololatrias ipsi persuasit, futurum, vt Angli ipsos eodem modo, quo Hispani Indos in Occidentalibus regionibus, exterminarent: cui malo tempestiuè præueniendum esse.

Quapropter Angli, sequenti æstate, misso exercitu barbaros hostiliter inuasurunt, agros & ædes ipsorum diriperunt ac vastarunt; *Pamanuke*, quæ regis *Opachaucanougk* præcipua sedes erat, obsidione cinxerunt, & occuparunt, ipsiq; eo, quod meritis erat, capitis supplicio affecerunt. Adhæc nouum illic oppidum condiderunt, & barbaros in eas angustias redegerunt, vt ipsis perpetuam metus iniectus sit: Angli verò cautiùs se gerunt, mutuâ inter se concordia deuincti. Rex quoq; Angliæ maiora aliquot tormenta cû apparatu necessario ex armamētario Londinensi ipsis submisit, mandauitq; vt regionem illam magis ac magis sibi subiicerent atq; excolerent.

CAPVT DECIMVM.

Quo loco res Anglorum nunc sint in Virginia, quibus commoditatibus fruuntur, quæq; recens illuc inuenerint.

**H**æc Oca, quæ Angli incolunt, sunt multa & varia, pleraq; autem optima & fertilissima. Præcipua sunt hæc: Vrbes *Iacobi*, *Henrici*, *Bersmuda*, *Vest* & *Ascherley*, *Kequoungton*, *Dales Giff*, cum suis prouinciis & territorio. Incolæ huius regionis sunt partim agricolæ, qui terram colunt, partim opifices, vt factores, fabri lignarij, sutores, & similes. Quidam etiam satellitio Proregis sunt destinati, vt eum tueantur, & pro salute eius excubent. Anno 1622. Anglicana societas nauem panno, varia supellectile, aliisque rebus necessariis oneratam eò misit, ibique domum emporeticam exstrui curauit.

Schola pro barbaris ab Anglis instituta.

Nec hoc loco prætereundum est silentio pium & magnificum opus, regio diplomate approbatum & confirmatum, nempe seminarium seu schola ab Anglis instituta, in qua barbarorum liberi legere ac pingere docentur, & in Christiana religione instituuntur. Inde etiam pueri ac puellæ in Angliam missi fuerunt, de quibus spes est, quod frugi sint futuri.

Ferri abundantia.

Sex annorum spatio multi ac diuersi opifices eò profecti sunt, vt omnia explorarent, & vsui accommodarent. Nam multa illic humanis vsibus apta inueniuntur: inprimis ferrum magnâ copiam illic eruitur, quod diligenter inuestigant, quia lignum, aqua, & quæcunque ad fodiendum necessaria sunt, ipsis abundè suppetunt. Sanè sperant, se breui tempore tantam vim ferri illic naueros, vt non tantum Angliæ, sed etiam aliis Europæ locis, quantum satis sit, suppeditare possint.

Vites & alia terra nascuntur.

Gossipium hic facile & abundè crescit, quod primò ex India Orientali huc aduectum fuit. Galli, qui cum multis vitibus huc missi fuerunt, vt eas hoc loco pangerent, testantur, quod illæ nõ deteriores uas, quàm in Occitania, vnde allatæ fuerunt, proferant: imò uinum hic natum, cuius aliquot dolia in Angliam apportata fuerunt, Occitanico dulciùs & præstantius esse asseuerant. Laudant etiam moros, ex quarum fructibus mediocre uinum exprimunt, vt & ex prunis, quæ sponte hic nascuntur. Itaque mori hic ubiq; feruntur, iussitq; Rex, vt magnus numerus bombycum eò mitteretur, ea spe, fore, vt hæc regio non tantum vini, sed etiam serici largum prouentum afferat. Multos insuper alios fructes hic plantarunt, vt oleam, malum punicam, ficus, linum, faccari calamos, vnde magnum lucrum expectant.

Et quoniam hæc regio arboribus abundat, Angli multas ex iis naues, non modò ad vsum quotidianum, sed etiam ad nauigationes per mare instituendas, & omnia exploranda, construunt: atq; in eum finem multos quotannis naupegos ad se accersunt. Cumq; abietes & piceæ generis arbores, vt & omne genus gummi vbertim hic proueniant, peritos aliquot nauium architectos ex Noruegia conduxerunt, vt eorum operâ utantur. Sal ipsis non deficit. Terram Lemniam iam pridem in Angliam miserunt. Vt paucis omnia complectar, quidquid eximum & ad vitam humanam utile in toto orbe Christiano reperitur, hic aut sponte nascitur, aut nullo negotio feri ac produci potest.

TER.

TERTIA SECTIO.

De Bermuda seu Summeri insula.

Quoniam Bermuda Virginia soror est, & utraq; regi Angliæ paret, atq; ab Anglis exculta fuit, de ea quoq; hic aliquid commemorabimus.

CAPVT PRIMVM.

De situ, natura & temperie Bermuda.

**H**uius insulæ meminit Gonzalus Ferdinandus Ouiedus, lib. 2. cap. 9. suæ Historiæ de India Orientali, quam anno 1515. Carolo V. Imperatori obtulit: ubi ait, nomen hoc ipsi fuisse impositum ab eo, qui primus in eam nauigauit: simul etiam narrat, quamuis ingenti huius insulæ desiderio teneretur, se non sine magno labore & periculo propter fædam tempestatem eò peruenisse. Angli autem in alia sunt sententia, & existimant, hanc aliam esse insulam, versus Septentrionem sitam, quam recens primus inuenerit Georgius Summerus, eques Anglus, anno 1610. qui cum Virginiam peteret, in itinere nauè fregerit. Ab eo hæc insula, Summeri insula in hodiernum diem vsq; appellatur. Nam propter magnû naufragiû quod passus est, totam hyemem in hac insula subsistere coactus est: inde in Virginiam profectus, postea in Angliam rediit, ubi loci comoditatem ac fertilitatem prædicauit. Quamobrè Rex hanc insulam in suam fidem ac tutelam accepit, & publico diplomate mercatoribus potestatem fecit, illic sedes figendi, & locum excolendi. Quo factum, vt quotannis magna hominum multitudo eò commeet, qui domicilia & fortunas suas illic collocant, & terram suâ industriâ emendant.

Quis hanc insulam primus explorauerit.

Insula hæc iacet sub 32. gradu, in mari Occidentali versus Meridiem, & propemodum conuenit cum insula *Madere*. A nautis *Diaboli insula* nuncupatur, propter horridas tempestates, quibus mare illic plerunq; agitur, quæq; accessum ad eam difficilem reddunt: multorumq; opinio aliquandiu fuit, eam non ab hominibus, sed à dæmonibus habitari. Neq; vna est insula, sed ex quinquaginta circiter insulis, quarum alia aliis maiores vel minores sunt, constat.

Diaboli insula.

Hæc insulæ sunt instar globi circumfulæ, & rupibus vndiq; cinctæ: itaq; incolæ tutû in ea receptum habent. Duobus tantum locis aditus ad eas patet, quæ non omnibus, sed peritioribus nota sunt, & ab Anglis diligenter custodiuntur. Portus illic comodus est pro nauis regia. Aquâ recedente ingentes scopuli apparent, qui ab ea redeunte non conteguntur, quoniâ aqua ultra quinque pedes non asurgit. Littus ferè est saxosum à Sole & ventis induratum. Solum est diuersi coloris & naturæ: nam nec prorsus lutum est, nec arenosum: quoddam rubrum est, & speciem luti habet: quoddam albû, & arenæ simile. Nigrum est fecundum, fuscum autem optimum. Duobus aut tribus sub eo pedibus terra candida & dura reperitur, quam rupem nominant. In hanc terrâ arbores suas radices altè defixas habent: ab eadem humiditate attrahunt: ideò non vera rupes aut lapis est, sed mollior lapide, & durior cretâ, pumicis instat: squamosa est, & multû aquæ continet. Sub hac terra etiam argilla inuenitur. Aqua dulcis rarò hic reperitur. Aqua, quæ potatur, maximam partè ex mari auritur, ab arena, per quam labitur, purgata: & si quinque passibus à mari, aut longius fodiantur, aqua dulcis inuenitur.

Aqua dulcis.

Aër plerunq; est serenus, temperatus, mediocriter calidus, salubris, & ad omnis generis plantas & fruges aptus: adeo vt quidquid in Angliâ nascitur, hic abundantius proueniat. Animalia sunt magna & valida: biennij spatio tanta gallinarum & auium domesticarum copia procreata fuit, vt ab Anglis negligerentur, & in aues siluestres degenerarent. Porcis & quadrupedibus hæc insula abundat. Hic verò perpetuum: ob quam causam quædam plantæ non maturefcunt: ac licet folia arborum decidant: tamen alij fructes perpetuò virent.

Animalia.

Fructus, qui in hac insula crescunt, sunt similes iis, qui in Orientalibus insulis reperuntur. Orizæ magna est copia, cuius singula grana libram reddunt. Incolæ habent geminam messem: nam quod mense Martio ferunt, id mense Iulio metunt: & quod mense Augusto plantant, eo mense Decembri frui possunt, neq; vili ararum aut agriculturam adhibent. Fructus meliores sunt, quàm in Europa, & optimum alimentum præbent. Minores ficus & vites anno vno, interdum dimidio post plantationem, fructum ferunt. Nec frigus, nec calor hic nimius est. Nam semper ventus spirat, quo æstus temperatur & mitigatur. Hyems & æstas eadem est, quæ in Angliâ nisi quòd duarum horarum cum dimidia discrimen est inter longissimos & brevissimos dies. Quando meridiem habemus, apud ipsos est mane: vespera apud nos, ipsis est meridies: tempestas apud ipsos solet esse grauis & segnis: crebro tonat & grandinat: nihilominus, vt Angli perhibent, raro homo aut alia creatura eo læditur aut percutitur.

Fructuum copia.

CAPVT

## CAPVT SECVNDVM.

## De diuersis creaturis &amp; commoditatibus qua in insula Bermuda inueniuntur.

Genus muscarum in-  
colis mole-  
stum.

Entiac vermes in hac insula multum damni dant. Genus illic est muscarum cum aculeis, ab Hispanis *Cacaroach* dictum, quod incolis pergrauē ac molestū est. Nam vulnus lethale infligunt, & in cistas irrepunt, in quibus putido suo excremento omnia fædant, & vestes, vt tinea, corrodunt. Incolæ quoq; æstate paruis formicis infestantur: ob quam causam sua corpora molli pice illinunt, vt ab illis tuta esse possint. Lumbrici frugibus & radici Nicotianæ plurimum nocent, & nisi maturè pellantur, omnia corrumpunt. Multis etiam & magnis lacertis solum scatebat, quæ à felibus profligatæ fuerunt. Si dicere fas sit, pulcherrimæ hæc araneæ nascuntur, quæ auro & margaritis ornata videntur. Telas ad eò firmas ab vna arbore ad aliam contextunt, vt colore & firmitate serici filo comparari possint: suntq; illæ tam validæ, vt aues, quæ turturibus similes sunt, illis, ceu retibus, capiantur.

Mirabilis  
aranea.Mures da-  
mnoſi.

Nec reticere possum ingens damnum, quod incolæ à muribus acceperunt. Nam nauis Angli- cana appulit, quæ mures aliquot seculum aduexit. Illi in littus delati, biennio ita multiplicati fuerūt, vt non tantum insula, quæ eos primū exceperat, sed etiam alia finitima loca iis complerentur: imò tanta eorum copia fuit, vt in terra suas cavernas, in arboribus suos nidos habuerint, & omnia depasti sint. Nam quod Angli interdū fuerant, sequenti nocte à muribus consumebatur. Atq; il- li hominibus ipsis in ædibus molesti & detrimētosi erant. Hos mures Angli variis modis exterminare conati sunt. Nam primò felibus tam mansuetis quàm siluestribus vsi sunt: deinde arsenicum illis proposuerunt: tertio decipulas struxerunt, quibus dies noctesq; magnam multitudinem ceperunt: quarto canes ad eos venandos insituerunt. quorum vnus sæpè vnâ hora quadraginta aut quinquaginta cepit, & morsu enecauit. Nihilominus, his rationibus illis satis resistere non potue- runt: vnde magna annonæ inopia & fames consecuta est. Tandem tamen vno anno, singulari Dei auxilio, abacti & exitio dati fuerunt. Quod licet quidam felibus, alij frigori imputarint: tamen prouidentia & misericordia diuinæ meritò attribuendum est.

Fames &  
peſtu.

Hanc plagam fames, & famem pestilentia lues, quam Angli *Feags* vocant, sequuta est. Qui hac lue corripiebantur, mortis periculum euadebant, quando cibo & medicamento illis protinus succurrebatur: vbi verò hæc in promptu non erant, aut non statim adhibebantur, ægri concide- bant, & animus exhalabant. Hac lue plurimi extincti sunt: qua se uiente, corui, qui nec antea, nec postea, conspecti fuerunt, magno numero in hanc insulam inuolarunt.

Varia aues.

In hac insula multæ ac variæ aues reperiuntur, quales sunt ardeæ, diuersi coloris, cicures & feræ anates, psalacrocoraces, columbæ marina, & aliæ volucres, quarum nomina mihi sunt igno- ta. Inter aues, nostris regionibus incognitas, hæc memorantur: *Eoborv*, quod est genus auis noctur- næ, quæ se interdū in rupibus abscondit, & columbam magnitudine æquat: *Eggebriid*, hoc est, ales ouorum: quod genus mense Maio conspicitur, & ponit oua gallinaceis similia: nec definit oua pa- rere vsq; ad mediam ætatem, eaq; excludere solet: *Tropica*, genus auis, à loco, vbi conspicitur, ap- pellatum: *Pemblico*, quæ auis interdū rarò apparet, & suo clamore tempestates prænuñciat. Fue- runt etiam ibidem noctuæ, quæ tamen nunc auolarunt.

Planta.

Plantarum & fruticum hæc sunt nomina: *Poison-vrees*, genus plantæ venenatum, hedræ simi- le: quod qui attingit, eius manus rubescunt, & scabie inficiuntur. *Red-Reed*, fruticis genus oblongū, cum rubro cortice, succi plenum, cuius haustus vomitum excitat: si aquâ humectetur, eadem vim habet, & concoctionem ventriculi adiuuat. In littore crescit genus ligustri, cuius fructus fabæ si- milis est: si quis eo vescatur, aluum laxat, sine noxa. Aliud genus virgulti hinc nascitur, quod durum nucleum fert, & in eo durum granum, quod contritum si manducetur, lentè purgat. Hic etiã plā- tæ genus est, quod rubrum piper vocant: eius baccæ manfæ os incendunt: sed si integræ sumantur, ventriculo conducunt. *Sea-Fether*, hoc est, peña marina, fruticis genus est, quod inter scopulos nas- citur, simile pampino, venas habens rubras & candidas, artificiosè diuisas: cuius vires nondum sunt cognitæ. Nihil iam dicam de plantis & fruticibus, quos Angli huc transtulerunt, ex quibus sunt rubri & candidi potatores, arundines sacchari, indigo, melones, mali, pini, platani, vites, & similia.

Cum Angli primum in hanc insulam appulissent, arboribus & fruticibus siluestris obducta erat, quorum nec nomina nec vires norant. Postmodum illis nomina imposuerunt, & à colore nigras, candidas, flauas arbores appellarunt: quarum commemoratione nunc superfedeo. Hic quoq; inue- nerunt cedros, moros, lautos, oleas, palmas & similes: vt tacem eas, quæ ab illis plantarum aut insitæ fuerunt: quales sunt ficus, pomi, mali Punicæ, citri, aurantij: adeò vt hæc insula nunc sit instar horti deliciarū, in quo omne genus plantarum ad voluptatē & necessitatem hominum reperitur. Radix quoq; Nicotiana affatim hinc pullulat, cuius magna copia quotannis in has Europæ oras mittitur.

Pyris ad-  
mirabilis.

Dicendum aliquid est hoc loco de pyro siluestri, quæ iuxta hanc insulam in mari nascitur, & su- um humorē à mari, vim & alimētum à scopulis trahere videtur. Hæc arbor aliquādo fructibus caret.

quando autem incipit fructus ferre, toto anno fructifera est. Quanquam autem hic frutex arboris nomen gerit: tamen nullas frondes, sed tantum folia & virgulta habet. Pyra, quæ dat, rubrum, dulcem & saluberrimum succum reddunt: nec quisquam ab eorum esu malè habuit. Eadem ar- bor, si amputetur, succum præbet, dulcedine & præstantiâ cum vino comparandum. Suprema fo- lia melius sapiunt, quàm nostra olera, & non minus hyeme quàm æstate sunt edulia.

Aquæ in hac insula vsque ad eò sunt piscosæ, vt quidam Angli duabus horis plures pisces ha- mo ceperint, quàm postea aliquot diebus consumere potuerint. Imò narrant, quando ab vna insu- la ad alteram veñti fuerint, magnam multitudinem piscium eos vsque ad portum fuisse sequutam. Piscium illorum nomina nobis sunt ignota: nihilominus de pisce quodam admirabile hinc aliquid referam.

Aqua pisci-  
sa.

Piscem istum Angli *Turckle* nominant. Habet ille formam cancri, & quatuor pinnas: est que tantæ magnitudinis, vt quatuor viri vix ei ferendo sufficiant. Superior ipsius pars grandi testa obte- gitur, quæ est quinquaginta pondo, vt illi perhibent. Caro, quæ ab hac testa pender, grati saporis est, & boni nutrimenti, quando aquâ decoquitur. Testa ossè durior est. Sub ventre aliam testam ha- bet, quæ mollior est, & esculenta, si ad cibum apparetur. In vere, & aliqua parte æstatis circa hanc insulam se continet: reliqua parte anni aliò se confert, nec certum est, quoniam. Capite & collo re- fert auem, præsertim *Mellagrides*: pennis est lucentibus: rostram habet, quod tamen non est acutum. Hoc genus piscis ex ouis excluditur: caro ipsius vitulinam sapit, aliquanto tamen est durior. Vescitur gramine, quod in fundo maris nascitur. Sub aqua diutius manere nequit, quàm halitum continere potest: ac licet vetuli, vsu assefacti, satis diu sub aqua narent: tamen junioribus ea facul- tas non est, ideoque illi faciliè capiuntur: nam respirandi gratiâ ex aqua rursus emergunt. Statim post suum aduentum coeunt, & sibi mutuo adherent: hoc modò iuncti, non possunt separari, et- iam si baculis percutiantur. Postea sænella in terram, seu arenam: vbi nullus est maris reflexus, se- iam si baculis percutiantur. Postea sænella in terram, seu arenam: vbi nullus est maris reflexus, se- confert, ibique scrobem bipedaneam suis pinnis fodit, in quam sua oua ponit, & tam solerter recon- dit, vt difficillimè inueniri possint: oua gallinaceis nostris magnitudine paria sunt, pilæ instar ro- tunda, quorum circiter centum sænella parit, eaq; postea, calore Solis adiuta, cito excludit. Pi- sciculorum recens excludorum, qui pugni magnitudinem habent, & ab alijs piscibus deuorantur, aliquot vidimus: tardè crescunt, & diu viuunt: in aquis dormiunt, & antequam insula tam popu- losa esset, etiam in terra ionnum capiebant. Tribus hebdomadis in terra absque cibo vitam agunt: sed eo tempore valde emaciantur. Dorso incubantes non possunt resurgere. Quando in terra par- tus gratiâ conueniunt, nullo negotio capit possunt. Quidam eos in mari hoc modo capiunt: no- tū cymbâ super aquam vehuntur, magnum lumen habentes, quod pisces isti continuo sequun- tur. Vnus ex illis hastulâ hamatâ piscem figit, quem, dum se circumuoluit, fune, qui hastulâ alli- gatus est, ad littus attrahit. Capite abscesso, viginti quatuor horis viuunt: ita vt caro, quando dissecat- tur, aut digito tantum attingitur, tremat, & sese moueat. Nec villo est caro, quæ tardius putrescat, & diutius conseruari possit, siue sale condiatur, siue non.

Turckle,  
admirabi-  
lis piscis.Peculiaris  
ratio hunc  
piscem ca-  
piendi.

Vt paucis concludam, hæc insula piscibus, aibus & quadrupedibus ita exuberat, vt eorum magnus numerus in Virginiam & alia loca mittatur. Tanta hinc est auiam multitudo, vt ceterum vno scloppetii icu decuti ac perimi possint. Cum Angli primum in hanc insulam venirent, multos in ea porcos inuenerunt, quorum caro saporem ouillæ refert. Multas quoque margaritas, & ma- gnam electri Græci copiam, grandi pretio æstimatam, hinc repperunt. Summerus, primus huius insulæ inuentor, non exiguam huius electri vim collegit: & tres homines, quos illic, cum di-

scederet, reliquit, paruo tempore electrum pro decem millibus librarum Anglicarum corraferunt, hodieque illud copiosè con- geritur. Sed de his satis.

E

CAP.

Quomodo Angli in hac insula vsq; ad annum 1622. fatificaript,  
& domos sibi struxerint.



**A**nno 1610. Georgius Summerus, eques, vir inclytus & de patria benè meritis, cum Thoma Gates, itidem equite, naufragium passus, decem menses in hac insula cum suis classariis moratus est: inde quibusdam, qui eam nomine regis Magnæ Britannia, occuparunt, illic relictis, cum duabus nauibus in Virginiam perrexit. Antequam ex insula ista discederet, monumentum statuit, quod cedro affixit. In media arbore, Regis imaginem, argento inculptam, appendit: ab utroque latere hæc verba, Anglicanâ & Latinâ linguâ, æri incidit: *In memoriam seu a tempestatibus, nauis fractæ, & consecutæ liberationis, hoc monumentum Dei omnipotentis honori pp. Nauis fracta Anglorum fuit, & centorum onerum capax, Mercator marinus dicta, quæ cum septem aliis, à quibus per tempestatem diuisa fuit, in Virginiam seu Nouam Britanniam in America iter instituit. In hac naui duo erant strenui equites, Thomas Gates, Anglorum honorumq; colonorum dux, & Georgius Summerus, res maritimæ præfectus: huius centurio erat Christophorus Nevoportus, centum quinquaginta classarios aliosq; ducens, qui omnes salui euaserunt. & ad promontorium versus Eurocotum iactati fuerunt.*

Anno 1612. Angli nauim, quæ Aratri nomen gerebat, annonâ & instrumentis variis instructâ, in qua sexaginta homines erant, sub imperio Richardi Mori, viri sapientis & bellicosi, in hanc insulam miserunt, quæ etiam feliciter eò appulit. Hic Richardus decem circiter munimenta excitauit, & eos quibus præerat, toto sui consularatus tempore, quod triennium durat, in armis diligenter exercuit: quod postea successores ipsius imitati sunt. Ad hæc aliquot insignes ædes & templa exstruxit. Sub ipsius regimine duæ naues Hispanicæ huc vela fecerunt, eo consilio, vt Anglos, qui nuper aduenerant, expellerent: & nauiculam præmiserunt, quæ omnia exploraret. Eâ conspectâ, Angli ex munimento, quod castellum regium appellatur, tormentum in ipsam dispulerunt: quo ictu ita labefacta fuit, vt Hispani mox retrocesserint. Angli, qui puluere tormentario ac pilis (nam magna pars apparatus bellici in naufragio perierat) non admodum instructi erant, eorum discessu valde lætati sunt.

Morus, cum hac prouincia abiret, eam sex fortibus viris gubernandam commisit, qui singulis mensibus in gerendo magistratu vices alternarent, donec rebus aliter prospiceretur. Inter hos crebra fuerunt dissidia: de quibus hoc loco narrationem instituire nihil attinet. Hoc tempore septem Angli, mense Martio, quo plerunque mare tempestatibus & procellis iritari solet, naui trium onerum capace de litore soluentes, piscatum abierunt, & quia tunc cælum admodum purum ac serenum erat, nihil annonæ assumpserunt: quidam etiam jejuni iter ingressi sunt. Exortâ autem subitâ præter opinionem tempestate eò vsque iactati fuerunt, vt terram ex oculis amitterent. Nec multo post propter grauem remigandi laborem & cibi inopiam ita debilitati fuerunt, vt nec velum pandere, nec remum mouere possent. Tandem vnus ex ipsis, sedatâ tempestate, velum deduxit. Verum id frustra fuit: nam nusquam terra aut portus apparebat. Die Veneris discesserant sequenti die Martis vnus ex ipsis fame periit: postredie tres alios eadem penuria abstulit: hos alij duo mox sequuti sunt: ita vt vnus tantum in naui superstes esset, qui tamen viribus adeò fractis & prostratis erat, vt postremum ex iis, qui expirauerat, in mare abijcere non possit. Quapropter cadauer ipsius nudauit, pectus cultro aperuit, & cruorem inde manantem calceo excepit: tum cadauer ita collocauit, vt, si plueret, illud ei cisternæ loco esse posset ad aquam hauriendam. Igitur aliquot sanguinis & aquæ guttis (sicut ipse postea narravit) animum languentem refocillauit: & libram circiter carnis ex cadauere deuorauit. Mox duæ aues aduolarunt, quibus capris & necatis latrantem stomachum vt cunque placauit: post horam littus conspexit, quod etiam proxima nocte attingit.

*Historia memorabilis de septem Anglis, quorum sex in mari perierunt, & vnus tantum reuer- sus est.*

*Tuckerus, centurio, munitiones excitat, vbi opus est.*

*Mira nauigatio trium Anglorum.*

Post hæc in hanc insulam venit Tuckerus, strenuus ordinum ductor, qui nouas aliquot munitiones, vbi opus ipsi videbatur, exstruxit: cumque Angli antea sub tentoriis degerent, splendidas domos & pagos ædificauit. Agriculturæ imprimis operam dedit: & aliquot naues in alia America loca misit, quæ omnis generis merces, plantas, aliæque necessaria, à suis coemta, aduherent. Sic variis frugum & plantarum generibus hanc insulam magno cum emolumento conseuit. Eandem in aliquot partes diuisit: & quia frequentibus antea contentionibus, non sine magna confusione, Anglorum animi distracti fuerant, leges in Anglia vtitas illic publicauit, & inter alia sanxit, vt vnusquisque à mane vsque ad meridiem, & ab hora secunda vsque ad vesperam agris colendis vacaret. Præterea curias & prætoria, in quibus jus diceretur, erexit.

Eodè tempore tres Angli, qui nimio patriæ deliderio flagrabat, nauiculâ clam se proriperunt, & Angliâ intètis velis animisq; petuerunt. Verum in itinere à Gallis spoliati fuerunt, qui præter alia pyxidè nauticâ eis eripuerunt. Quapropter in incertâ pro suo iudicio ipsis nauigandû fuit, donec tan-

randem in Hyberniam incolumes peruenirent, vbi à Comite Tomudano benignè excepti fuerunt, qui nauiculam illam, in memoriam admirandæ nauigationis, retinuit. Nam eâ tres isti Angli ter mille & trecenta milliaria secundum rectam lineam per vastum Oceanum vecti erant, nec vsquam in itinere littus conspexerant, aut à labore requieuerant. Hæc nauigatio non minori admiratione digna est, quàm Botelia, qui à Soa, Indiæ Orientalis oppido, Vlyssipponem vectus est.

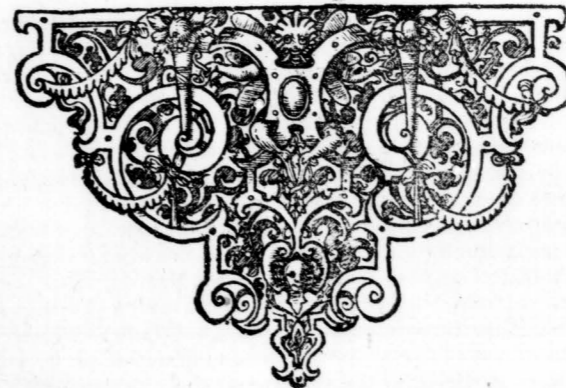
Sub id tempus magna altercatio inter ecclesiasticos non tantum propter administrationem Sacramentorum, sed etiam propter alia religionis capita exorta est, quæ incolæ & indigenas non parum turbauit. Sed ea mox salubri proregis constitutione, quam Societas Anglicana approbavit, composita & sublata fuit. Obiter hic inferendum videtur, Anglum quendam contra naturam cum porco rem habuisse: qui etiam cum eodem in furcam actus est.

*Dissidium ecclesiasticorum.*

Tuckero successit Butlerus centurio, qui decessorum suorum exemplo, in excolenda & melius custodienda hac insula omne studium ac diligentiam adhibuit. In castella regia sedecim pulchra & magna tormenta deduxit, & præcipuis locis, vbi necessitas postulabat, collocauit. In castello Carolino duo: in Southamptonio quinque reliquit. Hic aqua ex portu marino in terram influ- it, quæ viginti tribus optimis tormentis defenditur. In insula Coups castellum Pembrokianû duobus magnis tormentis munitum est. Fluuuium S. Georgij castella Smidij & Payetti, in quibus vndecim tormenta posita sunt, tuentur. Oppidum S. Georgij castellum Warvici tribus elegantibus tormentis propugnatur. Prætorium octo: montem, vnum: S. Catharinam tria tormenta, facta tecta præstant. In vniuersum Butlerus decem castella, quinquaginta duobus maioribus tormentis instructa, reliquit.

*Butlerus centurio.*

Anno 1623. sub imperio & regimine Ioannis Bernardi recentis copiarum cum nouis agricolis multoque comatu eò missæ fuerunt, ita vt iam ter mille homines illic numerentur, & insula comatu ac nauibus optimè instructa sit. Quanquam autem per aliquot annos à muribus immunes fuerunt: tamen à vermibus, qui frugibus & plantis multum nocent, valde infestantur. Nilominus propter sedulum incolarum laborem nulla est inopia: quin imò Anglia & aliæ regiones ab hac insula radicem Nicotianam, Potatoc, multaq; alia necessaria accipiunt.



## QUARTA SECTIO.

## De Brasilia.

Hac regio ex omnibus, quas vidi, consummatissima est. Eam Lusitanus quidam praesul accuratissime descripsit, postquam triginta annos in illa commoratus fuisset. Navi Lusitanorum spoliata, Anglus eam perlustravit. Nomen auctoris, qui eam descripsit, ignoro. Hoc tamen certum est, quod licet fuerit ordinis ecclesiastici, tamen res politicas probe intellexerit, & incolarum mores ac ritus diligenter obseruavit.

## CAPVT PRIMVM.

## De diuersis moribus ac ritibus Brasiliensium.



Quantum apparet, incolae Brasilienses de creatione mundi nihil sciunt: de Diluio autem hoc tenent & credunt, totum orbem terrarum diluio mer-  
sum atq; obiectum fuisse: eo omnes homines periisse, vno excepto, qui cum so-  
rore grauida periculū euaserit. Ab his postea genus humanū prorogātū & con-  
seruatū ajunt. Nec Deū, nec idolum adorāt: imagines, statuas & similia nihili fa-  
ciunt: attamen senes quidam reperiuntur, qui Diabolum venerantur & adorāt,  
ne ipsis noceat. Animarum immortalitatem credunt, quae in spiritus transmutentur, & in ama-  
nis campis prope limpidos amnes, vbi etiam magna sit ficuum copia, diuersentur, nihil aliud agen-  
tes, quam quod saltando se oblectent. Diabolo varia & horribilia nomina tribuunt.

Magia student multiq; inter eos Magi reperiuntur, quos in magno pretio habent: non ta-  
men illos adorant, neque fiduciam in illis collocant: sed sperant, quando aegrotant, se ipsorum ope  
pristinam valetudinem recuperaturos. Magi autem isti, quos *Caraiba* vocant, plerunq; sunt ho-  
mines improbi & nequam, qui miseris hominibus illudunt. Hoc atq; illo anno eos feriari & opus  
intermittere iubent, quod terra sponte ipsis victum suppeditatura, & aratra absque opera agrico-  
larum vltro terram proficillura sint. Plebs autem ab ipsis miserè circumventa nimiam crudelitatem  
fame postea ac morte luit.

Nullum proprium nomen habent, quo Deum appellent sed tonitru & fulmen *Tupan* vocant,  
dicuntq; se ab eo alii, & instrumenta, quibus agros colant, accipere. Sunt polygami, & vxoribus  
suis facile & leuibus de causis nuntium remittunt. Iuueni non licet vxorem ducere, nisi prius vnū  
leues ob caus ex hostibus interfecerit: quo perpetrato, peculiari festum instituunt, quod biduum vel triduum  
durat: eo peracto, matrimonium contrahitur. Quando sponsa ad sponsum adducitur, solenne con-  
uiuium celebrant: post illud nupti, absq; aliis caeremoniis, conjugali vinculo sunt colligati. Socer  
genero cum filia egregium rete tradit, adhibitis quibusdam aliis caeremoniis, quas hoc loco recen-  
tere non necesse. Maritis vinum bibere licet, caelibus non item, ne futiles sint in loquendo. In cō-  
uiuio nuptiali grandaeuus quidam sponso poculum porrigit, posteaque caput ipsius vtraq; manu te-  
net, ne poculo epoto vomat, quod pro indicio hominis meticulosi & ignaui habent.

Noctes atque dies & ferè omnibus horis cibum capiunt. Nam quando piscem capiunt, aut a-  
liquid esculenti habent, pariuntur inter socios, & liberalitatem inter virtutes praecipuo loco ha-  
bent, parsimoniam autē & auaritiam pro summo vitio & opprobrio ducunt. Inter cibos nullum di-  
scrimen obseruant sed promiscuè carnis, piscibus, immundis animalibus, serpentibus, muribus,  
vermibus atque omnis generis fructibus, exceptis iis, qui lethales & exitiosi sunt, vescuntur. Vi-  
ctum & alimentum suum plerunq; ex eo sumunt, quod terra sponte & absq; vlla satione profert.  
Inter edendum non bibunt, sed post cibum sumptum, vinum, quod ex variis fructibus exprimunt  
& conficiunt, affatim hauriunt, eoq; ita se ingurgitant, vt neq; mens, neq; manus aut pedes offi-  
cium faciant. Festa quaedam celebrant, quibus parū cibi sumunt, sed largius potant. Atque vt  
haec festa tanto rectius peragantur, quidam ostiatim eunt & cantant, vt ita alios ad potandum in-  
uient. Inter potandum cantant & saltant, neque dormiunt, dum hoc festum agitant, sed biduum  
aut triduum potando traducunt. In hac comotatione multas ineptias & multa flagitia commit-  
tunt: nam dimicant inter se, vxores sibi mutuo eripiunt, nec ante aut post symposium precantur.  
Quando accumbere volunt, manus prius abluunt: & quando surgunt, easdem pilis corporis abster-  
gunt. Neque mensam, aut mantile, aut mappam habent, sed super rete, aut humi comedunt, & ci-  
bum manu in os ingerunt.

Lectos & retia sua, ex gossipio confecta, in aëre suspendunt, in quibus per aestatm & hye-  
mem nudi cubant. Mature cubitum eunt: manè tardius surgunt. Praecipuus in aedibus (nam sub

Quid de di-  
luio & mi-  
di increm-  
to sentiant.  
Diabolum  
adorant.  
Animarum  
immortali-  
tatem cre-  
dunt.  
Fides eorum  
dem de statu  
mortuorum  
post hanc  
vitam.  
Multi inter  
iplos Magi.  
Tupan.  
Sunt polyga-  
mi. & vxor-  
es suas saepe  
leues ob caus  
fas abigunt.  
Quando nu-  
trientibus vxo-  
res ducere  
licet.  
Maritis vi-  
num conce-  
ditur. caeli-  
bibus non  
item.  
Tempus &  
modus capi-  
endi cibum.  
Liberaltia-  
tem magni  
faciunt.

Peculiaris  
iporum fe-  
sta.



**DAS NORDER THEIL DES LANDS BRASILIEN.**  
 Darinn die fürnehmsten Hafen angezeu-  
 tet werden, als zu Parayba, Pernambu-  
 co, Todos os Santos, und andere.

MAR

DEL

NORT

CAPITANIA DE  
 PERNAMBUCO

CAPITANIA DE

PERNAMBUCO

VILLA D'OLINDA  
 DE PERNAMBUCO

ESCALA GRAFICA

10  
9  
8  
7  
6  
5  
4  
3  
2  
1  
0

**Erklärung der Ziffern.**  
 1. Jesuiten Closter, ein uester ort, dauon die  
 gantze Stadt Comendirt wirt. 2. die große  
 Kirche. 3. S. Antoni. 4. ein newer galgen, da-  
 ran die Sp. s. Teufelchencke woltz so durch erob-  
 erung der Stadt frei gemacht. 5. Benedictiner closter.  
 6. S. Peter. 7. S. Franciscus. 8. Conuersen. 9. S. Joh-  
 so. des Königs alter Zoll. 10. ein haupt oder brücken  
 uon Reyswerck. 11. die Schantzen und Bol-  
 werk und auf dem strandt. 12. ein hulken brük  
 so ein Paß in das Landt ist.



eodem tecto plures familiae habitant) super rete dormit, & diem denunciat, ceteros ad laborem more maiorum, excitans: vnicuique etiam suum opus, & tempus surgendi praescribit. Quando surrexit, per plateas circumiens, vnumquemque ad laborem hortatur: atque ita per totum diem vagatur. Hunc morem se didicisse aiunt ab aue, quae accipitri similis sit. Nam illa summo mane canit, & propterea rex auium ab illis appellatur. Quemadmodum, inquit, auis illa mane cantat, ita ut ab omnibus audiatur: sic patrum familias mane vocem emittere decet, ut vnusquisque ab ipso expergefiat.

Haec gens omnesque incolae, cuiuscumque prosapiae fuerint, nudi incedunt, nec vel minimum erubescunt: imo tam honeste ac modeste inter se conuersantur, quasi adhuc in statu innocentiae viuerent. Si quis faminam alloquatur, retrocedit, & tergum ei obuertit, quantum fieri potest. Quando se ornare & perpolire volunt, gummi ex quadam arbore accipiunt, eoque se denigrant, candidis lineolis superinductis, quae sunt instar segmentorum vestibus nostris impostorum. Ex penis elegantes tiaras, manicas, & alia conficiunt. Pillos vbiq; ex corpore euellunt, praeterquam ex capite, quod sibi diuersimode tonderi curant. Quidam crines ita gestant, ut a tergo dependeant, & formam Lunae quando est corniculata, referant. Hunc modum componendi comam se a S. Thoma didicisse perhibent, de quo tamen nihil, praeter fabulas, recensere norunt. Alij verticem coronae instar rasum habent, tonsuram monachorum imitati. Mulieres promissos capillos gerunt, quos tamen in luctu detondent, quando mariti ipsarum obierunt, aut peregre profecti sunt. Tanta autem est capillamenti inter eos varietas, ut ex ea diuersas gentes ac diuersos incolas dignoscere liceat.

Ab aliquot annis vestibus uti ceperunt: quibus tamen non delectantur: quod ex eo patet, quia vestes mox abiiciunt, & tantum pileum, aut humerale, quod vsque ad umbilicum propendet, retinent. Mulieribus pectines & ligulae sunt gratissima.

Incolae in Brasilia in vilibus casulis & mapalibus degunt, quae foliis & frondibus sunt obtectae. Habent illae casulae in longitudine & altitudine interdum trecentas, interdum pauciores spithamas. In eiusmodi casula nonnunquam tres sunt humiles & angustae ianuae, ex filo contextae. In vnaquaque saepe quatuor diuersae familiae habitant, quae tamen aliqua cognatione iunctae sunt. Omnes praefectum quandam seu dominum habent, cui parere tenentur. In huiusmodi casula ducenti interdum homines nidulantur, qui distincta loca occupant: & apud vnaquamque familiam peculiarem focum cum necessaria suppellectile inuenies. Mulieres stantes pariunt: infantem, simulac natus est pater aut copater excipit. Nam suos quoque parentes initiales, sicut nos in Europa, habent. Pater infantem a puerpera ita soluit, ut vinculum vel dentibus, vel duobus acutis lapidibus dissecet. Deinde octiduum ieiunant, donec cutis umbilici computrescat & decidat. Si infans sit puer, pater rete conficit, & illud cum arcu & sagittis ad pueri cervical appendit: pedibus multas & varias herbas substernit. Eo significat, puerum multos ex hostibus suis peremturum. Tum natalia celebrant, & lauto conuiuio cum amicis & propinquis se exhilarant. Ut primum mulier peperit in flumine se abluit: tum infantem lactare incipit, quem per sesquiannum suo lacte, sine alio cibo aut nutrimento, alit. Liberos suos matres valde diligunt, quos etiam quando operantur, aut iter faciunt, dorso aut recti secum gestant: nec eos cedunt, ne lamententur. In educatione suorum liberorum, miram consuetudinem ac caeremoniam obseruant. Capitis eorum gossipium, pennas & baculos supponunt: quibus significant, futurum, ut in viros fortes ac strenuos aliquando euadant. Suis potius quam sibi benefacere student. Iesuitas in primis charos habent, propterea quod liberos suos Musicam & arte canendi docent. Quando hospes ad amicum venit, ut eum inuisit, ploratu & eiulatu a mulieribus excipitur. In ingressu, rete ipsi panditur, cui insideat: postea mater cum filiabus, quarum humeri capillis sparsi sunt, accedit: illae tacitae circumfident: mox hospitem manibus contrectant, & lachrymas cum clamore effundunt: deinde ordine commemorant, quid ipsis a postrema visitatione euenit, quos labores, quae pericula atque incommoda sustinuerint: quidquid denique marorem atque aegritudinem homini afferre potest, in medium afferunt. Ille vero tacitus sedet. Quando omnia commemorauerunt, lachrymas abstergunt, & silent: post aliquod interuallum, mutuo se salutant. & hospiti poculum amicitiae propinat. mox vna comessantur & heluantur. Quibus omnibus peractis, hospes causas sui aduentus exponit. Viri etiam lugubri voce habitumque plangere solent, quando amicus aliquis morte ipsi est ereptus, aut quando grauis quaedam calamitas ipsos oppressit. Ceterum laudabile & decorum existimant, si quis aduenas & hospites laute accipiat, usque donum aliquod, ut arcum, sagittas, pennas, & similia, absque vlla remuneratione largiatur.

Incolae horum locorum, fumum petigrae, seu herbae sanctae, affatim hauriunt. Eam siccatam in pampino, tubuli istar conuoluta, incedunt, & fumum eius bibunt. Quibusdam hic fumus est noxius, quibus caput veneno inficit: aliis est salubris, quibus immodicum humorem extrahit. Mulieres, praesertim vetulae & aegrotae, eo etiam interdum vtuntur: nam tussi, doloribus capitis & imbecillitati ventriculi medetur. Quapropter Lusitani cum initio pro eximio ac singulari medicamento habuerunt, quem tamen hoc tempore non magni faciunt.

Pecuniam nihil aestimant, sed omnia emunt ac vendunt conmutatione mercium. Si quis operariis ad-

Pecuniam ad a-



ad agrum suum colendum aut alios labores subeundos indigeat, amicos & vicinos conuocat, qui simulac opus vique ad decimam horam ante meridiem fecerunt, domum abeunt, & comperando se reficiunt. Hoc pacto vicinorum opera aliquot diebus, cum bona ipsorum gratia, vti licet: hac eadem ratione Lusitani terram excoluerunt, & faccari arundines plantarunt: imò candidis piscium marinorum testis, floribus ac fertis captiuos suos, à barbaris alioqui deuorandos, redemerunt.

*Ornatus eorum in festis & publicis conuentibus.*

Festis diebus & in foelennibus conuentibus hoc modo se ornant: Candidis testis, fertis, tiliaris, pennis, nec non gemmis, smaragdis & crystallo, quæ inferiori labro inserunt, se magnifice comptos & ornatos putant. Insuper manicas ex conchis confectas, & candidum lapidem, spithamæ magnitudine, loco inauris, gestant. In his ornamentis omnes ipsorum diuitiæ, quas in pretio habent, consistunt.

*Amant & inuentur vixi.*

Vxores suas vehementer amant, nec ipsis aliquid deesse patiuntur. Eas haud facile pulsant, nisi sint ebrii: posteaq; culpam in vinum reiectam, pacem cum ipsis componunt: ira ipsorum citò deflagrat: nec facile cum quocumque altercantur. Quando rus prodeunt, maritus præcedit, vt si hostis occurrat. cū eo dimicet, dū vxor fugam corripit: quando rure reuertuntur, vxor ob eandem causam prærit: quādo autē in pago aut loco tuto versantur, mulier semper anteit, vt maritus eam ob oculos habeat, nec ipsa circumuagari possit.

*Cantu & saltatione delectantur.*

Etsi natura sunt melancholici, tamē omnes, præcipuè iuuenes & pueri cantu & saltatione delectantur, ita tamē vt vtrumq; decenter ac modestè, sine scurrili sermone & rixa, peragant. A iuuentute à parentibus cantando & saltando exercentur. Nulla tamen est venustas in ipsorum saltationibus: nā aut stantes saltant, aut in orbem circumeunt, & terram pede pulsant, aut caput corpusq; moant. Instrumentum quoddam habent, in quo sunt lapilli aut fabæ, quibus sonum edunt. Secundum hunc sonum, cui cantum admiscunt, centum sapenumero saltant, ita vt alter tergo alterius imineat: deinde diuidunt se, & ad metam præfixam currunt, ad quā omnes rursus conueniunt. Si ex hostibus aliquē capiunt, qui sit Musices peritus, ei propter artem parcunt. Mulieres modò cū viris, modò inter se saltant, prout fors tulit, & brachia ac capita multò mirabilius torquent, quàm viri. Suā quoq; peculiarem vocem in cantando habent. Quando aliquis ex ipsis vltimū vitæ diē claudit, omnes amici, qui ei adsunt, tato impetu in rete, in quo cubat, ruunt, vt sæpè ægrotum, animā agentē, præfocent, & enecent. Qui verò, propter circumstantium multitudinē, in rete & mortē intrare nequeunt, eadem violentiā in terram se prosternunt: atq; in tanta hominū turba dū vnusquisq; super ægrotum aut mortuum se coniecit, nō raro accidit, vt alter alterum exanimet. Si defunctus alicuius notæ fuit, omnes incolæ illius pagi cōvocantur: aliās amici tantum ipsius cōueniunt. Ibi omnes defunctum lugēt & deplorāt: qui verò non luget aut plorat, eum execratur. Tum mortuum ablunt, & variis coloribus pictum goliipio inuoluunt ac circumtegunt: postea eum in scrobē iniiciunt, & cum eo omnes ipsius opes & res pretiosas sepeliunt. Si defunctus, dum viueret, aliquid donū ab vno aut altero accepit, illud ei, qui donauit, redditur: quod nisi fiat, donum istud, quādo & vbiq; illud videt, repetere potest. Sepulchrum apertum relinquitur, quod cognati quotidie visitāt, & cibis replēt. Nā aiunt, defunctum, quādo saltando defessus est, eò loci venire, & cibum sumere. Quādo aliquē genere sibi proximum sepeliuerunt, cum per mensem integrum lugēt, & cuiq; certum lugendi tēpus definitum est. Eo tēpore interdū nihil comedunt, sed noctu tantum cibum capiunt, & sua reia sub vno tecto suspēdunt, sub quo omnes dormiunt. Post vigesimum diē mulieres capillos suos detōdent, mēse exacto, cōiuiuium instruūt, & luctu perfunctæ frōtē exporrigunt. Vxor, primo marito defuncto, raro ad secundas nuptias trāsīt: quāuis viri adeo sunt lasciui, vt à mulieribus ægrè abstineant.

*Ipsorum instrumenta.*

Ante aduentū Lusitanorum, ex lapidibus & dentib; piscium omnis generis instrumenta fabricarūt, quibus terram coluerunt, & arbores effoderunt ac secuerunt. Multū commodi percipiunt ex ferro, quod apud ipsos inuenitur. Arma ipsorum sunt arcus & sagittæ. Arcus ex optimo ligno, quod habent, affabrè conficiunt: sagittæ ex arundinibus, quibus aculeos lapideos præfigunt. Quamuis autem sagittæ istæ non magnam vim habere videantur: tamen militis thoracem penetrant: imò vidi, huiusmodi sagittā hominem transuerberatum, & ipsam terram infixam fuisse. Sagittas mittendo à iuuentute exercentur: qua in re tam sunt expediti & industrii, vt auem volantem feriant. Atq; ob hanc causam vicinis sunt formidabiles, non tantum quia pugnaces sunt & iaculandi periti, sed etiam quia sagittas veneno inficere solent.

Prorsus sunt feri: nam nudi in siluis oberrant. Visu & auditu sunt acuto. Hominem & aliam creaturam dimidij milliari spatio videre & discernere possunt. Ex indicio Solis ducentis & trecentis milliariibus densos & opacos saltus peruadunt. Adhæc piscatui operam dant, & narandi sunt peritissimi: adeoq; diem & noctem sine cibo & potu natando & remos impellendo durare possunt. Habent quoq; ligneos enses: quæ sunt arma perniciosissima. Nam licet illis nullum vulnus infligant: tamen tam grauem plagam incutiunt, vt ea difficulter admodum curari possit.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

De ritibus & festis ipsorum, quando captiuos necant, aut Nobiles creant.



Æc gens inter alia omnia magno honori ducit, & pro summo gaudio habet, si victoriā contra hostes potiat, & eos in suā potestatem redigat. Nam quando aliquem ex hostibus suis captiuū immaniter obruncare & deuorare volunt, id cæremoniis admirabilibus peragunt, & cuiusmodi festū celebrant, quale alioqui apud ipsos non est in vsu. Hoc autem modo istud exequuntur. Quem ex hostibus in bello ceperunt, eius collo laqueum iniiciunt, aut si metuunt, ne elabatur, manum sub mento ligant, atq; ita ipsum in eum locum ducunt, vbi victor habitat. Antequam verò iter ingrediantur, supercilia, frontem & barbam sibi pingunt, ac flauis postea penis tam artificiosè tegunt, vt pili ipsorum ab illis discerni nequeant. Vbi ad locum, quo tendebant, peruenerunt, mulieres ipsis occurrunt, & sublato clamore, captiuo pugnos in os ingerunt. Porrò ipsum in carcerem non coniciunt, nec alia ratione vexant, nisi quòd laqueum collo eius indunt, ad quem duos alios funes, binas spithamas longos, & ab vna aure ad alteram super dorsum dependentes, annectunt. Si sint in pago, captiuo genua fune, loco catenæ, colligant. Id tamen ipsum non impedit, quo minùs in pago, campo & siluis ambulare, ac funem culro dissecare possit. Pro custode habet primarij cuiusdam viri filiam, cum qua obambulat. Si is, qui eum cepit, ipsi cibum ac potum non affatim præbeat (qua in re raro aliquid desideratur) cum sua custode huc illuc in siluas abit, & si in via in gallinas, anseres & simile quid incidat, eas ipsi est, absque vllò impedimento ea mactare, & in suum cibum conuertere. Per id tempus cibo & vino se ingurgitat, nec vel foimus vel medtatio mortis inde eum auocat. Nam miserum esse censent, naturali morte interire, ac post mortem terræ mandari, atq; à vermibus corrodi. Fæmina, quæ captiuum custodit, ex stirpe eorum est, qui principem locum inter suos obtinent, quibus etiam ille agnatus est, qui captiuum postea necat. Nam alioquin fieri posset, vt custos cum captiuo aufereret, aut illi aniam & opportunitatem fugiendi præberet. Quod si captiuus elabatur, illa, quæ eum custodire debuit, verbèribus malè multatur: contra verò, si captiuum diligenter custodiuit, & benè saginauit ad mactationem, magno honore afficitur. Quando captiuus satis est obesus, certum tempus mactationi ipsius destinatur: & tunc mulieres omnis generis vasa afferunt. Ad hanc mactationem amici & primarij viri etiam ex iis locis, quæ decem milliariibus distant, inuitantur. Hospites inuitati cum vxoribus ac liberis magno numero aduolant, & toto triduo ante mactationem vino, sine quo festum frigeret, panticies irrigant. Cæterum cum cantu & tympanis ad locum mactationis veniunt. Tum ritus suos exordiantur, quorum singuli diem requirunt. Nam primo funes xylinos parant, & eorum decem artificiosè contorquent, quibus se mutuo per plateam in cisternam ducunt. Postero die arundines ferunt, sarissæ longitudine, quas sub vesperam accumulunt, & igne comburunt. Circum ignem illum saltitant, eo, qui victima est futurus, inter ipsos & ignem collocato. Quòd si tunc ille aliquem ex saltatoribus comprehendere potest, eum ad se attrahit, & sibi additare cogit. Tertio die viri & mulieres choreas agunt: & ibi quidam loco tibie calamum infiat, atq; ipsis præcinit saltandi modum. Sicut autem inter saltandum vocem in astra tollunt: sic in proxima silua iuuenes quosdam constituunt quorum horrendis resonat clamoribus æther. Multos præterea mirabiles ritus & incantationes adhibent.

Quarto die, summo mane ante diluculum, captiuum ad flumen ducunt, & totum corpus ipsius ablunt & expurgant: quod tanta celeritate peragunt, vt simulac lucefcit, iā in pagu sunt reuersi. Quando captiuus pagu cum ipsis ingreditur, oculos ab omni parte circūfert: nescit enim ex qua domo sit erupturus, qui ipsū à tergo adoriri, & cū eo luctari debet. Mortē quidē non extimet, imò eā vehemēter exoptat: interim ipsi per vnam aut duas horas cū suo antagonista luctandū & certandū est: ac licet fune sit arde colligat, tamen duos aut tres non unquā in platea prosternit, donec ita defatigetur, vt ab vno superari possit. Mox agmē feminarū iuencularū ei occurrit, quæ in candida patina supra dictos tunc sad pedes ipsius deponūt: & postquam non nihil quieuerūt, præcipit inter ipsas cantū ordit, quem omnes alie sequuntur. Interea viri ac iuuenes collo captiuū supradictos laqueos anectunt ita vt pleriq; à tergo ipsius pendēt quos postea femina suis brachiis imponit: tū simul per plateā progrediuntur, carnē amabæū caentes. Priores aiunt: *Nos sumus es, quæ accipere collum constringunt:* posteriore respondent: *Sit iam noxius piteæus fuisse, certe auolisse.*

His peractis, captiuū in magnam domū ducunt, vbi aliquot vini amphoræ sunt collocatæ. Ibi incipiunt potare, cantare, saltare, & ebriorū more ineptire. Post hæc ablutū captiuū corpus pingūt: ac primò quidē succo quodam arboreo, qui quouis glutino tenacior est, illud illinunt: tum puluerem ex ouorū testis cōfectū, inaspergūt: post atro colore illud inficiunt, & rubris penis cooperiūt, quæ succo agglutinātur. Hoc modo captiuus gradior apparet, quàm reuera sit: facies ipsi est tumida: oculi parui

*Femina cuiusmodi custodes captiuorum.*

*Mirabile ritus, qui in mactatione captiuorum obseruatur.*

*Quomodo barbari ad mactationem captiuum se comparant.*

parui; species horrenda. Quo colore autē captiuū iam iamq; macchandū tingunt, eodē machæram, qua feriendus est, imbuūt. Machæra illa similitudinē virgæ habet: acies est instar triāguli: manubrium octo spithamas longum. Eam magni faciunt, & suā linguā *lugapinambin* vocant. Sub vesperam cubiculum pro captiuo ex palmitibus instruunt, in quo ei nucem vnius diei spatio vescēdam præbent, quæ hanc vim habere putatur, vt sanguinē exsiccet, & carni iucundū saporē conciliet. Quinto die, sumō mane, captiuū concubina seu cūstos ei valedicit, & luctum simulat, ob instās ipsius supplicii. Mera tamen fraus est & hypocrisis. Secundum hæc ceterua quædam iuuenum ædes carnificis accedit, qui eos ante fores expectat. Terrā quādam totus dealbatus est, vestem gerēs ex penīs artificiosē concinātam, & sub pectore ipsi alligatam. Illis salutatis tripudiat, donec ad locum, vbi captiuus seruat, perueniat. Inter salurandum, oculis, manibus, totoq; corpore tam mirificē gesticulatur, vt satis appareat, eum sumō desiderio, corui instar, neci captiuū inhiare. Interea captiuus suo loco funibus arctē constrictus, à pluribus tenetur, atq; hoc puncto carnificem suū expectat, in quem conuicit quidquid arripere potest. Interdum etiam adstantes ipsi lapides & similia porrigunt, vt iis carnificem petat: atq; hoc modo periculū faciunt, an ille ad officii istud satis sit idoneus. Carnifex autem tanta agilitate modò huc, modò illuc se vertit, vt ictus omnes facillē declinet: mox cū sua machæra accedit, & se ad lat<sup>9</sup> sinistrū captiuū sistit, vt tantò facilius eo superior esse possit. Captiuus de se actum esse videns, sibi gratulatur, quòd mortem subire debeat: atq; ita secū: Age, inquit, moriar: plures iam ante me mortē appetierunt: Mei amici & cognati, quos superstitēs relinquo, meam mortem vlciscuntur. Quibus dictis, carnifex singulari celeritate & industria ictus ingeminat, à quibus captiuus, quantum potest, se auertit: & quamquam funibus ab utroq; latere constrictus tenetur, tamen caput & corpus inclinans, efficit, vt carnifex semel atq; iterum aberret, & aliquot eius ictus sint inanes. Quando machæram sublatam cernit, ocyūs se flecit, eumq; , qui ipsum fune constrictum tenet, attrahit: interdum machæram carnifici è manibus eripit: qua ex re varia vaticinandi argumentum sumunt. Tandem, si carnifex succumbat, reliqui eū fune in terram pertrahunt: atq; ibi carnifex collum ipsius ferit, & humi sternit, ac macherā caput ipsius tam diu diuertat, donec animam efflet. Inter prælagia, quæ ex morte occisi captant, hoc non est postremum: si ille in dorsum cadat, id sinistri ominis loco habent, & breui sequuturum carnificis interitum existimant. Porro cadaver occisi ad ignem trahunt, ibiq; illud excoriant, & carnifici tradunt, qui ventrem aperit & pueris intestina rapiendi facultatem concedit: quo quisq; potitur, id ipsius est: reliqua inter adstantem multitudinem distribuuntur, exceptis quibusdam partibus, quæ primariis hospitibus donantur. Has illi domum secum asportans, posteaque exsiccant, & amicis in conuiuio apponunt.

Machatio  
captiuū.

Modus no-  
bilitandi.

Carnifex pallium suum plumeum cū machæra abiicit, & domū redit. Ibi eum Iudex seu præfectus, arcum manu tenens, expectat, & simulat, quasi in eū sagittam mittere vellet. Ille verò subitò ad latus in ædes irruit. Iudex indignanti similis, quòd illæsus domum peruenerit, futurū prædicat, vt in hostes superior euadat. Tum mulieres omnes pagi vicos peragrunt, atq; ita clamāt: *Mei fratris nomen est N.* Quod si recens creatus Nobilis bona & facultates habeat, amici eū inuisunt, & omnia auferunt: quo factò, frondes ex arbore, quæ *Pilan* nominant, in terra ponunt, quibus eū, velut attonitum, per totū diem insistere oportet: sub vesperā caput occisi ipsi adferunt, ex cuius oculis venas extrahunt, & nouo equiti arterias collinūt: tum os à capite illo abscindunt, quod pretiosæ armillæ instar dextro brachio hominis modò nobilitati appendunt, qui post hæc in suū cubile seu rete se recipit, morbū fingens, seu (vt ego arbitror) reuera ægrotans: metuitq; ne occisi anima ipsum inuadat, & fauces dormienti elidat, quoniā fortè non per omnia, sicut debebat, se gessit.

Insignia no-  
bilitatis.

Post aliquot dies ad ipsum redeunt, & insignia nobilitatis non secuto, sed cuti eius imprimūt: quam ad rem dente *Cotia* vtuntur. Si nobilitatus sit vir strenuus & præstans, flores & alia artificiosa cuti ipsius insculpunt, & lineas rectas super eam ducunt, quod nonnulli summā patientiā tolerāt: alij verò propter sumos dolores quiritantur, & os distorquent. Deinde vulneribus puluerē ex carbone, cum succo, quæ *Broamerspe* nuncupant, mixtum inspergunt: quod ipsis vehementē dolorem & tumorem excitat. Hunc dolorem nobilitatus aliquot diebus perferre cogitur: nec cuiquam licet toto eo tempore ipsum alloqui. In isto silentio aqua & farina cum quadam nuce, cibi loco, ipsi apponitur. Nam per id tempus non fas ipsi est pisces aut carnes gustare.

Elapsis aliquot mensibus, amici eius rursū nobilitatū ad eum, vt poculis cum eo certent, & ipsi de noua dignitate gratulentur. Tunc etiam comā abscindit, & corpus atro colere imbuat. Ab eo tēpore hostes suos aperto Marte & absq; dolo occidendi ius habet, & se palam pro viro nobili gerere potest. Quando aliquem ex hostibus capit, duos colaphos ei impingit: quo factò, domum se recipit: reliqui vero, qui adsunt, captiuū capite truncant: postea mulieres, quæ liberos suos dorso gestant, eum conueniunt, & sanguine occisi conspergunt. Hic honos ipsis habetur, quo maximē super-

superbiunt: & ex eo diuersa nomina ac titulos, quos studiosè ambiunt, consequuntur. Nam *Abades*, *Murubixaba*, *Moçacata*, (quæ sunt nobilium epitheta) appellantur.

## CAPVT TERTIVM.

## De varietate linguarum &amp; populorum in Brasilia, &amp; qua sit regionis natura atq; conditio.



**N** Brasilia sunt diuersi populi ac linguæ: illa tamen gens præcipua est, quæ ad littus maris habitat, cuius linguam Lusitani facillimè addiscunt. Hæc regio decem provincias complectitur, quæ in multis rebus discerepant. Iesuitæ de iis maxime ad fidem Christianam conuertendis laborant, quorum linguam intelligunt. Qui littus incolunt, initio Lusitanis maximè fauebant, eosq; contra alios barbaros, sibi finitimos, defendebant. Tantus erat ipsorum numerus, vt exterminari non posse viderentur: sed posteaquam Lusitani ipsorum ope non ampliù egerunt, tam inhumaniter eos tractarunt, vt ex centum vix vnus inueniatur: nam omnes aufugiunt.

Inter hos primas tenent domini de *Parayba*, qui *Pitiguareni* appellantur, & triginta circiter milliariis à Pernambuco domicilium habent. Ilic etiam optimum lignum Brasilianum inuenitur. Hi olim cum Gallis amicitiam coluerunt, & matrimonium contraxerunt. Verum anno 1584. Parayba à Iacobo Flares, Hispanicarum copiarum supremo duce, occupata, & Galli eieci sunt. Hispani præsidium centum militum illic reliquerunt. Lusitani quoque suum præsidium, Fructuosum Barbosam, illic habuerunt, qui, ope præcipuorum Pernambuci incolarum, Pitiguareni eodem tempore per terram bellum intulerunt.

Prope hos *Viatani*, gens populosa & præpotens, horumque amici & cognati habitant. Sed astu Lusitanorum, qui Pitiguarenos Viatanis deuorandos præbuerunt, armis se mutuo lacesiuerunt. Postmodum graui fame oppressi & afflicti fuerunt. Nam Lusitani, qui ipsis suppetias ferre debebant, ipsos captiuos cum omni annona auexerunt. Quam ob causam Lusitanos vicissim deseruerunt, & ex improuiso magnam frugum copiam cum multis mercibus aliquoties ipsis abstulerunt. Sed hoc quoque periculo iam defuncti sunt.

Alia præterea gens est, quæ *Tupinimbanorum* nomen gerit. Hi prope *Illeos* degunt: suntque etiam inter se diuisi, Pernambuco hos accerrimi. Ad fluuium S. Francis *Caetes*, Pernambucoensis quoque infesti, colunt. Ab Illeo vsque ad portum S. Spiritus Tupinaquines habitant, qui à Pernambucoensibus originem trahunt, parua initio gens, quæ tamen hodie numero viribusq; plurimum excreuit. Olim religionem Christianam prorsus aduersabantur: sed à paucis annis eam magno studio ac zelo amplexi sunt. Hos vicini ipsorum, *Itatani* seu *Guaracayeni*, capitali odio persequuntur.

*Timivi*, quibus *Tupinaquineri* infensi erant, ad S. Spiritum commorabantur: sed iam magna ex parte extincti sunt: *Tamupi*, fluminis *Ianuarij* accolæ, à Lusitanis deleti fuerunt: qui superferunt, in continentem concesserunt, & iam *Ararapenses* dicuntur. Insuper alia quædam gens est, ampla & potens, octoginta circiter milliariis à S. Vincente remota, quæ magnis agminibus in continenti & ad littus maris vsque ad *Paraguinum*, vbi Castilientes confident, vagatur. Omnes hi populi eadem linguâ vtuntur, sed animis vehementer dissident: Iesuitas tamen in pretio habent: quam ob causam Lusitani, insatiabili lucri cupidine stimulat, illorum vestem habitumque assumunt, quo incolis imponunt, eosque ad mare & naues suas alliciunt: quò pertractos aut vendunt, & perpetuam seruituti addicunt, aut, quia sibi ab illis metuunt, trucidant: atque hoc pacto sæpè integram familiam de medio tollunt. Qua fraude & crudelitate religionis Christianæ progressus non parum impeditur ac retardatur.

Sunt præterea alia permultæ gentes, linguis discrepantes, quæ communi nomine *Tapupani* appellantur. Proximi à Tupinaquinesibus sunt *Guamures*, per octoginta circiter milliaria ad littus sparsi, qui, quoties lubet, in siluas vsque ad continentem excurrunt. Sunt illi proceri ac robusto corpore: & quia in siluis perpetuò oberrant, duram admodum cutem habent, quæ valde gloriantur: atq; vt puerorum ac liberorum suorum cutis indurecat, eos carduis & leucitis aculeatis cadere solent. Agricultura prorsus sunt ignari, & viuunt ex rapto. *Manducam* crudam comedunt, quæ tamen ipsis non nocet. Arcu prælongo vtuntur, quo lapides tam peritè ac validè contorquent, vt eos, quos feriunt, interimant. Piscandi & navigandi artem non tenent, quia victum suum in siluis quarunt. Quando hominem capiunt, carnem arundine abscindunt, ossibus & intestinis

stinis relictis. Si puerum nanciscantur, quem propter hostes persequentes viuum abducere nequeunt, crebro ad proximam arborem alliso eum necant. Si fœminâ grauidâ potiuntur, vterum eius rescant, & factum in eo repertum assant: quod genus edulij in deliciis habent. Sunt enim supra modum feri & immanes. Portui securo & minoribus insulis, præsertim *Camamu*, multum damni inferunt. Lingua ipsorum tam barbara est, vt eam addiscere non possimus.

Præter hos alij adhuc sunt populi, qui à *Tapupis* oriuntur, linguis plerunq; distincti, & graues secum inimicitias exercentes. Sunt omnes *Connibali*, exceptis *Cucupesis*, Pauci agros colunt: nullas domus habent. *Camacurratorum* vxores tam grandibus vberibus turgent, vt ea supra umbilicum propendeant: quando currunt, ea in tergum reiciunt, & leuiter adstringunt. *Obacoatiacami* qui in insulis ad fluuium S. Francisci vitam agunt, insequentibus hostibus, in aquam defiliunt, & natando euadunt: diu quoque sub vndis hærent. Iaculis vtuntur, sine arcu: suntque homines bellicosi. Alia insuper gens est, quam Lusitani *Nanos*, incolæ autem *Tappuirenos* vocant. Hi sunt pumili, nanorum instar: attamen grandes tibias, pectus & tergum crassum habent. *Savaitacani*, qui litus inter portum S. Spiritus & fluuium Ianuarij insident, magno studio terram colunt. Nam totum diem cum domesticis rusticantur: vesperi domum redeunt. Deniq; gens inter ipsos quædam est, *Naxa* dicta, latâ facie deformis. Hi populi venenatis plerunq; sagittis vtuntur, cum quibus interdum ignem adhibent.

Obacoati-  
acami diu  
sub aquis  
hærent.  
Nani.

Vitam ad  
centum an-  
norum produ-  
cunt.

Hyemis &  
æstatis in-  
ter.

Dammum  
ab aquis,  
arbores  
semper vi-  
rent.

Brasilia est regio valdè temperata, iucundum & salubrem aërem habens. Incolæ vitam plerunq; ad nonaginta, centum & plures annos producunt. Nec æstus, nec frigus est intensum. A flumine Ianuario vsque ad portum S. Vincentis pustulis & vlceribus, quæ tamen non diu durant, crebro infestantur. *Cælum*, præcipuè noctu, sudum est ac serenum. Luna hominis valetudini prodest, aliis rebus plurimum nocet. Tempus matutinum saluberrimum habetur. Vtrumque crepusculum est breuissimum. Nam simulac lucefcit, Sol oritur: & eo occidente, lux quamprimùm euanescit. Hyems mensè Martio incipit, & Augusto desinit. Æstas Septembri init, & vsq; ad Februarium durat. Dies & noctes toto ferè anno æquales sunt.

Brasilia admodum humida est, & propter magna flumina crebrasq; ac vehementes pluuias quæ hyeme frequentes sunt, maris eluuiionibus obnoxia. Siluæ vbiq; vernantes conspiciuntur: nam arbores toto anno virent. Cibus & potus illic vtitatus, plerunq; optimus est, & facilis digestio. Vestium non magna hic copia: nam nihil præter gossipium reperitur. Animalium verò, quæ esui apta sunt, magnus est numerus. Inter portum S. Spiritus & S. Vincentis magna est lapidum penuria: alibi in litore sunt multi & alti montes, ex quibus lapides erui possunt. De animalibus, quæ hæc regio fert, alibi diximus.

## CAPVT QVARTVM.

Quomodo Parketus, Anglorum dux S. Vincentem & portum  
bellum aggressus sit, & occuparit.



Vilhelmus Parketus, dux belli strenu<sup>9</sup>, anno Domini 1621. cum duabus grandioribus nauibus & vna liburnica ex Anglia soluit. Prætoria, cuius nomen *Prudentia*, & cui Parketus ipse præerat, centum onerum capax erat, & totidem classarios vehebat. Subprætoria, *Margarita* nomine insignata, sexaginta onera capiebat, & totidem classarios portabat: cuius præfectus erat Robertus Rauclins. Liburnica viginti onerum erat, octodecim classariis instructa. Præter centuriones & ordinum ductores, viri aliquot

fortes è præcipua nobilitate nomen huic militiæ dederant, sicut postea intelligemus. Apud promontorium S. Vincentis in Hispania, liburnica, cum quindecim hominibus, subitæ procellæ vi oppressa ac submersa fuit. Inde vecta ad insulas promontorij Viridis contenderunt: quò cum appulissent portum & pagum S. Vincentis cum centum classariis confestim obsederunt, & nullo negotio ceperunt. Pagus militum direptioni concessus, & postea igne crematus fuit.

Portus S.  
Vincentis à  
Parketo ca-  
pitus.

Post litus legentes, ad *Margarita* & *Raucheria* insulas, iuxta quas *Cubagna*, parua insula, in qua margaritas piscantur, sita est, prouecti sunt, ibiq; præfectum Cumanum cū copiis obuium habuerunt: nihilominus exscensione factâ aliquandiu cū eo dimicauerunt: in quo certamine complures ab vtraq; parte sauciati fuerunt: tandè loco cum hostiū antesignanis & tredecim nauibus potiti sunt Angli. Omnem tamen prædam hostis redemit, exsoluitis quingentis libris Anglicanis, quarum valore in margaritis repræsentauit. Inde ad promontorium *de la Vela* progressi, in nauē Lusitanâ ducentorum & quinquaginta onerum capacem, in qua centum & septuaginta classarij erant, incederunt, quam è vestigio egressi, facile superarunt. Centurione Lusitano retento, & dimissis classia-

classiariis ac remigibus, *Ensenada de Alte* peruexerunt. Paullò post cursum versus Occidentem & insulas *delas Caberas* flexerunt: quò Parketus centum & quinquaginta classarios, duabus nauiculis impositos, misit: ipse ad insulas de *Bastimentos* contendit, & exscensione factâ, noctu in Portum bellum delatus est.

Cum Angli portum illum ingressi essent, ex eleganti castello, quod S. Philippo dedicatum est, & trigintaquinque maioribus tormentis instructum erat, quæsitum fuit, vnde venirent? Illi, Carthagena, responderunt. Mox ipsis imperatum fuit, vt anchoras iacerent, & sublisterent: quod illi fecerunt. Post horam Parketus cum duabus nauibus & totidem nauigijs actuarijs, in quibus triginta ex primarijs ipsius comitibus erant, aduerso flumine, ascendit, quantumuis vehementer reclamantibus, qui in propugnaculo S. Iacobi erant, ac demum prope pagum *Triana* in terram descendit: Et si vero Hispani ad arma conclamarent, & se ad pugnam accingerent: tamen ille perrexit, & deuictis hostibus, locum igne deleuit. Deinde transmissis fluuiolo, ad opulentissimum pagum *Portum Bellum*, contendit: quo capto, illico regium ararium petiit: vbi aliquot milites obuios habuit, quorum aciem perripit, & duas ipsius machinas ademit, tantaque fortitudine in hostem impressionem fecit, vt locum in potestatem suam redegerit, quamuis à ducentis quinquaginta præsidarijs, præter magnum incolarum numerum, teneretur.

Interea reliqui centuriones cum suis classarijs in duobus nauigijs ipsi subsidio venerunt. In eo conflictu Samuel Barnetus, Parketi legatus, & Ægidius centurio grauius sauciati fuerunt. Dum apud ararium pugnaretur, Petrus Melindes, præfectus oppidi, ab altera parte accurrit, vt suis opem ferret: cui Parketus cum nouem militibus occurrit, & fauente diuino Numine accidit, vt præfectus cum suo primipilari ictu tormenti lethaliter vulneraretur, qui ob eam causam in ararium retrocessit, & illud vsque ad posterum diem defendit. Tum Parketus Wardium cum delecta manu ararium oppugnare iussit: Facto impetu, multi Hispani sauciati fuerunt, & Melindes ipse octo vulnera accepit, quem Parketus, loco positus, viuum cum alijs ducibus accepit. In hoc certamine Wardus multique Angli vulnerati fuerunt.

Supererat palatium regium, quod præsidarij, qui in eo erat, fortiter defendebant, nec vlla ratione deditionem facere volebant, donec plerisque occisis, reliqui capti fuerunt, inter quos fuit Secretarius regius. Hic quatuor horis pugnatum fuit: & Parketus oppido, palatio regio, atq; arario potitus est, captis præfecto Melinde, Secretario, multisque alijs nobilibus viris. Solus Alcade, qui sub initium pugne cum aureo torque ex oppido profugit, euasit. His feliciter peractis, Parketus excubitores vbiq; disposuit: & ararium ingressus, decem ducatorum millia in eo reperit: quæ erat exigua summa pro ea spe, quam conceperat. Nam omnes thesauri ex Peru & Chile eò comportati, ibique asseruari solebant. Si Parketus septiduo citius venisset, centum & viginti ducatorum millia nactus fuisset, quæ paullo ante duobus nauigijs Carthagenam transmissa fuerat. Quidquid igitur in arario inuenit, sibi seruauit: reliquam prædam, quæ in oppido parta fuerat, militibus suis concessit.

Palatium  
regium oc-  
cupatum.

Petrum Melindem, propter insignem fortitudinem, quâ se defenderat, acceptis vndecim vulneribus, non solum à suo chirurgo diligenter curari iussit, sed etiam sanitati restitutum absque vilo redentionis pretio dimisit, & libertate donauit: tamen auus ipsius multos Anglos & Gallos olim in Florida immaniter trucidasset. Oppidum habebat duo egregia & magna templa, ac septem plateas, in quarum duabus opifices atque opulenti mercatores habitabant. Ab vno latere tria erant pulchra & munita propugnacula: ab altero stabat elegans castellum S. Philippi. Omnia hæc Parketus flammis tradere ac deuastare poterat: sed ab eo abstinuit, quòd inde multum quidem damni ad alios, nihil autem commodi ad se rediturum sciret: quædam tamen barbarorum domos, ad eos terrendos, incendit. Insuper duas naues, quæ in flumine erant, diripuit, & tria ex iis tormenta abduxit, quibus munimentum, quod ad Occidentem erat, oppugnauit.

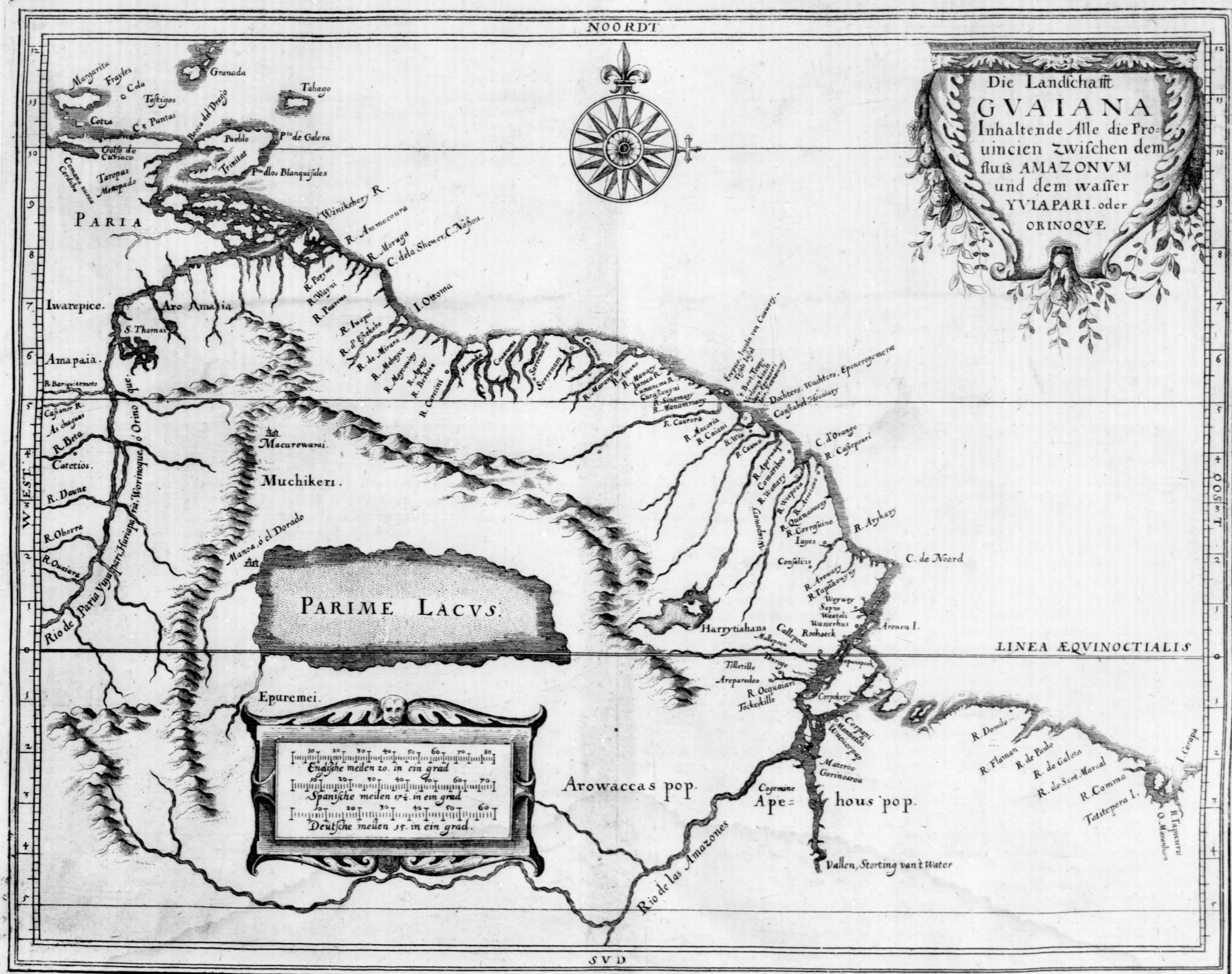
Sub vesperam cum duabus liburnicis & totidem nauibus, quas hosti eripuerat, omnique præda inde discessit. In abitu, ad litus versus Occidentem, vbi multi ex hostibus excubabant, & cum expectabant, grauius sauciatus fuit. Quamuis autem viginti octo tormentis pecceretur: tamen saluus cum suis euasit, præter opinionem hostium, qui certo sibi persuadebant, fore, vt illic naufragium faceret. Illinc tutò & absq; omni periculo ad paruum insulam, quæ non procul à litore versus occidentem ad S. Iacobum sita est, prouectus, in anchoris illic sublitit. Quò ad eum subprætoria cum duabus alijs nauibus accessit. Sub lucem anchoras apud castellum S. Philippi iecit: eumque omnes suos recensuisset, Secretarium regium cum multis alijs nobilibus Hispanis, quos captiuos abduxerat, sine lytro in terram expositos libertati restituit.

Postero die è conspectu Portus belli, qui sub 10. grad. latitudinis Septentrionalis situs est, in altum vela dedit, & Carthagenam versus nauigationem direxit.

*Decima tertia pars America*

Sed in oppido Sambo, quod versus ortum duodecim à Cartagena milliaribus distat, anchoras fixit, ubi nouo comeatu naues suas instruxit, & spatium quiescendi viresque recolligendi suis concessit. Tredecim dies illic hæsit, & aliquot naues, quæ Cartagenam tendebant, deprædatus est. Quamobrem præfectus vrbs, Petrus de Coronna, duas liburnicas & phasellum cum aliis aliquot nauibus contra eum emisit, quæ tamen ad iactum lapidis ipsi appropinquare non audebant. Præfectus, cum ea, quæ Parkerus in Portu bello gessisset, & quod eum occupasset, cognouisset, adeò indignatus fuit, vt barbam sibi euulserit, & iureiurando interposito affirmavit, se libenter mulum aureo onustum daturum, vt ducem istum cum suis militibus sibi intueri liceat. Nam virtus etiam in hostelaudanda est. Parkerus, Sambo relicto, ad insulas de Iamaica nauigauit, & tandem ad Acores peruenit. Ibi suam subprætoriam, omni comeatu ad duos menses probe instructam, cum duobus minoribus nauigiis reliquit, vt porro fortunæ aleam subiret: ipse in Angliam velificationem conuertit, & sextâ die Maij, anno 1622. Plimmuthum appulit.





QVINTA SECTIO,

De Guiana.

Qua hic de Guiana retulimus, ea ex commentariis Roberti Harcurti, nobilis Angli, excerpimus, qui anno 1608. cum tribus nauibus eo profectus est, ut nouam illic Anglorum coloniam conderet: unde feliciter reuersus, hanc istius regionis atque incolarum descriptionem ante paucos annos Serenissimo Magna Britannia Principi, qui nunc eiusdem regnum tenet, exhibuit.

CAPVT PRIMVM.

De miseranda caede 77. Anglorum apud insulam Sancta Lucia patrata, cum in Guianam tenderent, & de mirabili nauigatione reliquorum.

**D**oste aquam vir strenuus, VValtherus Ravleigk, omnia ferè littora in Guiana peragrasset, multa; alia loca, haectenus Christianis incognita, explorasset, inter alia partem & fluuium *VViapoco* pro Rege Anglia cum consensu incolarum, selegit, eique attribuit, relictis ibidem aliquot fabricis, quibus promisit, se intra spatium quorundam annorum non exiguum hominum numerum ipsis submissurum, quorum ope non tantum se & incolas contra communes hostes, qui *Charibes* dicuntur, tueri, sed etiam terram tanto melius excolere, & nouis colonis implere possent. Sed aduersa sorte praepeditus, promissis suis, ut maximè euperet, satisfacere non potuit, neque erant, qui, quamuis enixe rogati, negotium hoc suscipere atque exequi vellent, donec Carolus Leagh, ordinum ductor, cum duabus nauibus, ut promissis staret, in viam se dedit: qui anno 1604. non sine magno labore ac periculo eo venit: ubi postea aliquot annis inter barbaros est commoratus, & saepe in summum discrimen ac maximas angustias incidit. Quapropter auxilium fratris, Oliphi Leagh, equitis Angli, impetrauit, quod etiam proximè sequenti anno impetrauit. Nam Oliphius in naui, quae *Flos Olinae* nominabatur, centum classarios, praeter nautas, sub imperio Catilinae & Nicolai *Saint John*, belli ducum, ipsi submisit. Haec naus die 14. April. anno 1605. ex Anglia soluit. Sed in itinere, reluctantibus ventis & horrendis tempestatibus, sic agitata fuit, ut a via profus aberraret, & ipsem omnem ad optatum portum perueniendi amitteret, deficiente praesertim annona, & vi ventorum, qui eam modo huc modo illuc impellebat, non intermittente. Quapropter habita deliberatione decretum fuit, ut Dominus de *Saint John* cum omnibus, qui constituerent cum Carolo Leagh *VViapogi* habitare, in proximam & fertilissimam insulam, quae *Sancta Lucia* appellatur, delati, viam, quam Deus & fortuna ipsis monstrarent, sequerentur.

Secundum haec septuaginta Angli, die 3. Augusti, cum ensibus, scloppetis, puluere nitroso, vno falconello, & doliò nautici buccellati pleno, versus insulam S. Luciae vela dederunt, & postero die littus contigerunt. Excensione facta, exiguum vallum, quo se contra vim defenderent, construxerunt, & cum barbaris egerunt, ut sibi victum pro pretio subministrarent. Illic magnam copiam *Cassavi*, *Potaroenorum*, *Plantanenorum*, *Popaye*, *Peponum*, *Calabasi*, *radicis Nicotiana* & aliorum eduliorum inuenerunt: multas insuper perdices, pelicanos, alcedines iaculati sunt, & comederunt. Praecipuum alimentum ex *Turtosis* habuerunt: ad quos capiendos singulis noctibus feni in proximam arenam ad mare se contulerunt, ibique duos aut tres interdum ceperunt: saepe etiam ut retulerunt, septingenta oia simul coaceruata inuenerunt. Hisce saepe sex aut septem hebdomadas in suis tentoriis se sustentarunt. Tandem cum dux eorum animaduertit, barbaros quadratas armillas ex metallo brachii suis gerere, ex aurifice quasiuit, unde confecta essent, qui respondit, tertiam partem ex puro auro constare. Ostensus quoque ipsi fuit iocus, ex quo metallum istud fodetetur, nempe ex monte versus Caerum sito: quamobrem ille cum dimidia parte suorum nauim conscendit, locum illum exploraturus, certo promittens, se proxima die Sabbathi (Deo dante) reuersurum.

Qui in vallo relictis erant, triduo nullum ex barbaris viderunt. Nam & illi (ut arbitror) egressi erant, ut tanquam speculatores, Anglos obseruarent, & iis insidias struerent.

Postridie (qui dies Veneris erat) quidam Angli duos Turtosios in arena mactarunt, vbi magnam multitudinem Indorum conspexerunt, qui vt nefarium suum consilium celarent, Anglos adierunt, & ipsis in perferenda in locum suum præda adiumento fuerunt. Quoniam verò Angli ipsis non fidebant, & malitiosum eorum ingenium perspectum habebant, toto eo die diligenter excubias egerunt, & sibi ab Indis cauerunt, præsertim cum animaduertent, alios Indos, præter eos, quos conspexerunt, terra marique circumuagari. Interea Indi magno numero ad Anglos in ipsorum tentoria venerunt, & vinum causticum ad humum Nicotiana cum illis hauriendo se oblectarunt: sub vesperam autem omnes discesserunt, præter Indorum antesignanum, qui cum patre, sene decrepito, illic mansit, & summa humanitate Anglos in sequentem diem in suas ædes inuitauit, vt in iis edendo ac bibendo se exhilararēt: quo nullo prætextu ipsis honestè denegari poterat.

Barbarorum  
fraus &  
astutia.

Postridie igitur frater centurionis, qui ad montem modò dictum perlustrandum, & metalli fodinam explorandam abierat, cum octodecim ex suis sociis, vehementi Indorum rogatu persuasus, animo otioso, & nihil mali suspicans, viæ se commisit, & ludibundus Indorum antesignanum præcessit. Nam licet antesignani pater ensẽm ex ligno Brasiliensi ad latus gestaret: tamen antesignanus ipse inermis erat, & neuter arcum aut sagittas habebat, consulto ita incedentes, vt Anglos securos redderent, & ipsis omnem periculi metum adimerent. Vbi primum Anglorum dux ad barbarorum ædes venit, trecentos Charibes, qui in insidiis erant, conspexit: eos autem non vidit prius quàm Indorum antesignanus ensẽm comprehendit, & pater ipsius clauam suam ex ligno Brasiliensi productam tam validè capiti ipsius impexit, vt visu atque auditu priuatus in terram concideret. Mox sagittæ confertim ex proxima silua in Anglos immisæ fuerunt. Quà re illi territi, & quid agerent incerti, cum præ metu funiculos scloppetis imponere, eaque in barbaros displodere non possent, diffugerunt: donec dux ipsorum viribus resumptis, socios ad pugnam fortiter capeffendam hortatus



est, eosq;

est, eosque certo ordine disponit. Verum id frustra fuit. Nam illis non tantum à fronte cum Indis pugnandum fuit: sed etiam à tergo magna eorum multitudo cum vehementi sagittarum procella incubuit: ita vt ferro sibi viam patefacere cogerentur, & multos ex barbaris sternerent, ac letho darent. Dux ipsorum cum duobus aliis viris nobilibus tanto impetu eos adortus est, vt agmen ipsorum disturbarit. Ipse tamen cum vno ex sociis occubuit. Nam postquam se strenuè defendisset, plus quàm centum vulneribus acceptis, concidit, & generosam animam Deo reddidit. Alter ex sociis in angustum callem se subdixit, vbi quinque alij Angli ei occurrerunt, cum quibus se in tutum recipere volens, aliud barbarorum agmen obuium habuit, quod tot sagittarum ictibus eos obruit vt reliquis omnibus interfectos, ipse solus evaderet. Nam cum in proximam siluam se recepisset, & Deo fauente, ad fluuium quandam peruenisset, eo superato, quamvis tribus sagittis confossus esset, ad vallum Anglorum rediit, & sociis Indorum perfidiam ac prodicionem narrauit. Barbari quidem fugientem properè insequeuti sunt: verum vnico in eos tormento dispolo, terga verterrunt, nec intra triduum postea comparuerunt.

Sequenti die Lunæ, mille & trecenti aut quadringenti barbari, facto vndique con-  
Barbari  
cursu, Anglorum vallum coronâ cinxerunt: cumque Angli nihil aliud haberent, quod  
vallum An-  
barbarorum sagittis opponerent, quàm suas cistas, ex octodecim, qui in vallo relictis fue-  
rorum op-  
rant, duodecim, ostidui spatio, grauitè vulnerati fuerunt. Barbari autem suis sagittis  
pugnabant.  
ignem in vallum coniecerunt, quo Anglorum cistæ & tentoria conflagrarunt. In hoc tu-  
mulo cum barbari in vallum eniti, & illud expugnare conarentur, falconello in eos dispolo,  
pedem confestim retulerunt, non secus ac si Orcus ad eos absorbendos os aperuisset,  
& lamentabili voce clamitate experunt. Cistis & tentoriis igne consumptis, Angli casu-  
las sibi exstruxerunt, & arenâ constrauerunt, vt ab igne & sagittis barbarorum tanto tuti-  
ores essent.

Sic barbari cum suis armis & nauibus discesserunt: vnus tamen ex iis rediit, & cum  
Hostium  
eo quatuor Carybes, qui cum Anglis de pace agere cupiebant. Atque vt illi fidem eorum minus  
ammi ad  
suspectam haberent, in pacis signum arcus & sagittas in sublime extulerunt, deinde in ter-  
Anglos be-  
ram deposuerunt. Quòd conspicati Angli, hanc occasionem auide arripuerunt: nam omni  
nefastissimè  
cibo & comestiu iam destituebantur: neque vllam rationem eius comparandi norant: quin  
mirabiliter  
etiam retibus suis aliisque instrumentis ad pisces & cætera animalia esculenta capienda spolia-  
à Deo sum-  
ti fuerant, neque absque præfenti vitæ discrimine ex vallo suo prodire poterant. Quapropter,  
conuulsi.  
signo illo pacis dato, tres ex suis cum securibus, fertis, cultris & similibus ad barbaros abie-  
garunt, qui mox cum magna ciborum copia redierunt. Cum ab eo tempore barbari Anglos  
per septiduum non inuisissent, & Anglos iterum annonâ deficeret, illi signum pacis erexerunt,  
quo conspecto barbari reuersi, omnis generis cibos ipsis attulerunt.

Posthæc Angli nutu & verbis quibusdam Gallicis, quæ barbari intelligebant, illis significarunt,  
si nauim sibi suppeditarent, se cum pace abituros. Quam conditionem barbari amplexi  
sunt: nam ab Anglis, licet per paucos, vehementè sibi metuebant. Rebus igitur omnibus ad  
discessum paratis, Angli iter ingressi sunt: & quia neque pyxidem nauticam, neque alia similia  
instrumenta penes se habebant, interdum Solis, noctu Lunæ ductum sequuti, inter Occidentem  
& Meridiem vela fecerunt. Cæterum tridui spatio cibus & aqua dulcis ipsos defecit. Vni  
ex ipsis parum orizæ in cado supererat; quod alij nesciebant. Hanc ipse aquâ marinâ non nihil  
conspersam, inter socios distribuit, binosque quotidie pugillos vnicique ad mensus est. Hoc  
Exiguus  
pacto decem ipsos dies vitam tolerarunt. Interea grauis tempestas coorta est, quæ illos propter  
comatus  
admixtam pluuiam vtrunque exhilarauit. Nam manibus, pileis, aliisque vasis aquam exceperunt,  
pro ostelo-  
eaque haustâ se refocillarunt. Nihilominus decima die vnus ex illis fame extinctus est: & reliqui  
um homi-  
per imbecillis viribus erant. Sub vesperam littus magna cum lætitiâ conspexerunt: quod  
vno ex  
tamen ante noctem attingere non potuerunt. Ne verò insperato infortunio ab eo repellerentur,  
ipsi fama  
etiam noctu ad illud contenderunt. Quoniam autem per arenam & scopulis ipsis nauigandum  
inuenit.  
erat, nauis fracta est: omnes tamen Angli salui in littus euaserunt: quidam arbores, alij scopulos  
conscenderunt, atq; ibidem noctem transegerunt.

Postridie manè nauim, vt potuerunt, refecerunt, quinq; in littore relictis, qui terrâ lustrarēt. Hi per multos fluuios transiuerunt, & propter crocodilos aliaq; monstra multum periculi subierunt. Tandè, cum putarent, sibi fama pereundum esse, singulari prouidentia Dei in quadâ specu cumulū farinæ inuenerunt, quâ cū aqua coxerūt, & pulcè inde confectâ vètres esuriētes pauerūt.

Post biduum tres Hispani cū sex Indis se ipsis obuiam obtrulerunt. Erant illi mercatores, qui  
Hispanorum  
multos secum mulos, equos & merces ducebant. Hi cum Anglos miserabiliter incedentes viderent,  
erga n-  
depositis sarcinis, Anglos humaniter exceperunt, & cibo potuq; recrearunt. Eisdem equis  
gor. Illos  
suis impositos aliquouq; secum duxerunt. Reliqui  
humanitas.





quoque nulla est incolarum penuria. In hac prouincia mons est altissimus, quem *Callipury* vocant: is à natura ita formatus est, vt Pyramidē repræsentet. Ex hoc monte prouinciæ & regiones vndique ad centum milliaria vsque conspici possunt.

Longè vltra *Mozorviam*, versus Meridiem, sita est regio *Arvuy Norrakorenorum*, sub ditione eius, quem supra diximus, *Anakyry*. Incolæ eius sunt *Charibes*, *Mozorvimmensibus* & *VViapocornensibus* infestissimi. A fluuio Amazonum vsque ad urbem *VViapoco*, hi amnes in mare influunt: *Arrapoco* (ostium fluuij Amazonum) *Arravary*, *Micary*, *Conasini* & *Casipurogh*. Supra urbem *Wiapoco*, versus Orientem, in mare labuntur fluuius *Arracovv*, & qui in hunc se exonerat, *VVatus*. Ad Septentrionalem vrbis *VViapoco* partem, æstuarium est, *VViary* dictum, quod itinere vnus diei in terram se effundit. Totus ambitus huius prouinciæ à *VViapoco* vsque ad *Aperuvacam* nominatur regio *VViapocornensium*, & duos præterea principatus complectitur, *VViapoco* & *VViary*. Infra cataram *VViapoco*, quæ quadraginta milliariis à mari abest, sunt multi *Taienses* & *Arvooecani*. In *Taienses Carasana*, in *Arvooecanos Arriguoma* imperiū tenet. *VViary* pauci sūt incolæ.

Versus Occidentalem partem vrbis *VViapoco*, fluuij *Aperuvaca*, *Covvo*, *VVio* & *Caiane* in mare se exonerant. Primus fluuius est ingens: secundus vacuus: tertius, per multa milliaria nauigabilis, vtrinque fertili ripâ cingitur. Fluuius *Caiane* tutum pro omnis generis nauibus, cuiuscunque sūt magnitudinis, portum efficit, qui ab Anglicano centurione *Keyis* dictus est *Port-bruard*. Ad dextram insula se obicit, quam *Muccumbro* vocant, cuius circuitus est sedecim milliarium. In hac insula duo sunt altissimi montes, quorum vnus *Muccumbro* appellatur, à quo hæc insula nomen accepit: alter *Cilicedomo* nuncupatur, ab vtroque monte maxima pars insulæ conspici potest, quæ amæna prata, siluas, & magnam ceruorum, qui diuersi sunt generis, multitudinem continet. Ab altero latere iacet insula *Mattoory*, quæ magnitudine & fertilitate prioriarum cædit, duo habens montes, in quibus maiora tormenta ad defensionem portus collocari possunt. Incolæ prouinciæ *Caiane* sunt *Charibes* & *Arvooecary*. Præfectus huius loci Anglis admodum fauet, & Harcurtium semper benignè habuit, eique ex suis quosdam, linguæ addiscendæ causâ adiunxit.

## CAPVT TERTIVM.

De politia, quam incola pace ac bello obseruant, de anni tempestatibus, religione incolarum, natura regionis & animalium.



Hæc regio versus continentē, propter paucitatem incolarum, multis locis non habitatur. Nam pleriq; barbarorum ad ripas fluminum suas sedes & domicilia habent, vbi suis nauiculis huc illuc vehuntur. Nulla singularis aut vera politia inter ipsos est. Habent quidem ducem & præfectum, sed ei obtemperant quando volunt. In vnaquaque prouincia est *Cassique*, seu Capitaneus, qui titulum præfecti seu regis gerit. In singulari pagis est Iudex, qui homicidium & adulterium capitis supplicio punit: cætera crimina & flagitia manent impunita. Indi supra modum sunt zelotypi: & quando aliquis ex ipsis vxorem adulterij conuincere potest, eam statim, absque vlla gratia & misericordia, morte afficit. Is primum inter ipsos locum obtinet, qui plures vxores habet. Nam iis pro ancillis vtuntur, præsertim quando consenuerunt: & illæ ipsis panem, cibos & similia apparare, atq; in mensa, vt & alibi, ministrare coguntur.

Homicidium & adulterium apud barbaros capitale.

Hæc prouinciæ *Taios*, *Arvooecas*, *Sappaios*, *Paragotos* & *Charybes* suas peculiare linguas habent. *Charybes* sunt indigenæ: cæteri ex *Trinidado* aliisque finibus *Orenoque* ab Hispanis fulti fuerunt. Quoniam verò inter se sunt concordēs, tantis viribus pollent, vt etiam contra *Charybium* voluntatem irreptierint, & illic nidulati sint pacē cum iis, qui ad littora maris habitant, firmatâ, *Charybes* autem, qui in montibus & versus continentem degunt, eos crebrò magnis agminibus inuadunt, & domos ipsorum diripiunt, abductis pecoribus & vxoribus: nam de his maximè inter ipsos ceatur. Id ipsum Angli in *Cooshabery* experti sunt. Nam quatuor ex ipsis, qui cum supradicto Indo, *Leonardo Ragapo* in hanc prouinciam profecti erant, huiusmodi direptionis spectatores fuerunt. *Charybes* enim cum ducentis ex suis in Indi istius, qui *Taios* erat, ditionem intruperunt, quosdam ipsius pagos incenderunt, multos incolas mactarunt, alios cum vxoribus & liberis totaque familia captiuos abduxerunt: *Leonhardum* quoque *Rapagum* acriter persequuti sunt, qui cum quinquaginta hominibus obuiam ipsis processit, & Anglos, vt sibi cum suis scloppetis opem ferrent, accessit. Vt autem vidit, hostem magno numero aduentare, suos hoc modo in aciem eduxit. In fronte quatuor Anglos cum suis scloppetis & ardentibus funiculis collocavit: hos sequebantur aliquot indi, ligneis machæris & scutis probè instructi: post quos

Pugna inter Indos.

## CAPVT QVARTVM.

De plantis ad medicinam idoneis, & de gigantibus latas aures habentibus.



Saccari arundines in hac regione permagnæ & præaltæ sponte sua crescunt, ex quibus grande lucrum facerelicet. Gossipio, cuius multiplex est apud nos vsus eadem hæc regio exuberat. Multa quoque hic rara inueniuntur, quæ ad sericum & pannum tingendum fructuose adhiberi possunt. Anno sericum igneo colore perfectè inficit. Aliud quoddam terræ nascitur, quod rebus cæruleo colorem inducit. Arbor quædam gummi fundit, quod flauo, eoque elegantissimo, colore rem imbuit. Lignum quoque est, à quo res purpureum: aliud, à quo rufum colorem accipit. Rursus alia est arbor seu lignum, cuius succus, si sit calidus, puerpureum: si sit frigidus, flammæum colorem dat.

Saccarum. Gossipium. Colores, ad pannum tingendum.

Præterea varij generis gummi hic colligitur, quod magni pretij est, & ad medicinam, inprimis ad sananda vulnera adhibetur: quale est *electum flauum*, *gummi Lemnium*, *Baratta*, *Colliman*, & similia. Quantum ad *Colliman*, eius vsus in Medicina Anglis notus est. Hoc gummi atrum est, friabile, pici non absimile. Si quid ex eo ardenti pruinæ imponatur, totam domum suauis odore complet. Si quis eo caput bis terue in die fumiget, vertiginem pellit, humores ex capite destillantes exsiccat, & peralysin auertit. Cataplasma ex eo factum, & rebus applicatum, dolorem sedat, quem mulieres plerunq; sentiunt. Prodest ad tumores vicia & similia curanda. *Baratta* est instar salutis balsami, quod recentibus vulneribus medetur, & gratissimum odorem fundit. Alia præterea hæc regio suppeditat, ex quibus suauem & salubrem suttum facerelicet. Ad medicinam conducentia hæc largitur: spicam nardi, cassiam fistulam, sene, bolum Armeniacum, terram Lemniam, variasque herbas, quarum vires nobis nondum sunt exploratæ. Est & hic fructus quidam, qui quoniam vescentibus profundum somnum conciliat, ab Indis & Anglis, pomum somniferum appellatur. Si quis ex hoc pomo vnicam guttam sumat, ea grauem saporem inducit, & vehementer purgat: sicut Anglus quidam, qui eius rei primum periculum fecit, expertus est. Vix aliquid ex eo sumerat, cum gingiua eius graui dolore affecta est: quapropter illud expuit: nihilominus gutta in corpus ipsius lapsa est, ex qua totum triduum somno oppressus fuit: eumq; postea experseretur, sexages aluum euacuauit. Bacca, quam Indi *Kellere* nominant, sanguine fistit. Succus folij, quod Indi *Vppee* dicitur, præsens est remedium contra venenatas Indorum sagittas. Sed si omnia & singula describere vellem, multis chartæ voluminibus opus esset.

Gummi, quod ad medicinam perhibetur. Quam vim habeat gummi Colliman. Baratta.

Pomum somniferum.

Kellere.

Non possum tamen hoc loco, silentio præterire arborem, cuius ope Indi pisces capiunt. Hæc arbor plerumque circum Indorum ædes crescit: qui quando piscari volunt, aliquot folie ex ea decerpunt, quæ lapidibus conterunt: & nudi in flumen aut ostium maris, quod ubique piscolum est, insilentes, manus iis perficant, eaque postea in aquam coniciunt: qua ex re pisces ita obtorpescunt, vt adnantes manibus se capi patiantur. Hac ratione Indi breui tempore & nullo negotio naues suas piscibus complere possunt. Insuper hoc loco multi lapides, qui ad varia conducunt, inueniuntur: inprimis porphyrites, iaspis, lapis renum. Radix *Nicotianæ* tanta est copia, vt anno 1610. eius magna vis, pro sexies mille libris Anglicanis, hinc in Angliam inuecta sit.

Folia arborum que pisces obtorpesciunt. Lapidus. Radix Nicotiana.

De auro & argento nondum constat, quatenus eius hæc regio sit ferax. Harcurtius tamen narrat, Indum sibi frustum metalli donasse, cuius tertia pars aurum fuerit. Eiusdem fragmentum ab alio accepit. Quidam bracteam ex huiusmodi metallo, aquilæ formâ effigiatam, pro securi dedit. Vtique vulgò aiunt, regionem hanc auro abundare. Idem Harcurtius prope quandam rupem multum scorie reperit: sed nec tempus nec adminicula habuit vlteriùs perferatandi: nihilominus spes est, auri & argenti fodinas non defuturas.

Spes auri & argenti.

Magnanimus iste vir, Harcurtius, in explorando flumine *Maravvino* multum operæ & laboris impendit. Illic fruticem seu arundinem inuenit, quæ præter animam vegetantem, etiam sentienti prædita erat. Nam quando Harcurtius folium eius digito attingebat, retrocedebat, & se conuoluebant, caput inclinans, quasi mortuum esset. Si quis folium vnum amputet, reliqua omnia exarescunt: quæ tamen spatio quadrantis horæ reuiscunt, & quodammodo reuiscunt. Id autem sæpiùs accidit: quod argumento est, hunc fructum sentire. Testatur hoc Harcurtius in sua narratione de regionis Guianæ natura & proprietatibus, quam Serenissimo Principi Angliæ exhibuit: vbi addit, se hoc ipsum quadraginta aliis Anglis, quorum multi adhuc in viuis sint, ostendisse: qui id suis oculis viderint. Quin etiam se duas istius fruticis plantas secum in nauim assumisse ait, vt eas in Angliam perferret: sed eas ab animalibus quibusdam, quæ in naui habebat, fuisse corollas & enectas. Qui verò ipsi fidem non habet, legat ea de re Scaligeri lib. 181. Exercitat. sect. 28. nec non in Bartasio primum diem secundæ hebdomadis. Nam ambo hi præclari auctores fruticis istius meminerunt.

Frutes animam habentes sentientem.

Gigantes.

Ad hunc fluuium *Maracurim*, supra *Tampuramenses*, magna vrbs Indorum condita est, quæ *Moreshego* appellatur: varij item & potentes populi, qui, vt *Harcurtius* refert, staturâ omnes alios *Guianæ* incolas superant, & prout sunt supra modum proceri, grandes quoq; arcus & sagittas gestant: atque, vt *Indi* narrant, quater sunt cæteris *Incolis* maiores. Aures suas, genas, nasum & inferius mentum magno hiatus perforant, quibus deinde omnis generis quisquilias, bullas, apinâs & puerilia oblectamenta appendunt. Aures plus quàm asininas habent, quæ vltra axillas ipsâs dependunt. Ad fontem fluuij *Viapaco* gens habitat, *Marashevaccas* dicta, quæ immanes & supra fidem longas aures habet. Ibidem grande idolum lapideum inuenitur, quod tanquam Deum colunt & adorant. In eius honorem domum exstruxerunt. Hoc idolum, ad hominis similitudinem effictû, calcaneo pedum suorum insidet, cubito genibus innititur, manus supra caput eleuat cultu in cælum conuerso. Quare hoc idolum ita formatum, & huiusmodi gestus ei attributus sit, ipsimet *Indi* ignorant.

Indorum  
luge aures.  
Idolum eo-  
rundem.

In confinio huius gentis altus & vastus mons iacet, *Gomeribo* dictus, quem fertilissimus tractus, in quo magna radicis *Nicotianæ*, tritici & vini copia crescit, ambit. Huius loci possessionem *Harcurtius* nomine Regis *Angliæ* coram multis *Anglis* nobilibus, cum consensu *Indorum*, occupauit: cui etiam *Guianam* antea asseruerat. *Harcurtij* verò frater, postquam fluuium *Aravary*, cum multis alijs prouincijs, ad fluuium *Amazonum* sitis, diligenter explorasset, possessionem istius loci cum gleba & viridi fronde, pro veteri consuetudine, eidem Regi vindicauit.

## CAPVT QVINTVM.

Descriptio fluuii *Amazonum*, quem *Guilhelmus Davies*, *Anglus*, exploratum iuit.



**L**uuius *Amazonum* sub linea *Æquinoctiali* in superiori parte *Indiæ*, quæ versus occidentem sita est, labitur. Nautæ hoc obseruarunt, quadraginta milliarum longitudine, ad littus aquam sex, septem & octo pedes profundam inueniri: postea aquam, quoad colorem, rubescere: quoad saporem, dulcescere: quod indicium qui probè animaduertit, facilius in eo progredi potest. Ad ostium fluminis aqua est profundissima. Ibi arbores conspiciuntur: nam terra admodum humilis est, nec tribus pedibus altius supra aquam extat. Quando autem mare cursu suo consueto se effundit, terra vltra centum milliarum aquis obruitur. Ad hunc fluuium decem hebdomadas sum commoratus, vt incolarum mores habituq; nec non regionis ingenium ac naturam tantò melius cognoscerem.

Varia ani-  
malia.

Hæc regio siluis abundat, in quibus varij generis feræ, vrsi, leones, lupi, leopardi, sciuri, mirabiles apri, simia, cercopitheci, multaq; alia animalia; quorum nomina mihi partim adhuc ignota sunt, partim non occurrunt. In iisdem siluis sunt omnis generis volucres: pittacorum maior est numerus, quàm columbarum in *Europa*: suntq; illi, vt expertus sum, edules, & grati saporis. Habet eadem regio multa præclara flumina, quorum vniciuique peculiaris rex imperat. Est & illa tempestatibus, tonitru grandini, & pluuijs valde obnoxia: nam sæpe sedecim, octodecim & viginti quatuor horis continuis pluit. Præterea sunt in ea plurimi lacus, in quibus *Guianenses* aligatores, hydri, & omnis generis pisces reperiuntur. Hic etiam parua muscæ circumuolitant, *Muskitta* dictæ, quæ eos, qui piscatum eunt, valde infestant.

Incolæ nudis  
incedunt.

*Incolæ*, tam viri quàm mulieres, profus, nudis incedunt, nec vllum corporis membrum tegunt. Viri calamum vnus pollicis crassitie, & duorum longitudine accipiunt, cui præputium suorum pudendorum inserunt, eumq; filo, ex arborum corticibus facto, alligant: quod filum postea per medium corpus circumducunt, & nectunt. Si vrina sit reddenda, filum illud soluunt. Vtraq; aure calamum ex cygneis pennis confectum gerunt, qui longitudine medium hominis digitum æquat. Talem quoq; in inferiori mento gestant. In narium intersepto filum habent, ad quod fibula, coraliû, aut simile quid annexû est. Illud supra os propèdet, & quando loquuntur, huc illuc agitur. Eo se maxime ostentant, ac sibi placent. Crines in orbem sibi tonderi curant, vt coronam clericalem repræsentent: iidem ab utroq; latere supra aures ipsorum dependent. Hic est præcipuus virorum ornatus. Mulieres ornatum negligunt: comam promissam, & in tergum effusam alunt: vbera habent trans vmbilicum propendentia. Viri & mulieres rubrâ quâdam terrâ se vngunt & illinunt, ne à muscis illis mordacibus pungantur.

Vbera mu-  
lierum tras  
vmbilicum  
propenden-  
tia.

Barbari hoc loco sunt ingeniosi, astuti, perfidi, & in sagittis mittendis tam agiles & exercitati, vt similes nunquam viderim. In victu quadrupedibus, quas mactant, auib; & piscibus vtuntur. Arcus ipsorum duarum circiter vlnarum, sagittæ septem pedum longitudinem habent.

Arcus

quos incedebant alij, sagittis armati: extremum agmen claudebant, qui longas clauas gestabât. *Charibes*, conspectis *Anglis*, qui in fronte stabant cum suis scloppetis, magno terrore perculsi fuerunt: quod animaduertens *Leonhardus Indus*, suos consistere iussit: ipse verò cum gladio, quem *Angli* ipsi dederant, & altera manu scutum tenens, ad hostem progressus est, & euocatis centurionibus, eos grauius increpauit, quòd in suam ditionem irruptionem fecissent, & seuerè minatus est, se eos ferro persequiturum, nisi quamprimum ablata restituerent, & finibus suis excederent: quòd si vnum ex *Anglis* laderent, exitium ipsis denunciauit, auxilio *Anglorum*, quos *Viapaco* ad se euocare vellet. Quæ oratione *Charibes* ita consternati fuerunt, vt pace cum eo facta, sine mora, ex territorio ipsius discesserint.

*Incolis* ad magnam paucitatem redactis, vires eorum multum imminutæ sunt: neq; alia arma habent, quàm ea, quorum supra mentionem fecimus. Pauci inter ipsos sunt, qui scloppeta tractare norint: quod tamen ab exteris, cum quibus conuersantur, quoad possunt, addiscunt.

Anni tempestates pro diuersitate locorum variant. Nam in locis, quæ in *Guiana* versus *Ortum* & *Amazones* sita sunt, sicca tempestas, quæ æstatem nominant, mense *Augusto*: humida & pluuiosa ac procellosa, quæ ipsi hyems est, mense *Februario* incipit. In locis versus *Occidentem* & *Orenoque* sitis, æstas, seu siccum tempus, mense *Octobri*: ventosum ac pluuiis madidum, siue hyems, mense *Aprili* incit. Est tamen inter hæc anni tempora exigua differentia, propterea quòd regio *Æquinoctiali* vicina est, vbi dies & noctes ferè semper sunt æquales. Plerumq; fit, vt quando *Sol* ad *Tropicum Capricorni* conuertitur, cælum sit sudum ac ferenum, & tempestas maximè sicca: quando autem *Sol* ad *Tropicum Cancri* reuoluitur, pluuiæ & venti paulatim insurgunt: neq; tamen id certo tempore & eodem momento semper accidit; sed modo citius, modo tardius: modò vehementius, modò remissius: quæ diuersitas etiam à siderum motu & vi, quæ in hæc inferiora agunt, proficiscitur: quo fit, vt terra aliquando sit humidior, aliquando siccior: interdum calidior, nonnunquam frigidior.

Anni tem-  
pestates in  
illis locis à  
nostris dis-  
crepant.

Vix aliquod discrimen temporum obseruant, nisi quòd *Lunæ* mutationes attendunt, & dies numerant. Numerosita referunt: vnum, duo, tria &c. decem, decem & vnum, decem & duo, &c. quos numeros quando indicare volunt, tot manuum digitos in altum tollunt: quando autem ad vigesimum & vltiorem numerum progrediuntur, manibus pedes addunt, & eorum quoq; digitos ostendunt: quod in numerando sæpè quadragies repetunt. Quando aliquid certo tempore se soluturos aut daturos promittunt, creditori grana quædam seu alias res minutas secundum numerum dierum, quem ad solutionem præstandam definiuerunt, tradunt, totidemq; sibi seruant: singulis autem diebus vnum remouent: & quòd nihil amplius superest, eo admonentur, tempus solutionis adesse.

Religionem fermè nullam habent, nisi quod *Solem* & *Lunam*, quos animatos esse, & vitæ re existimant, venerantur. Neutra tamen adorant, neq; vni aut alteri sacrificia offerunt, præterquam diebus festis, quibus sua *Bacchanalia* celebrant.

De religione  
incolarum.

Quoado aliquis belli dux, aut vir dignitate præstans, aut amicus, quem viuum magni fecerunt, ex hac vita migrat, peculiaris festa instituunt, in quibus peragendis generosissimum vinum quod *Parranovv* nominant, adhibent. Istud festum triduum aut quadriduum, plus minus durat, pro copia vini, quod ipsis suppetit: totumq; illud tempus, cantando, saltando, edendo & bibendo traducunt. Nā omnes alias gentes bibacitate & ebriositate superant: & qui primus inter ipsos inebriatur & indormiscit, is palmam fert. Dum ita pergræcantur, mulier quædam, defuncto cognatione iuncta, assidet, quæ cæteris *bacchantibus* & tripudiantibus lamentatur & eiulat: deficiente autem vino, festo quoq; finis imponitur. Certum etiam est, ipsorum sacerdotes & hariosos cum *Diabolo*, quem *Vatipa* appellant, consuetudinem habere, eumq; consulere: sed ab eo turpiter falluntur: nihilominus eum metuunt, & odio prosequuntur, eumq; insignem nebulem & præstigiatorem appellant: neq; id iniuriâ. Nam sæpè eos verberibus malè accipit. De mortuis hoc credunt, probos post hanc vitam rectâ in cælum, quod *Caupo* nominant, migrare: improbos autem & impios in terram descendere. Quando belli dux aliquis decedit, vnum ex captiuis, qui ipsi ministrant, interimunt: si talis eo tempore non adsit, vnum ex seruis ipsius morte afficiunt.

Mos sepeli-  
endi defun-  
ctos.Festum bar-  
barorum  
cum vino  
sumitur.Sacerdotes  
cum Dia-  
bolo conue-  
niens  
habent.Quo mor-  
tus post hæc  
vitam mi-  
grant.Regionis  
Guianæ na-  
tura & id-  
ditio.  
Metallorū  
copia.

Natura & conditio regionis *Guianæ* diuersa est. Ad littus maris humilis & depressa est, ac nimio æstu flagraret, nisi vehementi vento *Orientali* refrigeraretur. Quibusdam locis terræ humilitas incolis damnosa est, propter flumina, quæ tantò facilius exundant, & terram aquis mergunt. Plerisq; locis magna & nauigabilia sunt flumina, & solum fertile, incolis frequens. Inter montes solum maxima ex parte est sterile. Inueniuntur tamen loca quædam frugifera, vbi aer est tepidus & temperatus. Metalla illic tantâ copiâ scaturiunt, vt nullum sit regnum in tota *India Occidentali*, quod hac in parte ipsi præferri possit. Est & alius quidam in hac regione tractus, qui cæteris paulo altior est, illisq; salubritate & fertilitate longè antecellit. Nam iucundis pratis, lætis pasculis, fluminib; fontibus & nemorib; abundat: quæ res magnâ cū voluptate vtilitatē cõiunctâ habent.

Quotidianis incolarum cibus hic est. Ex radice arboris, quam *Cassavum* nominant, panem hoc modo conficiunt: radicem super lapidem conterunt, & in farinam redigunt: deinde succum exprimunt, & placentas inde digiti crassitudine formant, quas super lapidem coquunt: atque ita panem, qui præstantissimi est saporis pinfunt. Succum, qui per se venenatus est, cum pipere Guianensi excoquunt: unde pretiosum aroma conficitur. Hic quoque genus magni tritici nascitur, quod quidam triticum Guianense vocant, vulgò tamen *Maiz* dicitur. Huius magna est hoc loco vbertas, estque illud admodum frugiferum: nam pro vno grano sæpè mille, interdum mille quingenta reddit. Hoc triticum bonam farinam præbet, ex eoque præstans cereuisia coquitur. Ex radice arboris *Cassavi*, & ex hoc tritico potionem apparant, quam *Passium* nominant. Ea durabilis non est: ideoque intra quadriduum eam exhaurire oportet. Potio autem *Paranovv*, quæ ex radice *Cassavi* conficitur, vsque ad decimum diem vim suam & bonitatem retinet, & priore longè fortior est. Habent & alia multa potionum genera. Magna quoque hic mellis copia est, quod licet sit agreste, tamen nulli quod in Europa habetur, bonitate cedit. Ex hoc melle, atque ex cera mercatores magnum quæstum facere possent. Nullæ hic sunt vites: nihil tamen impedit, quo minus cum bona spe proventus pangantur.

Cereuisia  
ex tritico.

Quadrupedi.  
Ceruorum.

In hac regione multa alia reperiuntur, quæ ad victum, alimoniam & sustentandam hominis vitam apta sunt. Ceruorum varia, aprorum duo sunt genera. Nam apri hic inveniuntur, qui ab Indis *Pockiero* dicuntur, & umbilicum in tergo habent: alij, quos *Peingo* vocant, Europæis sunt similes. Habent quoque magnum cuniculorum & leporum numerum, qui tamen à nostratibus discrepant: insuper tigres, leopardos, armadillos, masmus, quorum caro nostram bubulam sapore refert: baremoes vel ant-vrfoſ, quorum caro cum nostra ouilla sapore conuenit. Sciuris & aliis similibus animalibus hæc regio affluit. Reliqua animalia, quorum hic magna copia est, quoniam nobis adhuc ignota sunt, suo tempore cum suis proprietatibus & qualitatibus fusè à nobis describentur.

Aues.

Nec minor hic auium multitudine cernitur: quales sunt anseres feri, anates, grues, ardeæ, perdices, columbæ, turtures, psittaci, multæque alix, nobis Europæis cognitæ. Vidi etiam hoc loco auium genus rapax, nostris vulturibus aliquanto maius, præter alias multas colore & forma elegantissimas.

Pisces.

Piscium omnis generis hic abunde est: præter eos, quos nos nouibus, quendam habent salmoni nostro persimilem: colore tantum differunt: nam qui salmonibus ruber, huic flavus est. Ostreæ hic nascuntur & pendent in frondibus arborum. Est & hoc loco mirabile quoddam genus piscis, qui *Cassorvva* ab Indis appellatur. In vnaquaque pupilla habet duo lumina, quorum vnum, quando natat, sub aquis condit, alterum supra eas extollit. Costâ & tergo homini similis est: magnitudine delphinum superat, saporis est gratissimi. Aliorum piscium, qui in fluminibus natant, nomina mihi nondum sunt cognita. Vnum adhuc piscem hoc loco memorabo, quem Indi *Cotumero*, Hispani, *Manati*, Angli, *Seacovv*, hoc est, vaccam marinam nominant. Saporem habet carnis bubulæ, & sanguine abundat. Si sale condiatur, nauigantibus commodum cibarium præbere, & diu asseruari potest. Ex hoc pisce oleum conficitur, quo Angli loco butyri vtuntur. Corium ad scuta contra barbarorum sagittas paranda conducit. Hic piscis vt plurimum in mari degit: hyeme autem & quando densi imbres cadunt, magnis agminibus in minores aquas se recipit, & victum in gramine ad littus quærit.

Fructus regionis.

Fructus huius regionis sunt diuersi generis. *Pina*, genus fructus est, cuius sapor similis est ei, quem Angli ex fragis, vino rubro & saccharo elicere solent. *Platana* cum præstantissimis pomis comparari possunt. Potatorum quoque vsus percepimus. Pruna dulcis sunt saporis, sed homini aliquantum noxia. Nam si largius comedantur, disenteriam & profluuium alui pariunt. Nuces quoque, quarum permultæ diuersi generis hic nascuntur, plurimum nocent, si quis illis ultra modum vescatur.

CAPVT

Arcus ex ligno Brasiliensi pulchrè & affabrè confectus est: sagittæ, ex arundine: neruus, ex cortice arboris: aculeus sagittæ ex ossè piscis. Quando venantur, stant sub arbore in umbra, & feram obuiam sagittâ ferunt: quam postea ex cruoris indicio tamdiu persequuntur, donec eam comprehendant. Auem vel minimam ictu sagittæ ex arbore decutiunt. Sic etiam ad litus maris consistunt, & pisces sagittis petunt. Simulac piscis percussus est, sagittam in aquis sequuntur, eamque cum pisce extrahunt. Quando hoc modo victum quærunt, quinquaginta aut sexaginta ex ipsis se coniungunt: & vbi aliquid nacti sunt, duas arboris frondes sumunt, quarum vehementi attritu ignem eliciunt: mox rogum instruunt, ad quem vnusquisque cibum suum apparat, & carnibus coctis sine sale & pane, cuius illi prorsus sunt ignari, vescitur, nullo alio potu adhibito quàm aqua & radicis Nicorianæ. Gallinarum maximus apud ipsos est numerus: earum vnâ re quadam nihil ab ipsis redemi, quam quatuor florenis aureis vendere noluerant. Hic quoque fructus eximij reperiuntur: nempe *platina*, *gnoua*, *potatoa*: quorum quantum collo gestare poteram, vili munere, nempe testâ vitreâ, consequutus sum.

Indorum  
cibus.

Si de lectis barbarorum quæris, hoc breuiter habe. Rete, ex cortice quodam confectum, *Hamac* ipsis dictum, quod tres passus longum, & duos latum est, arbori vtrâque orâ ita alligant, vt sesquialtam supra terram extet. In eo securè cubant & dormiunt.

Lecti barbarorum.

Rex vniuscuiusque fluminis, in quod dominatur, ab homine plebeio hac ratione discernitur, quod caput ipsius diademate ex versis coloribus psittaci pennis contexto redimitum, medium autem corpus torque ex dentibus & vngulis leoninis composito circumdatum est: manu autem ligneam machæram gerit. Hæc sunt regis Maicstatis apud hoc barbaros insignia. Reges in nauiculis dimicant; & victor captiuum deuorat. Nauicula ipsorum ex arbore excauata sunt fabricata. Atque hæc fere sunt, quæ decem hebdomadam spatio, quibus inter barbaros istos sum conuersatus; obseruaui, quæque notatâ digna esse putau. In reditu aliam viam sequutus sum. In priori enim violentis ventorum flatibus agitatus fueram.

Regum diadema.

Victores captiuos suos deuorant.



SEXTA

## SEXTA SECTIO,

## De Terra Australi incognita.

*Petrus Ferdinandus de Quiros, Lusitanus, peritissimus nauarchus, ex Peru cum duabus nauibus ad Insulas Salomonis nauigauit: cumq; ag fretum Magellanicum peruenisset, continentem explorauit, ubi ad Octoginta miliaria littus legit, donec 15. grad. à linea Equinoctiali versus Austrum attigit: ubi regionem inuenit non modò peramanam & iucundam, sed etiam gemmarum, auri, argenti & omnis generis præstantium atq; uilium frugum feracissimam: prout ex ipsius relatione pluribus intelligemus. Quapropter domum reuersus, instantissimè petiit & uisit, ut Rex Hispania colonos eò mitteret, qui regionem illam habitarent & excolerent: ex cuius supplici libello, quem Regi obtulit, hæc, quæ sequuntur, excerptimus.*

## CAPVT PRIMVM.

*De magnitudine regionis, incolarum moribus, gestibus, ingenio, proprietatibus & armis: nec non de regionis eiusdem fertilitate.*

*Regionis magnitudo.*

**M**agnitudo harum regionum recens inuentarum, quantum ex eo, quod meis oculis uidi, & Ludouicus Pazius Torrefius, classis mee præfectus, ad Tuam Maiestatem, Rex serenissime, retulit, conicere licet, tanta est, ut longitudine totam Europam & Asiam minorem, usque ad mare Caspium, æquet. Hæc terra Australis, quæ uulgò incognita dicitur, est quinta pars globi terrestri, & tam latè patet, ut uerisimile est, quòd duplo plura regna & dominia contineat, quàm Tuam Maiestatem nunc possidet. Eadem nec Turcas, nec Mauros, nec quamcunque aliam gentem, à qua bellum aliquod metuentum sit, uicinos habet. Regiones, quas nos perlustrauimus, sunt omnes intra Zonam Torridam: quædam usque ad circulum Equinoctialem pertingunt, qui 90. gradibus supra ipsorum horizontem est eleuatus: minus tamen in quibusdam locis: & si euentus expectationi respondeat, antipodes in illis reperientur, melioribus partibus Africa, toti Europæ, & optimæ parti Asiæ oppositi. Sed notandum est, quòd quemadmodum terra, quam nos explorauimus, sub 15. grad. latitud. præstantior est Hispaniâ: ita reliquas oppositas secundum proportionem & analogiam paradysum quendam terrestrem esse oportet.

*Habitus incolarum.*

Totus iste tractus innumerabili hominum multitudine repletus est, quorum alij sunt candidi, alij fusci, iis similes, quos *Mulates* seu *Semi-Mauros* appellamus: alij sunt coloris mixti. Multi habent crines nigros, promissos, sparsos: alij crispatos & densos: nonnulli aureos & lucentes. Quæ diuersitas certum indicium est, magnam inter ipsos esse consuetudinem & frequentiam commercia. Hæc ratio, præter soli fertilitatem aliaque circumstantias, & quòd nullis tormentis ac scloppetis utantur, nec in fodinis occupentur, in hanc sententiam me inducit, ut existimem, omnes istas regiones magna populi multitudine abundare. Omnium artium ignari esse uidentur: mœnibus & munitionibus earent: sine rege ac lege uiuunt. Simples sunt homines, diuisi in factiones, & nunquam concordēs. Arma quibus utuntur, sunt arcus & sagittæ, quæ non sunt uenenatæ, nec succo herbarum tinctæ, ut in multis aliis locis: item clauæ, scipiones, hastæ, iacula: atque hæc omnia ex ligno. A zona usque ad medium femur se tegunt, cætera nudi. Mundiciei sunt studioli, faciles, hilares, & admodum grati erga eos, à quibus aliquod beneficium acceperunt, quemadmodum sæpè expertus sum: quod mihi spem facit, fore, ut si benignè & amicè cum iis agatur, dociles & tractabiles se præbeant.

*Domus eorum.*

Domus ipsorum sunt lignæ, foliis palmarum obtectæ. Ollas habent fictiles: textrinam exercent: scita quædam opuscula faciunt: marmora expoliunt: fistulas & tympana habent: cochlearibus

aribus ligneis utuntur. Sunt ipsi oratoria, præcibus dedicata, & cœmeteria: nec non horti, areolis eleganter distincti & exculi. Margaritæ & conchæ margaritiferae magnum ipsi usum præbent. Ex iis cuneos, forcipes, ferras, vomeres & alia similia instrumenta conficiunt. Margaritas quoque colligunt, quas collo appendunt. Qui in insulis degunt, nauiculas habent affabrè factas, & ad tranuectionem aptas: quod indicio est, gentes quasdam politiores ipsi uicinas esse. Gallos galinaceos more nostro castrant, & uerres exsecant.

Panem ex tribus radicum generibus, quæ illic magnâ copiâ nascuntur, nullo negotio conficiunt. Nam radices illas tantummodò percoquunt & torrent, quæ alimentum grati saporis, salubre, & magni nutrimenti præbent. Radices illæ sunt oblongæ, & reperiuntur nonnullæ, quæ unam longitudine æquent, & dimidiam unam crassæ sint. Optimi illic fructus & magnâ copiâ nascuntur. Sex inueniuntur genera platani, quatuor amygdalorum, & alia arbores, quas *Obios* appellant, fructu & magnitudine malis nostris cydoniis similes. Plurimas habent nûces, malos citrias, plurimisque fructibus grandibus & eximiis, quos uidimus & gustauimus, affluunt. Multas etiam & magnas saccari cannas habent: nec pomis, qualia apud nos nascuntur, desituntur. Eadem regio palmas innumeras fert, quæ succum reddunt, ex quo uinum, acerum & mel conficitur: suntque nuclei earum prædulces. Habent præterea genus nucum, quas *Cocos* appellant, quæ cum sunt uirides, funiculorum usum præbent, & medulla similis est cremori lactis: quando maturerunt, victum & potum suppeditant: quando flaccescunt & decidunt, oleum emittunt, quod lucernis ad lumen dandum infunditur, & uulnibus sanandis, balsami instar, aptum est, nec non ad cibos adhibetur. Quando fructus adhuc tener est, ex putaminibus lagunculæ & alia similia uasa conficiuntur. Ex interiori cortice stupa seu muscus sumitur ad rimas nauium stipandas & picadas. Funes quoque & rudentes inde conficiuntur, quibus tormenta etiam trahi possent. Inprimis foliorum palmarum magnus usus est, ex quibus contextis uela pro nauigiolis, & tenues storce conficiuntur. Præterea in ædibus regularum extrinsecus, & petipetasmatum intrinsecus uicem præstant. Ex truncis oblongis & erectis tigna & trabes ad extruendas ædes, item hastilia & alia armorum genera, nec non remi & omnis generis suppellex domestica fabricantur. Insuper hæc palmæ uirium loco sunt, ex quibus toto anno uinum, sine labore & sumptu, quàm promptissimè hauritur. Inter herbas & fructus hortenses, cucurbitas, & betam maiorem ac minorem, aliaque herbas iurulentas, nec non fabas uidimus.

Quod ad carnes attinet, porcis qui nostris similes sunt, gallinis, capis, perdicibus, anatribus, turturibus, columbis, palumbibus & capris abundant. Boues quoque & vaccas se habere Indis dixerunt. Varia ibidem piscium genera capiuntur, hargi, perferi, lizæ, soles, truçæ, alofæ, macabifæ, casang, pampani, trichia, raia, cuculi, citeruia, anguilla, porci marini, erythrimi, masculi, cochleæ, & plurimi alij, quorum nomina mihi exciderunt. Sed nõ dubium est, multos quoque alios esse, quando quidem eorum tantum mentionem feci, quos apud naues nostras cepimus. Quæ omnia si attentè considerentur, ex tanta rerum omnium copia satis apparebit, illic suppetere, unde delicatè atque opiparè uiuere liceat. Ibidem panis saccharites & quæuis fulgama confici possunt, ut non necesse sit uilla aromata aliunde aduehere. Nauem præter ea, quæ modo dicta sunt, pernas, acerum & varia condimenta hic inuenient. Notandum autem est, multa eorum, quæ iam commemorauimus, similia esse iis, quæ in his regionibus habentur, & fortè maiori copiâ illic reperiuntur. Atque hinc facillè colligi potest, terram illam aptam esse producendis rebus omnibus, quas Europa gignit.

Opes, quas illic uidi, sunt argentum & margarita. Classis mee præfectus, à me ad hanc terram explorandam emissus, se aurum quoque uidisse affirmat. Præterea ambo illic uidi naues myristicas, mastichen, zingiber, piper & cinnamomum. Caryophylla quoque illic reperiri probabile est, siquidè tot alia aromata inueniuntur, & hæc regiones proximè sunt parallelo insularum Molucearum, Ternatæ & Bacchianæ. Nec deest materia conficiendarum uestium sericarum. Vidimus quoque anisum nec non ebum præstantissimum, & alia ligna ad naues construendas. Ad uela & funes nauticos triplex illis materia suppetit, quarum una non dissimilis est nostræ cannabi. Ex oleo, quod ex nucibus, quas *Cocos* appellant, stillare dixi, bituminis quoddam genus parant, quod *Galagalan* uocant, & quo piscis loco utuntur. Habent etiam genus quoddam resinæ, quo naues suas, quas *Piraquas* uocant, illinunt. Quoniam uerè capræ & vaccæ illic reperiuntur, procul dubio, præter carnes, corium & sebum illis non deest. Apes, quas uidimus, fidem faciunt, mel & ceram ibidem inueniri: nec dubium est, multa alia, quæ nondum sunt cognita, illic esse: ut de forma & situ regionis nihil dicam. Ad hæc omnia si adiciantur, quæ industria humana potest producere, cum tam multa tellus sponte proferat, & optima quæque atque utilissima ex his regionibus & Peruana prouincia ac noua Hispania in eam inferri possint, illa regio usque adeo locupletabitur, ut non tantum incolis & Americanis omnia ad hanc uitam necessaria largè sit suppeditura, sed etiam Hispaniam opibus cumulatura, & mirè in modum amplificatura: quemadmodum paratus sum ostendere, si quis sit, qui manum mihi porrigat, ut hoc opus ad exitum perducere possim.

*Oratoria & cœmeteria.*

*Pani & cibus.*

*Usus nucum quas Cocos uocant.*

*Palmæ loci uinum.*

*Magna carnis copia.*

*Regio hæc auri, argenti & margaritarum ferax est. Aromatum copia.*

Quod autem nos, qui non penitus regionem illam penetrauimus, in ora & littore conspeximus, illud certo argumento est, ex eius possessione tot diuitias, commoda & emolumenta sperari posse, quot ex his locis percipimus. Præterea sciendum est, meum scopum saltem fuisse regionem illam, quæ amplissima est, aperire, & obiter lustrare: vt nihil dicam de morbis, quibus conflictatus sum, & aliis obstaculis, quæ me impediuerunt, quo minùs omnia, quæ volebam, cognoscerem: neque integer mensis suffecisset ad meum desiderium explendum. Cæterùm ex ingenii hominum, qui in his regionibus degunt, non est coniectura facienda de Indis, qui illic habitant. Nostri homines variis cupiditatibus agitantur, multis necessitatibus premuntur, his & illis rebus delectantur, quas magni aestimant. Incolæ autem illarum regionum sunt homines simplices, paucis contenti, qui id operam dant, vt molliter vitam transigant, & quàm minimâ curâ & labore se fatigent, nec magni faciunt ea, quorum causâ nos tantopere affligimus.

## CAPVT SECVNDVM.

Quo sinus portus, insula & alia ad regionis descriptionem pertinentia Lectori ob oculos ponuntur.

**R**orò tot illic commoda pro vñibus vitæ humanæ, tot deliciae reperiuntur, quot à terra exulta, amæna & temperata expectari possunt. Solum est pingue & fertile: argilla multis locis reperitur, ex qua confestim ædes extrui, lateres & tegulae aliaque similia excoqui possunt. Marmor quoque & alii lapides effodiuntur, vnde palatia & magnificas ædes condere licet. Ligni & materiae ad quæuis opera affatim est. Terra alibi in planitiem effusè porrigitur, alibi in collem asurgit: cæteri variis fluminibus irrigantur. Rupes illic excelssæ, multi torrentes & aluci, parui & magni flumini, ad quos molæ extrui possunt, quibus frumentum, faccarum & pannus tundantur: vt de fabricis ferreis & aliis machinis, quæ ad aquas erigi solent, nihil dicam. Ibidem salinæ inueniuntur: quod est indicium fertilitatis soli. Multis locis arundines, roeniunt, quarum nonnullæ quinque vel sex palmas crassæ sunt: quibus fructus proportione respondet. Summitas fructuum est tenuis & dura, cortex dulcis. Pyritæ, qui illic reperiuntur, nihil cedunt iis, quos Mantua Carpetanorum suppeditat. Sinus S. Iacobi & S. Philippi viginti miliaria patet, & limo caret: facilis est in vtrumque die ac noctu ingressus: multa ædificia hunc & illum ambiunt, ex quibus interdum fumus; noctu ardentibus lucernis, ignis conspicitur. Portus, qui Vera Crux appellatur, est mille nauium capax: fundum, vt dixi, minime limosum, sed arenosum, nigri coloris. Nulla in eo vorago vnquam reperta: anchora, quacunque lubet, tuto iacitur, à quadraginta cubitis vsque ad dimidium, inter ostia duorum fluminum, quorum vnum non minus est Tarso Hispaniæ, habetque limum sex pedes profundum: quod nostri lembi & scaphæ transmittent. Quod ad alterum flumen attinet, quando nostri lembi ad hauriendam aquam illud subibant, tuto intrabant, & statim in introitu limpida aquam inueniebant. Locus, in quo naues exonerantur, ad tria circiter miliaria glaream habet, paruis silicibus nigricantibus & ponderosis obtectum, quæ ad naues onerandas aptæ sunt. Ripa est recta & æquabilis, in qua herbæ profus virides conspiciuntur: vnde conicere licet, mare illam non inundare: & cum arbores sint erectæ atque integræ, istud indicium est, nullas illic tempestates exoriri. Præter eas quas modo dixi, portus istius commoditates, hæc cum primis grata & iucunda est, quod sub diluculum ex vicina silua suauissimus concentus innumerarum auicularum omnium generis auditur: inter quas lusciniæ, merulam, coturnicem, carduelem, hirundinem, peregrinum, & psittacum, quem obseruauimus, multasque alias, vnâ cum cicadis & gryllis, intelleximus. Manè & vesperi suauissimum odorem ex magna diuersorum florum & herbarum copia, in quibus florem citri & basilicum notauimus, hausimus. Hæc omnia & multa alia nobis persuadebant, aërem esse saluberrimum & temperatissimum. Hic portus & hic sinus ex eo magis etiamnum commendatur, quod vicinus est tot pulchris insulis, imprimis septem illis, quæ ducenta miliaria in circuitum patere dicuntur. Ac sanè vna ex illis, quæ duodecim ferè miliaribus à portu distat, quinquaginta miliaria in circuitu complectitur, in hoc portu & sinu, qui habet eleuationem Australem 15. grad. 40. minut. amplissimam & pulcherrimam urbem sine more condere licet: & qui in ea habitabunt, omnibus, quas experere poterunt, diuitiis & commoditatibus fruuntur.

Tempus docebit quætas hic locus habiturus sit oportunitates, ad quæ naues ex Chilo Peruvia, Pautania, Micaragua, Gattimala, Noua Hispania, Moluccis, & Philippinis, quæ omnes regiones tuo imperio subsunt, appellere, & suas merces exonerare poterunt. His regionibus si eas, quarum supra mentione feci, adiugas, tuoque imperio subiicias, tanti illas facio, vt existimè eas non solum fore clauem omnium aliarum, sed etiam instar regni Chinæ aut Iaponiæ: & omnes opulentas insulas,

Regionis conditio.

Sinus S. Iacobi &amp; Philippi. Portus Vera Crux.

Portus amantiss.

Magna comoditates pro Rege Hispania.

quæ

quæ sunt ad illam oram Asiæ, raris & preciosis mercibus allectas, illic negotiaturas: vt nihil dicam de amplitudine tui imperii, quod possessione tantæ regionis mirum in modum se diffundet ac stabilietur: Quod dico, parum est præ eo, quod priuatim de illa regione sentio, & quod coram Mathematicis paratus sum ostendere. Istud quoque nunc taceo, quod illæ regiones primo statim aduentu viginti millia Hispanorum alere possunt. Denique, Rex serenissime, orbem terrarum tibi propono, cuius centrum est Hispania: tu ex vngue, si placet, leonem cognosce.

De salubritate & temperamento aëris ex iis, quæ iam dixi, iudicium facere potes: cuius hoc quoque non leue erit testimonium, quod licet omnes, qui mecum veherentur, essent peregrini, tamen nullus ex ipsis illic ægrotauit, etiam si assidue opus facerent, & sæpè sudarent aut madescerent, ac ieiuni aquam biberent, omnibusque, quæ terra illa profert, vescerentur, neque à cælo aperto Luna aut Sole, qui illic non supra modum feruidus est, sibi cauerent, nisi quòd mediâ nocte stragulo laneo, in quo cubabant, se tegerent. Et quoniam incolæ regionis sunt admodum firmæ valetudinis, & quidam ex ipsis proeuctæ ætatis, tametsi humi cubent, hoc argumentum est bonitatis ac salubritatis soli. Nam si vitiosus aliquis humor ei inisset, domus suas altius supra terram eleuarent, sicut faciunt Indi in insulis Philippinis, & aliis regionibus, quas perlustrauit. Carnes quoque & pisces, licet sale non condiantur, biduum absque corruptione feruantur. Sic & fructus, qui inde afferuntur, sunt saluberrimi: vt apparet ex duobus, quos attuli, tametsi nondum essent maturi, cum illos decerpfi. Nullas illic vidimus terras arenosas, nullos carduos, nullas arbores spinosas, quarum radices essent detectæ, nullas paludes, nullas niues in montibus, nullos colubros aut serpentes, nullos crocodilos in fluminibus, nullas formicas, quæ in nostris regionibus tantopere fructibus nocent, & nobis in nostris ædibus tam moleste sunt, nullos pulices, nullas erucas aut culices. Hæc longè maxima est prærogatiua, quæ terra ista multis Indiæ regionibus præferri meretur, quæ propter huiusmodi incommoda desertæ sunt, aut incolis tædium afferunt, vt ipse expertus sum.

Hæc est illarum regionum, quas explorari præstantia: quarum possessionem tuo nomine & sub vexillo regio iam occupauit: quemadmodum apparet ex commentariis, quos penes me habeo: qua in re his ceremoniis vsus sum. Primum ereximus crucem, & templum in honorem B. Virginis Lauretanæ extruximus, in quo viginti Missæ celebratæ fuerunt. Nostri accurrebant, vt veniam delictorum impetrarent: supplicationes solennes instituiimus: festum S. Sacramenti celebrauimus, quod longo circuitu, præcedente tuo vexillo, circumtulimus. Tua insignia tribus locis fiximus, in quorum singulis duas columnas ereximus, cum tuo symbolo, plus ultra, quod hic maximè conuenit. Hæc omnia feci, tanquam fidelissimus tuus subditus, vt Terra Australis incognitæ nomen atque insignia cæteris titulis & imaginibus gentilitiis, quas geris, adicere possis.

## CAPVT TERTIVM.

Sylloge quarundam rerum memorabilium ex postremo libello supplicii Ferdinandi Quirii ad Regem Hispania.

**R**æter insulas superiori capite commemoratas, sedecim alias inuenit & explorauit Ferdinandus Quirius, quibus hæc omnia imposuit: *Incaruatio, S. Iohannes Baptista, S. Guilelmus, Quatuor coronati, S. Michael Archangelus, Conuersio S. Pauli, Decima, Proteatrix, Fugitiua, B. Virgo, De subsidio, Mouerrey, Tucopia, S. Marcus, Virga, Lachrymæ S. Petri, Porti Belen, El Pulat, De Saragozza, S. Raymundus, Insula Virginis Mariæ*, cum tribus aliis prouinciis, quas *Australia de Spiritu Sancto* appellauit. In his tribus postremis supradictis sinus & portus situs est.

In quadam insula, *Taumaco* dicta, quæ mille ducentis & quinquaginta miliaribus ab vrbe Mexico distat, decem dies commorati sunt, vbi dominus & rex istius insulæ, cui nomen *Tamay* ad ipsos venit. Hic rex erat homo ingeniosus & astutus, corpore procero ac valido, colore subfusco, oculis nitentibus, naso aquilino, barbâ & comâ crispâ, vir denique spectabilis & ciuilis. Is cum uis penurix, quæ tunc Hispani laborabant, subuenit, & Ferdinandum archithalassum in ipsius nauis adit, cum quo per signa sermonem habuit. Archithalassus eum humaniter & benignè excepit, nauim suam cum omnibus armamentis ei ostendit, quæ fuitque, an vnquam tale quid vidisset. Ad quod ille nutu ac gestu significauit, sibi nunquam eiusmodi nauem fuisse visam. Tum Archithalassus eum interrogauit, an alix præterea regiones huic insulæ, siue in vicinia, siue procul adiacerent, & an illæ incolis frequentes essent: cui ille respondit, plures quàm sexaginta insulas, cum amplissima regione quæ *Manicolo* appelletur, superesse. Inter colloquendū Secretarius

H 2

exman- colo-

Incola huius regionis.

Possessio illius nomine Regis Hispania occupata.

Viginti tres insulae.

Descriptio insulae Taumaco.

Sexaginta insulae cum ampla regione Manicolo.

ex mandato Archithalasi omnia diligenter annotauit, vt ea tantò melius explorarentur & perlustrarentur, periculo facto, an ea ita se haberent, quemadmodum Rex indicarat: ex quo amplius quæsitum fuit, versus quam mundi partem hæc insula atque illa regio sitæ essent. Rex verò digitis innuit, quasdam versus Ortum, Meridiem & Septentrionem sitas esse: adhæc digitis suis maiores & minores circulos duxit, quibus insularum illarum magnitudinem significauit: pro regionis autem cuiusque magnitudine brachia extendit. Vt autem distantiam earum indicaret, manus suas modò versus Occidentem, modò versus Orientem extulit. Cùm notum facere vellet, quot dierum itinere eò perueniri posset, caput in brachium recondidit: quo noctem denotauit: tum digitis numerauit, quoties in isto itinere quietem capere oporteret. Insuper aliis signis declarauit, quinam candidi aut nigri, quinam sui amici aut hostes essent. Brachium quoque suum admordit, vt *Cannibales* seu barbaros, qui humanis carnibus vescuntur, significaret, ac simul indicium faceret, se illis infensum esse. Hæc signa Archithalassus eum toties repetere iussit, vt tandem defatigaretur. Postea manu versus Austrum eleuata, loca, quibus ipse imperaret, designauit. Tandem fessus, veniam abeundi petiit, quem Archithalassus magnis & eximius muneribus ornatum dimisit.

Postero die Archithalassus eò profectus est, & omnia ita se habere competit, quemadmodum Rex *Tamay* ipsi significarat. In regione *Manicolo* boues & bubalos, canes latrantes, gallos canes, porcinos, & id genus animalia, nec non margaritas & alia reperit. Cùm Archithalassus inde discedere vellet, quatuor Indos, præ cæteris formosos, secum abduxit: quorum tres clanculum natando euaserunt. Quartum autem, cui Petri nomen inditum fuit, diligenter de variis locis atque hominibus percontatus est, à quo hæc, quæ sequuntur, rescituit.

Ante omnia narrauit, se gente & origine Indum esse, in insula *Chicayana*, quæ *Taumaco* maior esset, & quatuor dierum itinere per mare inde distaret, natū. Huius insulæ, aiebat ille, solum est fertillissimum, frumenti & optimorum fructuum feracissimum. Quod ad incolas attinet, sunt illi fusco colore, & crines promissos ac tortos alunt: quanquam & alii colore candidi, & crine rufi ac crispi inueniuntur: inter quos nonnulli sunt magnitudine gigantibus æquales. Porrò se simul textorem & sagittarium esse dicebat: multas & varias hoc loco conchas reperiri, quas *Toro*, no-  
*Margarita diuersa magnitudinis.* minerit, margaritis, quæ sint diuersæ magnitudinis, refertas: quasdam enim arenæ instar, alias lapillis, nonnullas granis, quas in lectorum simbriis dependent, quasdam globulis thoracum similes esse. Eas se in aqua profunda capere: carnem, quam *Cano* se nomenent, comedere: ex testis patinas & cochlearia conficere: margaritarum minimas abicere. Aliud præterea concharum genus esse retulit, quod *Taquila* appellant. Has prioribus multò maiores esse, in quibus etiam margaritæ magno numero inueniantur. Adhæc locum & omnes circumstantias tam exactè edisseruit, vt quæ commemoraret, omninò verisimilia esse viderentur. Quæ si ita se habent, vt minimè dubito, necesse est hanc insulam margaritis affluere, atque ea in re multis aliis insulis longè præferendam esse.

Insula *Guaytopo*. Insuper narrauit, bidui itinere à sua insula *Chicayana* aliam iacere, *Guaytopo* dicta, ad quam facilis sit per mare transitus. In ea homines esse, albedine nostratibus similes: viros crine rufos, quosdam nigros esse, omnesque rubro colore vsque ad vmbilicum pictos. Incolas eadem cum iis, qui in insula *Taucalo* sint, & cum suis popularibus linguâ vti, & pacem atque amicitiam cum ipsis colere. Fæminas in hac insula admodum formosas esse, & vestem sericam à capite vsque ad pedes demissam gerere.

Regio *Manicolo* & eius incola. Alterius quoque insulæ, cui *Tucopio* nomen, mentionem fecit. Hanc per mare quinque dierum itinere à *Tamaco*, bidui autem à regione *Manicolo* abesse. Magnitudinem illius comparatione cum *Acapulco* & aliis quibusdam maioribus insulis adumbravit, dixitque, insulas fusci coloris & breuis staturæ esse, qui licet peculiari lingua vtantur, tamen amicitia cum suis insulæ incolis deuincti sint, neque esse *Cannibales*, qui carnem humanâ vorent. In hac insula magnos scopulos & fluuios esse, qui non nisi nauibus transmitti possint. De huius insulæ fertilitate multa narrauit: nam se in ea sæpè fuisse aiebat. In eadem sinum esse dixit, eo, qui à S. Iacobo & Philippo denominatur, multo maiorem, in quem quatuor flumina insulant: circumquaque magnam hominum multitudinē habitare. Littus hinc spatiosius esse, quàm in *Mexico* & *Acapulco*: fundum istius sinus esse arenosum. In insula *Tucopio* omnis generis margaritas reperiri.

Insula *Fonsolo*. A *Taumaco* tridui, & si ventus sit secundus, bidui itinere aditum ad insulam *Fonsolo* patere, quæ rursus in alias minores insulas diuidatur. Hanc insulam incolis & fluminibus abundare. Incolas esse fuscinos, proceræ staturæ, qui propriâ linguâ vtantur, nihilominus pacificè cum suis vicinis viuunt. In hac insula magnam vim concharum, & in iis plurimas margaritas inueniri. Cùm in ea commoraretur, se huiusmodi conchas collegisse, & in suum usum conuertisse. Hoc loco in mari multas esse voragines, fundo carentes: non tam omnes eiusdem esse profunditatis. Iuxta hanc insulam duas alias esse, quorum vnâ *Pilen*, alteram *Pupam* nomenent. Præter has, multas alias insulas

fulas margaritiferas esse affirmauit, quarum nomina recensuit, in quibus conchæ, humili aqua, manibus capi & colligi possint. Nec pauca de amplissima regione *Powro* retulit, quam tamen se vidisse negauit, sed multa de ea à perito nauclero se audivisse dixit, eam esse populosam, incolas fuscinos, strenuos, pugnaces & contentiosos. Sagittam quoque, quali incolæ illius regionis vtantur, se vidisse narrauit, cuius aculeus argenteus fuerit, instar cultri acuminatus; quod non semel, sed aliquoties asseuerauit.

Quòd hæc regio argenti sit feracissima, ex eo conuicere licuit, quòd ex sinu S. Iacobi & Philippo lapides oblati fuerint, in quibus argentum repertum est. Cùm ab hoc Indo quæreretur, an eadem in ipsius insula inueniretur, respondit, & hæc & multa alia singularia in ea reperiri, præter omnis generis fructus, quorum supra meminimus, eum de Terra Australi à S. Spiritu nominata loqueremur. Quod ad tempestates anni attinet, aiebat, hyeme frigus non esse diuturnum. Porrò homicidas capitali supplicio affici, & suspendio puniri perhibebat.

Denique hoc addebat, Diabolum, quem *Terna* vocabat, secum & cum popularibus suis atque incolis regionis, invisibili formâ, colloqui: noctu dormientibus adstare: & si quis eum comprehendere vellet, nihil præter ærem sese offerre: quod tremebundus & attonitus narrauit. Postquam verò Christianam fidem amplexus est, ab istis Diaboli præstigiis liberatus fuit. Idem *Terna* seu Diabolum ipsis prædixit, fore, vt Hispani venirent, & vitæ atque opibus ipsorum insidiarentur. Hic Indus in Baptismo nominatus fuit Petrus & paullo post obiit. Magno desiderio tenebatur in patriam redeundi, vt amicos, cognatos & vicinos ad agnitionem veri Dei & fidem in Christum adduceret, ipsisque exponeret, quàm benignè & liberaliter ab Hispanis habitus fuisset. Sed morte præuentus, voti sui compos non est factus, & anno 26. suæ ætatis in Mexico decessit.

## CAPVT QVARTVM.

## Quid Ioannes de Onate in Nova Mexico explorauerit.

**I**OANNES DE ONATE, gente Hispanus, cum exercitu quinque millium hominum, in quo etiam mulieres ac pueri fuerunt, è veteri Mexico discessit, magno apparatu, nempe aliquot gregibus caprarum, ovium, bouum, multoque comætu, quantus ad alendam tantam hominum multitudinem requirebatur, nec minus equis, armis & quæcunq; ad huiusmodi iter necessaria erant, instructus. Cùm quinque milliaria progressus esset, in varias gentes & populos, ac mirabiles barbarorum ædes incidit, à quibus sicut cum gaudio exceptus fuit, ita vicissim eos in fidem & clientelam Regis Hispaniarum accepit. In hoc itinere ad pagum, in rupe inaccessa situm, venit: ubi etiam omnem beneuolentiam est expectus. Nam qui in pago erant, non tantum ea, quibus opus haberet, se promptè subministratos promiserunt: sed etiam si aliquot dierum moram apud se facere vellet, comætum abundantissimum ad longinquum, quod insitisset, iter obtulerunt. Postquam igitur Ioannes de Onate aliquandiu apud ipsos subsistisset, vt comætum illum acciperet, constituto die nepotem suum cum aliquot militibus in pagum misit, & promissi eos admonit. Cùm nepos pagum ingressus esset, omnes ferè incolas in foro congregatos offendit. Eo autem cum quibusdam loquente, perfidi Indi impetu in ipsum & socios facto, sex eorum obruncarunt: quamobrem reliqui fugam cum magno vitæ discrimine arripuerunt, & graui ter fauciati ad suum ducem redierunt. In eo conspectu quidam etiam ex Indis ceciderunt. Quo cognito, Ioannes de Onate, nullâ interpositâ morâ, cum delecta manu pagum in festis armis petiuit, & post obstinatum certamen expugnauit. Mox incolas omnes ferro trucidauit, & pagum incendio delevit, ne vlla perfidorum istorum memoria superesset. Nomen pagi fuit *Acoma*, in cuius obfidione nullus Hispanorum desideratus fuit.

Hoc insigni facinore perpetrato, perirexit, donec ad magnam urbem peruenit, quâ eum circumiacentibus pagis in Regis Hispaniarum potestatem redegit: quod tanto facilius perfecit, quoniam recens destructi pagi exemplum ipsis ob oculos versabatur.

Inde vltèrius progressus, ad aliam urbem admoxit, quam certis conditionibus Regi suo subiecit. Continuatò itinere, quosdam ad *Boves Cibolenses* misit, quos iam pridem Vasques de Coronado descripserat, nemo autem hæcenus satis certò explorauerat. Illi armentum obuium circumdederunt, cum quo ipsis pugnandum fuit: neque tamen victoriâ potiri potuerunt, propterea quòd boves illi celeritate cursus præstarent. Nihilominus quosdam ex iis occiderunt, quorum carnes conferunt in castra pertulerunt. Nec quisquam fuit, quin eorum descriptionem miraretur. Secundum hæc deliberant, quo pacto ea, quæ occupauerant, conseruarent, memoreis istius versiculi:

Non minor est virtus, quàm quæret, paratueri.

Itaq; pagum, quem S. Ioanni dedicauerunt, extruxerunt, & cū incolis amicitiam, quàm arctissimè potuerunt, pepigerunt, ibiq; conseruerunt, in ventis aliquot auri atq; argenti fodinis, & operâ dederunt, vt incolas, auxiliante Deo, ab idololatria ad fidem Christianam conuerterent.

Lacus Co-  
mbas.

Tandem, exactis duobus annis, Ioannes de Onate quosdam ex suis illic reliquit, & cum ceteris versus Aquilonem contendit, ut celeberrimum fluvium, octo milliaria latum, exploraret & lustraret: quod etiam perfecit. ab incolis, quocumque veniret, humaniter exceptus. Nec multo post amplissimum lacum, *Combas* dictum, de quo antehac multa litterarum monumentis tradita fuerunt, & in littore istius lacus sinum, qui septem milliaria in longitudinem & duo in latitudinem patet, vidit. Domus, ad illum sinum extructa, artificiosè condita & à se invicem distincta, nec non multis arboribus & elegantibus hortis circumdata, tum sulcis aquariis aptè se juncta erant. Nul- lus tamen incolarum in conspectum eius venit. Quapropter Ioannes de Onate in loco munito se continuit, & quosdam milites speculandi causâ in proximam urbem misit, qui cum per aliquot magnas & longas plateas transiissent, neminem mortalium viderunt: postremò longius proVecti, in ampla & spatiosa area magnam civium multitudinem, vallo circumseptam, conspexerunt. Qua- propter pedem retulerunt, & fociis suis significarunt, se ad pugnandum cum tanta multitudine impares esse: atque ita urbis obsidionem in aliud tempus & meliorem opportunitatem distule- runt.

Insuper intelleximus, mandato & sumptibus Proregis in Nova Hispania, littora maris ver- sus Austrum & promontorium Mendocinum explorata, & prope Californiam commodos & am- plos portus, qui nobis hæcenus incogniti fuerunt, repertos esse: ubi etiam suo tempore arces, castella & munitiones ad loci defensionem excitabuntur: sicut eas Hispani in tabulis chorographicis elegan- ter depinxerunt.



## SECTIO



hæc navis à reliqua clatte divelleretur, & sola velificaret.

Post aliquot dies in canali Angliæ præsidaria navis Anglicana nobis occurrit, quæ mercibus onerata domum ex Turcia redibat. Postridie sedecim naves, quæ aliquot à nobis milliariis abe- rant, in mari conspeximus. Illis Hamburgenses & Dunkerckani, qui in Hispaniam tendebant, ut postea rescivimus, vehebantur. In eo tractu octo irides per aliquot horas in caelo vidimus, quas mox sæva vis ventorum sequuta est.

Inde



Lacus Colombas.



SECTIO

hæc navis à reliqua clare divelleretur, & sola velificaret.

Post aliquot dies in canali Angliæ præfidiaria navis Anglicana nobis occurrit quæ mercibus onerata domum ex Turcia redibat. Postridie sedecim naves, quæ aliquot à nobis miliaribus aberrant, in mari conspeximus. Illis Hamburgenses & Dunkerckani, qui in Hispaniam tendebant, ut postea rescivimus, vehcebantur. In eo tractu octo irides per aliquot horas in celo vidimus, quas mox sæva vis ventorum sequuta est.

Inde

Octo irides.

Pisces vo-  
lantes.

Inde ex Hispanico mari in Oceanum delati sumus, vbi pisces magno agmine volantes con-  
speximus, quorum nonnulli ad oram navis in subligaculis confederunt.

Hi pisces halecibus magnitudine pares sunt, & capita habent pinnata. Non vltius quàm  
30. aut 40. orgyas volare poterant, quando pinnæ erant madidæ: quibus exsiccatis, protinus in  
mare concidebant. Habent illi suos hostes, qui eos persequuntur, & comprehensos deglutunt,  
nempe *Pennitas*, quod est genus piscis, trium pedum longitudine.

Biqua, in-  
sula Cana-  
ria.

Hinc iuxta insulas Canariæ, atque in primis *Biquam*, quæ magnitudine insignis est, provecti su-  
mus. Hæc insula tantæ altitudinis est, vt ab aliquot gradibus in alto Oceano perspicue nobis appa-  
reret. Ex ea Rex Hispaniæ præstantia vina accipit. Hæc insulæ in altitud. 28. grad. versus Austrum fi-  
tæ sunt: & quindecim milliaria in vno gradu numerantur.

Insula S.  
Antonii.

Eundem cursum tenentes ad insulam S. Antonii peruenimus, ad quam sub vesperam appu-  
limus: metu autem arenarum, scopulorum & tempestatis anchoras illic non fiximus, sed in altum  
vecti sumus. Media nocte cursum versus insulam S. Antonii refleximus, solo maiori velo cum  
dolone expanso: proximam insulam S. Vincentii, vento resante, attingere non potuimus: &  
quia ventus ab eodem semper loco spirabat, totis quatuordecim diebus cursum aliquando nobis  
oberrandum fuit, donec, mutato vento, ad insulam illam evasimus, & ponè eam anchoras je-  
cimus.

Hæc & ca-  
præ silvestres

Dum in statione illius insulæ quiesceremus, navim purgavimus, & funes reparavimus. Tum  
lembum nostrum eduximus, cui quindecim remiges, brevioribus hastis armatos, cum duobus mi-  
noribus tormentis, imposuimus, vt terram explorarent, & aliquid fructuum ad nos refocillandos  
afferrent. Egressi in littus, nusquam aprum exscensionis locum inuenerunt, propterea quòd flu-  
ctus intumescerent, qui lembum ad scopulos impegerunt. Quapropter nostri lembum vno fir-  
marunt, & in terram enatarunt, vbi multos hædos & capras silvestres viderunt: quos cum equites  
esse putarent, ad mare properè reuersi, in lembum se receperunt, quo ad navem vecti, quid vidis-  
sent, nunciarunt. Eo audito, præfecti centurionem cum aliquot scloppetariis & nautis in ter-  
ram miserunt, vt quid rei esset cognoscerent, qui se nihil præter hædos, capras & feles silvestres  
conspexisse retulerunt.

Felles silve-  
stres.

Rursus lembus cum aliquot scloppetariis, nauclero & remigibus emissus fuit, qui verum lo-  
ci sinum explorarent. Quoniam vero mare tunc pacatum erat, circiter milliaria à littore versus  
Austrum vecti sunt. Ibi subita tempestate mare commotum fuit, adeò vt nauæ animum de-  
spondentes, non amplius remigare vellent, sed Deo se commendarent. Quos vnus, qui in navi e-  
rat, ad fortitudinem & meliorem spem cohortatus effecit, vt remis denuò incumbere, & pericu-  
lo se sociosq; eriperent. Cum sub vesperam ad navim, corpore languidi & vultu pallidi, rediissent,  
quid sibi accidisset & quo in discrimine fuissent, narrantur.

Nauis, cui  
nomen ci-  
trina malus.

Die 29. Ianuar. anno 1624. manè cum tympanum pulsaretur, navim in mari conspeximus.  
Quare, solutis anchoris, vela dedimus, & machinas atque arma expediuimus, vt ad pugnam para-  
ti essemus tam diu cursum obliquantes, donec nobis constaret, vtrum amici an hostes essent. Erat

Archithala-  
sicum mul-  
tis navibus  
aduentus.

autem navis ex nostra classe, quæ Citriæ mali nomen gerebat. Eam tribus tormentorum ictibus,  
pro more, salutavimus: quæ totidem ictibus nobis respondit. Nos veò ad portum obliquis cursu-  
bus contendimus. Mox Archithalasisus cum multis navibus adnavigavit, ad quem lembum nostrum  
confestim misimus, eiq; significauimus, quomodo per tempestatem à classe diuisi, & quibus casu-  
bus in itinere iactati fuisset. Illic iactis anchoris, inter insulas S. Antonii & S. Vincentii tam diu  
substitimus, donec tota classis conuenisset. Nam hic locus, in quo omnes naues congregarentur,  
dictus erat. Ambæ hæc insulæ Americanæ sub altitud. 55 grad 12. minut. iacent.

Descriptio  
insule S.  
Vincentii.  
Auidores ve-  
nenata, quæ  
homines  
excitant.  
Colocynthi-  
des.

Insula S. Vincentii, vt hoc addam, omnibus incolis tunc destituebatur. Arbores in ea sunt  
hominis staturâ aliquanto proceriores. Earum folia & succus napellum referunt, ex quorum con-  
tractu classarii & milites veneno ita infecti fuerunt, vt qui oculis manus admovissent, omnem vi-  
sum amitterent, non sine magnis doloribus, quos chirurgi aquâ rosaceâ absterferunt.

Humi colocynthides, gustu peramaræ, crescebant. Hic etiam in Quadragesima multos cor-  
uos bifurcos, qui longas & acuras caudas instar forticis bifidatas habent, nec nõ aues rapaces, qua-  
rum caudæ diductæ sex pedes complectuntur, vidimus.

Quoniam verò hædorum & caprarum siluestrium magnus hic erat numerus, venatu nos  
exercuimus, & aliquot centena cepimus, quæ ad naves attulimus, vt iis foci, nostri se refice-  
rent.

Serpentes  
& insecta.  
& sturiones.

Multa quoque insecta, maiores & minores serpentes, qui noctu præsertim inquieti, & sibi-  
lando nobis molesti erant, oculis nostris se obtulerunt. Item plurimæ testudines, tantæ magnitudi-  
nis, vt vni tres viri insisterent, quos illa ab vno loco in alium transportare poterat. Earum operi-  
mentum tantæ firmitudinis est, vt plaustrum, iis illæsis, per illud transire queat. Vivunt illæ in mari  
& in-

& insulis: mense Maio ad littus accedunt, & ova in arena ponunt, quæ à calore Solis excludun-  
tur. Cæterum hoc modo in Oceano capiuntur. Quoniam lentè natant, piscatores cum cymbis  
accedunt, & eas invertunt: quo facto, quia progredi nequeunt, illi eas in cymbam conijciunt, &  
ad littus advehunt. Operimento remoto, carnes pinguisimæ reperiuntur, ex quarum aruina li-  
quor exprimitur.

Sæpè nobis occurrebant pisces rapaces, *Taninæ* dicti, octo vel novem pedes longi, à quibus *Tanina*.  
nauæ, quando eos vident, omnia captant, quòd tempestates & procellas præfagiant. Nonnun-  
quam, instar hædorum, ex aquis exsiliabant, quamuis sæpè tempestate. Duæ pinnæ, quas dorso  
gerunt, duobus cornibus similes sunt.

Vidimus quoque *Capitones*, quorum multi apud & ante naves nostras obuersabantur. *Piscis Capitones*.  
genus est immane: Sole lucente, ludabant in aquis, eaque flatu in tantam altitudinem eiciebant,  
quali siringe aliqua acta fuissent. Nec abs re Capitones dicuntur: sunt enim crassi, rotundi, & ab  
anteriori parte latum caput habent: in superiori geminus vt apparebat, tubus eminent, quo aquam,  
vt diximus, emittunt. Nos harpagonibus instructi eos observabamus, aliquando etiam scloppetari-  
um ictibus petebamus.

Insuper vidimus *Hævius*, noxium & maliosum piscium rapacium genus, qui non parum da-  
mni dabant, vt postea intelligemus. Nihil desuper capere possunt, nisi supini jaccant, quia superior  
pars capitis eorum prælonga, & os subrus est, cum acutis dentibus. Hos pisces catenis illigatos, &  
magnis hamis ferreis, quorum in mari vsus est, & quibus fructum carnis annexum erat, inuncatos,  
cum labore in navim pertrahabamus, & securibus ad necem percutiebamus: quibus postea pel-  
lem detrahebamus. Minores pisces coquebamus, & inter nos comedebamus: maiores cum iis,  
qui in aliis navibus erant, partiebamus. Superiores caudarum extremitates prælongæ, inferio-  
res per breues erant. Fætus extrinsecus à corporibus magno numero dependebant.

Denique cætos immanes & monstrosos vidimus, qui hac illac sub Zona tortida & frigida in-  
portus se recipiunt. Sole lucente, & mari tranquillo, aquam in altum magnâ copiâ emittunt, & sæ-  
pè per dimidiam horam vno in loco consistunt: caudas exporrigunt, quibus mare percutiunt, ita vt  
spumet. Quando natant, caudas in latus inflectunt. Hunc piscem in mari ludentem, propter ma-  
gnitudinem trium milliarium spatio cernere poteramus.

Quando autem *Xiphiam*, hostem suum, animaduertunt, in fundum se quamprimum demit-  
tunt, ne ab eo lædantur & interficiantur. *Xiphia*.

In capiendis cetis Lusitani hunc modum observant. Simulac cetum conspicantur, ad eum  
cum tribus cymbis navigant. Vbi ille se in altum extollit, confestim ex vna cymba harpagem,  
qui tridentis Neptuni similis est, vna cum fune centum orgyiarum ei iniiciunt: si alicubi hæreat,  
funem remittunt, ne cymbum euertat aut in fundum pertrahat: tum altera cymba accedit, quæ  
etiam suum harpagem, laxato fune, in eum contorquet, donec tertia sequatur, quæ idem facit.  
Interea ille se jactando & volutando fatigat, vsque dum vires eum deficiant. Tum longum & la-  
rum cultrum, ensi similem, & peracutum costis eius infigunt, ipsumque interemptum magnis fu-  
nibus & cochleis, quas vt minimum triginta homines versant, ad littus attrahunt, eoque distecto  
ex aruina eius liquorum coquunt: ex quibusdam etiam pretiosam *amagrim* hauriunt. Succidia,  
quam sub pinnis habet, edulis est. *Pisces variis generis.*

Dum ad insulam S. Vincentii in anchoris staremus, multi ex nostris cum retibus ad littus na-  
vigarunt & quando ea in mare immissa educebant, magnam vim piscium, quorum forma diuersa  
& mirabilis erat extrahebant: qua ex re providentiam divinam agnoscebant, & in hæc verba e-  
rumpebant: Quemadmodum Deus trinus & vnus prata, hortos, agros & silvas variis floribus ar-  
boribus & animalibus ornavit: sic mare piscibus variè formatis & coloratis locupletavit. Nam  
ex iis quidam cærulei, candidi, flauis: alii rubri, luteo colore striati: nonnulli sanguinei, cum flavis  
oculis: quidam tres, alii sex & plures pedes longi erant. Dentes habebant humanis similes.  
Quid memorem anguillas cum rostris prælongis, quales sunt ciconiarum, echinos marinos cras-  
so corpore, cum longis aculeis & caudis, sine pedibus. & similia mirabilium piscium genera, quo-  
rum nomina referre nequeo: item, cuculos, seu gallos marinos, qui simulac tangebantur, canere  
incipiebant? In hanc insulam omnes, quos habebamus ægros exposuimus, iisq; tentoria ereximus,  
vt se recrearent, & ab æstu ac pluvis tuti pristinam valetudinem recuperarent. Hic naupegi se-  
prem lembos fabricarunt, quibus classarii ad littus vherentur.

Adhæc quotidie terois hominibus in vnaquaque navi mandabatur, vt gerras ex cedris con-  
ficerent, quarum viginti cum cratibus ad fossas ducendas conteximus, & nauibus contulimus, vt  
conatibus nostris adiumento essent. In insula S. Vincentii milites singulis diebus exercebantur,  
arma eorum lustrabantur, defectus sarciebantur: vniuscuiusque centurionis nomen ac militum  
& in-

ipſius numerus non tantum in ſcloppeſis, ſed etiam galeis eorum annotabatur & inſculpebatur. Epibatæ cadentes ex nauibus in terram advehebant, ut eos aqua replerent: adhæc ligna ad focum in culina exſtrudendum ſecabant. Tunc navis, Tigris nomine inſignita, appulit, cuius ambulacrum tempeſtas in Hiſpanico mari decuſſerat, ex quo famulus Prætorii in navim eiectus, & cerebrum ipſius in ea ſparſum fuerat. Quamvis autem ejuſdem famuli dominus à fluctibus è navi abreptus fuiſſet: tamen ab iis in eam reiectus, & Germanici proverbii veritas in ipſo comprobata fuit: Cui guttur laqueo elidendum eſt, iſ non ſubmergitur.

Hollandia  
navis.  
Samſon  
navis.

Dortius,  
clafſis præſe-  
ſius, per  
tempeſtate  
diſſectus.

Naves lati-  
tæ exul-  
tant.

Aurea ſtel-  
la navis.

Proſcripti  
in inſula S.  
Antonii.

Proſcripto-  
rum in in-  
ſula S. An-  
tonii incef-  
ſus.

Supplicium  
in nauis, qua  
ſpes diceba-  
tur, de ma-  
leſicis ſum-  
ptum.

Sex penarū  
genera in na-  
vibus uſita-  
rum ſex genera eſſe:

1. Primò, ſi quis maledictò aliquo ſe obſtringat, aut obſcænum aliquod verbum proloquatur, natibus ad malum aliquoties truditur, ut ſine dolore federe non poſſit.

Dominus à Dort, qui in navi Hollandia erat, vna cum navi Samſon, non poterat propter ventum adverſum portum ſubire. Cum nos ex montibus & ſcopulis vtramque navim in anchoris ſtantes è longinquo conſpiceremus, rati, hoſtes eſſe, duas naves hellicas cum liburnica emiſimus, ut explorarent, quinam eſſent: atque ecce amici erant, ex noſtra claſſe: ad quos duas celoces miſimus. Sequenti nocte tanta tempeſtas ac procella ingruit, ut navi Hollandia, quæ Dortius, claſſis præſectus, vehebatur, cum celoce diſiceretur, nec ſciremus, quid ipſi factum eſſet, aut quò abiſſet: multa que lignorum, malorum, contorum, trochlearum, palangarum & pergularum fragmenta cum cadaveribus ad nos adolvebantur, ut non dubitarem, Dortium ad ſcopulum impigſſe & cum ſua navi periſſe. Samſon autem periculum evaſerat, & in tuto erat. Reliquæ omnes naves cum gaudio portum ingreſſæ ſunt, velis & vexillis coram Archithalafſo demiſſis. Sub præſectus & Prætorius noctu tres ictus honorarios ex tormentis diſpoſerunt: idem ab Archithalafſo & omnibus aliis navibus cum iubilo factum. Tubicines & tympaniſtæ læto clangore ac fonitu modulabantur. Sola navis, cui Aurea Stella nomen erat, triftis appulit, nec vllum, diſpoſito tormento, lætitia ſignum dedit. Vexilla eius inclinata dependebant. Cauſa huius triftitiæ erat mors navarchi, multorumque claſſiariorum & nautarum: plerique etiam, qui ſupererant, ægrotabant. Id æconomus imputabatur, qui dulcem aquam cum marina miſcuerat, & cibos omnes aqua marinâ coquendos curauerat: qua ex re quidam oſcedine, alii dyſenteria laborare cæperunt. Qui è vivis exceſſerant, in inſula S. Vincentij, more militari, honorificè ſepulti fuerunt.

Inſula S. Antonii, non procul inde diſſita, ſcopuloſa eſt. In ea habitant proſcripti ex Hiſpania, Luſitania, Piſcetra, &c. qui mortis ſupplicium meruerant, aut grave aliquod maleficium perpetraverant. Illi eò miſſi ſunt, ut terram colant, & ex ea tributum ſolvant. Pellibus hædorum, piſcium arvinâ, & ſale negotiantur. Sal ipſorum Sol ex aqua marina excoquit. Ibidem cardui xylini, bombyces, iucundi fructus, nempe mala aurea, citrea, Medica, ficus, calabafſæ &c. naſcuntur. In ſcopulis ad oram maris pumices, ſpongiæ, & alia, quæ ipſis uſui ſunt, & ex quibus quaſtum faciunt, inveniuntur.

Ad inſulam S. Antonii trecenti ſcloppeſarij miſſi fuerunt, qui exſcenſionem tentarent: ſed eorum conatus irritus fuit. Nam litus tam altum & petroſum erat, ut nullus in terram aditus pareretur. Tandem claſſiarii ad alium locum deſlexerunt, ubi exiguus pagus cum ſacello in ſcopulis ædificatus, & hominibus atque animalibus vacuus erat. Ibi anguſtum callem invenimus, per quem aliquot præſecti cum manu militum repentes aſcenderunt. Quo cognito, proſcripti ab altero monte cum ſuis molofſis, ſtrictis gladiis & bipennibus accurrerunt. Veſtitus ipſorum erat ex corio Hiſpanico, rubro & ſtauo: capiti criſtas impoſuerant. Cum ad nos veniſſent, quærebant, quid vellemus? Ad id reſpondimus, nos amicè cum ipſis acturos, & nihil niſi mala aurea, citrea, Medica, ficus & ſimilia pro pretio petere. At illi dixerunt, Hoc cene eſt amicè agere, quòd cum armis hanc inſulam invadiſtis? Atque ira nullus cum ipſis tractatus inſtitui potuit. Sub id miles Germanus, nobili genere natus, ſub Erneſto Kiff centurione, longius ad ſcopulos evagatus fuit: quem illi circumventum trucidarunt. Nos aſinum & molofſum naſti ſumus: aſinum maſtavimus, ut latrantem ſtomachum placaremus. Quo viſo, proſcripti gladios & bipennes circum caput vibrantes, inſclamarunt: An Chriſtiani eſſemus, qui jumentum, quo ad perferenda vitæ alimenta vterentur jugularemus. Nos ſcloppeſis in ipſos diſpoſis, cymbas noſtras repetimus, quibus ad naves reverſi ſumus.

Menſe Martio, anno 1624, Jacobus Willekeſius, archithalafſus, tormenti diſpoſitione, ſignum nautis dedit, ut ſe accingerent. Eodem tempore in noſtra navi, quæ Spei nomen gerebat, juſtitiæ ſeverè litatum fuit. Nam quidam, qui deliquerant, cippis & catenis vincti, multi jam hebdomadis in prora attinebantur, & pane tantum atque aqua paſcebantur. Quidam ex iis aquis merſi, alii alio ſupplicio affecti fuerunt. Ut aliquod hoc loco de penis in nauibus uſitatis addam, ſciendum eſt, earum ſex genera eſſe:

Primò, ſi quis maledictò aliquo ſe obſtringat, aut obſcænum aliquod verbum proloquatur, natibus ad malum aliquoties truditur, ut ſine dolore federe non poſſit.

Secundò,

Secundò, ſi quis aliquod gravius delictum perpetravit, aliquot diebus aut hebdomadis carceri, qui in prora eſt, & in quo, fluctuante mari, aquis conſpergitur, & ſolo pane atque aqua victitat, includitur.

Tertiò, ſi claſſarius aut nauta pugionem vel cultrum contra aliquem ſtringat, arma illa per manum rei ad malum adiguntur, & manus ipſius hoc pacto perterebratur.

Quartò, qui aquis mergitur, ei funis circum corpus ligatur, quo per rotulam in ſupremum malum evehitur, unde aliquoties in mare demittitur, & niſi pedes coniuictos teneat, in illo lapſu facile grave damnum accipere poteſt: denique vdo corpore ad malum ſtat, ubi denſo fune aliquoties cæditur, & crimen à Deo, Juſtitia, Magiſtratu, præſectis atque omni populo deprecari cogitur.

Quintò, reus funi alligatur, aliquot centena pondo corpori ipſius appenduntur, brachium olivo vinctum, cum pileo nautico ad os adſtringitur, ut ſpiritum ſub aqua ducere poſſit: tum aliquot orgyis in mare mergitur, & aliquoties, pro gravitate delicti, ſub alvum navis tranſverſus trahitur. Hæc eſt proxima à capitis ſupplicio pœna. Si reſpirare poteſt, ſalva res eſt: ſin minùs, vitam finit.

Deniq; palus perforatus prope malum minoris veli erigitur, ad quem maleficus ſtrangulatur, & cadauer in mare abiicitur.

Die 25. Martij Jacobus Willekeſius, archithalafſus, tormento diſpoſito, omnes, qui in terra erant, ad naves redire juſſit. Sub id Gallus quidam, qui ſuum centurionem percuſſerat, in inſula S. Vincentij, à nemine habitata, expoſitus, ipſique panis nauticus ad octiduum cum igniario præbitus fuit.

Die 26. Martij archithalafſus iterum tormentum diſpoſit. Itaque, ſolutis anchoris, à ſtatione diſceſſimus, & cum fluxu maris, Euronoto flante, vela dedimus.

Die 29. Martij, media nocte, tres falis inſulas, *Elátomai, S. Iago, Porto ſanto*, in quibus proſcripti ex Hiſpania habitabant, præternavigamus. Tunc venti poſuere, & mare tranquillum fuit. Poſt hæc duas naves procul in Oceano verſus Ortum conſpeximus. Ob eam cauſam curſum obliquavimus, donec ad eas appropinquaremus. Ex iis vna erat navis præſidiaria Anglicana, altera liburnica, quæ demiffis velis claſſi honorem exhibuerunt. Archithalafſus, miſſa ad eos cymba, imperavit, ut quidam ex ipſis ad ſe accederent. Cum veniſſent, aliquid ciborum attulerunt, nunciaruntque, navem Hollandiam cum celoce apud inſulam *Sierra Liona* in anchoris ſtare. Illis liber ad ſuos reditus conſeſſus fuit.

Die 17. April Dei auxilio eò uſque peruenimus, ut ſub linea Æquinoctiali verſaremur, ſub qua octiduum, propter ſummam maris tranquillitatem, manſimus. Multi ex impatientia in noſtris navibus obierunt. Tunc quoque nauta in navi Ultrajecto phreneti correptus, cultro ter in collum impacto, mortem ſibi conſciuit. Sub hac linea Æquinoctiali non parum à tempeſtate nobis metuebamus. Nam ſimulac nubecula ſub ea in cælo apparebat, tempeſtas exoriebatur, quæ nos vela contrahere ac deducere propter vehementem navium agitationem cogeat. Hoc loco Sol radios perpendiculariter mittebat, atque obſervatum fuit, Sole directò in Auſtrum tendente, nullam à corpore ſolido umbram ſpargi. Paulo poſt nauta quidam noctu in navi quatuor Hemſii liberorum deſideratus fuit, ita ut nemo ſciret, vtrum Diabolus eum abripuiſſet, an ipſe ſe in mare præcipitem dediſſet.

Die 28. April. cum claſſis noſtra ſextum gradum lineæ Æquinoctialis verſus Auſtrum attigſſet, & altitudinem urbis Phernambuco in regno Braſiliæ aſſequuti eſſemus, archithalafſus poſt diſpoſitionem tormenti, aperto Oceano factam, vela & vexilla in maiori ſuæ prætorix malo ter ſubduxit: quo ſignificavit, ſe cum navarchis, belli ducibus, & præſectis, deliberationem inſtituere velle. Cum illi omnes ad prætoriam conveniſſent, ſub meridiem horâ duodecimâ litteræ, quibus conſilium de invadendo regno Braſiliæ præſcriptum erat, ipſis prælectæ, & ſecundum eas mandata quamprimùm per omnes naves data fuerunt.

Die 29. April. rurſum deliberatio in plena mari habita fuit, ducibus & præſectis ab archithalafſo per tormenti diſpoſitionem noctu convocatis: quibus mandatum fuit, ut milites ſua arma expedirent, & ſua ſcloppeſa pulvere ac globulis farcirent: ut ſingulis præter 30. globulos, libra pulveris nitrati & funiculi ſex orgyarum traderentur: ut rei tormentariæ præſecti omnes machinas, maiores & minores, exonerarent, ac purgarent: ut pilas, forcipes, jacula ignita, pyrobolos, haſtas ardentes, malleolos, & quidquid eſt eius generis telorum in promptu haberent: ut navarchi ſuas naves ad pugnam inſtruerent, mundarent, contos in parato haberent, vela ſuis quæque locis diſponerent, ſigna militaria in malis erigerent, lorice & cratibus vimineis naves munirent: vexillum pugnae, in quo brachium cum enſe depictum eſt, explicarent: omnes ægros, quorum aliquot centeni erant, peculiari navigio, trecentorum onerum capaci, imponerent, & à tergo claſſem ſequi

juberent. Ex iis multi, qui nondum caput ter inclinarant, piscibus cesserunt. Item, ut plumbum & muscus vrinatoribus daretur, quo naves rimofas aut ictibus hostium perforatas constiparent. Adhuc mandatum fuit, ut simulac majus tormentum disploderetur, omnes rursus ad navem praetoriam convenirent.

Die 12. Maij rursus tormentum displolum, & vexillum in navi praetoria vibratum fuit. Coactio consilio, mandatum fuit, ut classiarj omnes quatuor navibus imponerentur.

Brasilia in America detecta.

Concurfus duarum navium.

Die 13. Maij sub meridiem liburnica, quae nomen Vulpis gerebat, Brasiliam prima detexit: cuius rei signum tribus tormentorum ictibus dedit. Regio non admodum edito loco sita est. E vestigio omnes classiarj cum armis in quatuor naues distributi fuerunt. Nos triduo cursum obliquavimus, ut portum Omnium Sanctorum explorarem. Quod quia moram aliquam temporis requirebat, interea navis praetorea ad eam, qua Samson vehebatur, allisit. Praetoriae antenna inter velificandum rupta fuit: Samsonis navis illaesa & indemnis evasit.

Hostis in castello S. Antonii tormentos subminat.

Die 16. Maij Belgica classis ad portum peruenit, & hora tertia matutina ostium sinus Omnium Sanctorum subiit, jactisque juxta se mutuo anchoris omnes lucernas accendit, ita ut incolae eas videre possent, qui conspecta classe ignes in singulis montibus excitarunt, ut hostem adesse significarent, cui occurrendum esset. Mane hora sexta classis anchoras solvit, & sinum, caelo sereno, ingressa est. Mox incolae tormentis ex castello in eam fulminare caeperunt: Illa vero eo usque progressa est, donec pulchrum & arenosum fundum inter castellum & palatium, in quo multi Lusitani & Mauri erant, intraret. Inde in littore nudi oberrabant, & novam classem attoniti spectabant. Indi in littore nudi oberrabant, & novam classem attoniti spectabant. Hic quatuor ex nostris navibus, quibus classiarj in terram exscensuri vehebantur, anchoras fixerunt, & tormentis adversus castellum usque ad noctem vehementer intonuerunt. Paulo post duo equites loricati cum lanceis se ostentarunt & equos suos agitarunt, tubis in classe clangentibus & tympanis resonantibus. Cum autem sex aut septem tormentorum ictibus peterentur, pavimento tam calido non diutius insistendum rati, pernicio cursu recesserunt.

Impetum classiariorum.

Pars navium Belgicarum ad magnum propugnaculum, quod in aqua ad littoris oram ante urbem stabat, & novem tormentis ac falconellis nostros incessabat, proventa est. Subpraetoria navis in fundo haesit: navis Graevingensis septuaginta ictibus ab illo propugnaculo quassata: Andrea Colmarientis, qui huius consilii auctor fuerat, caput pila decussum fuit. Subpraetoria autem contraria ejaculatione omnes hostium loricas gerras & machinas dejecit, usque potita est, & aliquot lembos cum armatis nautis eo misit, qui, quod Brasilienses strenue se defenderent, machinas ipsorum clavis confixerunt, cumque ab urbe scloppetis & catapultis graviter infestarentur, in naves se receperunt. Alia pars navium cum Lusitanorum navibus & celocibus coram archithalasso dimicabat: & quoniam illae se dedere volebant, eas incendit & in fundum egit: pars fugientes hostium naves persequeretur, donec eas in suam potestatem redigeret: pars urbem, directis in eam tormentis, pulsat: ita ut confictus iste a tempore matutino usque ad noctem duraverit.

Pugna navalis.

Pugna terrestri.

Inter castellum S. Antonii & supradictum palatium, quod vnius horae itinere ab urbe S. Salvatoris distabat, Lusitani copias suas contraxerant, qui tormentis & scloppetis ex castello, palatio, aggere & saltu, qui in monte erat, contra nos certabant. Nostri, qui in prima acie erant, conscenso monte, impetum in eos fecerunt, quos pugnando tamdiu detinuerunt, donec postrema acies ad litus adveheretur. Tunc galeatos illos lepores ex suis speluncis exegimus, & vexilla nostra in desertis ipsorum stationibus fiximus: postea ex ducum imperio rursus descendimus: & totus exercitus, structa acie, ad pugnam se comparavit.

Obsidio urbis S. Salvatoris.

Prolatis ex navibus aliquot machinis & scalis, urbem S. Salvatoris terra marique obsedimus, directis in eam quingentis tormentis. Centum classiarj ex vnaquaque cohorte delecti, & scloppetis rotariis armati, quos Helmut, tribunus militum, ducebat, ad vim faciendam destinati erant. Hi sub noctem hora octava, per viam, qua tantum quatuor simul incedere poterant, absque tympani sonitu in suburbium irruerunt, & inde ad Occidentem urbis portam penetrarunt. In suburbio praestantia vina, atque in quodam monasterio mensam, argenteis patris cum pretiosis condimentis structam, invenerunt. Nocte autem illa diligenter excubias agerunt.

Deditio eiusdem.

Die 17. Maij sub diluculum, cum tympanum pulsaretur, Lusitanus, erecto ante portam candido vexillo, urbem dedit. Nos illico in eam ingressi, aciem in foro struximus, excubitoribus ad omnes portas & stationes dispositis, & singulis sua hospitia assignavimus. In hac urbe S. Salvatoris nullos nisi Mauros offendimus.

Prada amplexu.

Ceterum insignes torques, gemmas, aurum, argentum, amagrim, moschum, balsamum, holose-

holofericum, sericum, vestes auro & argento textas, corium Hispanicum, saccharum, salgama, aromata, radicem Nicotianam, vina Hispanica, Lusitanica, Corinthiaca, Cretenfia, &c. nec non varias ciborum fructuumque delicias nacti sumus. Quidam se in Fortunitatis insulis aut media Batavia esse putabant, & bibendo se inuitabant: tum pileis aurum & argentum distribuebant, erantque qui trecentos aut quadringentos florenos vni aleae iactui committerent.

Die 19. Maij munitissimum S. Antonii castellum occupavimus, cui scloppetariorum manipulum praesidii loco imposuimus.

Castellum S. Antonii occupatum.

Die 20. Maij, Dortius, classis praefectus, cum sua navi Hollandia & celoce, ex Sierra Lio. na in sinum Omnium Sanctorum ad nostram classem appulit.

Die 21. eiusdem mensis, hoste se in armis ostentante, ad arma fuit conclamatum: sed ille mox pedem retulit.

Paulo post liburnica cum aliquot celocibus, quibus 200 classiarj vehebantur, ad insulam in qua Lusitani erant, missa fuit. Cum is de pace actum, quaesitumque fuit, an foederatorum Ordinum Belgii fidei ac tutelae se committere, ipsorumque imperio se subiicere vellent. Illi cum lembo ad nostros accesserunt, & dati fuerunt utrinque obseques. Postridie responsum ab illis accepimus, sibi certum constitutumque esse, pro Rege Hispaniae pugnare, vivere, mori: nec esse, quod ab ipsis aliud, quam vim hostilem, expectarem. Quapropter, receptis obsequibus, anchoras sustulimus, & machinas omnes in ipsos displodimus: atque ita in sinum Omnium Sanctorum reuersi sumus, ut quid responsum a Lusitanis tulissemus, Dortio, classis nostrae praefecto, referremus.

Insulae cum Lusitanis tractatae.

Interea castella S. Philippi & Tapehie in manus nostras deueniunt, quorum vni praesidium imposuimus. Posthaec, Dortius in Lusitanos duxit, qui nos quotidie adoriebantur, & castra nostra oppugnabant, ut illis disturbatis, urbs a nobis capta tanto liberior esset. Idem mandavit, ut tertio quoque die singulae cohortes in excitandis munitionibus, propugnaculis, praetenturis & sepimentis opus facerent.

Castella S. Philippi & Tapehie occupata.

Mense Iunio, cum duabus liburnicis & aliquot celocibus, in quibus Dortius ipse erat, Lusitanorum insulam aggressi sumus. Sed, vento aduerso, in terram exscendere non potuimus. Accidit etiam propter sauitiam tempestatis, ut liburnica Roterodamensis, quae viris & sarcinis admodum onerata erat, in latus incumberet, & tormenta, quae Balistarii incuria non alligata fuerant, loco mouerentur, tum aqua per foramina iaculatoria irrupente, liburnica in eo esset, ut pessum iret. Ut huic incommodo remedium afferretur, vela contraximus, donec aqua ex liburnica illa exhauriretur. Quo facto, vela rursus pandimus, & ventum captauimus: nihilominus ad littus peruenire non potuimus. Ibi Dortius anchoras iterum iecit, ventum secundiorum expectans: sed spe frustratus fuit.

Dortius cum 300 classiarj insulam Lusitanorum inuadit, nullo successu.

Sub vesperam Dortius anchoras rursus soluit, ut sinum Omnium Sanctorum repeteret. Quid sit? Cum aliquo usque prouectus esset, anchoras noctu iterum demittit. accensis lucernis, ut reliqui nauem ipsius in tenebris conspicerent possent. Interea Roterodamensis liburnica, in nauem Dortii, quam non animaduertat, plenis velis inuehitur, & antennam cum scapo abripit: machina quae ad latus stabat, inter utramque liburnicam compressa diffringitur, & in fundum labitur. Cum Lusitani & Mauri rescissent, duas liburnicas cum celocibus & parte classiariorum egressas esse, in urbem S. Salvatoris impressionem fecerunt, & noctu in canobis, quae in suburbio erant, campanas pulsarunt, totaque nocte manus cum nostris conferuerunt. Nostri ex urbe, quae tunc adhuc aperta, necdum munita erat, strenue se defendebant, & tormenta contra hostem displodebant. Qui in navibus erant, hunc tumultum & tormentorum fragorem propter ventorum ac fluctuum fremitum non audiuerunt, alioquin Dortius suppetias nostris tulisset. Mane circa septimam Dortius, quid ante urbem gereretur, perspexit & classicum ante Occidentalem portam cani intellexit: quocirca suos e vestigio in terram exposuit, qui viritum per excelsum scopulum ascenderunt, & hostes a fronte & a tergo inuaserunt. Eorum impetum cum Lusitani & Mauri sustinere non possent, fuga sibi consuluerunt. Nostri, quorum aliqui venenatis sagittis fauciati fuerunt, quoscunque ex hostibus assequi potuerunt, obruncarunt.

Lusitani urbem S. Salvatoris inuadunt.

Eorum fuga & clades.

Non multo post ex castello S. Philippi erupimus, ut equos quosdam caperemus, quibus ad turmam equitum scloppetariorum instituendam uteremur: tamen non magnus sit hoc loco, propter saltus frequentes, equitum usus. In hoc conatu Lusitani nobis gnauiter restiterunt.

Eruptio ex castello S. Philippi. Naues Vlyssippeae apellantur.

Hoc mense duae naues praesidiariae Vlyssippeae, Lusitaniae metropoli soluerunt, quae cum putarent, sinum Omnium Sanctorum adhuc in Regis Hispaniae potestate esse, in nostrorum manus inciderunt. Illae quidem simulac locum a nostris teneri senserunt, cursum reflexerunt, &

omnibus velis expansis è sinu elabi moliebantur: sed nos vestigiis earum cum nostris celocibus, phafellis & liburnicis summa celeritate instimus: & quenquam tormentis suis se defenderent, tamen summa vi in eas inuecti superiores euasimus, illasque eo adegimus, vt vela demitterent, & vexillum Hispanicum remouerent. Nos ipsis vicissim incolumitatem promissimus. Erant illæ farina triticea, boum pellibus insuta, holoserico, serico, oliuis, Hispanico, Lusitanico & Canariensi vino, atque oleo, cadis asseruato, onerata. Sub id Lusitani magnum tumultum excitarunt, & noctu excubitores nostros scloppetorum ictibus petierunt. Nos autem, eruptione facta, illos dispulimus.

Lusitani  
puls.

Nauis Vulpis  
pescium  
in Hollandiam  
asserit.  
Mauri ab  
Hollandis  
armantur.

Hoc tempore liburnica, Vulpis nomine insignita, in Hollandiam missa fuit, vt nuncium de capto sinu Omnium Sanctorum Ordinibus & Mauritio, Principi Arauisionensi, cum pictura obfidionis expugnationis vrbs S. Saluatoris, & aliis rebus pretiosis, afferret.

Cum autem multi serui & Mauri à Lusitanis subacti ad nos transfugerent, quosdam ex ipsis ad opus faciendum adhibuimus: reliquos sagittis, arcubus, vetustis ensibus, clypeis, hastis & culttris armuimus: atque ita cohortem Maurorum formauimus, quorum dux erat Franciscus quidam Maurus. Tympani loco, quo socios ad arma vocarent, tintinnabulo utebantur, quod bacillo pulsabant. Horum nullus alius vsus erat, nisi vt hostem explorarent, viam monstrarent, & faucios ac mortuos milites in castra deferrent. Nullum ordinem seruabant, sed nudi, pecudum more, vagabantur, conspectoque hoste saltando & clamando mirè gesticulabantur.

Paulo post in suburbio S. Saluatoris complures ædes exusta & in cineres redacta fuerunt, ne hostis deinceps in iis se occultaret, & vt commodius spatium esset ad struendas munitiones, Tunc Lusitani & barbari piscatores nostros prope castellum S. Philippi trucidarunt.

Menfe Iulio quidam Lusitani veniam ex vrbe exeundi petierunt: quæ concessa, vnus ex ipsis ab excubitore deprehensus est, qui puluerem pyrium & plumbum penes se habebat. Is captus, & in vincula ductus fuit.

Eodem mense quatuor naues præfidiarie, ex mandato archithalassi, in Hollandiam vela fecerunt. Erant illæ holoserico, serico, saccharo, radice Nicotiana, pretiosis vinis, aure & argento onustæ: quas res Americanæ Societatis Curatoribus attulerunt: quibus etiam Proregem regni Brasiliensis & Gubernatorem vrbs S. Saluatoris, cum Iesuitis, Monachis, præfectis & mancipiis tradiderunt.

Dortii ca-  
des.

Porro cum hostis ad Bastfeldensem portam magnis copiis compareret, Dortius, ducentis scloppetariis comitatus, in eos erupit. Ipso præcedente, cum tubicine & pedisequo, ac longius aliquantò à suis per viam saltuosam, in qua se vertere non poterat, prouecto, Lusitani cum Mauris & barbaris eum opprimunt, & venenatis sagittis conficiunt. Tubicen, qui & ipse sagitta percussus erat, & pedisequs, sublato clamore, scloppetarios hortati sunt vt gradum accelerarent, & ducis sui necem vlcerentur. Illis accurrentibus, vtrinque certatum fuit, non exiguo nostrorum damno: tandem hoste recedente, Dortii equus, quamplurimis sagittis confixus, primò repertus fuit: deinde eiusdè cadauer, quod immanes illi barbari capite truncauerant, eique nasum, aures & manus absciderant, vt ea vel in triumphum ducerent, vel more suo deuorarent. Nostri admodum tristes cadauer cum capite in vrbe retulerunt, & post biduum in nouo templo honorificè, more militari, terræ mandarunt, tormentis omnibus, quæ in vallo & nauibus erant, in eius honorem displosis.

Noua Of-  
ficia.

Secundùm hæc Albertus Prætorius, primarius centurio, à toto Consilio bellico creatus est dux legionis in veteri foro: frater autem ipsius Arnoldus Prætorius ad primarii centurionis munus euectus fuit. Res peracta est magna solennitate: & milites in ipsorum honorem sua scloppeta ter disploserunt. Omnia quoque tormenta per vrbe in nauibus displosa fuerunt. Guilhelmus Dortius patris defuncti cohortem cum imperio regendam accepit.

Iacobus

Willekefus  
architha-  
lassi disces-  
su.

Iacobus Willekefus, archithalassus, cum à nobis discedere vellet, exiguum nobis comærum reliquit, & fame nobis pereundum fuisset, nisi aliquot naues, de quibus mox dicam, præter spem naeti fuisset. Ipse signo dato cæteris nauibus, vt anchoras soluerent, cum sua naue, cuius nomen erat *Nigra Phoca*, postquam nobis valedixisset, & nos ei felix iter comprecari essemus, vento & fluxu maris secundo, ex sinu Omnium Sanctorum egressus est, vt Hollandiam repeteret. Cum ipso alia vndecim naues profectæ sunt: erantque omnes auro, argento, gemmis, amargri, moscho, saccharo, serico, holoserico, corio Hispanico, radice Nicotiana, salgamis, embamatis, balsamo, pellibus bubulis, &c. onerata: quæ saluæ in patriam appulerunt. Nauibus autè illis, quæ nondum plenum suum onus acceperant, archithalassus sal imponi iussit.

Dua nauis  
Lusitanorū  
sinus in-  
grediuntur.

Menfe Augusto duæ naues Lusitanæ sinum subierunt, quas cepimus. Aducebant illæ duas fæminas ex Hispania proscriptas, vnâ cum puero. Sarcinæ earum erant vinum, oleum, farina.

Non

Non multo post auctuariolum à Mauritio Arauisionensi Principe missum, aliquot ab eoliteras nobis attulit: quod confestim redire debebat: sed à præfectis retentum fuit.

Hoc ipso tempore decimus quisq; ex tota classe electus fuit, eo fine, vt delecti duce Funckio ceurione, litrus Angolæ peterent, in quo aurifodiæ esse dicebantur. Hi quinque nauibus, quibus aliquot celoces addita, impositi fuerunt. Nauis Geldria primarium vexillum gerebat: & qui archithalassi nostri legatus fuerat, is archithalassus constitutus fuit. Magnâ pompâ è sinu soluerunt, & tormentorum suorum displosione nobis valedixerunt.

Nauis Samson, cui centum delecti ad aliquid tentandum impositi erant, propter aduersum ventum, è Sinu egredi non poterat. Adiunctum habebat paronem, & tres lembos. Ob magnitudinem nauis, anchoræ iaciendæ fuerunt. Postero die, cum classarii omnes in eam recepti fuissent, anchoris sublatis, vela dedit. Sub meridiem, cum altitudo esset 1. grad. 10. minut. vltierius progressa, Sole in Occidentem vergente, in fluuiio quodam, recedente mari, anchoras fixit. Sequenti die, solutis anchoris, in angustum amnem delati, prope ad littus accessimus. Ibi Lusitani tormentorum ictibus nos exceperunt. Qui in lembis nostris erant, pilas aliquot à suis machinis in saltus, in quibus hostes se abdiderant, ciaculati sunt, donec illi in fugam se conicerent. Nos ad molam sacchari exscendimus: & quia nullus hostis occurrebat, pars nostrorum classiariorum, conscenso monte, ad facellum quoddam se recepit: pars subtus ad molam mansit, vt littus custodiret. Interea aliquot Indorum centuriæ in nos impetum fecerunt, qui scloppetorum ictus non reformidabant, & venenatis sagittis nos incessabant. Paucos tamen ex nostris læserunt, multos tamen ex suis amiserunt.

Samson cū  
ceterum clas-  
sariis e-  
mittitur ad  
aliquid ten-  
dum.

Genus hoc hominum, qui Brasilienses, Indi, Barbari, Cannibales seu Caribes appellantur, est deforme, quod bestiarum more multiplicatur, in Deum non credit, exteros pariter & indige-  
nos contemnit, Diabolum adorat, & nihil ferè humani, præter externam formam, habet, nudo corpore incedit, exceptis iis, qui se ad Hispanorum mores conformarunt, & apud Lusitanos comorantur, Regique Hispaniæ tributum pendunt. Hi cornibus hircorum & panniculis xylinis pudenta obtegunt: sunt homines robusti ac proceri, quorum vnum vidimus tribus glandibus transuerberatum, cum concidisset, paulò post resurgere & auferere: quem vnus ex nostris persequutus, scloppeto capiti impacto, occidit. Toto corpore sunt fusci: os habent sparsum, crines atros & horridos, setarum instar: vitam ad centesimum & centesimum quinquagesimum, plus minùs, annum producunt: in variis insulis habitant: scaphis suis congregiuntur, & longis arcubus, ex ligno Brasiliensi factis, ac sagittis arundineis, quarum aculei sunt venenati, & ictus lethales, contra se mutuò præliantur. Iaculis quoque ex scopulis excellis, & grandibus clauis di micant. Degunt in siluis, saltibus & durætiis: piscandi sunt peritissimi, & natando supra & infra mare exercitissimi: deniq; ab aliis Mauris profus differunt. Quando Lusitani regionem, in qua hi populi suas fedes habent, inuenerunt (quod ante complures annos factum est) vrbes, munitiones, castella, propugnacula, canobia, promptuaria mercium, molettinas ad saccharum expurgandum, pagos atq; oppida in littoribus & locis amænis extruxerunt: quo se nonnulli vltro contulerunt, alii illuc proscripti fuerunt, domicilium ibi fixerunt victarunt, fætificarunt, & Regi Hispaniæ tributum soluerunt: quorum posteri etiamnum loca illa tenent: quamuis propter barbarorum immanitatem & vitæ discrimen vltra quindecim aut sedecim milliaria illinc progredi non audeant.

Vt ad narrationem institutam redeam, supra facta est mentio insulæ cuiusdam, cui nomē *Comanu*, pagus *Riba Sina* dicebatur. Illic magna vis sacchari parabatur. Nos ibi in quadam mola quatuordecim cistas saccharo plenas, item boues, porcos, gallinas, &c. inuenimus. Luna autem lucente terram reliquimus, & ad cymbas nostras reuersi sumus, quæ propter decursum maris in sicco hærebant. Igitur excubias diligenter egimus, donec mare refluxisset, ac tunc sublatis anchoris in altum vela dedimus.

Inter velificandum animaduertimus, nauem Vltraiectum circumuagari. Eo igitur prouecti, comperimus, duas ipsius furcas præcedenti nocte, vi tempestatis, fuisse factas, eamq; amissis anchoris, in periculo versari, ne ad scopulos allideret. Sub id quatuor Mauri lembo, quem *Gano-*  
*am* vocant, ad nostram celocem aduecti sunt, & apud nos manere cupiebant: quos admisimus.

Sinum ingressi, cum iam anchoras iecissemus, aliud mandatum accepimus, vt cum parone & celocibus ad nouum iter nos accingeremus. Nam præcedenti die sub vespertam præfidiaria nauis Lusitanorum per nostras naues, iuxta castellum S. Philippi, versus insulam Tabericam, velificata erat. Vogellang centurio nos ducebat: ac licet sublatis anchoris & passis velis inter castellum & insulam per omnes fluuios discurreremus, tamen neminem inuenimus. Tandem per angustum flumen in amplum & rotundum lacum penetrauimus, quem aliquoties circumnauigauimus, & cursum nostrum ad palatium quoddam intendimus. Qui in eo erant, cū sua suppellectile in alta rupē se receperat, multis ouib; gallinis, porcis, cū saccharo relictis: quæ omnia præde loco nobis cesserunt.

Quatuor  
Mauri no-  
stris se ad-  
iungunt.

Sub

Sub vesperam, parone in angustum illud flumen rursus delati, in fundo hæsimus: celoces autem, quia leuiore erant, transierunt. Lusitani ab utraque ripa scloppetis suis nos infestabant. Crescentibus aquis paronem tamdiu impulimus, donec ex his angustiis euaderet. Ibi classarii nostri qui fessi & languidi erant, à labore non nihil requieuerunt.

Noctu paro noster arenis illis, & iam subidere incipiebat. Nos, tormento disploso, celocibus nostris signum dedimus, vt nobis succurrerent: sed iam tam procul à nobis aberant, vt ictu non audirent. Mox Lusitani, qui in littore multos ignes accenderant, cum lembis, in quibus ardentes lucernas habebant, ad nauigant, sperantes, quia in fundo hærebamus, se nos in suam potestatem redacturos. Nos tamen tormentorum ictibus tamdiu ipsos repulimus, donec ignes qui in littore erant, extinguerentur. Media nocte, resluentibus vnâis, paro noster sublatus fuit: quapropter inde prouecti, anchoras fiximus. Albescente die, celoces nostras propè insulam Tabericam conspeximus, & in portum nostrum, in quo multos cetos ludentes vidimus, feliciter appulimus.

Vt aliquid hoc loco de fluxu & refluxu maris atroxam, fit ille singulis sex horis, in hisce locis maritimis. In plenilunio mare æstuat, & aliquot pedibus intumescit. Idem accidit in hisce locis, Luna decrescente.

Fluxus & refluxus maris.

Naues, Vltraiectum, Tigridem, Samsonem & Græningam, imperio singulis ad mensem à Consilio sanctiori demandato. Tunc noctu ante Occidentalem portam excubias omnes exteriores oppressæ, & quidam ex ipsis confossi fuerunt. Excitato in vrbe tumultu, præsidarii hostes irruentes tormentorum ictibus repulerunt, & stationes milite firmatas restituerunt. Manè, apertis portis, primipilaris ex cohorte Helmuti, Orientali porta, speculandi causâ, emissus, apud cænobium, cum aliquot militibus, à Lusitanis & barbaris obruncatus fuit: lingua è collo euulsa, & cadauera probò affecta fuerunt. Rursus in excubias exteriores impetus ab hoste factus, & tumultus excitatus fuit, sed irritò successu.

Sentia Lusitanorum & barbarorum.

Quidam in Brasilia supplicio affecti.

Velitatio.

Nauis Lusitana in Mauris.

Legati à

Mense Septembri, anno 1624. supplicium de quibusdam in Brasilia sumptum fuit. Duo propter lagenam vini Hispanici in furcam acti: quorum vnus factum perpetraverat, alter, excubias agens, liberum ipsi transitum concesserat. Hic Lubecensis erat, homo simplex, qui cum duobus laqueis suspensus fuisset, illis ruptis, decidit, & viuus in quæstoris domum delatus, post aliquot hebdomadas, numellis à collo derasis, in cohortem suam de integro receptus fuit. Ob eandem causam vndecim fune distenti, tres equo acuto ad tres horas impositi: vnus autem ex prouincialibus, qui sub Vogelsang centurione merebat, & gladium contra primipilarem suum strinxerat, scloppetorum ictibus interemptus est.

Hoc tempore subcenturio ex cohorte Ilenaci cum 50. scloppetariis, præter Mauros, in continentem emissus fuit, vt pro Alberto prætorio, tribuno militum fructus & poma afferret. Hostis, qui in insidiis erat, eum, & socios, copiis circumfusis, conclusit. Illi verò tamdiu velitati sunt, quoad puluis & plumbum ipsos defecit. Tandem subcenturio glande traiectus, multi milites obruncati, tota caterua dissipata, primipilaris Helmuti cum aliquot militibus captus & ad præfectum adductus fuit: qui intercessionem episcopi vitæ gratiam ad tempus obtinuit. Mox Arnoldus Prætorius, primarius centurio, cum trecentis armatis prope sacellum minus erumpens, hostem propulit, & aliquot interfectorum cadaueribus repertis, ea per Mauros in vrbe deferenda, ac postmodum, militari more, sepelienda curauit. Qui verò reperti non fuerunt, eos postea Indi, crocodili, & canes deuorarunt. Post obitum episcopi, vt intelleximus, Lusitani primipilarem in vrbe Phernambucum ducere voluerunt, qui ex pedibus, quos vermes corroserant, laborans, cum progredi non posset, ab inhumano hoste iugulatus fuit. Quoniam igitur de captiuis cum Lusitanis, Brasiliensibus & Mauris transigi non poterat, nos, qui ex ipsis non paucos etiamnum in vinculis detinebamus, eos ante vrbe produximus, & scloppetorum ictibus confecimus.

Sub id nauis Lusitana, quæ primùm Vlyssippone soluerat, deinde Angolam profecta, Mauros captiuos, viros, feminas & pueros, abduxerat, in sinum Omnium Sanctorum inuecta est, vt captiuos, fame propemodum enectos, venderet. Nos autem naue potiti, quosdam captiuos inter mancipia distribuimus, reliquos, qui melioris notæ erant, in Maurorum cohortem adscripsimus.

De Mauris & miseris istis hominibus res ita se habet. Lusitani & Hispani in Africam, Guineam, Sarlion, Angolam & vicina loca, quæ sunt sub Zona torrida, nauigare solent, vbi Mauris insidiantur, eos capiunt. & in alias regiones transuectos, instar pecudum, vendunt: vnus, prout procerus & laboriosus est, 60. 70. 80. 100. &c. argenteis vel aureis. Emptores illis notam suam, ac plerunque has litteras S. L. quæ Slauum, hoc est, mancipium denotant, inurunt. Hi rotas in molis sacchari magno numero trahunt. Atque hæc mense Septembri gesta sunt.

Sequenti mense eruptione facta quinque Mauri à nostris capti, examinati, & quia nullo maleficio se obstrinxerant, dimissi fuerunt. Paulo post duo legati à Lusitanis cum Mauro in vr-

bem

ben venierunt, vt cum Chiliarcha nostro tractarent: qui auditi, atque ad prandium inuitati fuerunt. Chiliarcha poculum, Canariensi vino repletum, ipsis in sanitatem Principis Arausionensis propinauit: quod illi non inuiti acceperunt. Inter bibendum vni ex ipsis pileus decidit, quem præfecti fiscalis pedisequus sustulit, & litteras quasdam in eo insertas sensit: quod hero suo indicauit, qui Chiliarchæ id notum fecit. Pileus excussus, & sericum subdititium rescissum fuit, cui litteræ quasdam ad nostros Mauros inuolutæ erant: qui protinus cum aliquot seruis & præcipuis coniurationis auctoribus capti ac torti fuerunt. Cum rem omnem coram sanctiori Consilio confelli essent, latâ sententiâ, legatus & frater ipsius, qui se martyres esse iactabant, ad patibulum dånati fuerunt. Ad hoc facinus suscipiendum ab ecclesiasticis impulsu fuerant, qui ipsis persuaserat, fore, vt si comprehenderentur, & supplicio afficerentur, tanquam martyres rectâ in cælum migrarent. Quamuis autem Euangelii Minister ipsis hæc verba Dauidis suggereret: *Domine in manus tuas, &c.* tamen illi in hac sua prece periscebant: *O sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis in hora mortis, &c.* Sub vesperam à patibulo ablati, & per Occidentalem portam ex vrbe aucti fuerunt.

Non multò post ducenti ex castello S. Philippi emissi, ad fluuium quendam excurrerunt. Hostes, qui in sacello latebant, nostros scloppetorum ictibus infestauerunt, & multos neci dederunt. Tandem, impetu in ipsos facto, eos expulimus, & sacellum incendimus. Illic molas sacchari & ædes quasdam inuenimus, ex quibus non pauca, quorum indigebamus, in lembos nostros transportauimus: & quia magna annonæ penuria in vrbe erat, vnus ex illis eò misimus, vt laborantibus subueniremus. Cum lembus noster ex vrbe rediisset, alium quendam fluuium intrauimus, ad cuius ripam aliquot sacchari molæ stabant, quas euacuauimus. Post hæc mediocris nauis, 150. onerum capax, Vlyssippone, & alia Gadibus appulit. Hæc, nauibus nostris conspectis, elabi conabatur, sed, mari decrescente, in fundo hæsit. Quidam ex Hispanis in mare, spe enatandi, insilierunt, qui aquis obruti perierunt. Duas istas naues, farinâ, oleo, vino, asello arefacto, oliuis, &c. oneratas, quamprimùm cepimus.

Eruptio ex castello S. Philippi.

Mense Nouembri Maurus ab hoste in vrbe transfugit, nuncians, Lusitanos festo Omnium Sanctorum vrbe oppugnaturus: episcopum ipsorum ex dysenteria obiisse: exercitum sex millium hominum à Gubernatore Phernambuci cogi an obsidendum vrbe S. Saluatoris, pro quo supplicationes & solennia sacrificia per totum regnum Brasiliense fiant. Nos oppugnationem illâ magno desiderio expectabamus: sed nemo comparuit, nisi quòd noctu in excubias exteriores impetus factus est, quem facile repulimus. Secundum hæc, Mauros nostros, sagittis, arcibus, gladiis, & ligneis scutis, à minori scloppetato impenetrabilibus, armatos emisimus, vt nobis radices farinaceas, patatas, bonanas, ananes, mala citrea & similes fructus afferrent. Eos hostis illic oppressit, quosdam cepit, alios, qui non aufugerunt, trucidauit.

Maurus in vrbe venit, nuncians, quid hostis moliretur.

Vt de fructibus iam memoratis aliquid atroxam, radices illæ farinaceæ extrinsecus nigrae sunt, intus candida: oblongæ, crassæ, duræ, venenifera: quæ magnâ copiâ in hac regione, frugum loco crescunt. Incolæ eas effodiunt, recenti aquæ imponunt, quæ venenum earum extrahit: aqua expressâ, easdem in Sole siccant, tundunt, & abique alio apparatu comedunt: quibus famè abundè explent. Patata radix est amabilis, duorum generum: vna rubra, altera alba: quæ quando torretur aut coquitur, gustu castaneæ similis est. Bonana tantæ magnitudinis est, vt vni, qui eam fert, satis sit onerosa. Cucumeris formam habet, colore flauo, dulcis, sapore grata: breuiore & crassiores Bonanæ dicuntur: eas verò, quæ longiores, incuruæ & acuminatæ sunt, Bacobas appellant. Huius fructus arbor molle & pingue lignum producit, quod cultro dissecimus: folia sunt sex pedes longa, imò etiam longiora, & vteunque lata. Quando amputatum est, mensis spatio, ad eandem magnitudinem & crassitiem rursus excrecit, quali prius fuit. Ananes sunt aculeatæ, dimidia parte sub terra latent: gustu sunt subacidæ, pomorum instar. Quod ad mala citrea, aurea, Medica & Punica attinet, eorum magna hic est vbertas.

Radices farinaceæ.

Patata.

Bonana.

Ananes. Mala omnium generis.

Hostis virum senem ex Mauris nostris, quem fortè ceperat, in vrbe S. Saluatoris misit, manibus abscessis, & pudendis (saluâ reuerentiâ) fractis: vt nimirum nostris terrorem incuteret. Hic tamen Maurus periti chirurgi arte curatus, & quia manibus carebat, geranum pedibus rotare edoctus fuit.

Lusitani in siluis nostros obseruabant, quando in excitandis munitionibus operabantur, & Lusitanis sua in eos tela torquebant. Contra nostri cū 200. scloppetariis & aliquot Mauris ex Bastefeldensi porta inopinatò erumpentes, non exiguū eorum numerum obruncarunt, & duos ceperunt, qui in vrbe ducti, & ab Alberto Prætorio chiliarcha, Mauris nostris traditi sunt, vt eos conciderent. Illis ex porta Manacensi eductis, & veste exutis, Mauri nostri cultros suos ad lapidè acere ceperunt: & cum vnus ex captiuis cæsus fuisset, alter Belgicè loquutus, se natum Selandum esse dixit: quamobrem vinculis solutus, & libertati restitutus fuit. Nec multo post Mauris nostris falces

K

data

data fuerunt, quibus dumos & vepres circum urbem excinderent. Nam erant illi hostium latibula, ex quibus sæpè nostros, qui extra urbem opus faciebant, quamvis 50.60.80.100. militum præsidium illic excubaret, interceptabant.

*Nauis à Lusitanis incendio de-ruina, oleum & similia afferuabantur.* Noctu, sæuiente tempestate, funis, quo nauis Lusitana, quam ceperamus, alligata erat, fractus, & nauis ad litus prope castellum Tapesieba acta fuit. Nemo in naui erat: in ea tantum pix, aruina, oleum & similia afferuabantur. Lusitani, hoc animaduerso, ignem ei iniecerunt: quo, in portu circumacta, paulatim conflagrauit. Paulo post lembus, remis impulsus, vnam ex nauibus nostris appulit: in eo erat Hoffatus quidam cum duobus excubitoribus: quorum aduentu plurimum lætati sumus, propterea, quod ex vinculis & misera seruitute euasissent.

*Maurus affert epistolam hostis in vr-tem.* Mense Decembri, Mauri nostri ex vrbe egressi, vt radices farinaceas & similia afferrent, in hostem inciderunt, qui eos in fugam egit, vno capto, quem manibus truncauit. Eum in urbem cum litteris ad subcenturionem Franciscum remisit. Is sub Dortii cohorte merebatur, natione Anglus, antehac à Lusitanis, cum Andrea Colmariensi, centurione, aliquot annis in vinculis detentus, ex quibus se eripuerat, & cum nauis præfidiaria Anglicana, quæ in Sinu in anchoris stabat, Ordinib<sup>9</sup> operã suã addixerat. In istis litteris hostis nostros ad velitationẽ in diẽ sequentẽ prouocabat. Quapropter chiliarcha noster postridie mane, antequam tympanũ pulsaretur, 300. sclopeterarios cum Mauris conuocauit, quos Franciscus ille subcenturio per portã Isenacensem in campum eduxit, hostem opperiens, & tuos in orbem aliquotiens versans. Hostis, cornu inflato, suis signum dedit, & cursores huc illuc misit. Mox multi equites in armis se ostentauerunt, leuib<sup>9</sup> nobiscum præliis decertantes. Sed illis postea recedentibus, nos quoque in præfidiũ nostrũ nos recepimus.

*Hispanica nauis ab Hollandis capta.* Interea nauis Hispanica præfidiaria, cuius maior malus vi tempestatis fracta erat, in Sinum inuecta est. Nostræ celoces, remis impulsæ, ab vtraque parte eam inuaderunt, & quamuis illa cursum flectere & elabi conaretur: tamen crebris nostrorum ictibus vela deducere coacta fuit. Nostris irruentibus, eam sui iuris fecerunt. Hac nauis vehebatur Prorex, qui septennium regnis Chile & Peru præfuerat, & à Rio de Plata, quo per fretum Magellanicum traiecerat, in Hispaniam redire constituerat. Sed nauis à tempestate labefacta, in sinu Omnium Sanctorum, quem adhuc in Regis Hispaniæ potestate esse arbitrabatur, se recolligere, comeatum accipere, & nauim reficere cogitabat. Hic opulentã prædã potiti sumus. Nam nauis hæc gemmis, longis argenti atque auri laminis, torque, in quo conficiendo aurifices quinquennium suaderant, supellectile culinaria ex puro argento, in qua olla erat cum tot vasculis, quos sunt dies in anno, onerata erat. Atque hoc erat donum, quod prorex Regi suo afferre volebat: qui cum in Hollandorum manibus esset, se humaniter & vt proregem deceret, haberi petiit. Quapropter chiliarcha noster cum sclopeteriorũ manu ei obuiam processit, & ipsum cum coniuge, duobus foceris, ac totidem filiis & filiabus, nec non Equite crucigero, qui aliquandiu in regno Peruano versatus erat, & lesuua, qui ipsi à facis erat, atque aliquot Monachis læticã Lusitanicã, quæ stragulis ornata erat, perferens in urbẽ atque in suas ædes deportadũ curauit: vbi aliquot conclauia, Attalicis aulæis circumdata, ipsi assignata fuerunt. Illic pro dignitate habitus, & diligenter custoditus fuit. Postridie Eques cruciger, cum ad ostium fulcris destitutum, progressus esset, decidit, ac collũ fregit: cuius cadauer postea humatum fuit.

Post aliquot dies, omnes Mauri, qui in vrbe erant, iuuenes, senes, viri & feminae, in veteri foro conuocati fuerunt, ex quibus quinquaginta, propter annonæ defectum, & quia nimis magnus erat eorum in vrbe numerus, nauibus impositi, & cum præsidio 150. classiariorum in regionem Gomamũ transuecti fuerunt, vt ibi pro bobus, gallinis, porcis & fructibus permutterentur. Sed quia cum Lusitanis transigi non poterat, impetu in eã regionem facto, vi boues abegimus, & nobiscum aueximus. Mauris in quadam insula relictis.

*Barbarorum in nostras nauis.* In illa insula vernantem Indicis & Brasiliensibus arboribus siluam vidimus, quarum pulchritudine delectati nostri nauis & epibatæ illic aliquantulum moram fecerunt, & pisces ceperunt: quod barbari conspicati, in eos irruerunt, & quosdam sagittis confixerunt, alios clauis suis obruncarunt: tum ablato reti, & nostris dissectis, in siluam se receperunt. Hoc loco multæ ardeæ circumuolitarunt, escam quærentes.

*Ardea. incendium.* In Helmuti centurionis hospitio accidit, vt cum Balistarius à rei tormentariæ præfecto, Abrahamo Florino, iustus, quædam tela missilia adornasset, aliquot grana pulueris nitrati in terram ceciderint. Dum autem fumum radicis Nicotianæ hauriret, scintilla, è tubulo delapsa, grana illa accendit: mox flamma vterius serpens in cadum peruasit, & tectum omne disiecit. Balistarius lethaliter fauciat, ardentibus vestibus, paulo post interiit, & tumulatus fuit.

*Menses pluu-ii.* Neque silentio prætereundũ est, toto eo tempore, quo hic fuimus sine intermissione aggeres structos, fossas ductas, & munitiones excitatas fuisse, quæ tribus mēibus pluuiis, Ianio, Iulio, Augusto, qui in hac calida regione pro hyeme habentur, à magnis imbribus hiantes corrueunt ita vt in illis instaurandis dies noctesque nobis laborandum fuit.

*Nauis duodecim Apostolorum.* Anno Domini 1625. mense Ianuario nauis veliuola quæ duodecim Apostolorum vocabatur, maris præfectorum iussu, ante Sinum in excubiis stabat, vt si vel amicos vel hostes aduenientes cerneret, tormenti dispolitione & aplustri erecto signum daret. Cum igitur nauis illa

blico foro primarius centurio renunciatus fuit. In vtriusque honorẽ multi tormetorum ictus terra marique dispoliti. Sub vesperã nauis præfidiaria Hollandica, Ehippium dicta, appulit. Nec multo post Helmuti centurionis propugnaculum altius erectum, & malus Punica ei inserta fuit.

*Nauis Hollandica, Ehippium dicta.* Perfectis aliquot propugnaculis & operibus cornutis, fundamenta novorum operum iacta fuerunt, in quibus ad finem perducendis missi fossoribus milites summa sedulitate incubuerunt, palis in terram immisissis & fastigiatis, machinis vbiq; dispositis, tribus nauibus Vulcaniis ex iis, quæ hosti ereptæ fuerant, instructis, duobus castellis dirutis, prætenturã lapideã ad oram maris absolutã, & novem mediocribus tormentis cum falconellis in ea collocatis: adhuc fornace cum gemina craticula, ad ignem perpetuò alendum, quo pilæ inflammarentur, ibidem paratã, & cadis cum aceto atque vrina, ad tormenta refrigeranda, circumpositis.

Cum autem nostri quotidie debilitarentur, contraque Hispani ac Lusitani numero viribusque crescerent, auxiliarem classem, cuius spes nobis facta fuerat, magno desiderio expectabamus, & liburnicam, quæ Canis Venatici nomen habebat, comeatu pro quatuor hebdomadis instructam, cum celoce emissimus, vt classem illam ad insulam S. Pauli, ad quam convenire debebat, obliquato per Oceanum cursu, vestigare.

*Aduentus classis ho- stis.* Die 19. Martii manẽ præpotentem classem sub castello S. Antonii in anchoris stantem conspeximus, neque perspicillis, vtrum Hispanica an Belgica esset, diiudicare poteramus. Cymbæ Lusitanorum hinc inde se aggregabant, & ad castellum contendebant. Nostra nauis, quæ in excubiis stabat, aplustri erecto, & tormento ter dispolo signum dabat, & sublatis anchoris ad nos accurrens significabat, Hispanicam classem aduentare. Interea quoniam à captivis magnum pretium pro redemptione sperabamus, proximo Paschate hilaria celebrare constitueramus: quod tamen factum non est, chiliarcha edicente, vt ex singulis cohortibus quindecim milites in veteri foro se sisterent: quod nobis mirum videbatur. Evocatis in aciem dispositis, Vogellang, Helmuti centurionis legatus, ipsis præfuit: Curtio, stabuli magistro, vexillum committitur: quibus aliquot ordinum ductores adiunguntur. Iidem sub fide data admoniti, vt præfectis suis parent, explicatis vexillis, ex monte deducuntur, vt orã maris, quæ partim adhuc munita erat, tuerentur. Milites dies noctesque fodiendo & munimentis excitandis laborabant: naves omnes littori, quàm proximè fieri poterat, admovebantur: quinae juxta maius propugnaculum in mari coniungebantur: quacunque transitus patebat, ligna ad palos & sepimenta erigenda conuehebantur, & fossæ ducebantur. Quatuor omnino naves bellicas habebamus, & quæ Willekefius archithalassius nobis reliquerat: Tigridem, Ultraiectum, Samsonem, Graningam: reliquæ naves hosti ereptæ, aut liburnicæ solummodo erant: nempe, Ehippium S. Iacobus, duodecim Apostoli, Fistula, Vredarius, Lepusculus, phaselus & aliquot celoeces: præterea tres naves Vulcaniæ, pyrobolis, harpagombus, sulphure, picce & aridã materiã instructæ, cum aliquot tormentis, quæ pulvere & pilis onerata erant. His viribus nostra classis tunc constabat.

*Vires nostræ classis.* Sub vesperam classis Hispanica plenis velis à tergo castelli S. Antonii, vbi copias in littore reliquerat, aduecta est, & sinum Omnium Sanctorum formã dimidiatã Lunæ circumclusit, ita vt nec canis quidem elabi potuisset. In ea erant 54. prægrandes naves, cum dromadibus & liburnicis, &c. Nostris ex castello S. Philippi tormentorum ictibus eam incessebant: verum nocturnam annonã militarem in urbem S. Salvatoris transtulerunt. Hispani noctu in monte patibuli, è regione portæ Isenacensis, propugnacula & loricas, 24. pedes latas excitabant, & vimineis craticibus, vt postea vidimus sepebant: in quæ alacriter, dispolitis tormentis, fulminavimus.

*Eruptio.* Die Paschatis sub meridiem trecenti electi, qui eruptionem facerent. Helmut centurio primam aciem, postremam Ernestus Lisi ducebant: qui diuisis copiis ante Isenacensem portam in Hispanorum castra impetum fecerunt, & trucidatis excubitoribus cœnobium inuaserunt. Adiuuit Deus copiarum nostrarum conatus: ita vt ex legionibus Hispanicis aliquot centeni trucidarentur, & Itali ac Neapolitani laborantibus succurrere cogerentur. Nos clanculum ad Occidentalem portam nos subduximus, & per totam diem leuib<sup>9</sup> præliis certavimus. Hostis nos acriter persequebatur: sed tormenta nostra, forcipibus nauticis, catenis, pilis &c. per aërem stridentia, frantum ei iniecerunt: quibus etiam non pauci, atque inter eos vir quidam primarius, ferrea thorace, clypeo & lanceã armatus, prostrati fuerunt. Ex nostris, per Dei gratiam, vnus tantum aliquot vulneribus acceptis in urbem rediit, ex quibus postea decessit. Si aliis præterea trecentis militibus in vrbe carere potuissent, maiorem hosti cladem intulisset.

Hispanorum numerus nostro decies maior erat & illi nos exercitu triginta millium hominum, ac mille quingentis machinis, terra marique obsidebant, opera nostra dies noctesque destruentes, & tormentorum ictibus ruinam in iis edentes, sex propugnaculis ante Isenacensem portam excitatis. Etsi verò leuge potentissimi, & interdiu suis tormentis superiores erant: tamen noctu sclopeteris nostris prævalebamur, & destructa opera ac propugnacula nostra instaurabamus: sic vt ternis horis vna pars militum opus faceret, altera pugnaret, tertia somno ciboque se reficeret. Atque hoc modo exiguis nostris copiis urbem amplam quatuor hebdomadis defendimus. Nam crebris

eruptionibus nocturnis hostem fatigabamus, excubitores eius confodiebamus, & castra Hispanorum tumultu ac pavore complebamus, ita vt se mutuò nonnunquam inceserent & conficerent.

Contra hostis dispositis circum urbem quamplurimis maioribus & mediocribus tormentis ac falconellis, urbem transversis ictibus quatibatur, & nostras aedes ac munitiones ita perterebrabat, vt in iis vix subsistere, nec vsquam tutum receptum habere possemus, pilis per omnes plateas volitantibus. Adhuc tormenta contra oram maritimam direxerat: nam montes, quos insidebat, vrbe altiores erant, ex quibus pilas in nostras naves jaculabatur: Nostrae naves vicissim propugnaculis ejus non parcebant: & lapideum munimentum, quod in mari erat, non feriabatur. Multi tamen ex nostris in nauibus perierunt: nam Hispani eas omni telorum genere assidue infestabant: quo fiebat, vt aeres fracti brachia & pedes nostrorum concuterent ac discerperent, cruore per foramina, quibus sentina expurgatur, manante. Quam ob causam nostri, relictis nauibus, faucios & occisos exportarunt, illis in nosocomium, vbi curarentur, delatis: his verò terrae mandatis. Cum autem naves nostrae exceptis Vulcaniis, maxima ex parte demersae, & loricae deiectae essent, hostis, tenis velis, prospectum in urbem ademimus.

Durante hac vehemēti obsidione, accidit, vt miles quidam sub porta Isenacensi per trihorium, quod ipsi ad quietem concessum erat, in pluteo dormiret. Ibi pila mediocris tormenti ex monte emissa pedem ei abstulit. Ille exporctus clamat, vae pedi meo: moxque altera pila advolat, quae ipsum capite truncat. Similiter casus balistarum apud eandem portam in sinistro propugnaculo oppressit. Nam dum fumum radicis Nicotianae ex tubuio haurit, pila in ipsum contortus fuit, vt praeter intestina & barbam parieti adhaerescerent, atque aliquot costas per plateam sparsas nihil ex ipso superesset.

Quamuis autem hostis satis superque haecenus in nos saevisset: tamen eo non contentus, tudites ex Brasiliensi & Indico ligno tormentis suis infarsit, vt damnum nobis inferret.

Erat inter nos miles Anglus, cui nomen Georgio Ziglero, sub Ioanne Isenaco, centurione. Is vaticinabatur, classē nostram auxiliarem non procul abesse: cui Arnoldus Praetorius, chiliarcha, fidem adhibebat, & propterea eum à vigiliis atque operibus immunem praestabat, ad mensam suam admittebat, & multum radicis Nicotianae ac vini Canariensis ipsi in hospitium submittebat.

Cum Hispani suas naves ad littus propius admouerent, nostri ex tormentis ad oram dispositis pilas arduas tantam vim in eas jecerunt, vt sublati anchoris retrocedere cogentur.

Nocturno tempore, quod nemini amicū est triginta lembi remis ad nos contenderunt, qui oram maritimam occupare, & inde transitum ad montem aperire moliebantur. Et si verò nullas ibi munitiones haberemus, praeter vnam lorica, quae vix à maioris scloppetū ictu tuta erat: tamen, suspensio velamine, totum illud spatium muricibus constravimus.

Ad meliorem nostri defensionem, militibus in singulis stationibus miscilia ignita cum hastis suppeditata fuerunt, quibus hostem, si forte impressionem faceret, repellerent. Dispositis autem à ligna turri aliquot tormentis, lembos hostiles appropinquantes abegimus.

Dominica Misericordiarum cum minister Ecclesiae manē concionem haberet, Hispani tormentis tanto furore contra templum fulminarunt, vt pila vno ictu tres nautas pedibus mutilaret, & Minister alio loco concionari cogerebatur.

Eadem tormentorum tempestas chirurgi in nosocomio, postquam fauciorum vulnera obligasset, caput decussit, & multos aegros, atque inter eos magistrum Mauritium Hamburgensem, afflixit. Interea singulis diebus preces duabus horis in omnibus stationibus habebantur.

Neque intermittebat hostis urbem transversis ictibus dies noctesque verberare, quibus non tantum munitiones sed etiam machinae nostrae diruebantur, multique in vrbe à trabibus & lapidibus fractis interficebantur. Nos partes quasdam à tormentis fractis abrasimus, vt iis ad defensionem nostram vti possemus: quod etiam ab Hispanis in ipsorum castris factum est.

Tandem mercatoribus & eorum sociis atque adiutoribus imperatum fuit, vt saccos pararent, qui à quinquaginta viris, quibus id negotij datum fuerat, terrā implerentur, vt ruinae illis sarcirentur.

Dum in his angustiis versaremur, Anglus, ex cohorte Helmuti centurionis, ex desperatione ad Hispanos transfugit: idem paullo post Gallus quidam fecit. Huius duo contubernales, vnus itidem Gallus, alter Lusitanus, sub vesperam capti, & in quaestoris aedes ducti fuerunt: qui sponte quidem nihil fateri volebant, sed quaestione habita confessi sunt, se in animo habuisse, pulverem nitratum iuxta stationem apud sepimentum incendere, & locum ad agendas excubias in ora maritima designatum hosti tradere. Ob eam causam vterque noctu paribulo suffixus fuit.

Post aliquot dies quidam nobilis, Ernestus Schawer nomine, cum in opere cornuto ad vexillum Arausionense excubaret, de compositione desperans, per palos, contra hostilem impressionē terrae

tale signum dedisset, è vestigio lembus emissus fuit, qui cognosceret, quid rei esset: comperitque fuit, duas naves ad Sinum tendere. Quamobrem nauis, Veredarius dicta, velis explicatis, è portu soluit, vt illis obuiam iret: tertio autem die, caelo sereno, naves illae feliciter in portum appulerunt: quarum vna erat liburnica Hollandica, Canis Venatici nomen gerens: altera, Lusitanica, in itinere ab Hollandis capta, quae saccharo, ebore & oliuo onerata erat. Ambae magna cum gratulatione exceptae fuerunt, dispositis per naves atque aggeres tormentis. Adhuc Canis Venaticus nunciabat, classē in Hispanico mari velificari, quae veniret, vt nos obsidione liberaret: quod nos vehementer exhilarauit. Praeterea referebat, tres alias naves, ante classē, secum egressas esse, quae turbine disiectae fuerint.

Reparatae nauis Proregis, & aqua atque annonae ad quatuordecim dies instructa, omnes captiui, tam Monachi, quam nautae, qui cum Prorege capti fuerant, illam conscendere iussi sunt: quibus permissum fuit, vt quod vellent, abirent, nauis praesidiaria & quibusdam celocibus eos per aliquot miliaria comitantibus.

Ceterum vt nos tantò melius contra impetum bellicos defenderemus, aliquot milites cum armis ex vrbe emissi fuerunt, qui domos, munitionem impediētes, destruerent, & ex saxis, quae in littore iacebant, loricas extruerent. Cum in eo aliquot diebus occupati fuisset, Lusitani in eos impetum fecerunt, quos subsidio ex vrbe missis, prostrigauimus. Mauri nostri vnum ex illis, qui se in filua abdidit, ceperunt, & clamantes, saltantes ac tripudiantes ad Chiliarchum nostrum adduxerunt. Erat is Lusitanus, quem Chiliarcha, armis exutum, Maurorum potestati tradidit. Illi eum cum iubilo & saltu ex porta Occidentali duxerunt, & cultris suis exacutis, circum captiuum, quem procurrare iubebant, saltitantes, ictus mox in caput eius, mox in alias corporis partes infixerunt, donec vulneribus debilitatus concideret. Ibi omnes in ipsum, velut feles in murem, irruerunt, & eum necarunt. Paulo post nostri trirēmētem aedificarunt: filia Gubernatoris vexilla ex panno serico, aurei, candidi, & caerulei coloris, contexuerunt, his verbis adscriptis: Tandem sit Trirēmē. furculus arbor. Balistarii ante portam Isenacensem suorum mortuorum, quibus pyroboli mittebantur, experimentum fecerunt: quae disrupta fuerunt.

Absoluto opere cornuto ante portam Isenacensem, versus oram maritimam, & malo citriā ei infixā, milites cum instrumentis, quibus opus fecerant, ad Chiliarchae domum accesserunt: quorum vnusquisque lagunculam vini Canariensis accepit. Paulo post Ernestus Kiff & Merla, centuriones, cum 150 militibus in paruam insulam, è regione S. Saluatoris, mediocris tormenti ictu inde disitam, quam proscriptus quidam colebat, missi fuerunt: qui, collectis in ea fructibus, in Sinum, vento secundo, reuersi sunt.

Quemadmodum autem in hac regione crebro ab hoste inquietati fuimus: ita Lusitani, quodam die, sub diluculum, ante Bastfeldensem portam rursus tumultum excitarunt, & operarios nostros scloppetorum ictibus vehementer infestauerunt, munitionibus quibusdam dirutis, quas rursus extruximus, & eruptionem in monasterium fecimus, vbi aliquot ex hostibus trucidauimus.

Multi ex nostris propter aestum & ad conseruandam valetudinem crebro in mari natare & se abluerē solebant: quod pulsū tympani, sub pana capitis vetitum fuit. Nam praecedentibus diebus nonnulli milites à nautae à piscibus & venenatis quibusdam animalibus ac plantis graue damnum acceperant. Cuius rei exempla quaedam commemorabimus. Piscis quidam rapax nautae quidam tibias dentibus auulserat, & pudenda fædo vulnere mutilauerat. Quaedam animalia venenata in mari vnū ex nostris ita pupugerant, & veneno infecerant, vt praedolore insaniret. Idē aliis accidit, qui ab hydri & aliis noxiis animalibus insanabili plagā affecti fuerunt.

Menſe Februario, habito à rei bellicae praefectis consilio, sub vesperam, ex omnibus cohortibus trecenti armati praeter Mauros, in veteri foro, subito congregati, & duabus liburnicis atque aliquot paronibus & celocibus impositi fuerunt, ductibus Ernesto Kiff, Burstello, Bastfeldio, Helmuto, centurionibus, & Stobio nauarcho. Illi cursum versus Occidentem in insulam amānam, quae Taberica nominabatur, intenderunt, & noctu ad littus anchoras iecerunt.

Sole oriente anchoras sustulerunt, & reciprocante aestu fluium ingressi sunt, ex quo pulchra palatia, molas sacchari, pagos & castella conspexerunt. Incolae mox concurrerunt, & cursores ipsorum ab vno pago in alium properabant, qui cunctos ad arma vocabant. Sub meridiem, decreſcente mari, nostri anchoras fixerunt, & aquis profus recedentibus in fundo haerunt. Iuxta erat filuula, ex arena enata, & proceris arboribus opaca, in qua variae & mirabiles aues rapaces nidulabantur, quarum nonnullas, quae praepingues erant, scloppetorum ictibus traiecerunt. Fundū illius fluiui acutum erat, petrosum, ostreis, conchis, & pomis marinis plenum: ita vt sine calcis per illud incedere non liceret. Simulac fluius aestu maris intumuit, nostri ad ripam remigarunt. Incolae, qui fossas interea duxerant, infestis animis glandes in eos torserunt, quae non plumbeae sed ex Brasiliensi seu Indico ligno toratae erant, & corpus non penetrabant, sed ei adhaerebant. Illis quidam ex nostris lethaliter vulnerati fuerunt.

Georgius Ziglerus, ariolus.

Naves hostium repulsa.

Damnum à tormentis hostilibus.

Horae praesentium.

Proditores pmissi.

Quid naves Vulcaniis effecerint.

Veredarius.

Canis venaticus.

Tandem sit Trirēmē.

Glandes li.

gno Indico

in nostras



Appetente nocte, nostri ad tres reliquas naues se receperunt, & per noctem in anchoris substiterunt. Manè iterum vela dederunt: sub meridiem, Lusitanorum stationem præternauigantes, crebris ictibus ab ipsis petiti fuerunt, qui contraria ei aculatione se vlcifcentes ad sua præsidia & castra cursum reflexerunt.

Triumna-  
tium ad-  
uentu.

Liburnicâ, quæ à Cane Venatico nomen habebat, excubias agēte, ex improuiso tres naues, nempe duæ Hollandicæ, & vna Hispanica, quæ rubrum suum insigne adhuc gerebat, & ab Hollandicis in itinere capta fuerat, portum subierunt. Cùm ante prætoriam nostram velum maius cum aplustri, honoris ergo, submisissent, & nos tribus tormentorum ictibus salutassent, magna cum solennitate exceptæ fuerunt, vexillo Hispanico ex naui capta remoto, in cuius locum Belgicum substitutum fuit. Prætoriam vicissim suam auctoritatem tribus ictibus declarauit: quam cæteræ naues, castella, munimenta, propugnacula, quæ circa urbem erant, simili fragore sequuta sunt. Albertus Prætorius, chiliarcha, quamprimum ad naues illas accessit, & duas Belgicas visitauit. Prior, Leporis nomen gerens egregia erat, & velis optime instructa liburnica: altera, S. Iacobi nomine insignis, naus præsidaria. Vtraque malos, palas, ligones, marras, vehicula trusatiua, ac præterea centum milites, nauium atque in primis cohortis prætoricæ supplementa, aduexit.

Post hæc domus annonaria apud nouum templum noctu perfossa, & cadus pulueris furto ablatus fuit. Quamobrè postridie omnis aëna militaris in cænobiū Capucinorū, ubi Burstellus centurio suum hospitium habebat, & Minister Ecclesiæ singulis diebus Dominicis Anglicè & Gallicè concionabatur, translata non sine suspitione prodicionis. Miles Hybernus, cui nomen erat Danieli Nee, sub Isenaco centurione, furti cuiusdam causâ, ter fune distentus fuit.

Pugna ve-  
litaris.

Cementarii & lapidæ ante portam Orientalem, longè supra cænobium, non procul à Lusitanorum castris, calcem & alia necessaria cum præsidio centum scloppetariorum, petunt ibant. Mox Lusitani & barbari primas excubias obruncarunt, & in nos impetum fecerunt, Arnoldo Schotto, subcenturione, ictu scloppetæ percussio: qui in urbem illatus, & fato functus, postea honorificè, more militari, in terram conditus fuit. Auxiliaribus missis, nostri cum hostibus ita permixti erant, vt hi ab illis vix discerni possent. Multi vtrinque ceciderunt. Tandem tamen hostes in fugam egiimus, & ad præsidium nostrum nos recepimus. Inter velitandum quidam Lusitani, tympanum nostrum comprehendunt, quem pbducere & abtruncare in animo habebant. Extemplo signifer ex cohorte primarii centurionis cum militum manu in eos irruit, & tragulâ suâ quosdam strauit: hoc pacto tympanista liberatus, sed tympanum ipsius amissum fuit.

Nocti obi-  
tus.

Hoc mense Dominus à Nodt, Dortii p. m. gener, vltimum vitæ diem clausit, qui postea in nouo templo sepultus fuit.

Ne delicta manerent impunita, Maura, quæ aliquot Mauros cum ipsorum liberis de medio sustulerat, cado in pleno foro imposita, & aquis merfa fuit.

Nuptiæ.

Sub id Secretarius, nomine Hafius, qui mercatoribus, eorumque sociis operam nauabat, nuptias cum virgine Lusitana celebravit.

Cùm miles Argentinenis, sub cohorte Burthi centurionis, excubias in aggere agens, à circuitoribus in somno deprehensus, & latâ sententiâ ad palum, quo scloppetorum ictibus necari debebat, alligatus fuisset, facta pro ipso intercessione, gratiam obtinuit.

Eodem tempore Helmutus centurio excubitoribus ad fossam præerat: qui locus valde periculofus erat, non tantum propter hostem, sed etiam oberrantes immanes crocodilos.

Crocodili.  
Annona pe-  
nuria.

Secundum hæc interdictum, capitis panâ denunciata, publicatum fuit, ne quis feles amplius scloppetorum ictibus peteret & interimeret. Nam in vrbe magna erat comeatus, ac præfertim carniū, inopia: ob quam causam equi, canes & feles ad cibum adhibebantur. Quoniam verò à muribus, tam maioribus, quam minoribus, vsq; adeo vexabamur, vt quietem capere non possemus, & illi, cùm dormiremus, caput, manus, & pedes nostros morsu suo ita læderent, vt sanguis emanaret, felibus securitas publico edicto præstanda fuit. Atq; hoc genus animalis his regionibus admodum gratum est, quod ex Hispania, Lusitania & aliunde huc adfertur: suntq; feles, qui murium causa 40. 50. 100. &c. Hispanicis argenteis & duplicibus aureis vendantur: prout Monachus quidam Hispanus, iam octogenarius, Latinâ Linguâ mihi narrauit, in his locis, antequam à Lusitanis habitarentur, tantam murium copiam fuisse, vt nemo cibum quieto animo capere posset: & Lusitani quando mensæ accumbebant, vnum atque alterum seruum cum scuticis & scipionibus, qui eos abigerent, ad latus haberent.

Bacchanalia  
cicubra-  
ta.

Mentè Martio Chiliarcha & aliquot centuriones terra mariq; Bacchanalia edendo & potando per octiduum splendide celebrarunt, ad quæ Proregem captiuum, cum ipsius coniuge, generis, filii, filiabus & lesuita sacellano inuitarunt: quo tempore multi ictus ex nauibus & propugnaculis cum pilis versus montem & urbem dispoli fuerunt ita vt nemo ferè in suo hospitiō tutus esset.

Paullo post Albertum Prætorium chiliarcham morbus inuasit, quem vermes spatio viginti quatuor horarū viuū exederunt. Eo postmodum sepulto, frater ipsius Arnoldus Prætorius, in publico

terræ infixos, transfiliit, & ad Hispanos confugit: quem illi, vt vidimus, præsidio stipatum, è vestigio ad Hispanici archichalassi navim transvexerunt.

Duæ nostræ naues Vulcaniæ, in quibus sex viri erant, ad prætoriam Hispanicam & Lusitanam duci debebant, vt hostilem classem incenderent. Et si verò Cæsar centurio vtramque eò vsq; promouerat, vt ambulacrum prætoricæ Hispanicæ jam arderet: tamen ignis extinctus fuit. Interim catenâ, ad quam anchora alligata erat, fractâ, vna ex nauibus Vulcaniis à prætoriam illa recessit: tum hostis, qui de hoc stratagemate præmonitus fuerat, prætorium celocibus, dromadibus & lembis in semicirculi formam circumieperat. Altera, à nauibus, quæ in excubiis stabant, capta fuit: ex qua duo nauæ protinus exsilerunt, & sub aquis aliquandiu natarunt: qui tamen ab hostibus comprehensi fuerunt. Quale ab ipsis præmium retulerint, facile est existimare. Tres alii, inter quos præfectus rei tormentariæ fuit, in cymba salvi euaserunt.

Quid naues  
Vulcaniæ  
effecerint.

Propter istas naues Vulcaniæ classis Hispanica anchorarum suarum funes incidere, & noctu per Sinum oberrabat. Eo tempore prætoriam Neapolitanam, vado illidens, damnum accepit: ob quam causam postridie in insulam Tabericam vela fecit, vt illic instauraretur, & rimæ obthurarentur. Contra militarem morem accidit, vt in minori cænobio, noctu, horæ aliquoties sonarent: quod pro periculoso signo habitum fuit.

Horarum  
sonitu.

Post aliquot dies Hispani, ductis fossis & aggeribus excitatis, tam propè ad urbem accesserunt, vt tantum iactu lapidis ab ea abessent, & nobis die ac noctu pugnandum esset.

Sub id Arnoldus Prætorius, chiliarcha, sub pana capitis interdixit, ne nostri amplius pugnarent, & ne balistarum tormenta contra Hispanos disploderent, iussitq; vt opera intermitterentur: cui interdicto qui non pareret, in eum se exemplum, quo alii sapere discerent, editurum minabatur. Quoniam verò nostri per hoc interdictum in manifestum periculum conijciebantur, quidam milites, vt ei præverterent, in veteri foro conuenerunt, chiliarcham quærentes, cui hoc exprobare volebant. Eo cognito, ipse prodit, & milites his verbis superbe compellat: Quid vultis canes? cur non ad stationes vestras reditis? Cui illi responderunt: Te quærimus, proditor: & cum dicto scloppetis in caput impactis, eum humi strauerunt. Intercedentibus verò quibusdam præfectis, capite sanguinolento ex manibus eorum eualit. Neq; tamen milites quieuerunt, sed quosdam ex sanctiori consilio sceleris conscios quæsiuerunt, & captos in vincula duxerunt: tum lupanaria eorum ad quæ Chiliarcha excubias posuerat, diriperunt & expurgarunt, donec de causâ cognosceretur.

Interdictum,  
quo pugna  
prohibetur.

Illius repre-  
hensio.

Postridie novus Chiliarcha, Ernestus Kiff, à Ministro Ecclesiæ, cui potissimum post Deum fidebamus, in cætu solenni propositus, cui milites sacramento se obstrinxerunt, quod cum ipso viuere & mori vellent, Burstellus primarius centurio creatus fuit. Etenim constabat nobis, Hispanos trans lineam Æquinoctialem, versus polum Antarcticum, nulli vitæ gratiam facere sed alios igne S. Antonii, alios S. Francisci cannabe punire, quosdam in quatuor partes secare, nonnullos tergis oppositis colligatos in mare præcipites dare.

Ernestus Kiff  
creatur chi-  
liarcha.

His omnibus præactis, egregius ordo inter milites obseruatus fuit. Ante Bastefeldensem portam tam acriter pugnarunt, vt hoste propinquo vexillum, quod in opere cornuto erectum erat, crebris scloppetorum displotionibus decideret. Signifer autem, eo recuperato, lethaliter ictus fuit. Ex viginti vexillis, quæ habebamus, duo singulis munitionibus infiximus. A turri autem novi templi prætorianum vexillum cum insignibus Ordinum dependebat, vt si classis, cuius spes nobis facta fuerat, ad nos liberandos aduentaret, ea perspicere posset, urbem adhuc in Belgarum potestate esse: quam tamen classem frustra expectauimus. Dum nostri cum hoste tam animosè certarent, quidam miles omnia sua pulueraria evacuauerat, qui vallo conscenso, vt à præfecto armorum novum puluerem cum globulis acciperet, ardentem funiculum imprudenter cado pulvereo admoit, in quem cùm scintilla incidisset, eo flammam concipiente, totus militum manipulus lethalibus vulneribus deformatus fuit. Nostri hostilem impressionem quotidie expectabant, & eius magno desiderio tenebantur, vt tandem finem tot laborum ac miseriarum inueniremus, & constitutum nobis erat, tam diu pugnare, quam pedibus insisteret, & venas mouere possemus: nam aut moriendum nobis, aut remos per omnē vitâ ducendos arbitrabamur: tum si res ad extremum deueniret, ad domum militaris annonæ receptum habere, in qua aliquot centeni cadi pulueris nitrati asseruabantur, & in ea, quam diu vita & vires superessent, dimicare: ac postremò, rebus omnibus desperatis, ignem pulveri iniicere, & nos cum hoste perdere. Verum hostis metu cuniculorum, quos à nobis actos putabat, oppugnationem non tentauit. Totus Senatus bellicus pulsu tympani promulgandum curauit, si quis opus facere vellet, cum certam mercedem accepturum. Nam omnia nostra propugnacula, omnes lorice ac prætenturæ jacebant, & ædes in vrbe prostratæ erant, vt ultra triduum in ea subsistere non potuissemus, nisi noctu novos aggeres, pluteos & vineas struxissemus, quibus 70. maiora & minora tormenta imponenda erant. Et quia mortaria nostra, vt supra diximus, disrupta fuerant, nova ex ligno, crassis & ferreis circulis colligata, fabricauimus, quibus hostium castra infestaremus. Mentè Aprili, mandato in Hispanorum castris publicato, statim magnas copias, explicatis signis, hac illac incedere vitæ sunt: ex quo spem concepimus, fore, vt Hispani tandem aliquando vehementem impressionem facerent, quos etiam tormentis & scloppetis assidue lacessibamus. Copiæ illæ ex propugnaculis & effossis circum urbem prodibant, & capitibus apertis

Ordo inter  
milites.  
Vexilla  
erecta.

Puluis in-  
census da-  
mmum dat.

significabant, se amicè nobiscum transigere, & ea de re colloquium instituere velle. Itaque missus fuit vtrinq; tympanista: & mox castrorum præfectus, qui erat eques aureæ clavis, cum tribuni legato à partibus Hispanorum colloquij causâ accessit, qui oculis tegumento obductis in urbem intro missus fuit. Vicissim à partibus Belgarum Guilielmus Dortius, Bassefeldius & Merlinus, centuriones, in castra Hispanorum exiverunt, vt obsidum loco essent. Tunc pactæ in biduum induciæ, pro neutri parti aliquid munire aut reparare licebat. In primo colloquio exteris nationibus vitæ incolumitas concessa, Belgis autem negata fuit: & exteri absq; armis & sarcinis exire jubebantur.

Interea cohors Hispanorum cum scloppetis & sarisilis prope ligneam turrin ad oram maritimam accessit, & urbem intrare volebat: quam colloquendi rationem nostri admirabantur, qui eos monuerunt, vt sibi ab ictibus tormentorum, quæ jam in ipsos directa erant, caverent. Ibi dux eorum linguâ semibelgicâ nostros ita compellauit: Domini milites, ne rixemur apud stationem: nos sumus vestri amici. Cum eos admittere nollemus, per palos & sepimentum nostrum transire, & montem ascendere volebant: sed illis repulsis signifer & centurio cum Lusitano apud nos manserunt: quos oculis velatis admisimus, & adventum ipsorum chiliarchæ nostro nunciavimus.

Mox Bursellus, primarius centurio, ex vrbe venit, & transactum esse significauit, Hispanosque in stationem duxit, quibus post lagenam vini tubulum radicis Nicotianæ obtulit, eosque per loricam transeuntes dimisit. Postridie nostri præfecti per omnes stationes exposuerunt, quo pacto transactum fuisset: vt nimirum explicatis signis, cum sarcinis, quatum sub brachiis ferre possemus, funiculis vtraque extremitate ardentibus, scloppetis oneratis, & globulum ore tenentes ad oram maris exiremus: Hispanos extra urbem mansuros, & septem naues instructas cum comatu ad littus adducturos, in quas vnaquæque cohors sua arma per præfectum a morum inferenda curaret: deinde vna post alteram eas ingrederetur. Ad hæc conuenit, vt tota classis Hispanica sub castello S. Philippi in anchoris confisteret: Quod ex parte obseruatum fuit. His conditionibus nostri acquieuerunt.

Die 18. April. à meridie ab Hispanis, graui pænâ denunciata, promulgarum fuit, ne quis in suo hospitio vllam spondam, tabulam, sellam, abacum, cistam aut quodcunque aliud genus supellectilis concideret aut vastaret.

Die 29. eiusdem mensis singulæ nostræ cohortes in pleno foro in aciem dispositæ fuerunt. Hispanicus autem designator hospitiorum suis in vrbe hospitia assignabat, & Hispanorum excubias suis locis dispositæ fuerunt. Cum duas circiter horas in foro substitissemus, legio Hispanorum per Bassefeldensem portam ingressa, nos circumdedit: fuitque in ea Tribuni legatus, qui linguâ Brabanticâ nobis significauit, vt arma deponeremus: quod cum facere detrectarem, quæsiuit ex nobis, an putaremus, benignè & ex pacto nobiscum actum iri: Fallimini, inquit, si id speratis: nam Rex Hispaniæ nunquam sub polo antarctico & linea æquinoctiali saluum conductum dedit. Hispani in vrbe obambulabant: Italici autem, Neapolitanis, Lusitanis & aliis in castris manendum fuit.

Toti exercitui cum summo imperio præerat Fridericus Toletanus, princeps alacris & magnanimus: proximum ab ipso locum tenebat Alphonsus, ex stirpe regum Lusitanæ, vir senex, vt apparebat: tum Marchio Neapolitanus, & is, quem dixi, eques aureæ clavis. Erant præterea inter Hispanos multi equites Melitenfes & crucigeri, & centeni aliquot nobiles, cum galeis coronatis: item, leuitæ, Monachi, &c. qui omnes in veteri foro stabant, & Hispanicum vexillum in turre noui templi magnâ pompâ erexerunt, Belgico remoto. Tubicines alacriter concinebant, & tormenta terra mariq; displodebantur: noctu etiam pyroboli in aërem iacti fuerunt.

At præfecti Hispanicæ classis, nempe Hispaniæ, Lusitanæ, Neapolis & Piscaræ archihalassi, ex navibus suis ad nostras, quæ tormentis perterebratæ & aquis mercæ erant, proveci, eas visitarunt, & ablatis nostris vexillis, instaurandas curarunt. Hispanica quoque liburnica Mantuum Carpetanorum missa fuit, procul dubio, vt vrbs receptæ nuncium Regi Hispaniarum afferret.

Inter multa alia, quæ breuitatis causâ nunc omitto, Iesuite navigium imaginibus plenum advehendum curarunt: pulpita, ex quibus Belgicus Minister concionatus erat, virgis & scuticis à Monachis repurgata: omnia nostrorum cadauera effossa, & aliò translata, excepto Dortii cadauere, cuius scutum, ensis & calcaria coccineo holoserico obiecta fuerunt. Sacerdotes sua sacra in vrbe S. Salvatoris, more solito, peragebant.

Mense Maio, sparso rumore de supremi classis præfecti adventu, milites se ordine in turmas composuerunt. Præcedebant aliquot tubicines: sequebantur tres tribuni militum: deinde duo Principes Lusitani & Neapolitani incedebant: tum supremus classis præfectus gradum inferebat: ceteri omnia Hispanorum vexilla, more militari, signum reuerentiæ exhibuerunt, & scloppeta aliquoties ante ipsum disploserunt: post ipsum equitabat generalis præfecti cubicularius, in fides e quo cum thorace candido, aureis segmentis interstincto, & gestans dextrâ vexillum, auro, margaritis & gemmis ornatum: in cuius vno latere virga Maria cum puero Iesu, in altero Hispanica insignia

Hispani nostris colloquium efficiunt. Inducie in biduum, & primum colloquium. Hispani volunt urbem ingredi.

Transactio.

Hispanicum mandatu.

Excubia Hispanorum.

Belliduces Hispanorum.

Triumphus.

Imagines ab Ecclesiasticis restituta.

Introitus supremi Hispanorum præfecti.

signia ac uicta erant: agmen claudebant multi equites crucigeri. Cum hi omnes ad oram maritimam in qua stabamus, venissent, nostri omnes armis exuti, & navibus tormentorum ictibus perterebratis impositi fuerunt. Mauri, tam viri quam feminae, qui nobis in vrbe adfuerant, capiebantur: signa corporibus eorum inurebantur: iidemque rursus tanquam mancipia diuendebantur: qui verò arma contra hostes gesserant, vnâ cum Lusitanis, qui nostras partes sequuti erant, inter maleficos numerebantur, & vinciebantur. Qui ex nostris ægroti aut fauciati erant, eos Hispanicus archihalassus in littore manere iussit: quibus vinum, carnes, mala aurea, aliaque, quæ ad ipsos recreandos faciebant, suppeditari curavit: & præter nostros chirurgos, suos medicos castrenses illis operam nauare voluit.

Secundùm hæc Gallus quidam, ex Hispanica classe, popularibus suis, qui erant in cohorte Burschii centurionis, prodicionem detexit, dicens: se noctu aliquoties in vrbe fuisse, vbi quamprimum vestes Hollandicas acceperit, in quibus cum quodam ex nostris præfectis per urbem circumiverit, & litteras quasdam non solum reddiderit, sed etiam ad supremum Hispanorum ducem perferendas acceperit: vnde apparet, Hispanis rerum nostrarum statum notioem fuisse, quam nobis ipsis.

Præterea ante sinum Omnium Sanctorum quædam Belgicæ naues conspectæ fuerunt, de quibus postea Roterodami intellexi, fuisse eas naues quæ antehac Angolam missæ fuerant, vt ibi aliquid tentarent, quæq; ad insulam Spiritus Sancti appulerint, vbi parum profecerint, & ab incolis malè habitæ fuerint: ita vt pauci ex ipsis domum redierint.

Post hæc quidam navarchi cum aliis ex sanctiori Hollandorum consilio coram Hispanico Senatu producti, à quibus rationes de thesauro, qui Proregi Peruano & Gubernatori Rio de Plata ereptus fuerat, vt supra dictum est, repetitæ fuerunt: quem etiam integrum & secundùm omnes partes, quæ descriptæ fuerant, restituere coacti sunt.

Mense Iunio magnus tumultus per totam urbem S. Salvatoris excitatus fuit: tunc multa militum ex Hispanica classe, signis explicatis, ex vrbe educti sunt, partim vt navibus bellicis, præsidii loco imponerentur, partim vt oram maritimam & castella tuerentur. Hi tormenta nostra disploserunt, & navibus, in quibus velut captiui detinebamur, aliquot scloppetarios imposuerunt: contra quas aliquot tormenta Gallica disploserunt.

Paullo post noua classis Hollandica, quæ circiter 30. navibus constabat, ad insulam Tabericam appulit. Hispani tantum antea velum expanderunt, præmissis aliquot navibus Gallicis, Hamburgensibus & Dunkerkanis, quas ad hanc expeditionem adegerant: meliores suas naues post principia retinuerunt. Præcipua tamen Hispanorum navis, nempe prætorica Neapolitana, apud insulam Tabericam in periculo versabatur, vt & aliquot aliæ naues Hispanicæ prope litus herentes, quæ eo admoræ fuerant, vt sarcirentur, obstruentur & pice obducerentur. Cum naues Hispanicæ à Belgica classe tantum dimidii iactus maioris tormenti intervallo abessent, quamprimum aliquot ictus contra eam disploserunt, & anchoras iecerunt: quibus rursus solutis novam classem ad littus allicere conabantur. Noster autem archihalassus, vnico ictu disploso, signum suis dedit, vt anchoras tollerent, & vela darent: quod ideò faciebat, vt Hispanicam classem in apertum mare attraheret, & cum ea conficeret: quo tamen illa adduci non potuit.

Postridie nostri rursus ante fauces Sinus comparuerunt, & cursum suum ab vna parte in aliâ obliquarunt: nihilominus Hispani intra Sinum se continebant.

Postmodum aliquot Lusitani, qui à noua classe Belgicæ capti fuerant, cum dimissi fuissent, suis retulerunt, archihalassum Hollandorum non tantum ipsis vitæ gratiam fecisse, sed etiam se ab eo benignè habitos fuisse: in navi ipsius tantum sexaginta superesse, qui integræ sint valetudinis: quæne habuit.

Classis Hollandorum vt postea compertum est, graui infortunio conficta est. Nam & morbis admodum debilitata, & tempestatibus dissipata fuit, prætorica ipsorum à reliqua classe avulsâ sicut nauta quidam, qui in liburnica erat, mihi Plimauichi in Anglia narravit: qui etiam dicebat, se à procella iactatum, maiorem malam amississe, & eius loco alium ex ligno Indico in Americana quadam insula inuenisse.

Hostes antehac veteres nostras naues partim demerferant, partim tormentorum ictibus lacerauerant, quas nostri nauæ, architecti & naupegi, ex mandato Hispanorum, aquis antiâ exhauritis rursus erexerunt, & malis, velis aliisque instrumentis nauticis instruxerunt: ad quod opus nolentes volentes adacti, iter quoq; in Hispaniam facere, & in navibus mancipiorum instar operari coacti sunt. Postremò Fridericus Toletanus, supremus classis Hispanicæ præfectus, conuiuium instituit, ad quod nostrum chiliarcham, centuriones, atq; etiam concionatorem invitavit.

Profesto Ioannis, Hispani trium nauium Ioannis nomine insignitorum festa inauguralia hoc modo celebrarunt: Nocte, quæ festum præcessit, tres ardentes lucernas carchæis omnium nauium affixerunt, quæ in aëre stellarum instar lucebant: tum letaniam linguâ Hispanicâ cantarunt: die festo manè tres modò dictas naues vexillis suspensis decorarunt, & omnia tormenta disploserunt:

Naues descendimus. Mauri & Lusitanis puniuntur. Cura agrorum.

Proditio detecta.

Naues Hollandarum ab insula Spiritus Sancti venientes. Rationes à nostro repetuntur.

Tumultus in vrbe S. Salvatoris.

Nova classis Hollandica.

Lusitani à Belgis benigne habitæ.

Classis Belgicæ aduersâ fortunâ conficta.

Naues Belgicæ reparata.

Conuiuium Hispanicum. Ioannis festum ab Hispanis celebratum.

scloppetarii quoque aliquoties strepitum, exoneratis scloppetis, ediderunt. Idem factum die festo Petri & Pauli, atque eadem caeremonia obseruata. Supra dixi, septem naves ab Hispanis nobis concessas fuisse, à quibus partim remi, partim vela ablata & in litus transportata fuerunt, ne fugam capessere possemus. Nonina earum erant, Rex David: Barbarus Turca, in cuius ambulacro S. Michæl depictus erat: duæ naves Hamburgenses: duæ Gallicæ: aureus Sol, quæ navis Dunkerkani cuiusdam erat: omnes naves, in vitis dominis, ad Hispanis subseruendum compulsæ. His actis, Lusitani, iustinctu suorum Consiliarios, à supremo Hispanicæ classis præfecto & aliis Principibus petiverunt, ut sibi liceret, quoniam ditiones eorum spoliasset, & Rex Hispanicæ nostræ causâ tantos sumptus facere coactus fuisset, nos inermes trucidare, & naues, in quibus eramus, incendere: cui petitioni classis præfectus locum nõ dedit, sed Lusitanos hoc responso scoptico à se dimisit: se captivis arma restitutum, & eos in apertum campum producturum: tunc ipsis liberum fore, eos trucidare: cur non suam virtutem, dum vrbs obsessa esset, in Belgis trucidandis demonstrasset?

Tandem omnes naves, quibus nos conclusi detinebamur, visitatæ fuerunt, & mandatum ut ipsi de aqua dulci prospiceretur. Mox Hispanicam annonam accepimus, hoc est, nihil panis, quem quatuordecim hebdomadam spatium non gustavimus, sed quatuor in diem libras farinæ ex radice contusa, quali barbari in his regionibus vescuntur, cum lagenula aquæ. Spes quoque nobis facta, nos Phernabucû vela facturos, ibique annonam pro tribus mensibus accepturos: quod tamè evẽtu caruit.

Mense Julio à delegatis executio Hispanica instituta. Lusitani, qui in vrbe à nostris partibus fuerant, Monachorum vestibus induti, in viridi foro prope collegium Iesuitarum suspensi fuerunt. Idem factum duobus militibus, qui ex provinciis Regi Hispanicæ subiectis orti, contra eû arma gesserant, & nobiscum ex Hollandia profecti erant. Franciscus centurio & ipsius officiales ex Mauro-rum cohorte, fædo loco in furcam acti, & post mortem in quatuor partes dissecti ac palis in via publica affixi fuerunt. Navibus nostris rursus instructis, & à littore deductis, Hispani eas, ut suas, consecrarunt, & novis vexillis Hispanicis ornarunt: quibus etiam tormenta nostra, quæ in littore jacebant, cum omni annona militari restituerunt. Lusitani vrbem S. Salvadoris, quam Hispanicis armis recuperaverant, redimere, & duplex tributum quotannis in ararium Hispanicum inferre coacti sunt. Illis Gubernator præpositus: collegia & cænobia Iesuitis ac monachis repleta: munitiones, quas nos struxeramus, diruta: agger perfolius: novæ ædes in suburbio condita: legio Lusitanorum, præsidii loco, vrbi imposta: & commercium cum Hispania ipsi permissum fuit.

Adhæc Lusitanos sua tormenta ab Hispanis redimere oportuit, qui vrbem valde spoliarunt, & naues suas Indico & Brasiliensi ligno, radice Nicotiana, saccharo, aromatis, tabulis, sedilibus, auleis & suppellectilibus, quæcunque corrådere potuerunt, onerarunt.

Insuper supplicationes per totam vrbem à Principibus, Equitibus crucigeris, Iesuitis & Monachis instituta. Et quia præfecti nostri jus gladii receperant: tres milites & vnus nauta ad patibulum damnati fuerunt. Ii erant tympanista primarius, Ioannes Harlemensis, quidam Amstelrodamensis, balistarii cuiusdam ancilla in naui Græningensi, sub imperio Ernesti Kiff: qui omnes noctu ad palum strangulari debebant. Hoc iudicium tres viri ex singulis cohortibus exercebant, nempe centuriones, prinipilares, decuriones, milites primarii & excubitores. Verùm damnati sententias contra se latas retractabant, neque se iudicio submittere volebant, dicentes: Quid, vos iudices, nos condemnatis? vos patibulo digniores estis, quàm nos, qui contra leges belli non peccavimus. Nihilominus ipsis moriendum fuit: & postquam strangulati fuissent, saxis & ponderibus collo eorum alligatis, ipsi in mare projecti fuerunt. Qualis hæc iustitia fuerit, cuius ipsemet spectator fui, prudentes facile arbitrabuntur. Deus iudicabit.

Ineunte mense Augusto, sub vesperam tormentum maius in prætoria Hispanorum displodabatur: quod erat signum instantis discessus. Quapropter postero die totus exercitus Hispanicus ad naues deductus, & nostris septem navibus vela cum remis restituta fuerunt, Arnoldi Prætorii cohorte inter cæteras distributa: Sole occidente classis Hispanicæ præfectus alterum signum dedit, disploso tormento: quod nos lætitiâ affecit, quia sperabamus, liberationem nostram appropinquare. Fridericus Toletanus cum aliis principibus omnes naves, dromades & liburnicas circumvit & visitavit: in cuius honorem omnes classarii in foris conveniebant, & ipsi felix iter apprecabatur, navarcho fistulâ suâ ludente. Die 19. modò dicti mensis, horâ tertiâ pomeridianâ, præfectus classis tertium signum dedit, edixitque, ut omnes anchoræ solverentur, & cum fluxu maris vela darentur: in quem finem septem nostris navibus litteras salui conductus misit, & tormenta atque annonam in alvo navis collocari curavit, præcipiens, ut interdiu suum vexillum Hispanicum, noctu rædam ardentem sequeremur. Cùm vela faceremus, tormenta pro felici itinere ex ora maritima, castelliisque S. Philippi & Antonii, in honorem Regis Hispaniarum, præfecti & totius classis displodebantur. Sub vesperam eiusdem diei, quia classis vento aduerso huc illuc agitabatur, grauiores naves Hispanicæ, propter præsens periculum, velificationem conuerterunt, & medio velo expanso in Sinum Omnium Sanctorum redierunt: vento à puppi eas persequente. Quamvis autem Rex David iam in alto versaretur, tamen cursum in flexit: verùm Ernestus Kiff chiliarcha, qui erat in naui Gallica, & maior Hamburgensis se non verterunt, sed omnibus velis expansis procurrerunt.

Testum Petri & Pauli.

Executio Hispanica.

Naves nostræ ab Hispanis consecratae.

Supplicationes generales. Supplicium de quibusdam in navibus sumptum.

Discessus classis Hispanicæ.

Nos, qui eramus in navi S. Michaelis seu Barbaro Turca, nostra quoque vela omnia expandimus, & inter prætoriam Hispanicam ac Lusitanicam velificati sumus: classis Hispanica rursus anchoras fixit: nos biduum obliquo cursu ex Sinu egredi non poteramus. Noster navarchus cursum retrò flectere, & ad Hispanicam classem reverti volebat: sed minis eum ad egimus, ut insulam S. Pauli peteret, & anchorâ illic jaceret. Nã si reversi fuisset, præfectus Hispanicæ classis nobis iterû manus iniicere, & nos in servitutẽ redigere, aut prorsus de medio tollere poterat. Quare jactis prope insulâ S. Pauli anchoris, mane eâ circumnavigauimus: tũ continuato nostro cursu, Americæ orâ legimus, Deo cû gaudio gratias agẽtes, quòd eadẽ ex captivitate & iugo servitutis evasissemus. Cùm per triduum summa in mari tranquillitas fuisset, vento rursus aspirante, Phernabucum prætervecti sumus, quòd nullam illic annonam nos consequuturos sciremus, & ad lineam Equinoctialem appropinquavimus, quam per Dei gratiam sine damno transivimus. Noster nauclerus in animo habebat, insulam quandam Americæ petere, ut pro veteribus cultris, spherulis præcatoris, crepitaculis &c. aquã, farinam & fructus arborcos à barbaris acciperet: à quo ipsum dehortati sumus, quoniam Austro nobis favente progrediendum esse censebamus.

Mense Septembri stellam Borealem rursus conspeximus, sub altitudine 11. grad. 10. minut. cumque à linea æquinoctiali 13. grad. recessissemus, fame & siti laboravimus. Neque enim amplius quàm sex parva cochlearia farinæ & dimidium sextarium aquæ in diem accipiebamus.

Milites nostri, ut sitim sedarent, globulos plumbeos collo appendebant, quos mandebant, sicut equi sua fræna mandunt: & quando pluvia cadebat, eam pileis & ollis excipiebant, atque inter se vendebant, dantes lagenulam aquæ pro Hispanico argenteo. Ad hæc glires per naum currentes persequabantur, quibus pellem detrahebant, usque aflatis vesciebantur. Erant, qui glirem pro 15. stufersis, interdum etiam pro dimidio thalero Imperiali venderent.

Hoc eodem mense prætervecti sumus insulam Ferdinandi, quæ admodum alta est, & Zephyro flante ad Ortum solstitialem cursum direximus. Mense Octobri insulas Flandricas à tergo reliquimus, vbi per sex dies cum vehementi tempestate luctati sumus: & lapyx usque ad eò nobis adverbabatur, ut aliquot gradus nos retroageret: omnibusque horis ac momentis nobis metuendum erat, ne navis interiret. Fluctus usque ad eò se extollebant & contra nos insurgebant, ut nauem aliquoties obtegerent. In tanto periculo precibus ad Deum confugimus, & horas nostras præcatorias diligenter obseruavimus. Mox venti paullatim posuere, & ventus secundus ab Occidente spirare cepit, quem per totum diem satis propitium habuimus: sub vesperam autem tam procellosus factus est, ut posteriora deteriora essent prioribus. Vela erant deducenda: funes rumpebantur: fluctus ita aestuabant, furebant, pestrepebant & aquis nos conspergebant, ut nostrum aliquis vix sua verba intelligeret. Duravit hæc tempestas ferè usque ad mediam noctem: nihilominus quia ventus à puppi flabat, eo vltra quinquaginta milliaria provecti sumus. Nemo erat ex nobis, qui in navi consistere posset, nisi manu aut brachio se fulciret: & parùm absuit, quin vnus ex nautis, qui cû sociis vela contrahebat, præceps in mare rueret: qui tamè à nauclero retentus fuit.

Frigus circa insulas Flandricas nobis non parùm incommodavit. Nam quia calido aeri & levibus vestibus affueveramus, & tenuis amictus quo induti eramus, nos contra frigus non satis protegebat, multi in nostris navibus frigore enecti sunt.

Postquàm nos clementissimus Deus ex vasto Oceano in Hispanicum mare duxisset, procella & ventus aduersus per biduum incubuit, qui nobis magnum terrorem incussit, cùm vereremur, ne in frigidis regionibus Septentrionalibus propelleremur.

Igitur obliquo aliquandiu cursu, cùm ventus placidior esset, progressi sumus, & ex Hispanico mari eluctati, multam algam vidimus: quapropter bolidem ad 200. circiter vlnas demisimus: fundum tamen agnoscere non poteramus: quod ipsum vnoquoque vespere per duodecim dies fecimus. Eramus tunc in summo vitæ discrimine, quia omnis nostra annona consumpta, omnia instrumenta nautica detrita erant, & omnibus ferè necessariis rebus destituebamur. Postea Deus secundum ventum nobis largitus est, ita ut bolidem iterum sub vesperam mitteremus, & ad 130. vlnas fundum haberemus: quo valde lætati sumus. Bolidem autem inspectâ, fundum discernere non potuimus: quidam naucleri putabant, nos ponè Angliam & Hyberniam velificatos esse.

Nos in nomine Domini vento secundo per noctem provehebamur. Secundâ vigiliâ bolis iterum jacta, & fundus Gallicus repertus fuit. Tertiâ vigiliâ, cùm iam lucefceret, cælo nebuloso, ad Corvesiam & Floridem insulas delati sumus, à quibus tria circiter milliaria aberamus, easque initio minorem Britanniam esse putabamus: quapropter navarchus, velo maiori sublato, ventum captavit, neque in canale inter Galliam & Angliam, sed ponè Angliam & Hyberniam in amplum sinu vectus est, vbi anchoram fixit. Postridie manè, Sole oriente, nauclerus anchoram solvere, & passis velis Sorlingam, quæ est in Gallia, petere volebat: quã re classarii & nautæ indignati funibus manum admouere detrectabãt, necem navarcho minitantes, si in periculum incideremus. Mox nauclerus

Discessus barbari Turca.

Egressu ex India sive regione Brasiliensi. Nauclerus vult suas merces cum barbaris permutare. Stella borealis. Fames & siti.

Insula Ferdinandi. Insula Flandrica. Tempestas.

Frigus Insularum Flandricarum. Mare Hispanicum.

Corvesia & Florida.

Nauclerus Anglus.

clerus Anglus cum cymba ad nos venit, & navim nostram circumuectus, quæsiuit, quinam essemus? Cum intelligeret, nos amicos esse, nauim nostram conscendit, & conditione loci nobis indicata, urbem comeatu abundantem non procul esse dixit, ad quam, si vellemus, nos absq; damno ducturus esset: nam portum istum esse periculosum, propter scopulos & arenam: ob quam causam multæ illic naves perirent. Locus, in quo versabamur, ipsi probè cognitus & perspectus erat: quoniam verò navarchus noster cum nullo munusculo dignabatur, atq; in sua sententia persistebat, nauclerum illum dimisit, qui denuò nos monuit, vt nobis à periculo caveremus, dicens, si ventus Iapyx surgat, actum de nobis esse: quibus verbis à nobis abiit. Hinc quidam stomachari ac tumultuari cæperunt: & quia navarchus animum obfirmabat, minis eum perculimus, vt duobus tormentorum ictibus nauclerum Anglum reuocaret. Is reuersus navim nostram ad littus in fundo arenoso perduxit, & nobis pro nostra pecunia recentes haleces & annonam procurauit. Quòd si quinq; adhuc dies in mari mansissemus, fame nobis pereundum fuisset.

Nos ad littus appellimus. & vita subsidia consequimur.

Apud urbem *Sanctus Deus*, quæ ponè Angliam in Cotrubana sita est, navarchus & Ioannes Ise-nacus, centurio, nobis quotidie panem, carnes, cereuisiã & alia necessaria adferebant, donec pecuniã ab Americanæ Societatis directoribus acciperemus. Quidam ex nobis ad littus piscatoris cymbis vehabantur: nonnulli, qui propter virium debilitatem membra movere non poterant, eò ducebantur: ex quibus aliqui, qui nimis avidè recentes cibos comederant, post gravia ventris tormina, obierunt, & terræ mandati fuerunt.

Post aliquot hebdomadas Burstellus, primarius centurio, & Bastefeldius in navi Dunkerkana, quæ aureus Sol dicebatur cum 200. partim nautis, partim clasiariis, ad urbem Pefantium in Corrubana appulerunt, qui eandem, quam nos, famem & sitim in itinere passi sunt, & mortuis quã viventibus similiores erant. Ego per aliquot milliaria Anglicana ad eos profectus sum, vt ipsos inviserem: tantum duo vela ipsi supererant, & cum exensionem fecissent, aureus ille Sol interit ac submergitur.

Vt de nostra navi Sancti Michaelis institutum sermonem persequare, quatuor per dimidiam horam dies noctesq; in ea aquam hauriebant, ne pessum iret.

Quid navi S. Michaelis acciderit.

Quoniam verò à Curatoribus Societatis Americana, quorum supra mentio facta est, nihil responsi afferebatur, unicuique nostrum singulis diebus sex numi Anglicani dabantur, quibus victum nobis comparare poteramus. Contra verò Comes stabuli Anglus, (quod apud nos idem valet quod Consul aut Iudex) navim nostram ad littus adstringi, & tormentis manus iniici curauit, Scotus quoque, qui in nostra navi erat, cum omnibus bonis Centurionis & navarchi retentus fuit. Nobis duo libelli assertorii dati sunt: vnus Anglicè scriptus à Senatu urbis, vt transitus per Angliam terrestri itinere nobis concederetur: alter Belgicè lingua à nostris præfectis exaratus. Præterea singulis quinque drachmæ Anglicanæ pro viatico numeratæ: quàm pecuniam nostri præfecti nomine Curatorum mutuati sunt.

Captura halecum. Pisces & cancri.

Navis interit.

Navis anglica periculum evadit.

Classis Anglicana.

Navis Hamburgensis.

Prima nocte, cum ad urbem Sancti Dei veniremus, concursus halecum fiebat, ita vt vnã capturã 900. cadiis implerentur: & quia post aliquot dies alius animadvertebatur, sub vesperam tor haleces capti sunt, quot 60. cadi capiebant, præter magnam multitudinem rajarum, asellorum, passerum, cancrorum, & similibus piscium.

Quadam vesperã grauis tempestas orta est. Pridie eius diei navis Selandica ex vrbe Vliissingensi in eundem sinum, commerciorum causã, appulerat, neque admonitionibus navarchorum de periculo, in quo versaretur, locum dare volebat. Itaque à ventis ac fluctibus in scopulos acta & contracta perit. Idem discrimen post biduum subiit navis Anglica, quæ cum tempestatibus colluctata, ope piscatorum periculum evasit.

Inde nos Croanum profecti sumus, ad urbem & primarium portum Phalmey, ex quo pridie sub vesperam classis ducentarum navium Anglicarum soluerat, quæ postea Gades in Hispania obsedit. Tunc quoque aliquot naues Hamburgenses Plumeyum adductæ & visitatæ fuerunt quæ sarcinis prohibitis & comeatu pro exercitu Flandrico & Barbantino, cum aliquot myriadibus auri, oneratæ erant.

In modò dicto portu Phalmey multæ etiam naues bellicæ Gallorum, Anglorum & Hollandicorum stabant, quæ pugna ante Rupellam & insulam S. Martini interfuerant.

Interea nos Anglicam cymbam piscatoriam conduximus, qua ad Quastium Enckhusanum, subpræfectum navium Nordhollandiæ, vecti sumus. Eum rogauimus, vt nos, qui Dominis Ordinibus mereremur, nauis sua bellica in Hollandiam aut Selandiam veheret. Ille verò nobis respondit, se nondum à rei maritimæ præfectis mandatum accepisse, quò tendere debeat: adhuc se iam non Ordinibus, sed Regi Galliæ militare, & fieri posse, vt sibi ad insulam Sancti Martini ante Rupellam sit redeundum. Nos, eo relicto, ad alium subpræfectum, cuius nomen erat Angelus, nauigauimus: quem cum in sua navi non inueniremus, postea in vrbe Phalmey alloquuti sumus:

sumus: qui petitioni nostræ annuens, nos iussit sub vesperam, quando ventus à Meridie aut Occidente flaret, ad suam nauim accedere, ad quam nos noctu, per duo milliaria Anglicana vecti, contulimus.

Circa meridiem sustulimus anchoras prope prætoriam Hollandicam & castellum Anglicanum, & in altum vela dantes, in honorem Regis Angliæ tres tormentorum ictus displosimus. Vento autem ab Orru solstitiali nobis aduersante, anchoras rursus iecimus: quo post biduum nobis fauente, in canalem, qui est inter Angliam & Galliam, iuxta montes cretaceos velificauimus: quo in loco triginta naues ex Plumey nobis occurrerunt.

Cretacei montes in Anglia. Prætoriam Hollandicam.

Circa meridiem prætoriam Hollandicam ad nos aduolauit, quæ sua vela & aplusra demisit, & tria tormenta displosit, dicens, se ad nauim nostram applicare velle. Præfectus nauis, cui Dorpio nomen erat, nobis significauit, se Rupellam venire, & ab Ordinibus constitutum esse archithalassum: nauem suam ante Rupellam conflagrasse: hanc, quæ veheretur, se conduxisse, quæ in Angliam, annonæ comparandæ causã, reuertatur. Idem à nostræ nauis præfecto petiit, vt miferos ac faucios suos milites ac nautas in nauim suam reciperet, & Doueram vsque veheret: quod ille haud grauatè fecit. Illi grauitè à puluere incenso læsi fuerant, membris ita distortis, vt exigua vitæ eorum spes esset. Nos secundo vento Doueram è regione Caleti, quod est in Gallia, peruenimus, & vela nostra deduximus. Mox quadraginta naues bellicæ circum nos volitarunt, quarum nonnullæ malos vi tempestatis amiserant: quædam, quæ Hollandicæ erant, transverso cursu prope Flandriam & Dunkerckam oberrant: ex quibus duæ naues cum vectoribus, sicut postea intellexi, interierunt. Nos in Anglia inter duas vrbes, Doueram & Sandvicum, apud pagum Tyl, anchoras fiximus: & conscensã liburnicã secundum ventum expectauimus.

40. naues bellicæ.

Hic noua classis Anglicana colligebatur, vt priori, quæ in Hispaniam missa erat, suppeti- as ferret. In ea quædam ingentes naues regiæ erant, quarum vna septuaginta machinas æneas cum magno clasiariorum numero veherat: nec non aliquot Gallicæ & Belgicæ naues fæderatæ. Sexaginta naues, sublatis anchoris, Londinum, regni metropolim, petiuerunt: & in Regis Angliæ conditionibus sex mille viri conscripti sunt, vt Hyberniam præsidio essent. Apud hanc classem nouem dies secundum ventum expectauimus. Tandem, cum aduersa sperceret, vento à puppi surgente, trans vada Flandrica prouecti, & postero die in ostium Goreanum in Selandia delati sumus: vbi nauis cum liburnica in Indiam Orientalem itura stabat.

Noua classis Anglicana colligitur.

Selandiæ.

Nos illic nauim fune alligauimus, estum marinum expectantes. Horã tertiã pomeridianã liburnicam in Helftensem cataram pertraximus: cæteri, qui nobiscum vehabantur, partim denuò recensiti, partim dimissi fuerunt. Ego & mei contubernales, in cataracta mansimus: postea cum Brielam venissemus, consules compellauimus, vt nos pontone Roterdamum transfuchendos curarent. Illic excedimus: inde Delphos, & Delphis Hagam Comitibus venimus, vbi vsq; ad diem sequentem substitimus. Tunc pro certo cognouimus, Mauritium, Principem Arausionensem, laudatissimæ memoriæ, decessisse: quo nuntio audito, multis animus concidit. Postridie, horã tertiã in aedes Laurentii Sillani, generalis præfecti fisci, vocati fuimus, qui nos iuramenti, quo obstricti essemus, admonitos, de capitibus quibusdam propter deditiõem urbis S. Saluatoris examinavit, & datò testimonio de examine habito, singulis coronatum in moneta Belgica numeravit, vt haberemus viaticum, quo Amstelrodamum veniremus. Eo ipso vespere Lugdunum Batavorum profecti sumus: vbi nonnihil commorati, postea Amstelrodamum secundo vento nauigauimus. Eò cum feliciter appulissemus, postridie domum Americanæ Societatis ingressi sumus: vbi exhibitò nostro testimonio, à trapezitis libram Flandricam, præter stipendium mestruum, accepimus.

Examen de deditiõne urbis S. Saluatoris. Aduentus in urbem Amstelrodamum.

Cum hoc tenui salario dimissi sumus, facta potestate abeundi quò vellemus. Interea Ordines generales, diplomate in omnibus fæderatis prouinciis affixo, edixerunt, ne quis nos susciperet ante causam cognitam: simulque omnes chiliarchas, centuriones, nauarchos, institores & Commissarios, qui transactioni cum Hispanis factæ subscriperant, in custodiam dederunt. Nos autem, qui à culpa immunes eramus prout in examine compertum erat, supplicem libellum Principi Henrico & Ordinibus obtulimus, quo petebamus, vt stipendia, quæ nobis adhuc deberentur, nobis persoluerentur: à quibus benignè nobis responsum est, factã spe solutionis, modò expectaremus, donec de quibusdam perdis ducibus ac præfectis supplicium sumptum esset.

## Appendix ad præcedentem narrationem de expugnatione urbis S. Saluatoris in Brasilia.



**H**ic in præcedenti Relatione, historia de occupato Sinu Omnium Sanctorum, & capta vrbe S. Saluatoris in Brasilia, ab eo, qui omnium, quæ in ea continentur, spectator fuit, & oculatus testis esse potest, satis superque descripta est: tamen, vt Lectorem magis oblectaremus, sequentem tabulam æri incisam adiungere volumus, vnâ cum descriptione, qualis præpotentibus Dominis Ordinibus, statim post occupatum illum Sinum atque urbem, missa, & lingua Belgicâ primùm edita fuit: ex cuius lectione Lector deprehendet, veritatem sibi semper similem esse, atque ex collatione vtriusque descriptionis permouebitur, vt maiorem ei fidem, propter consensum, attribuat.

Principio tenendum, hunc Sinum siue portum Omnium Sanctorum, vnâ cum vrbe S. Saluatoris situm esse in America seu India Occidentali, sub 13. grad. versus Austrum: & distare à Pharnebuco centum milliariis Indicis, seu quinquaginta Germanicis. Vrbs S. Saluatoris est metropolis regni Brasiliensis, in qua Prorex Hispanicus, Archiepiscopus, & generalis Auditor totius oræ Brasiliensis resident. Frequens illa est incolis, & tres ciuitates complectitur: prima est in ipso aditu, & Vetus vrbs nominatur, quæ prima in hoc tractu condita fuit: altera S. Saluatoris nomen habet, à Thoma de Sosa, Hispano, ædificata: tertia Paripe vocatur, in qua multæ sunt molæ sacchari. Incolæ maximam partem ex gossipio, cuius magna illic copia est, se sustentant. Vrbs S. Saluatoris habet quinque templa, præter Collegium Iesuitarum, Sinus seu portus patet tria milliaria in latitudinem, & quindecim in longitudinem. Multas habet insulas, gossipii feraces. Incolæ scaphis vtuntur, quibus huc illuc vehuntur. Profunditas portus est 18. cubitorum: in egressu ad Occidentem solstitiali porrigitur: in introitu, vbi solum sicum est, ad angulum versus Ortum brumalem, validum castellum exstructum est, quod à S. Antonio nomen habet. Spirante vento fluctus decumani excitantur, & ingressus est periculosus. Iam ad descriptionem expugnationis supradictæ vrbs progrediemur.

Anno 1623. Societas Americana in Hollandia, ex diuersis vrbebibus composita, insignem classem, quæ 27. nauibus constabat, apparatu bellico, comeatu, & 3000. classariis, præter nautas, instructam, adornauit. In ea Dortius classiariorum, Iacobus Willekessius nautarum supremus dux est constitutus. Atque illa 21. Decembr. Texelâ, maxima ex parte, soluit: & 29. Ianuar. anno 1624. ad S. Vincentii portum, in insula Salis, prope Americam appulit: vbi omnes naues conuenire debebant. Illic vsque ad 12. April. quieuerunt, ac se refecerunt. Dortius autem qui cum suis nauibus à via aberrauerat, ad regionem Sierra Liona cursum direxit, & huc illuc vela fecit, sperans, se amissos socios reperiturum: atque etiam ad Sinum Omnium Sanctorum accessit: sed propter vehementem tormentorum dispositionem ex castellis, in altum vela dare coactus est. Willekessius 12. April. ex insula S. Vincentii soluit, & tam prospera navigatione vsus est, vt 9. Maii in portum Omnium Sanctorum feliciter appulisset. Prorex autem, qui Dortii prius præternauigantem conspexerat, facile iudicare potuit, aliquid magni momenti subesse: iccirco præter vetera castella validum propugnaculum inter Castellum S. Philippi, & aliud magnum propugnaculum in insula ante urbem festinato opere excitari curauit, cui vndecim tormenta, cum firmo præsidio, inposituit, mancipia ad fodiendum strenuè vrgens, & milites, ciues atque incolæ in armis exercens: atque ex militibus 2000. ex incolis 5000. coegit. Cum igitur Willekessius, archithalassius, portum subisset, castellum S. Antonii sine intermissione contra eum fulminauit: quod tamen ille vsque de quo habuit, & cursum continuauit. Qui in propugnaculo, & præcipuè in castello S. Philippi erant, in quo Prorex, filius ipsius, & maxima pars Nobilitatis commorabatur, crebris tormentorum ictibus eum infestarunt: ipse vicissim urbem omnibus suis machinis verberauit, ratus, se tantò citius eâ potiturum. Cum autem videret, se hac ratione parùm proficere, huc illuc velificatus est, dispiciens, quomodo absque singulari damno urbem in potestatem redigere posset, & ex consilio præfectorum, quos penes se habebat, rem hoc stratagemate aggressus est: Primò introitum tribus nauibus probe armatis custodiendum: tum duabus nauibus à tergo insulæ Tabericæ Lusitanos exitu prohibendos suscepit: ita vt nemo portum ingredi, aut ex eo egredi posset. Itaque quatuor maximis atque optimis nauibus bismille viros, partim classarios, partim nautas, quos ex aliis nauibus sumserat, inposuit: reliquas naues pedetentim subsequi iussit. Quo conspecto, Lusitani, qui in portu erant, se contraxerunt, atque inter magnum castellum S. Philippi & propugnaculum subsisterunt, vbi se tutiores fore arbitrabantur. Archithalassius autem, qui constituerat, quoniam tormentis dispendendis se operam ludere videbat, eâ ipsâ vesperâ propugnaculum inuadere, & in illud eniri, cum quatuor grandioribus illis nauibus ad propugnaculum admouit, displotis contra illud omnibus suis tormentis. Mox centum ex suis, quos scaphis inposuit, in litus exscendere, & propter spissas tenebras quasdam Lusitanorum naues incedere iussit. Atque ita ignis

militibus, qui propugnaculum videre non potuissent, lucem præbuit. Hi, dum alii castellum oppugnabant, vnici & alii instrumentis irruunt, & propugnaculum occupant, fortiter resistentem hoste, à quo subprætoria & nauis Græningâ, quæ proximæ erant, non leue damnum acceperunt.

Nostri quoque dum propugnaculum conscenderent, densâ scloppetorum grandine ex vrbe petiti fuerunt. Prorex cum suis, qui se strenuè defendit, deditioem facere volebat, sed in palatium se recepit. Postquam autem vidit, se à suis, atque ipso archiepiscopo desertum esse, gladium in vaginam recondens, dixit: Si mei perinde, vt ego, Regi nostro fidi fuissent, hostes me & propugnaculum non tam citò in suam potestatem redeissent. Sic ipse cum filio & aliis primariis viris captus fuit.

Occupato hoc insigni propugnaculo, nostri ad reliqua castella progressi sunt, & apud castellum S. Antonii plures milites in terram exposuerunt, qui per angustum callem, per quem quatuor tantum simul incedere poterant, ita vt non difficile fuisset nostros repellere, bono ordine in altum versus urbem enixi, primò in stationem, quam Hispani metu correpti deseruerant, inciderunt: quam prætergressi, in amœnam planitiem venerunt, in qua aciem instruxerunt, & inde ad suburbium perrexerunt, vbi excubias diligenter egerunt, in animo habentes, urbem sub diluculum omnibus viribus inuadere. Interea reliqua castella, quorum sex fuerunt, cum propugnaculum expugnatum, & Proregem captum esse cognouissent, nullo resistente, per conuentionem, deditioem fecerunt. In iis, 150. ænea tormenta cum omnis generis annona reperta. Die 10. Maii nostri impetum in urbem facere volebant: cum autem ad eam accessissent, neminè, qui resisteret, inueniunt: nam incolæ vrbs Archiepiscopo atque omnibus ecclesiasticis noctu, formidine compulsi, profugerunt. Itaque vrbs nullo negotio capta, & vexilla Hollandica turribus inposita fuerunt. Ex eo cum epibata magnâ urbem in nostrorum potestate esse perspicerent, in oppidum inferius irruptionem fecerunt, & illud diriperunt.

Die 11. Maii, imagines in omnibus tēplis & monasteriis confractæ fuerunt, quæ maxima ex parte argenteæ erant: vt duodecim Apostoli, & imago B. Virginis. præter alias res pretiosas, quas omnes Willekessius archithalassius aseruandas recepit: omnia verò monasteria & ecclesiasticorum bona militum prædæ cæserunt, qui ex iis spolia ampla retulerunt, præsertim ex Iesuitarum collegio, in quo 40. cubacula auro, argento & pretiosa supellectile referta fuerunt: ita vt centurio vnâ horâ quinq; vel sex millia florenorum nactus sit: gregarii verò milites tam benè sibi prospexerunt, vt holoserico & Attalicis vestibus induti incederent, quasi ampla officia gererent. Archithalassius verò permitttere noluit, vt priuatorum aedes diriperentur: quod tamen vix cauere potuit. Die 13. Maii in omnibus templis conciones eucharisticæ & preces soleñes pro tam insigni victoria habitæ fuerunt, & Willekessius omnia rectè ordinauit. Die 13. Maii Dortius cum reliqua classe appulit, qui magna cum admiratione & lætitiâ felicè hunc successum contemplatus est. Nam putabat archithalassium cum classe procul adhuc abesse: optauit autè, vt ipse coram interfuisset. Aduentus ipsius, quo classis vires non parùm auctæ fuerunt, incredibilè sociis lætitiâ attulit: moxque Dortius & Willekessius diploma publicarunt, vt omnes incolæ ad sua redirent, promissa ipsis incolumitate, si iuramentum fidelitatis Ordinibus & Principi Aurasionensi præstarent: quo factum, vt multi pristinos lares repererent: Hæc vrbs S. Saluatoris quotannis 10000. cistas sacchari reddit, præter amplum prouentum ex ligno Brasiliensi, gossipio, malis Medicis & citreis, aliisque fructibus & mercibus pretiosis: prout etiam Rex Hispaniæ ex vectigalibus ultra tres auri toñas quotidie accipit. In portu 30. naues Lusitanæ erant, 20000. cistis sacchari & aliis pretiosis mercibus onerata, quæ in Hispaniâ ire constituerant. Præterea 8. naues luculentis opibus prædiuites portum intrarunt, quibus de vrbs expugnatione nihil constabat: quas omnes archithalassius Hollandus in suam potestatem redegit. Huiusmodi prædæ quotidie capiuntur: quia vexilla Hollandica à nauibus remota, & eorū loco Hispanica illis inposita sunt. Durante obsidione vrbs duo monachi, cum totidè celocibus, auro & argento onustis, & aliquot litteris Phernabucæ à Governatore missi fuerunt, qui à pirata Gallo intercepti, & Flisingâ in Selandia adducti fuerunt. Capti quoque sunt duo Iesuitæ, qui pecuniâ pro sua Societate collegerant, apud quos 30. ducatorum millia reperta sunt, quæ Hagâ Comitum aduecta fuerunt. Prorex, cum filio Prouinciali Iesuitarum, & 10. ex eadè Societate, 4. Dominicanis, duobus Franciscanis & aliis primariis captiuis, nec non opulenta prædâ quotidie in Selandia expectatur. Archithalassius vrbs S. Saluatoris, quæ manibus destituta erat, opere præsidioque firmat, & castella circumiacentia munit, inpositis tormentis, quæ hosti eripuit, & Mauris ac Mācipiis libertati restituit. Omnia illic secundum iura & consuetudinè Hollandiæ ordinantur, libertate religionis cōcessa. Ex Hollandia nouæ suppetiæ expectantur: iamque 28. naues quarum 14. vrbs Amstelrodamum 7. Selandia, & 7. Roterodamum instruendas curat, cum 5000. classariis, in prociectu esse dicuntur, vt Archithalassio opem ferant. Causa formidinis & terroris eorum qui in vrbe erant, fuit falsa ipsorum opinio, quasi omnes naues tantum classiariorum numerum, quantum quatuor primæ, fetrent: ideoque à valida & insuperabili impressione sibi metuebant. Præcipuè tamen hæc victoria Deo, à quo omnis felix successus dependet, attribuenda est. Prædâ, qua nostri hoc loco potiti sunt, aliquot millionibus ducatorum æstimatur, præter naues captas: ex quo Lusitani ingens damnum, Societas verò Americana immensum lucrum percipit. Pro tam insigni victoria Ordinis, qualem ab initio belli in expeditione maritima, cum tam paucorum iactura (nam in ea tantum 70. desiderati sunt) non obtinuerunt, in tota Hollandiâ & federatis prouinciis, præsertim Hagâ Comitum, 10. à Principibus legatis & aliis magnatibus peculiare dies precum instituti, & publicè Deo gratiæ actæ sūt, votis cōceptis vrillo

Ut ille pro sua ineffabili bonitate Ordinum generalium consiliis benedicere, ac prosperos successus largiri veller. Hæc est vera & brevis oratio de occupato Sinu Omnium Sanctorum ex expugnata vrbe S. Saluatoris, quam benigno Lectori communicandam duximus.

*Sequitur explicatio numerorum.*

1. Portus arenosus, vbi milites exscensionem fecerunt. 2. Via arguta, per quam ad superiorē urbem contenderunt. 3. Statio, quam Hispani metu compulsi deseruerunt. 4. Planities, in qua acies structa ad urbem inuadendam. 5. Sacellum extra urbem. 6. Suburbium, in quo milites pernoctarunt. 7. Porta Australis, per quam in urbem primū ingressi sunt. 8. Lapideum propugnaculum, à litore ita distitum, vt cymba illud à tergo circuire possit, in quo vndecim tormenta cū valido præsidio collocata erant: illud vi expugnatum fuit. 9. aliud propugnaculum in terra, ex quo etiam tormentis vehementer fulminatum fuit. 10. Pistrinum, in quo multum sacchari reperiunt. 11. Naues Lusitanæ, quæ incensæ fuerunt. 12. Duo castella, hoc eodem numero notata, quorum illud, quod propugnaculo proximum est, S. Philippi nomen gerit. 13. Duæ machinæ, quibus onera ex aqua per duos lapideos pontes in superiorē urbem efferuntur, & est altitudo ab aqua vsque ad urbem centum cubitorum. 14. Porta Septentrionalis. 15. Cænobium S. Francisci, in quo iesuitæ suum collegium habuerunt. 16. Domus, in qua captiui attinentur. 17. Armamentarium. 18. Nouum templum, quod captum erat condi. 19. Magnum forum. 20. Alia statio magna. 21. Palatium Proregis. 22. Duo fontes salientes, ex quibus omnes vrbes incolæ recentem aquam hauriunt. A. Naui Samson. B. Naui Stella. Hæc duæ naues, quæ egressum ex portu prohibebant, à castellis in insula Taberica vehementer infestatae fuerunt: ipsæ vicissim castellum tormentis acriter pullarunt, donec vrbs capta, & omnia castella ac propugnacula subacta fuerunt.



SECTIO

SECTIO OCTAVA.

*De ampla regione Cibola, in Septentrionali parte America, qua ab Hispanis Nova Granada appellatur.*

**H**uius regionis descriptio sumpta est ex litteris Francisci Vasquez de Cornado ad Proregem Nouæ Granadæ, in quibus ita scribit: In hac regione sunt ampli pagi, vrbibus similes, & in iis domus lapideæ, ex lateribus calce firmiter coagmentatis compositæ, elegantes & benè tectæ. Harum quædam sunt trium, aliæ quatuor contignationum, in quibus tem-  
moda sunt habitacula, & alta cubicula, in quæ per scalas, loco cochleæ, ascenditur. Sub terra habent hypocausta, cellis similia, lapidibus constrata, & contra frigus probè munita. Intra quatuor milliaria septem eiusmodi pagi inueniuntur, qui domos habent, quales modo descripti: ex quibus vnum Nouam Granadam appellauimus, propterea quod ipsius situs aliquomodo cum Granada, vrbe Hispaniæ, conuenit. In eo sunt 200. ædes, muris cinctæ: reliquarum, quæ non ita sunt munitæ, 500. esse possunt, Non procul ab eo pagus iacet aliquanto maior, & alius, qui illum magnitudine æquat: reliqui quatuor sunt minores: atque ita septem hoc ambitu continentur.

Incolæ huius regionis sunt proceræ staturæ: ingenio valent, quanquam ædium structura industriam ipsorum superare videtur: plerique nudo corpore incedunt, nisi quod pudenda tegant, & pallia diuersorum colorum gerant. Et si verò gossipium illic non nascitur: tamen frigus illud non admittit: tamen pallia gerunt xylyna, & gossipium in ipsorum ædibus inuenimus. Comam alunt, qualem Mexicanis: genio indulgent: genus gemmarum habent, quod cyanos vocatur, coque abundant: quamuis illud, cum frumento, nobis aduenientibus, abdidit. Nullas illic faminas aut pueros infra ætatem sedecim annorum, nec senes vltra ætatem sexaginta annorum vidimus, duobus aut tribus exceptis, qui belli duces erant. Illic quoque smaragdos quosdam, & rubros lapillos carbunculis similes, nec non aliquid crystalli reperimus. Inuenimus etiam pavones Indicos, etsi non multos: incolæ dicebant, se carnis non vesci, sed pennis tantum vti: quod tamen non credo: quia optimi sunt, & Mexicanis meliores. Hyems hoc loco est niuosa & frigida, pro loci ratione: id ipsum domus eorum indicant, vt & lignum, de quo sibi aduentante hyeme prospiciunt. Nullas illic arbores fructiferas vidimus: regio plana est & aperta: nulli in ea sunt montes, præterquam in quibusdam traiectionibus. Cum nulli aut rari sint montes, raræ quoque sunt aues. Nec siluas illic videas, sed tantum dumos & sentes: qui in pago Granada habitant, lignum ex silua cedrina colligunt, quæ quatuor milliariis inde distat. Pabuli & feni satis magna copia est pro equis & aliis animalibus: quod equis nostris fuit opportunum. Victus ipsorum est Turcicum triticum, quo abundant: tum candida pisa & alia legumina: quanquam in ipsorum ædibus multas ceruorum, leporum & cuniculorum pelles inuenimus. Optimas coquunt placentas, quas vnquam gustavi: rationem molendi per commodam norunt, ita vt vna mulier in hac regione tantum molat, quantum quatuor in Mexico. Præstantissimum sal habent, quo ex mari, vnius diei itinere hinc distante, afferunt. Mare Septentrionale & Occidentale non norunt, neque sciunt, quodnam ipsis sit vicinior, tamen à Septentrionali longius absint.

Omnis generis animalia illic reperiuntur, vrsi, tigrides, leones, porci erinacei, & genus ouium tantæ magnitudinis, quantæ est pullus equinus, cum proceris cornibus & paruis caudis. Sunt etiam ibidem capræ, apri, & ingentes cerui, quorum pelles eleganter apparant & pingunt. Paullò vterius alii pagi sunt siti, mihi adhuc ignoti, etsi fluiuium, ad quem iacent, viderim. Hæc refert Franciscus Vasquez de Cornado.

Gomara ait, regionem Cibolam sitam esse sub altitudine 37. grad. cum semisse, versus Aquilonem. In narrationem Francisci modò dicti ita persequitur.

Cum milites viderent, hanc regionem non admodum habitatam esse, & exiguas in ea diuitias inuenirent, valde succensuerunt monachis, qui eam tantopere prædicarant: & ne vacuis manibus domum reuerterentur, statuerunt vterius proficisci, & opulentiorum locum querere. Quamobrem Acaconem profecti sunt: qui locus erat editus & munitus: Garcias Lopezus de Cardena, cum sua equitum turma ad mare contendit, Franciscus Vasquez cum reliquis copiis Tiguezium iuit, quod ad magnum flumen iacet. Illic de regionibus Axa & Quiuira inaudierunt, in quibus (vt fertur) Tartarax rex dominatur, vir barbatus, prudens & diues, qui preces suas in

M

facello

facello peragere solebat, ubi crucem & Regnam caeli adorabat. Hic rumor totum exercitum recreauit: ceteri multi eum pro commento haberent, quod Monachi finxissent.

Ed igitur profecti sunt, ea mente, ut in tam opulenta regione hyemarent. Primo ipsorum aduentu omnes Indi diffugerunt: & breui tempore triginta equi mortui sunt: quod Hispanos vehementer perculit. In itinere pagum incendio deleuerunt: & alium inuaserunt, ante quem nonnulli ex ipsis ceciderunt, & quinquaginta equi fauciati fuerunt. Franciscus Ouandus lethaliter vulneratus ab Indis in pagum ductus fuit, ut viderent, quod genus hominum essent Hispani. Huc locum Hispani obsiderunt, quo ante quinquagesimum quintum diem potiri non potuerunt. Tandem cum incolae viuere, se amplius resistere non posse, incensa pyrâ, in eam sua pallia, cyanos & quidquid pretiosi habebant, coniecerunt: deinde eruptionem fecerunt, vxoribus & liberis in medium agmen assumtis. Pauci ex illis euaserunt: plerique aut acie gladii necati, aut equorum ungulis contriti, aut aquis vicini fluminis absorpti fuerunt. In hac pugna septem Hispani occubuerunt, octoginta cum multis equis vulnerati fuerunt. Quidam Indi ex fuga in pagum redierunt, & tandem se defenderunt, donec Hispani, igne iniecto, sine bello imposuerunt. Istud admiratione dignum fuit, flumen tam dura glacie constrictum fuisse, ut equi per eam transirent: quamuis locus ille sit sub 37. grad. sub quo etiam pars Sicilia sita est, in qua nix aut glacies raro conspicitur.

Tiguezio, quarridui spatio, Cicuicum profecti sunt: qui vilis locus est: & duodecim ab eo miliaribus occurrit ipsis insolens vaccarum genus, prorsus ferum, quarum primo die octoginta macerant, quæ victum Hispanis opportunè suppeditarunt.

Inde, secundum diluculum ipsorum, octingenta miliaria Italica Quiuiram vsque profecti sunt, itinere facto per sterilia ericeta, in quibus nec lapides, nec herbae, nec arbores erant: ita ut huc illuc fimeta coaceruarent, ex quorum indicio viam in reditu cognoscerent. Omnia ericeta plena erant bobus & vaccis, sicut la Serena in Hispania ouibus. Isti boues & vaccæ a nemine custodiebantur: & illorum carnibus Hispani, quibus nihil amplius panis supererat, latrantem stomachum placarunt. Quodam die grando decidit tantæ magnitudinis, ut mala aurea æquaret: quod Hispanos perterrefecit. Tandem Quiuiram venerunt, ubi Tataraxem offenderunt, hominem candido colore, qui planè nudus incedebat, & lamellam cupream à collo pendentem gestabat. Hæc erant omnes eius opes.

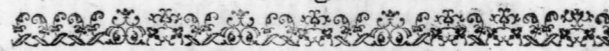
Hispani, qui nec crucem, nec sacellum aut vllum indicium Christianismi illic inuenerunt, se denuò deceptos esse senserunt: quamobrem Tiguezium reuersi, post multos labores exantlatos, vacuis manibus Mexicum redierunt. Quiuira iacet sub 40. grad. regio est temperata, salubri aqua & lætis pascuis commendabilis. Illic pruna, mora, nuces, melones & vua, quæ ad maturitatem perueniunt, inueniuntur. Nullum ibi gossipium nascitur: quapropter incolæ pellibus caprarum & boum se vestiunt. Frater Ioannes de Padilla Tiguezii mansit, cum alio quodam Monacho: vnde Quiuiram rediit cum duodecim Indis Mechoacanis: quos comitatus est Andreas de Ocampo, Lusitanus. Aliquid pecoris, equum, annonam, oues & gallinas ex Hispania, cum pallio sacro, secum assumerunt. Verum Quiuirenses, miseros hos Monachos occiderunt: Lusitanus cum aliquot Mechoacanis elapsus est: sed postea captus decem menses duram seruitutem seruit, donec fugâ sibi consuluit. Hic fuit exitus peregrinationis Hispanorum & prædicationis Monachorum in Quiuira.

Facinus  
audax in-  
dorum.

Multi boues  
in regione  
Quiuira.

Monachi  
malam  
mercedem  
sua prædi-  
cationis re-  
portant.

SECTIO



SECTIO NONA,

De regione noui Mexici, in parte Septentrionali America recens reperta, cuius hæcenus nulla fuit facta mentio.



Monachus quidam Ordinis Franciscanorum, Frater Augustinus Ruyz nomine, qui in valle S. Bartholomæi commorabatur, cum ex vicinis Indis, qui Conchos dicuntur, intellexisset, terrâ iter facientibus versus Septentrionem multos insignes pagos & luculenta domicilia, Hispanis hæcenus incognita, occurrere, ex singulari zelo erga miseras animas, veniam à Comite de Corunna, Prorege Nouæ Hispaniæ, & à Gardiano suo obtinuit, ut sibi liceret eò proficisci & linguam addiscere, quò possit illorum locorum incolis Euangelium annunciare. Cum eò iret, duos sui Ordinis socios sibi adiunxit, cum octo militibus, qui eum sponte sunt comitati.

Initio itineris à fodinis S. Barbaræ factò, cum 250. miliaria Italica versus Septentrionem emensi essent, in provinciam *Los Tiguas* venerunt, ubi barbari vnum ex tribus Monachis occiderunt. Quod cum milites viderent, & maius periculum pertimescerent, vno consensu retrogredi, & eò vnde venerant, redire cupiebant, cum longè pauciores essent, quàm ut barbaris resistere possent, & auxilium ab Hispanis nimis procul abesset. Duo Monachi, qui supererant, illis assentiri noluerunt, sed ibidem manserunt, cum tribus iuuenibus Indis & semi-Hispano, quem *Mesizo* vocant, quos domo secum assumerant, rati, se multum præstituros, quandoquidem Indi magnam præ se humanitatem & amicitiam ferrent.

Octo milites Mexicum reuersi, Proregi successum itineris commemorarunt: & Franciscani de sociis, qui in illa regione manserant, in primis solliciti erant, & verebantur, ne & illi trucidarentur. Quocirca aliquot militibus persuaserunt, ut eò profecti, Monachis suppetias ferrent: quibus Monachum, Bernardinum Beltranum, adiunxerunt.

Eo tempore apud supradictas fodinas primarius eius Mexicanus erat, cui nomen Antonio Espeio. Is patriâ Cordubensis erat, vir opulentus, sagax & prudens, ad officia Regi suo præstantia valde propensus. Hic, cum Monachorum institutum cognouisset, & rem diligenter ponderasset, vitam & opes suas ad hoc iter suscipiendum obtulit, modò id sibi ab aliquo, Regis nomine, permitteretur. Mox ille veniam, intercessione Monachorum, à Ioanne de Ontiueros, centurione, & regio in pago S. Barbaræ, qui in Cantabria situs est, iudice, tam pro se quàm pro suis militibus ac sociis impetrauit. Itaque breui tempore tot milites & tantum annonæ comparauit, quâto ad talem expeditionem opus erat: & ex valle S. Bartholomæi discedens, 15. equos & mulos magnamque armorum & apparatusum bellicorum vim, cum multa annona nec exiguo militum ac seruatorum numero secum duxit, & rectâ Septentrionem versus iter instituit. Post biduum ad Indos venit, qui Conchi vocantur, & in tentoriis ac pagis degunt. Hi omni humanitate eum exceperunt. Victus horum Conchorum, qui amplam & vastam provinciam colunt, sunt cerui, lepores ac cuniculi: quorum maximus est numerus. Illic quoque multi sunt fluiui, qui optimis piscibus omnium generum abundant. Ibidem magnam copiam tritici Indici, melonum, & cucurbitarum ventricosarum inueniunt. Incolæ incedebant nudi: arma ipsorum erant arcus & sagittæ: certum dominum seu Caziquem, agnoscunt, sicut Mexicani. Nulla apud eos imago, nec vestigium Christianæ religionis repertum: nihilominus facile permiserunt, ut Hispani cruces erigerent, à quibus informati fuerunt, quid illæ significarent. Hi Conchi Espeium vterius per 24. miliaria comitati sunt, ubi homines eiusdem generis habitabant, qui Hispanos pacatè exceperunt, eò quod de ipsorum aduentu iam nuncium acceperant. Deinde aliam gentem inueniunt, *Passaguates* dictam, qui eandem cum vicinis Conchis vitæ rationem sequuntur, & Hispanis quarridui itinere comites se præbuerunt: quo in itinere multæ argentifodine repertæ, prout iudicabant rei istius periti. Vnius diei itinere longius progressi aliam gentem, *Los Tobosos* appellatam, offenderunt, qui conspectu Espeii copiosè, in montes se receperunt, & ædes suas vacuas reliquerunt. Postmodum compertum fuit, ante aliquot annos milites quosdam illic fuisse, qui æs quefuerint, & nonnullos ex Indis abduxerint. Idem ne sibi contingeret, profugos metuisse. Dux Hispanorum eos humanitate allicere conatus est, quâ effecit, ut multi se coram eo sisterent, quos donis affecit, testatus, se nemini grauem aut molestum fore. Sic Indi permiserunt, ut apud se quiesceret, & cruces erigeret, Hispanosque per duodecim miliaria vsque ad gentem, quam *Los Tobosos* vocant, comitati sunt.

Monachus  
à barbaris  
occisus.

Expeditio  
in nouum  
Mexicum  
ab Antonio  
Espeio sus-  
cepta.

Hispani ab  
Indis hu-  
maniter  
excepti.

Quidam  
eos fugisse.

M 3

VLTE



**H**ec gens Jumanorum amplam prouinciam possidet, in qua multi sunt pagi, & magna hominum multitudo. Aedes ipsorum lapideae, & tectis ornatae: plateae pulchro ordine dispositae erant: tam viri quam feminae corpus suum pingunt & pungunt: gens est valida & vegeta, melius morata atque ordinata, quam omnes praecedentes. Illic vbertas erat annonae, & ampla venatio quadrupedum & volucrum, nec non pisces innumeri, qui in fluuiis a Septentrione labentibus capiuntur. Eorum aliqui Tago, qui in mare Septentrionale se exonerat, magnitudine pares sunt. Multi ibi sunt lacus aquae saluae, quae quotannis consistit, & indurascit: vnde optimum sal generatur. Gens est bellicosa: quod prima nocte satis docuerunt, qua nostri castra metati sunt. Nam sagittis Hispanos vehementer infestauerunt, & quinque equos in cerfecerunt, ac plures sauciarunt: nec vllum in vita reliquissent, nisi excubitores existissent, siquidem equos oderunt. Secundum haec, domiciliis relictis, ad montes confugerunt. Mane centurio eod se contulit cum quinque militibus probe armatis, & interprete, cui Petro nomen erat, atque Indo eiusdem nationis, qui ipsis auctor fuit, ut descenderent, & suas aedes repeterent: quod factum est, postquam Espeius primariis funiculos corallo vitreo circumuolutos, item pileos & alias quisquillas donauit. Cum ex monte descendissent, nobiscum aduerso flumine profecti sunt, ad quod multi paginationis ipsorum occurrebant, & se nobis comites duodecim dierum itinere praebuerunt. Caziques, qui de nostro aduentu certiores facti erant, nobis pacifice occurrerunt, sine arcubus & sagittis, & nobis non tantum comeatum, sed etiam pelles ceruorum & hircorum siluestrium, non minus elaboratas, quam eae, quae in Germania parantur, attulerunt. Incolae erant vestiti, & aliquam religionis Christianae notitiam habere videbantur. Nam digitum in caelum intendebant, Deum designantes, quem sua lingua *Apalatum* nominant, eumque Dominum suum & omnium boni auctorem agnoscebant. Multae etiam feminae, pueri atque puellae accesserunt, ut a Monacho, qui in conuatu erat, benedictionem acciperent. Interrogati, vnde hoc didicissent, responderunt, a tribus Christianis & vno Mauro, qui antehac in hisce oris fuissent: quod plerique de Alvarez Nunnes de Vacca, Dorantes, Castillo Moldonato & Mauro quodam, qui eo venerant, cum Pamphilino Narvaez in Floridam proficisceretur, acceperunt.

Jumani pugnae & bellicosi.

Indi aliqua cognitione de Deo praediti sunt.

Hispani ab Indis ubique comiter accipiuntur, quia nullam iram videm exercere.

Nouum Mexicum primum repperunt.

Primi ex Indis, qui calceos & ocreas gestant.

Paucis post diebus ad magnum domicilium Indorum peruenerunt, qui ipsis quoque cum pace obuiam iuerunt, & elegantes pennas varii coloris item pallia xilina, carulea & candida, qualia Chineses gestant, obtulerunt, ut cum aliis mercibus permutarent. Viri & feminae bene erant vestiti: ac licet Hispani cum illis negotiarentur, tamen nomen eorum, propter linguam ignorantiam, intelligere non potuerunt. Cum autem nostris lapides quosdam, qui metallum continebant, ostenderent, & nostri per signa ex illis quaererent, an eiusmodi lapides in ipsorum regione inuenirentur, responderunt, eos in regione, quae quinque dierum itinere abesset, magna copia reperiri. Itaque nostros viginti miliaribus per regionem, quae ab ipsorum gente habitabatur, duxerunt, cui alia prouincia contermina erat, magis, quam priores, frequentata, quae Hispanis multa munera, praesertim innumeros pisces obtulit: nam multa flumina & lacus illic erant.

Apud hanc gentem triduum comorati sunt, & barbari admodum hilares se praebant, choreas agentes, quae die ac nocte durabant. Nomen ipsorum cognosci non potuit, quamuis regio ipsorum latissime pateret. Vnus ex Indis per signa innuebat, itineris quindecim dierum interuallo versus Occidentem, magnum lacum esse, multis pagis & aedificiis trium & quatuor contignationum circumdatum. Incolae erant bene vestiti, & regio comeatu affluebant: Quamquam autem Indus ille operam suam ad nos eoducendos afferret: tamen quia nostri constituerant, versus Septentrionem iter facere, & Monachos supra dictos peruestigare, res exitu caruit. Caterum haec prouincia bene temperata erat, venationibus & aucupio diues, metallorum & aliarum rerum vtilium ferax. Inde progressi, & itinere 15. dierum per densa arbusa & vepres, quales sunt in Calicia, confecto, nullos homines inueniunt, donec ad oppidulum venerunt, quod erat incolis infrequens: aedes erant viles & stramineae, in quibus nihil repperit, quam pelles ceruiniae bene apparatus, & sal candidum. Hispani apud hos barbaros bidui moram fecerunt, qui eos postea 12. dierum itinere comitantes, aduerso flumine versus Septentrionem incedentes, donec ad eam regionem peruenerunt, quam Nouum Mexicum appellarunt. Ad vtraque fluminis ripa 10. pagos inueniunt, & plures alios longius remotos viderunt, incolis, ut apparebat, frequentes: in iis autem quos viderunt, supra 10000. animae erant. Hi homines benigne & laute Hispanos exceperunt, eosque in suas aedes inuitarunt, vbi ipsis a nona largae suppeditarunt praesertim gallinas, quales regio illa fert, multaque alia, quae vltra ad sponte ipsis dederunt, incolae gossipio & corio induti erant, eadem formam vestis, quam Mexicani vtuntur. Illud Hispanis mirum videbatur, quod viri & feminae calceos atque ocreas, ex praestanti, tenui tamen, corio confectas gestabant, ex boui pellibus adfuitis: quod in tota America nusquam viderant. Domus erant 3. v. e. 4. contignationes altae, bene aedificatae, cum elegantibus cubiculis, atque etiam hypocaustis contra hyemem

In omnibus pagis erant Caziques, qui incolas regebant, & hi alios sub se iudices habebant, qui Caui mandata exequerentur. Hispani multas ibi imagines atque idola inuenerunt, quae barbari adorant: & in vnoquoque pago templum erat pro Diabolo, cui quotidie cibos afferebant: & quemadmodum Christiani in compitis suas cruces, ita illi in iisdem sacella habent, in quibus Diabolus (vt aiunt) moratur & se oblectat, quando ab vno pago ad alium comeat: erantque haec sacella coloribus & picturis pulchre ornata. In extremitate agrorum, quos multos & amplos habent, propyleum cum 4. columnis conspicitur, sub quo post laborem comedunt, & medio die quietem capiunt: nam agriculturam admodum de diti sunt. Arma ipsorum sunt arcus & sagittae, quarum aculei sunt ex pyrite, & tam acuti, ut communem thoracem ferreum penetrant: enses ex ligno praecuto: scuta ex valido & rudi corio boui confecta.

Miseranda caecitas Indorum.

Additamentum ad descriptionem regionis Novi Mexici, & quid porro Hispani in ea viderint.



Osteaquam in supra dicta prouincia quatrimum habuissent, tandem in regionem de los Triaguas peruenerunt, in qua sedecim pagi erant, quorum vnus Paola vocabatur. Hic intellexerunt, duos Monachos, Franciscum Lopez & F. Augustinum, quos quaerebant, fuisse interfectos, vna cum tribus pueris Indis & Mestizo. Simulac Indi Hispanos hoc loco conspexerunt conscientia ipsos pupugit, & Hispanos propterea venisse existimauerunt, ut Monachorum eadem viscerentur: quapropter non cunctandum rati, aedes suas deseruerunt, & in montes confugerunt, ex quibus nullo pacto revocari potuerunt. In pago & aedibus ipsorum copiosa annonae reperita, praesertim multae gallinae, & species lapidis creti, qui plurimum metalli promittebat. Ex incolis nihil resciri potuit, quoniam omnes fugam in montes se receperant.

Monachi a barbaris interfecti.

Quoniam igitur illi, qui quaerebantur, de medio sublati erant, deliberatum fuit, vtrum retrocedendum, & Nova Cantabria repetenda, an progrediendum esset. Hic variatum fuit sententiis: tamen cum intellexissent, versus Orientalem huius prouinciae partem magnos atque opulentos pagos superesse, Antonius Espejus, Beltrano monacho & plerisque militibus ad stipulantes, conclusum fuit, in explorandis novis regionibus pergendum esse, donec certi aliquid cognouissent, quod regio Gubernatori referre possent. Attamen consultum visum est, castra non mouere: & ut Espejus cum quibusdam, novos populos quaesitum, exiret: quod etiam factum est. Post biduum in prouinciam venerunt, in qua vndecim pagos viderunt, & tantam hominum multitudinem, ut ipsorum calculo 40000. essent. Regio erat fertilis & culta, quae immediate regioni Cibolae adhaerebat. Multos illic tauros & vaccas inueniunt: incolae gossipio & corio vestiti erant. Nec pauca ibidem metallorum indicia apparuerunt: prout etiam metalla in quibusdam aedibus reperia fuerunt. Incolae idola adorant, & se admodum beneficos erga paucos hos Hispanos exhibuerunt. Espejus, hoc explorato, cum suis in castra rediit, vbi ad ipsum allatum est de alia gente, *Los Quires* dicta, ad quam profecti sunt. Cum milliaria tantum ab ea abessent, Indi ipsis obuiam venerunt, eosque in suas aedes introduxerunt, cibo largae apposito. Illic quinque sunt pagi, & in iis 15000. animae: Imagines adorant: & sita est regio sub 37. grad. versus Septentrionem.

Plures nomines de regione de-recta.

Inde ad gentem peruenerunt, quae *Los Cumanes* appellabatur. Primarius ipsorum pagus *Cia* nominabatur, qui tantae magnitudinis erat, ut octo fora contineret. Domus erant calce camentate, coloribus pictae, multoque elegantiores, quam nostri vsquam viderant. Populus, quem conspexerunt, numerum 20000. animarum superare videbatur. Hi multis egregiis muneribus Hispanos affecerunt, inter quae fuerunt pallia diuersorum colorum. Cibus, quo vescerentur, erat bene paratus & coctus: ex quo colligitur, hanc gentem ceteris, quas Hispani haecenus viderant, politiore esse.

Elegantis aedes & homines politissimi in America.

Ostendebant illi nostris luculenta metalla, & montes, ex quibus illa eruerentur. Inde ad *Los Ametes* venere, & decem miliaribus vltius in aliam prouinciam versus Occidentem, in qua magnum pagum inueniunt, *Acoma* dictum in quo plures quam 1000. animae debebant: eratque hic pagus in edita rupe situs, ad quem nullus erat accessus, nisi per cochleam lapidi incisam: quod Hispanis mirum ac singulare videbatur. Primarii ex hoc pago Hispanos inuenerunt, & ipsis dona attulerunt. Agri ipsorum milliari inde distant, in quos aquam ex fluuiolo deriuant, qui ab vtraque parte roseti, est confitus. Sunt illic montes metalliferi quos tamen Hispani perustrare non sunt ausi, quia hi copuli sunt fortes & bellicosi. Triduum eo loco nostri sunt commorati: sub quorum discessum Indi choreas agitarunt, & artificiosa quaedam spectacula ediderunt, admiratione digna. Tandem regionem *Zuny* attigerunt, quam Hispani *Cibolam* nominant, vbi Franciscus Vasquez de Cornado prius fuerat, & multas cruces aliaque signa erexerat, quae adhuc suis locis stabant. Ibidem nostri tres Indos Christianos & baptizatos inueniunt, & modo dicti Vasquez de Cornado socii superstites, qui suae linguae propemodum oblitae erant, & eam, quae in hac regione vsitata erat, didicerant: illius tamen breui tempore sunt recordati. Hi retulerunt Hispanis, itineris sexaginta dierum interuallo magnum lacum esse, ad cuius litus multi pagi essent aedificati, quorum incolae auro abundarent, qui aureas armillas & in aures gestarunt: quo cognito, Franciscum Vasquez id profectum: sed post iter duodecim dierum, penuria rerum necessarium retrocedere coactum, paulo post obiisset.

Nuncijs de auisera prouincia.



Auri sacra  
fames.

**A**ntonius Espeius, audita hac narratione, ardenti cupidine illius auri inflammatus, eodem iter intendit. Sed Monachus & plerique milites domum anhelabant, & in Nouam Cantabriam redire volebant: quod etiam fecerunt, relicto Espejo cum novem sociis, qui ulterius profecti sunt. Hi recta versus Occidentem iter fecerunt: cumque 28. miliaria confecissent, peruenerunt ad regionem, in qua 50000. homines ad minimum habitabant. Barbari ipsi significarunt, ut pedem referrent, nisi vellent obtruncari. Espeius blandis verbis & muneribus inter primarios distributis eos ita placavit, ut ipsi annonam assatim ministrarent: nam praeter nouem illos, etiam 150. Indos ex Cibola secum ducebat. Indi vicini accepto nuncio de hac Hispanorum humanitate, & quod suis equis neminem laederent, honorem & benevolentiam ipsi passim exhibuerunt, & donis, praeterim metallo, eos cumularunt. Cum Espeius de opulento lacu plura cognovisset, mox eodem properauit, & 45. miliaria cum suo duce emensus, ad argentifodinam peruenit, ex qua suis manibus magnam argenti copiam egressit. Haec fodina in monte erat, ad quem facilius parebat ascensus, & aliquot pagi Indici non procul aberant, qui bene de Hispanis mereri studuerunt. Hic vites & in iis uva reperta item nuges, & lini affluentia. Relatum quoque fuit Espejo de magno flumine, quod in mare Septentrionale se exoneraret.

Indi benefici  
erga eos, qui  
amicè cum  
ipsis agunt.

Antonius  
Espeius do-  
mum redit.

Posthaec Espeius Zunym est reuersus, ubi quosdam ex suis sociis reperit, & F. Bernardinum, qui cum bona gratia Indorum illic diuersati erant. Atque hi Espeium rogarunt, ut mox rediret, & plures Christianos secum adduceret, quibus victum procurare vellent. Monachus cum militibus domum repetit: sed Espeius cum reliquis sociis aliam viam ingressus est, & multis regionibus peragratis, ad fluium venit, quem *rio de las Vacas* appellauit, propter ingentem multitudinem vacarum, quae illic erat: tandem in Vallem S. Bartholomaei, vnde exierat, rediit, & Proregi omnia, quae viderat, retulit: qui ea ad Regem Hispaniae & Senatam Indicum perscripsit.

Litterae Hispanicae interceptae, quae datae erant 30. Maij 1590. memorant, quingentos milites sub Gubernatore Novae Cantabriae, ex mandato Proregis, Mexico egressos esse, ut Cibolam, vrbem amplam, quadringentis miliaribus à Mexico, versus Occidentem solstitialem, distantem, occuparet, apud quam fodinae sint, quae auro & argento scateant: regem illius regionis esse praepotentem, qui iugo Hispanico se submittere nolit: Proregem legatos ad ipsum misisse, de quibus cum alium sit silentium, verisimile esse, eos omnes fuisse trucidatos. Quid 500. illi Hispani effecerint, de eo nulla sit mentio: eadem procul dubio ipsorum fors fuit, quae legatorum: neque de illa vrbe aut nouis regionibus occupatis quidquam litteris proditum fuit: quapropter etiam istud suo loco relinquimus. Hoc saltem ex illis relationibus apparet, quot centena imò

milliaria terrarum in America versus Septentrionem adhuc  
sint incognita.

## SECTIO DECIMA.

*Ephemeris, qua historia & res gesta classis Nassoviae, qua sub archithalasso Iacobo Heremita totum terrarum orbem, annis 1623. 1624. 1625. & 1626. circumnavigavit, per singulos dies describuntur.*



Um experientia haecenus liquidò testatum fecerit, potentiam & sumptus, quibus Rex Hispaniae tot annos in multis regionibus bella gessit, maximam partem ex Indiae Occidentalis thesauris promanere: quod ipsum transfugae oannes constanter asserunt: praepotentes Belgii federati Ordines multoties in eam curam & cogitationem incubuerunt, quo pacto navigationem illam disturbare, aut saltem impedimentum aliquod & remoram ei asserere possent: quam ob causam aliquot classes diuersis temporibus in mare Septentrionale & Australe emiserunt. Quoniam verò maxima difficultas per Fretum Magellanicum in mare Australe trajiciendi, reperto ante paucos annos Fretum Marianum, per quod tutior est transitus, non parum imminuta fuit: supradicti Ordines denuò classem insignem, vnde cum nomine & auctoritate Mauricii Nassovii, Principis Arausionensis, instruxerunt: cum qua missus fuit Hugo Muysius, Albertus Ioachimi & Adrianus Bruyningus, qui 29. April. anno 1623. sub imperio Iacobi Heremita, archithalassi, & Gheeni Hugonis Schapenhami, subpraefecti, mari se commiserunt. In his vndecim navibus erant 1637. homines, inter quos 600. classarii numerati, qui in quinque signa distributi fuerunt. Habebant illi penes se 294. aenea & ferrea tormenta. Distributio, ex consilio praefectorum maris & Societatis Indiae Orientalis, hoc modo facta est.

## Ex vrbe Amstelredamo.

Navis *Amstelredamum*, quae fuit praetoria, capax erat 400. onerum. In ea navarchus erat Leonhardus Iacobus Stolckius: mercator, Petrus Weelius. Vehabantur illa 237. personae, inter quas 90. classarii erant, ex cohorte Engelberti Schute, centurionis, qui etiam vna profectus est. In eadem naui erant Fridericus Reynagomius, Ficalis: Ioannes à Walbeck classis Mathematicus: Iustus à Vogelaar, omnes extraordinarii. Erat illa instructa 20. aeneis & 22. ferreis tormentis. Navis *Delphi*, subpraetoria, etiam 400. onerum: in qua navarchus erat Cornelius à Witte, cum 242. hominibus, ex quibus 90. classarii, ex cohorte Wilhelmi Brederodii, qui vna vectus est. Habebat haec navis 20. aenea, & totidem ferrea tormenta. Navis *Aquila*, 200. onerum, cui praerant navarchus Meinhardus Egberti, 144. homines vehabat, inter quos erant 55. classarii, ex cohorte Petri Eberhardi à Vries, habebatque 12. aenea, & 16. ferrea tormenta.

Liburnica seu *Canis Veneticus*, 30. onerum, regebatur à Salomone Wilhelmi, navarcho, & 20. classariis ac 4. aeneis tormentis instructa erat.

## Ex Selandia.

*Aransio*, noctu praetoris, aliàs praefecti vigilum, partes agens, 350. onerum capax erat: qua vehabatur Ioannes Wilhelmus Verschoor, praetor nocturnus. In ea navarchus erat Laurentius Ioannes Quirinus, cum 216. hominibus, inter quos 90. classarii sub cohorte Omari Eberwini, qui eadem naui vectus est. Habebat illa 16. aenea, & 22. ferrea tormenta.

## Rotterdam.

*Hollandia*, 300. onerum, qua vehabatur Cornelius Iacobi, Consiliarius archithalassi, à quo quartus in ordine erat. Nauarchum habebat Adrianum Tollium, cum 182. hominibus, inter quos 73. classarii, & cohortibus Schurteni & Ioannis Terhalten centurionum. Instructa erat 10. aeneis, & 24. ferreis tormentis.

*Mauritius*, quae ego vectus sum, 280. onerum, gubernabatur à Iacobo Adriani, navarcho, & vehabat 199. homines, inter quos 66. classarii, ex cohorte Ioannis Terhalten, centurionis, qui ipse in hac naui erat. Habebamus nos 12. aenea, & 20. ferrea tormenta.

*Spes*, 130. onerum, nauarchum habens Petrum Hermannum Schlobbium, cum 80. focis navali-

navalibus, inter quos 30. classarii, ex cohorte Brederodii centurionis; instructa erat 14. ferreis tormentis.

*Ex Hollandia Boreali.*

*Concordia*, 3000. onerum, cui praeerat Ioannes Isbrandus navarchus, vehebat 170. homines, inter quos 65. classarii, ex cohorte Petri Eberhardi à Vries, centurionis, qui ipsemet se focium in hac naui praebebat, cum 18. æneis, & 14. ferreis tormentis.

*Rex David*, 180. onerum, sub imperio Ioannis Thomæ centurionis & navarchi, vehebat 79. homines, & inter eos 26. classarios, ex cohorte Ioannis Terhalten Centurionis: habebatque 16. ferrea tormenta.

*Gryphus*, 160. onerum, cuius navarchus erat Petrus Cornelius Heerloop, cum 78. hominibus, in quibus 24. classarii numerabantur, 14. ferreis machinis armata.

Omnes hæc naues, præter liburnicam seu Canem Venaticum, quæ quamprimum in Hollandiam remissa fuit, per fretum Marianum in mare Australe transiverunt, & retrò in Indiam Orientalem penetrarunt: de quarum itinere periculoso & variis atque admirandis casibus obnoxio sequens Ephemeris Lectorem plenè informabit.

*Sequitur diarium, seu historia navigationis per singulos dies.*

1623.  
Martius.

Postquam Ordines generales fæderatarum provinciarum Belgii, feliciter reperto novo transitu per fretum Marianum, Magellanico à tergo relicto, versus polum antarcticum, constituerunt, novam classem instruere ad illam viam ulterius explorandam & peragrandam: omnia, quæ ad tantum iter necessaria erant, appaata, & milites conscripti, ineunte mense Martio, novi styli (quem hic semper sequimur) anno 1623. vndecim navibus impositi fuerunt, quæ 17. eiusdem mensis, in nomine Domini, vela fecerunt.

Aprilis.

Die 29. Aprilis Iacobus archithalassus, vento flante ab Ortum solstitiali, cum novem navibus ex Goreda in mare vectus est. Navium nomina hæc erant: Amstelrodamum, Delphi, Hollandia, Concordia, Mauritius, Aquila, David, Spes, Gryphus, & liburnica, quæ Canis Venaticus appellabatur.

Die 30. sub vesperam, cum Dunke kam & Grevelingam prætervecti essemus, archithalasso nunciatum fuit, navim Aquilam in anteriori alvo ita perforatam esse, vt singulis horis antlia ter millies trahenda esset. Navis Arausio, quæ in classe prætoris partes agebat, & in Selandia instructa fuerat, etiam paulatim ad classem accessit: quapropter aliquot horis cum dimidio velo provecti, cursum inhibuimus.

Maius.

Calendis Maji, sub diluculum, archithalassus, consilio bellico coacto, decrevit, insulam Vectim esse petendam, vt navis Aquila repararetur, quæ alioqui carendum, & illa à tergo relinquenda fuisset. Cum cursum flecteremus, navis Arausio ad Spem allisit. A meridie cum classe Vectim appulimus, & anchoras ante Portmudam jecimus: sed Spes fortuito arenæ adhæsit, ex qua tamen subpræfecti maris prudentiâ, qui cum sua navi ei succurrit, & disploso tormento signum dedit, ea ipsa nocte emerfit.

Die 2. eiusdem mensis anchoras sustulimus, & flante Euro sub castellum Coum delati sumus. Vesperis navis Aquila mersa est: ablato operculo à projectura compertum est, parietem quernum quibusdam locis ita diuulsis, ut culter cum vagina interponi potuerit.

Die 3. subpræfectus in littus exscendit, vt Gubernatorem salutaret.

Die 4. & 5. procella ab Occidente incubuit, quæ nos cœgit antennas & vela nostra, demittere.

Die 6. navis Aquila in integrum restituta fuit.

Die 7. victus ratio iter eos, qui in classe erant, constituta fuit: quod vocabulo nautico *lytrum* appellatur: Ea talis fuit: quatuor libræ butyri in septem homines, singulis hebdomadis: septem libræ casei in septem homines, per hebdomadam: duo dies carnis in septimana, nempe dies Dominicus & Iovis, & septem libræ in diem pro septem hominibus. Die Marti laridum, 53. libr. in septem homines: Die Lunæ, Mercurii, Veneris & Sabbathi 13. libr. aselli arefacti vnoquoque die in septem homines.

A meridie duæ naues, Guineâ venientes, portum subierunt.

Die 9. totâ die malacia fuit vsque ad vesperam, quâ nos aura ex Occidente afflavit. Per eam liburnica, seu Canis Venaticus ad classem venit, quæ archithalasso nunciauit, navim Arausionem propter ventorum tranquillitatem ad nos pervenire non potuisse.

Die 10. manè, Zephyro spirante, vela fecimus, & cursum versus Orientalem oram Vectis direximus. Archithalassus naui Arausioni per liburnicam significavit, nos in animo habere, Orientalem oram Vectis petere: quò ad nos venire deberet.

Die



Die 11. Zephyrus spirabat, cælo sereno: hac nocte navis Arausio ad classem appulit.

Die 12. circa meridiem, lenis ventus ab Oriente flavit: & sublati anchoris, mox rursus ab Occidente spiravit. Sub vesperam tres naues conspeximus, quas subpræfectus accersit: duæ ex India Orientali veniebant: tertia per mare vagabatur: quæ omnes in Hollandiam tendebant. Hac vespera naues nostræ æstu maris actæ fuerunt, & totam noctem ventulo, qui ab Occidente spirabat, velificavimus.

Die 13. manè, flante Zephyro, & cælo nebuloso, anchoras fiximus. A meridie, discussâ nebulâ, cum æstu maris vela dedimus: & recedente mari, rursus substitimus. Noctu ventus spirabat ab Occidente solstitiali: quapropter archithalassus, tormento disploso, signum dedit, vt vela faceremus: sed quia pila non rectè immissa fuerat, tormentum disruptum est: quo ictu duæ trabes superiores, & vna ex secundo tabulato conquassata fuit: proximæ disilierunt, & multæ eistæ ac merces damnium acceperunt. Qui tormentum disploso, erat auxiliator, qui nihil incommodi passus est: sed nauæ cuidam, qui adstabat, brachium duobus locis confRACTUM fuit: ex quo ictu postea obiit.

Die 14. flante Aquilone, littoris oram legimus: meridie ventus ab Occidente spirabat. Vesperis Portlandiæ ad Ortum solstitialem sitæ, quæ sex miliaribus à nobis aberat, cum classe substitimus.

Die 15. singulis quatuor libræ panis in septimanam, & 24. libræ casei pro toto itinere datæ: vesperi Dortmundæ cum classe mansimus.

Die 16. flante Zephyro, & cælo nebuloso, decem naues nobis occurrerunt, partim Hamburgenses, partim Anghcæ, ex quibus duo nauæ archithalassum nostrum adierunt, & cum ventus ab Occidente vehementer spiraret, duæ priores naues Ramshaupti anchoras fixerunt: sed Arausio & liburnica, quæ longius sub vento erant, ad locum, vbi aliæ naues in anchoris stabant, venire non potuerunt.

N

Die

1623.  
Maius.

Die 17. in duabus supradictis navibus quæsitum fuit, an vilæ in ijs essent mercas prohibita: sed nullæ repertæ fuerunt. Ventus hac die tam violentus erat, ut Anglica navis in nostro conspectu everteretur, & quinque homines submergerentur: vnus, secundâ fortunâ, à subpræfecti lembo servatus & periculo ereptus fuit.

Die 18. Arausio & liburnica sub Ramshaupto ad nos venit.

Die 19. 20. & 21. ventus flabat ab Occidente, ita ut vela facere non possemus.

Die 22. Regis Angliæ subpræfectus, & prætor Pleymuthi cum aliquot nobilibus ad nos venerunt ut classem spectarent: quos noster archithalassius in prandio magnificè tractavit.

Die 23. flante Euro, vela fecimus.

Die 24. manè Lezartum versus Occidentem conspeximus.

Diebus 25. 26. 27. & 28. cum ventus ab Oriente constanter flaret, multum provecti sumus.

Die 29. Boreas spirabat, & sub meridiem, altitudinem poli 40. grad. 40. minut. assequuti sumus. Ibi liburnicam dimisimus, quæ propter vitium, quo laborabat, aliquot diebus nos remorata. Archithalassius iussit, ut naues se dividerent, & quo in loco argentea classis Hispanorum versaretur, expiscarentur, ac sub vesperam rursus convenirent.

Die 30. ab archithalasso in consilio bellico decretum fuit, ut classis in conspectum Hispanicæ oræ procurreret, & aliquot naues interciperet, ex quibus aliquid de argentea classe resciscere posset.

Die 31. manè tres naues conspeximus, quæ nos compellarunt. Erant in illis piratæ Turcici, quos naues bellicæ Hispanorum ex promontorio S. Vincentii persecuta erant. Sub vesperam, duobus à Barrelio miliaribus, alia octo naues Turcicæ nobis occurrerunt, quarum vna per mediam classem transiit, & apud navim Concordiam subsistere coacta fuit, cuius præfectus ad archithalassium nostrum venit.

Iunius.

Calendis Iunii præfectus ille, qui pridie vesperi ab archithalasso discesserat, ad eum rediit, ut experiretur, an quinque mancipia, quæ in subpræfecti lembum se coniecerant, cum navis ipsius ab eo visitaretur, recipere posset: nam ea se Algeriæ emisse assererat. Archithalassius super ea re consilium bellicum convocavit, & mancipia examinari curavit: quos omnes Belgas esse comperit, & ex ijs intellexit, alios præterea in Turcica navi esse, qui ex pacto inter præpotentes Ordines & Algeritanos in libertati restitui cupiant. Quapropter decretum fuit, ut illi omnes secundum pactum modò dictum ex Turcarum manibus eriperentur, & in libertatem vindicarentur: ad quam rem quidam centuriones designati fuerunt, qui eam exequerentur. Atque illi eos à navi Turcica abductos in suas naues receperunt. Turcicus verò præfectus, cui epistola ad consulem Belgarum Algeriæ constitutum tradita fuit, iniquo satis animo à nobis discessit. Belgæ verò illi, cum ad nos redissent, per classem distributi fuerunt, stipendio menstruo ipsi assignato.

Die 2. circum promontorium Roxentii, mari tranquillo, vagati sumus.

Die 3. sub occasum Solis quindecim vela ad sinistram conspeximus, quæ ad nos tendebant. Nos tota nocte operam dedimus, ut ea assequi possemus: cum autem nobis propinquaissent, & vim me tuerunt, huc illuc dilapsa sunt.

Die 4. sub diluculum decem vela procul à se mutuo dispersa vidimus, quæ confestim persequuti sumus: sed quia propter maliciam velificando parùm proficiebamus, quasdam naues cum celocibus emisimus, quæ remis velisque ea insequuta quatuor ex illis ceperunt: Tres ex illis erant Hispanicæ biremes, quæ à navi Delphi captæ fuerunt: quarta, navis Hispanica, quam navis Concordia cepit: omnes saccharo, quod Phernambuco advehebatur, oneratæ. Navi Hispanica, tanquam commeantes vehebantur Hispanicis sacrificulus, & vir quidam spectabilis, cui nomen Augustino Oforio, qui diu in regno Peruano fuerat, & inde terrestri itinere Buenos Aires venerat, navimq; illam conscenderat, ut in Hispaniam trajiceret.

Die 5. & 6. in Hispaniæ oris adhuc substitimus.

Die 7. manè, navem conspeximus, cui cum inhiaremus, eamque post longam velificationem in potestatem redegissemus, comperimus, esse navem piraticam Turcarum, quam missam fecimus. In illa velificatione naues, quas nacti eramus, classem sequi non poterant: cumque à postremis paullulum progressæ essent, alia navis piratica Turcarum in eos invecita, procul dubio nobis illas eripuisset, nisi classis nostræ subpræfectus, eo animadverto, illuc cursum suum intendisset. Vnus ex mancipiis, qui Christianus erat, & navim illam gubernabat, conspecto subpræfecto, ad eum applicuit: quo factò, omnes Christiani è vestigio ad subpræfectum transilierunt. Præfectus navis Turcicæ, qui patria Enchufanus erat, Henricus Hermannii nomine, subpræfectum convenit, & restitutionem mancipiorum transfugarum petiit: ille verò ab eo admonitus & persuasus res suas

suas è navi Turcica in Hollandicam transferendas curavit, & cum reliquis mancipiis apud classem mansit. Sic Turcæ, amisso suo præfecto, & 17. Christianis, abierunt.

Die 8. ex indicio Turcici præfecti, qui ad nos transferat, & retulerat, 29. atque etiam 30. naues bellicas Hispanorum in mari velificari, decretum fuit in consilio bellico, quando quidem nostræ naues pares non viderentur, quæ contra tantam bellicarum navium multitudinem certarent, adhæc cita oneratæ essent, ut nec tormentis nostris in infima parte navium collocatis uti, nec nos ad pugnam comparere liceret. nisi prius naues aliqua parte mercium, quibus in itinere nostro facile carere possemus, exonerassent, ita ut ex pugna plus detrimenti quàm emolumenti cum dispendio itineris nostri expectandum iudicaremus: decretum, inquam, fuit, ut ad portum Sasiæ contenderemus, & per naues quasdam Hollandicas, quas illic inveniuri essemus, partam prædam domum mitteremus. Secundum hoc decretum cursum nostrum, Borea flante, ad Occidentem brumalem direximus.

Die 12. promontorium Cantinum prætervecti sumus, & ne Hollandicæ naues, nos ex improviso adventantes conspiciat, existimarent, nos esse classem Hispanicam, & nobis non expectatis discederent, subpræfectus noster prævit, & vesperi in statione navium ante Sasiæ anchoras fixit: cumque navis bellica Transfulana vela dedisset, subpræfectus lembum suum eam insequi iussit: quo factum, ut navis illa reuenteretur, & in statione consisteret: In ea tres tantum naues repertæ, Transfulana illa, cum Gallica atq; Anglica holcade.

Die 13. manè omnes reliquæ naues cum quatuor captis ad stationem illam appulerunt. Subpræfectus cum Capitaneo navis bellicæ illico ad archithalassium venerunt, eiq; exposuerunt, quo loco res essent, quosdam nimirum ex classariis illius navis seditionem movisse, & sibi imperium in eam arrogasse, suam verò auctoritatem aspernari. Quo audito archithalassius mandavit, ut seditionis illi sibi dederentur, qui in navibus Amstelrodamo & Delphis custodia traditi fuerunt. A meridie archithalassius Senatum bellicum coëgit, in quo decretum fuit, ut navis Transfulana, quæ discessum meditabatur, aliqua parte sacchari oneraretur. Item, ut liburnica, seu Canis venaticus, quod velis non benè instructa esset, domum remitteretur, & vna ex quatuor navibus captis ejus loco retineretur, in quam nautæ ex Cane venatico se reciperent. Denique, ut parva dromas, qua classis vteretur, in promptu esset: nam liburnicis non admodum instructi eramus: & habebamus dromadem velivolam, quæ defectum illum supplere poterat.

Dies 14. 15. 16. & 17. in saccharo transportando, & captiuis, qui in navi Transfulana fuerunt, examinandis infumpti fuerunt.

Die 18. septem ex navi Transfulana, rogatu Capitanei, ad Senatum bellicum adducti fuerunt, ut cum decem præfectis sententiam in captivos ferrent.

Die 21. quatuor ex navi Transfulana, qui constituerant, navim illam in suam potestatem redigere, & omnia, quæ in ea erant, prædæ exponere, ordine suspensi, & tres alii, qui seditionis participes fuerant, in navi conclusi, atque ut sine stipendio classem sequerentur, damnati fuerunt.

Die 24. cum 16. velis è statione Sasiæ solvimus. Sub vesperam navis bellica Transfulana cum duobus lembis & liburnica seu Cane venatico à nobis discessit, domum repetitura. Postea tamen liburnica illa ad nos rediit.

Die 26. insulam Lancerotam prætervecti sumus, eamque ad dextram reliquimus.

Die 27. archithalassius, habito consilio bellico, expedire iudicavit, ut in transitu ad insulas S. Vincentii & S. Antonii appelleremus, & Lusitanos, quos in itinere ceperamus, in terram exponeremus utq; tot hircos ac testudines, quot nobis opus esset, inde assumeremus: quo factò ad Sierram Leonam cursum intenderemus.

Die 28. 29. 30. ventus flabat ab Ortu solstitiali, & nos ad Occidentem brumalem velificavimus.

Die 1. 2. 3. & 4. Iulii ventus etiamnum ab Ortu solstitiali spirabat.

Die 5. Iulii, manè, in portu S. Vincentii anchoras fiximus: cumque hic commodam stationem haberemus, in qua mensis spatio nulla pluvia metuenda erat, & Sierræ Leonæ circa hoc tempus cælum admodum pluviosum esse soleat, visum est Senatui bellico, naues hic esse expurgandas, tormenta in carinas transferenda, & ea omnia peragenda, quæ Sierræ Leonæ faciendæ erat. propterea quòd circuli doliorum admodum infirmi essent, neque hoc loco satis magna viminum copia suppeteret.

Decretum quoque fuit, ut duo signa militum eum omnibus ægrotis, qui in hac classe essent, in terram exscenderent: & tentoria in eum finem erigerentur, sub quibus commodè diversari possent: utq; duo ista signa post sex dies, quibus in terra commorati essent, cum totidem aliis permutarentur. Hac vespera non procul à littore puteos fodimus, & recentem aquam invenimus. Adhæc duas fabricas ferreas ereximus, ad vncos ferreos, & alia quorum usus in navibus indigebat, curanda.

1623.  
Iulius.

Die 6. natus prætoria noctu cum tribus probè armatis navibus ad insulã S. Antonii vecta est, assumtis aliquot captiuis Lusitanis, vt mala citrea, Medica. aliaq; necessaria inde afferrent.

Die 7. prætoria ante diluculum ab insula S. Antonii rediit, & archithalasso retulit, barbaros secum amicè egisse, & illic hortũ esse malis citreis, Medicis, Punicis & ficibus confutum, ex quibus aliqua in vsum classis attulerint. Barbaros sibi quatuor litteras tradidisse, ex quibus postremã à nauui Lugduno scriptã erant, quæ referebant, se omnem à barbaris humanitatẽ expertos esse, ideoq; petebant, vt cum illis quoq; amicè ageretur. Archithalassus poma per classẽ distribuit.

Die 9. concio habita fuit in insula S. Vincentii.

Die 13. duo signa militum, quæ in terram exscenderant, revocata, & duo alia in eorum locum missa fuerunt.

Die 16. singulis tres libræ panis cum semisse in septimanam distributæ fuerunt: nam Senatus bellicus iudicabat, tantum panis ad eos, qui in classe erant, alendos sufficere. Singulis noctibus faris multas testudines consequebamur, quas inter nos partiti sumus. Pisces pro iubitu cepimus: hircis ab initio ex voto potiri non poteramus: tandem verò vsu melius edocti, vnoquoque die pro singulis nauibus 15. vel 16. hircos cepimus.

Die 17. consultum visum est, vt die 25. huius mensis hinc discederemus, & Sierram Leonam iremus, cogituri, an illic naves essent, quibus reliquum, quod habebamus, sacchari domum mitteremus, & nobis de sale, quo maximè indigebamus, prospiceremus.

Die 22. subpræfectus cum liburnica seu cane venatico & duabus bene armatis navibus ad insulam S. Antonii vectus est, abductis secum omnibus captiuis Lusitanis, & minoribus navibus, quas nostri occuparant. Singulis duodecim argentei pro viatico numerati fuerunt: sed Hispanus captiuus, Augustinus Oforius, in classẽ retentus fuit.

Die 23. subpræfectus rediit, afferens secum 22000. mala citrea, quæ cum bona gratia à barbaris pro quodam munusculo acceperat. Epistolam quoq; apud barbaros reliquit pro amicis, qui in posterum hanc insulam adiuri essent, quã testabatur, se amicè cum barbaris egisse, & cum bona gratia ab illis discessisse.

Die 24. fabricam nostram ferreã demoliti sumus, & omnes nostras sarcinas à terra aueximus.

Die 25. manè classis ex portu S. Vincentij solvit. Insulæ S. Vincentii & S. Antonii ex omnibus insulis Australibus commodissimo loco sitæ sunt, inter 19. cum semisse & 18. gradum latit. Borealis, & duobus milliariibus à se invicem distant. Portus S. Vincentii situs est ad 16. grad. 56. minut. est que amplus, elegans & eximius, in quo naues commodissimam stationem habent.

S. Vincentius pagus est, apud quem paullulum aquæ recentis pro nauibus reperitur. Non procul à portu distat, vbi duæ aut ad summũ tres naves tantum aquæ, quãtã ipsis sufficit, colligere possunt. Quoniam igitur tota classis inde aduari non poterat, coacti sumus puteos fodere, in quibus aquam quidem inuenimus, sed admodum salãm, & vix potabilem, quæ, nostro iudicio, facile dysenteriam mouere potuisset.

In hac insula copia est hircorum pinguium, qui gratoris, quàm vsquam, sunt saporis. sed difficulter capiuntur. Qui verò locorum gnari, & in venando exercitati sunt, etsi eorum tantum 25. aut 30. sint, tot, quot volunt, capere possunt. Testudinum, quæ duorum ac trium pedum sunt, magna hic copia est, quando tempus est, vt noctu ex mari ad littus se conferant, & ova sua in terra abscondant, quæ à Sole excluduntur: quod fit à mense Augusto vsq; ad Februarium: à quo tempore postea in mari manent. Cibus non est ingratus, qui tamen piscium potius quàm carniũ saporẽ habet. Ova harum testudinum non malè sapiunt. Multi præterea egregiũ magni pisces hic capiunt, qui unciis ad scopulos tanta multitudine capiuntur, vt focii navales ventrem iis explerent. Insula non est habitata: semel in anno quidam ex S. Lucia huc veniunt, qui testudines capiunt, ex quibus arvinam constant: hircorum pelles in Lusitaniam mittunt, carnes ad S. Iacobum vehunt, pro alimento navium ac dromadum, quæ in Brasiliam tendunt. Fructuum ibi nihil est, præter ficus silvestres, & colocynthides, quæ hinc inde reperiuntur. Cæterum regio prorsus arida est: præsertim tempore sicco, quale erat, cum ibi essemus. Tempus pluuiosum durat ab Augusto vsq; ad Februarium: quæ tamen non est certa regula.

Insula S. Antonii habitata est à barbaris & Mauris, qui cum vxoribus & liberis sunt circiter quingenti. Hircis abundat, ex quibus incolæ viuunt: pro vt etiam aliæ insulæ: aliquid præterea gossipii in ea nascitur. Ad oram maritimã hortus est malis citreis & Medicis abundans, in quo 50000. eorum haberi possunt, quando maturuerunt. Barbari ad amicam tractationem propensi sunt, & pro exiguo munusculo omnia mala decerpi patiuntur. Porcos, oves, vaccas & alia pecora in hanc insulam introduximus.

Die 26. cum luceceret, tres naues ad sinistram vidimus, quas libenter compellassemus: sed quia celeriter progrediebantur, ab iis persequendis destitimus.

Die 27. sub vesperam infra insulam S. Iacobi delati sumus, neq; insulam de Majo assequi potuimus.

Descriptio  
insula S.  
Vincentii.Descriptio  
insula S.  
Antonii.

tuimus. Nos in mare reuersi, sperabamus vno atque altero circuitu supra S. Iacobum eniti, & vsq; ad mediam noctem cursum ad terram direximus. 1623.  
Iulius.

Die 28. manè prope ad littus accessimus: sed comperimus, nos plus dispendii quam compendii fecisse. Quamobrè rursus in altũ vela dedimus, & sub meridiẽ terram repetimus, ad quã circa vesperam peruenimus: sed exscendere non potuimus: itaque archithalassus, tormento disploso, signum posterioribus dedit, vt institutum iter persequerentur, neq; huc desisterent.

Die 29. prima luce tres naues ex nostra classe desiderauimus, Delphos, Arausionem & Aquilam: quã propter in consilio bellico constitutum fuit, hoc manè & die operam dandam, vt ad Australem partem S. Iacobi insulam Maii peteremus, & illic tres naues amissas quæreremus: quod si non succederet propter ventum aduersum, cum classẽ Sierram Leonam contenderemus, & illic naues eas expectaremus. Multa erat his diebus malacia, & ventus varius.

Die 30. & 31. operã dedimus, vt insulam Maii circumnavigaremus, aut amissas naues inuenirem. Calendis Augusti tres illæ naues prope nos comparuerunt, quæ Euronoto flante ab insula Maii in hunc locum delapsæ erant. Subpræfectus retulit archithalasso, se ad insulam Maii nullã nauim inuenisse, & se in illo tractu 70. cados salis adeptum: itaq; non frustra operam insumisse. Augustus.

Die 2. ventus ab Ortũ solstitiali constanter flabat.

Die 3. manè idem ventus, qui prius: à meridiẽ mare fuit tranquillum: sub noctem cum ventus ab Occasu brumali flaret, cursum nostrum versus Ortũ direximus.

Die 4. altitudo poli erat 11. grad. cum semisse: ventus idem qui ante.

Die 5. pluuia fuit continua, ventus ab Occasu æquinoctiali: cursum versus Austrũ tenuim.

Die 6. idem ventus perpetuabat. Propter pluuias assiduas, alia incommoda, quæ nostri hoc loco passi sunt, vt & aquam salãm, quam in insula S. Vincentii hauseramus, dysenteria quasdam naues inuasit, quæ Sierræ Leonæ valde inualuit: ex qua multi exspirarunt. Hoc quoque morbo extinctus fuit Cornelius Bootius, Commissarius in naui Concordia.

Die 7. aqua mutauit, & 15. vlnis fundum explorauimus. Nos versus Euronotum ad terram contendimus, donec aqua tantum 8. vlnas profunda esset, vbi per noctem substitimus.

Die 8. manè terram conspeximus, quæ plana & humilis apparebat: ex quo cognouimus, nos à parte Septentrionali adhuc procul à Sierra Leona abesse: quapropter, Austro flante, cursum nostrum versus Ortũ æquinoctialem direximus.

Die 9. flante Africo, cum fluxus maris versus Septentrionem tenderet, nosq; obliquando cursum parũ proficeremus, substitimus in profunditate 10. vel decem vlnarum.

Die 10. noctu, cum ventus flaret ab Occasu æquinoctiali, vela dedimus: sed quia parũ promouebamus, cursum refleximus. Circa meridiẽ rursus vela fecimus, & ad Ortũ brumalem cursu instituto, per loca sicca, in quibus tantum aquam 3. 4. & 6. vlnarum habebamus, trãuecti sumus: quod per horam circiter durauit. Sub vesperam alia nobis siccitas, vbi tantum 7. vlnarum aqua erat, superanda fuit, & vidimus excelsum littus Sierræ Leonæ versus Ortũ brumalem, ad quod secunda vigiliã anchoras fiximus.

Die 11. classis portum Sierræ Leonæ subiit, in eoque anchoras iecit. Subpræfectus cum aliquot aliis in littus exscendit, vt locum dispiceret, ad quem liburnica seu Canis venaticus, quæ admodum perforata erat, appellere & sarciri posset. Cum ille rediret, quosdam barbaros secum adduxit, qui cupiebant videre, quas naues haberemus: pro quibus quidam ex nostris, obfidium loco, in terra manserunt. Die 12. liburnica ex aqua in littus extracta fuit: quæ vt citò sarciretur, bini ex singulis nauibus naupegi adhibiti fuerunt. Ad hæc victores in littus egressi sunt, vt materiam ad naues obthurandas, qua maximè opus habebamus, conquirerent.

Die 13. barbari permittere nolebant, vt nostræ naues ad littus accederent, priusquàm ipsis satisficeret. Quam ob causam archithalassus quosdam barbaros, qui ad naues nostras veniant, prolixè habuit, & ipsis duas phalagas ferreas, aliquid lini & alia munuscula pro fratre Regis & pagilli præfecto transiit. His barbari acquieuerunt, & passi sunt, vt tot mala citrea, tantumque aquæ, quantum vellemus, ex littore asportaremus.

Die 14. frater Regis & pagillus præfectus archithalassum in naui ipsius conuenerunt, cum prius aduentum suum significassent. Archithalasso aliquot centenos dentes elephantinos donarunt: pro quibus lautè habiti fuerunt, & vilia quædam munuscula acceperunt. Regis frater indutus erat semilineis & variegatis caligis & thorace, ad formam Hollandicam factis, cum cæruleis tibialibus, & rubris crepidis. Præfectus suũ consuetũ habitũ gerebat, & suã auctoritatẽ tuebatur.

Die 15. naues nostræ versus Ortũ in exiguo quodam tractu plura quàm 120000. mala Medica nata sunt. Hoc die accidit, vt quidam focii ex naui concordia magnas nuces, myristicis similes, sed aliquanto crassiores, inuenerint, quarum nucleũ comederunt. Cum ad naues redirent, vnus Nucis vng.  
ex ipsis nata.

1623.  
Augustus.

ex ipsis subito animam exhalauit, veneno extinctus: contra quod ceteri è vestigio antidotū sumserunt, quo vis veneni repressa, & ipsi periculo erepti fuerunt. Archithalassus socios omnes monendos curauit, & nuces illas per vniuersam classem interdicto sustulit.

Die 16. in consilio bellico decretum fuit, vt hinc discederemus, & in transitu ad insulam Annabonam applicaremus. Quod si illic non satis aqua inueniremus, quæ nobis vsque ad mare Australe sufficeret, ad alia loca, in quibus aqua esset, appelleremus.

Die 17. aqua ultimo quadrante Lunæ eo vsque non defecerat, vt ad rimas liburnicæ in infima parte peruenire, easque obstruere potuissemus: neque aqua tam profunda erat, vt liburnica ei innatare, atque inde educi posset: quapropter nauægi opus intermittere coacti sunt.

Die 18. 19. 20. & 21. omni arte & studio allaborauimus, vt liburnicam prouheremus, sed inanis fuit noster labor.

Die 22. liburnicam rudentibus è fundo extraximus, & ad nauem Gryphum perduximus.

Die 23. liburnica propter rimas à submersione ægrè seruari potuit, & in iis obstitandis totus dies consumptus est.

Die 24. Commissarius in naui Concordia electus fuit, Petrus Nicolaus Schlachtius: Commissarius autem in naui, quæ Spes vocabatur, Nicolaus à Warthuyfen, auxiliator.

Die 25. nauis Mauritius in magnum periculum incidit. Nam foramen colluuei, dum nauis purgaretur, & in latus incumberet, per obliuionem non fuit clausum: ideoque aqua tanta vi irrupit, vt ad 7. vel 8. pedes in naui excreuerit, antequam nostri illud animaduertent.

Die 26. liburnica fuit reparata & obstitata.

Die 27. liburnica iterum fuit attollenda: qua ex re malus cepit rumpi: alioqui eo die ad iter omninò parati fuisset.

Die 28. Iacobus Adrianus Dunensis, nauarchus in naui Mauritio è viuis excessit.

Die 29. nauarchus ille, omnibus præfectis classis & signo militum eum comitantibus, in litore sepultus fuit. Eo vesperè in naui Amstelrodamo Ioan. Alemanus, Secretarius, fato functus est.

Die 30. Petrus Welius, Secretarius & Commissarius in naui Amstelrodamo ex hac vita migravit. Die 31. Welius ille, Archithalasso & omnibus præfectis ac signo militum funus deducens, ad oram maritimam humatus fuit.

September.

Calendis Septembr. nauarchus in naui Mauritio, loco Iacobi Adriani defuncti creatus fuit Petrus Hermannus Sclobius, nauclerus in naui Spei: cuius locum in modò dicta naui obtinuit Salomon Wilhelmi, nauclerus in liburnica, seu Cane venatico: cui in liburnicam memorata successit Ewaldus Ewaldi, proreta supremus in naui Mauritio: Decretum quoque fuit, vt quatuor captiui ex naui Transilulana, quia hæcenus benè se gesserant, stipendium deinceps acciperent. Die 2. propter tempestatem & vehementem pluuiam parum profectum est.

Die 3. omnia sedulo ad iter craftina die persequendum comparata fuerunt.

Sierra Leonæ  
descriptio.

Die 4. Austro flante, Sierram Leonam reliquimus, & in altum vela dedimus. Sierra Leona est promontorium in continente versus Austrum, vbi fluuius ab Occidentali parte Africae in mare labitur. Statio, in qua anchoræ figuntur, sita est in latitudine boreali 18. grad. 20. minut. Sierra Leona edito loco sita est, terra duplici imò triplici, arboribus densa, & facilis cognitu iis, qui à Septentrione veniunt: quia in illis eris nulla tam alta regio conspicitur, priusquam Sierræ Leonæ appropinques. Incredibilis illic multitudo est arborum, quæ sapore & colore malos Medicas referunt, sed iis sunt minores: in siluis promiscuè crescunt, ex quibus tot fructus decerpere licet, quot lubet, modò cum barbaris transigatur. Eramus hic eo tempore, cum arbores illæ fructibus abundarent, quorum maiorem copiam in naues intulimus, quam conducebat, quia immodico eorum esu & aëre insalubri dysenteria, quæ iam in nostris nauibus grassabatur, ab eo tempore, quo hic commorati sumus, valde inualuit, adeò vt ab 11. Augusti ad 4. Septembr. 24. homines eà absumpti fuerint. Multæ sunt hoc loco palmæ: & aliquot, quamuis pauca, ananassæ. Prospeximus hic nobis de lignis & trabibus, nec non stupa, qua dolia nostra stiparemus. Ante stationem nauium optima aqua inuenitur, quæ nullo negotio hauritur. Hic nomina Francisci Dracki & aliorum Anglorum, qui olim ad hanc stationem appulerant scopulis incisa legebantur. Fluuius, de quo supra, in duo brachia diuiditur, quæ in terram se diffundunt. Ripa eorum tot arboribus confita est, vt ferè nusquam egressus in eam pateat.

Ad latus boreale illius fluminis admodum defatigati fuimus, quia nihil erat, quo nos reficeremus. Barbari ab hac parte quotidie cum Lusitanis negotiantur, & periculum est, ne ab illis opprimar. Quare non consultum est, illic longius refectiois causâ excurrere.

Die 5. ventus flabat à Meridie: vesperi habebamus altitudinem poli 8. grad. 50. minut. & obseruauimus, nos per fluxum maris integrum gradum à recta via deflexisse.

Die 6. Zephyrus flabat, & nos cursum versus Austrum direximus.

Die 7. liburnicam, seu Canem venaticum compellauimus, & intelleximus, vnæ quadratæ horæ antli-

antliam bis millie trahendam, & eos, qui ea vebantur, in magno periculo versari, ventus spirabat ab Occidente. 1623.  
September.

Die 8. & 9. Notus spirabat, & nos versus ortum cursum tenuimus.

Die 10. promontorium de Monte versus Ortum solstitialem à nobis aberat. Sub hoc tempus archithalassus noster in grauem morbum incidit, qui maiora indies incrementa sumit.

Diebus 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. vsque ad 28. ventus à Meridie flabat, & nos Ortum, interdum Occasum versus cursum instituimus.

Die 29. manè insulam S. Thomæ antrosam iacentem conspeximus: ad quam fursum versus velificari non poteramus: itaque versus Ortum nitentes, insulam circumnavigare constituimus. Hic comperimus, quantum nauis Aquila totam classem in itinere remorata esset, cuius causâ quotidie cursum inhibere coacti sumus. Absq; eo fuisset, non tantum insulam S. Thomæ superassemus, sed etiam Annabonam ad Occasum præteruerti essemus: quod iter nostrum mensis spatio promouisset. Cum altitudinem Orientalem S. Thomæ superassemus, vidimus aliquot naues in anchoris stantes, quæ nostro iudicio, extra tormenti iactum à castello aberant. Quapropter archithalassus cum duabus nauibus, quibus potiti eramus, eas interciperi cogitabat: sed vento deficiente, cum summa esset tranquillitas, irritus fuit conatus. Nos per totum tempus pomeridianum, mari tranquillo vagabamur. Subpræfectus illic anchoras fixit, profunditatem habens quinque vharum.

Insula S.  
Thomæ.

Die 30. manè classis ad littus cõuenit, & Africo flante, ad promontorium Lopes Gonçaluo tetendit.

Calendis Octobr. sub diluculum, promontorium Lopes conspeximus, quod velificando assequi non poteramus, sed nimium ad Aquilonem defleximus, ita vt totum diem, cursum obliquando, consumeremus, antequam anchoras iacere possemus: sed nauis Arausio & Aquila, quæ ad huc procul aberant, hoc die portum subire non potuerunt. Anchoris iactis, lembus Archithalassi littus petiit, vt recentem aquam inuestigaret, qui in reditu vasculum aquam plenum attulit: sed illa turbida, nec potabilis erat. Archithalassus, qui aquæ causâ huc venerat, & sciebat, Guineenses negotiatores hic aquam colligere solere, habito consilio, iussit quosdam aquam illam explorare: qui retulerunt, aquam, quam negotiatores illi hoc loco colligerent, circa hoc tempus putidam & ad potum incommodam esse: quapropter decretum fuit, vt classis sequenti nocte progredere, & experiretur, an Annabonam venire posset. Nos ex barbaris intelleximus, nauim Coppenhagensem, cui Rolandus Crabbe præerat, 21. Augusti huc venisse, & 6. Septembr. discessisse: huc quoque frigidum Leonem Calend. Quintil. ex India appulisse, & 6. eiusdem mensis abiisse. Noctu, flante Austro, in mari hæsimus.

October.

Die 1. ventus aduersus nos integrum milliæ versus Septentrionem à promontorio Lopes repulit. Die 4. fluxus maris nos in Septentrionem egit, ita vt promontorium assequi non possemus. Sub vesperam nauis Amstelrodamum tribus quadrantibus milliæ à promontorio vela faciens, in vada allisit, & à 25. ad 3. vlnas fundum inuenimus. Nos illico scalas demisimus, vt inde nos extricaremus: sed vanus fuit labor: & cum nauis Concordia in eadem vada impigisset, archithalassus tormentum displodi iussit, vt reliquas naues moneret: quæ illico cum suis nautis, lembis, anchoris & harpagonibus nauis Amstelrodamo succurrerunt, & anchoram posteriorem magno labore extraxerunt: quo facto, nauim quam celerrimè, translatis tormentis, è fundo sustulerunt & progredi fecerunt. Dum in eo essemus, vt nauim in locum profundiorum promoueremus, funis anchoræ, quo nauis alligata erat, per imprudentiam solutus, & nauis denuò in vada impulsæ fuit, maiori, quam antea, periculo. Sed nauarchi diligentia periculum illud discussum, & nauis in altum mare rursus prouecta fuit. Nauis Concordia anchoram iecerat, cuius ope è vadis sine magno labore emerit. Maximum damnum quod tunc accepimus, positum erat in archithalassi persona, qui cum recens ex morbo conualuisset, nimio ardore, quo propter hunc casum in supremam partem nauis se contulerat, ita fuit debilitatus, vt paullatim omnes vires amitteret.

Die 4. propter aduersum ventum omninò progredi non potuimus. Vtraque nauis, Hollædia & David, anchoram perdidit.

Die 6. operam dedimus, vt ad promontorium Lopes appelleremus, quia archithalassus intellexerat, nos aquæ penuriâ laborare, & illic commodum locum esse ad puteos fodiendos, qui bonam aquam præberent.

Die 7. classis secundo ad promontorium Lopes appulit: sed subpræfectus, Arausio & liburnica nondum eò peruenire poterant. Nauarchi, qui in littus emissi fuerant, vt puteos foderent, retulerunt, aquam, quæ die 2. huius mensis comperta fuerat, ad potandum non conducere, eò vsque excreuisse, vt iam commoda esset, & pro tota classe sufficeret, nec opus esse novos puteos fodere.

Die 8. subpræfectus cum liburnica ad nos venit.

Die 9. Arausio non procul à classe anchoras fixit. Archithalassus imperauit, vt nauis suis lēbis ad Arau-

1623.  
Otober.

Araufionem veherentur, & vacua ipsius dolia aqua replerent, ne illa nauis nobis in mora esset. Tunc Senatus bellicus coactus, in eoque decretum fuit, vt tres libræ panis cum semisse singulis in hebdomadam distribuerentur.

Chirurgus  
infidelis.

Insuper decretum fuit ex iudiciis, quæ contra M. Iacobum Vegerum, primarium chirurgum in naui Mauritio prolata fuerant, quod suis medicamentis complures de medio sustulisset, vt ille quaestioni subiiceretur.

Die 10. ventus tam vehemens erat, vt non consultum videretur, nauis velis committere.

Die 11. ex consilio prorotarum in Senatu bellico statutum fuit, vt Spes & Canis venaticus periculum facerent, an obliquando cursum, promontorium superare possent. Nam torpedo seu scorbosus ita in nauibus nostris inualefcebatur, vt malis citreis aliisque ad refectioem necessariis omnino nobis opus esset, antequam cum classe per fretum Marianum traiceremus. Quamobrè omne studium adhibuimus, vt desuper ad promontorium Lopes veniremus, & inde ad insulam Annabonnam appelleremus. Sub vesperam nauis Spei, tormento dispolo, signum dedit, se promontorium superasse. Lembum quoque emisimus, qui fluxum maris obseruaret.

Die 12. manè classis, Austro flante, vela fecit. Lembus, qui fluxus maris obseruandi causâ emisus fuerat, retulit, se nullam in fluxu mutationem animaduertisse, sed fluxum perpetuum ad Septentrionem tendere. Subpraefectus & praetor nocturnus, mandato ab archithalasso accepto, examen M. Iacobi chirurgi instituerunt: quem primò blandis verbis ad spontaneam veritatis confessionem allicere conati sunt: sed cum omnia pertinaciter negaret, ad quaestione progressi sunt, & sex grauissimas subscudes corpori eius appenderunt, quibus ad eò non fuit perterritus, vt superbe dominis examinadoribus responderet, ac tantum non insultaret. Illi ergò rati, magici aliquid subesse, cum vestibus exuendum curarunt, & pellem ac linguam sanguineam in sacco pectori apposito inuenerunt. Examinadores, dato mandato, vt diligenter custodiretur, hoc die nihil ulterius in hac causa egerunt.

Die 13. manè tota classis vno & dimidio milliari à promontorio Lopes in anchoris stabat, praeter nauim Amstelrodamum, quæ fortè per transfuerum fluxum abrepta fuerat, ita vt ad locum, in quo reliquæ naues stabant, peruenire non posset. Quod videns subpraefectus, qui verebatur, ne nauim illam è conspectu amitteremus, sublatis anchoris, ad archithalassum contendit, ita vt tertio ante promontorium Lopes anchoras figeremus.

Die 4. vela nostra propter ventum aduersum quieuerunt.

Die 15. in consilio decretum fuit, vt simulac ventus secundus esset, versus Occidentem, aut aliqua ex parte versus Austrum vela daremus.

Die 16. ventus flabat ab Occasu brumali: quapropter eodem loco substitimus. Subpraefectus & praetor hac die vsque ad vesperam denuò capita contulerunt, vt examen M. Iacobi chirurgi ad finem perducerent. Captiuus à quaestore vinculis solutus, cum ad Examinadores adducendus esset, brachijs adhuc constrictis, è nauim in mare insiliit, ea mente, vt se ipsum aquis mergeret. Sed tubicen, qui in eadem naui erat, saltu eum protinus sequutus est, qui annitebatur, vt M. Iacobum supra aquas retineret. Chirurgus verò aquam affatim hauriebat, & tubicinem secum in fundum pertrahere conabatur: quod factum fuisset, nisi alius subuenisset, qui à tubicine adiutus, tandem chirurgum tenuit, & à submersione prohibuit, donec scapha aduenit, quæ illos tres recepit, & ad nauim reuexit. Chirurgus, cum ad se rediisset, sponte confessus est, se esse Louanicensem, Hispanis parentibus natum, Licentiatum Medicinæ: & se septem homines in hac classe consulto ac dedita operâ necasse, propterea quòd sibi nimium molesti essent, & ab iis liberari cuperet: se post egregiam operam in sanando chirurgo nauatami, liberam mensam Capitanei petitorum fuisset: quæ sibi negata, se constituisset rationem inire, quæ archithalassum, subpraefectum & alios primarios officiales, qui hac in re sibi aduersari fuissent, veneno tolleret. Addebat se in animo habuisse, cum Diabolo pacisci: sed Diabolum sibi apparere noluisse, quidquid etiam studii ac laboris impenderit: se etiam in sua captiuitate conatum, mortem sibi consciscere, & puluillo ori inserta spiritum elidere: sed id successu caruisse. Suspicio quoque erat grauiorum criminum: sed visum est examinadoribus, propter ipsius inualetudinem, liberâ hac confessione acquiescere.

Die 17. in consilio bellico, quod archithalasso grauitè decumbente, in naui Delphica habitum fuit, sententia contra M. Iacobum Vegerum lata est.

Chirurgus  
capite ple-  
xus.

Die 18. Austro flante, vela dedimus. Hoc manè M. Iacobus Chirurgus, in naui Mauritio securi percussus fuit. Noctu ventus ab Austro indefinenter spirabat.

Die 20. manè insulam S. Thomæ in conspectu habebamus. Et quia hoc tempore exigua spes erat ad Annabonam appellendi, & valde verebamur, ne scorbosus, qui iam omnes naues inuaserat, magis ac magis inualefceret, archithalassus praecipit, vt liburnica & duo lembi ad insulam Rolles irent (quæ insula versus Occasum brumalem, an angulū S. Thomæ iacet) & commodam stationem

pro

pro nauibus explorarent, ac cognoscerent, an tantus illic numerus malorum citreorum suppetere, quanto ad reficiendam classam opus esset.

1623.  
Otober.

Die 22. subpraefectus cum liburnica & duobus lembis ad insulam Rolles excurrit, & inteream ac S. Thomæ insulam transiit, vt commodam stationem pro nauibus inueniret. Reliqua classis interea in aquis hærebat, expectans constitutum signum, quod erat, vt vnus ex lembis cum vexillo prodiret, qui classem ad stationem duceret: sed nihil comparuit ante vesperam, quâ liburnicam & duos lembos pone insulam Rolles, postquam eam circumnauigassent, conspeximus, classis aduentum expectantes.

Die 23. archithalassus ex subpraefecto intellexit, quid hesternæ die peregrissent, se videlicet in insula Rolles fuisse, & pauca mala citrea inuenisse, quòd iam extremus annus esset: sub insula aquam 7.6.5.4. vlnarum cum semisse habuisse, fundum autem reperisse saxosum, & ineptum ad iaciendas anchoras. Quam ob causam non fuit visum consultum, eò classem ducere, vbi illa se reficere non posset. Archithalassus, hac relatione audita, mandauit Ecclesiæ ministro, vt concionem ad populum haberet, eumque hortaretur, Deo se commendare, & ipsi supplicare, vt omnes & singulos sanos atque incolumes conseruaret, & iter eorum prosperaret. Interim operam, quam potuit, maximam dedit, vt aliquid, quo classem reficeret, nancisci posset. Hoc die cursum nostrum versus Occidentem direximus, cum ventus ab Ortu brumali spiraret.

Die 24. ventus spirabat ab Occasu: itaque velificationem conuertimus, cum vereremur, ne versus Septentrionem ad lineam Æquinoctialem repelleremur.

Die 25. noctu velificationem rursus conuertimus, ne insula S. Thomæ nobis ex oculis eriperetur: vesperi insulam Rolles ad Ortum brumalem habebamus, à qua tantum quatuor milliariibus aberamus.

Die 26. & 27. omnibus viribus enixi sumus, vt latus Australe assequeremur.

Die 28. vento nobis adspirante, ad latus Australe assequeremur.

Die 29. à meridie insulam Annabonam conspeximus, quæ nobis ad Occidentem brumalem sita erat, & decem milliariibus à loco, in quo eramus, distabat. Admiracione dignum est, quòd cum omnia faceremus, vt Annabonam appelleremus, labor noster esset inanis: cumque spem omnem eò perueniendi abiiecissimus, inuiti eò detruderemur. Quapropter in consilio decretum fuit, vt ad illam insulam tenderemus, & triduum aut quattriduum in ea commoraremur, classemque aqua & malis citreis recrearemus. Erat illud manifestum indicium, Deum velut manu nos eò duxisse, vt ab imminente periculo atque incommodo, quod à scorboto metuendum erat, nos liberaret.

Die 30. noctu pleræque naues portum Annabonæ intrarunt.

Die 31. manè Cornelius Iacobi & fiscalis, ex mandato archithalassi, in littus exscenderunt: qui vexillo securitatis excepti fuerunt, & cum Gubernatore, cui nomen erat Antonio Nunes de Matos, transegerunt, vt liceret cum incolis amicè contrahere, ac tantum aquæ & malorum citreorum auferre, quantum vellemus: adhuc milites ad aquilegia collocare, qui incolis graues futuri non essent. Interea omnes reliquæ naues appulerunt: & archithalassus, nuncio ex littore accepto, mandauit, vt praetor nocturnus cum 100. militibus & omnibus nautis ad aquilegia se conferret, & modum praescriberet, quo nauæ vasa sine discrimine aqua implere possent. Subpraefectus Gubernatorem in littore conuenerat, nullis adductis militibus, quos Gubernator nullo pacto admittere volebat: & tractatum cum incolis instituere conatus erat: quod hoc die perficere non potuit, quando quidem incola cum pecore in syluas profugerant Lembi sub vesperam reuersi sunt, aqua & malis citreis onerati.

Calendis Nouembr. 40. circiter porcos & aliquot gallinas sale permutauimus.

November.

Die 2. & 3. in littus rediimus, vt plus aquæ & malorum citreorum nobis compararemus. Subpraefectus hoc die cum aliquot Officialibus eodem accessit, & Gubernatori munus, cuius pretium erat 300. flor. obtulit: quo ille vix acquieuit: & quia milites nostri Mauris in aquando vim intulerant, gallinasque & alia eripuerant, parum abfuit, quin subpraefecto & alijs Officialibus manus & vincula injiceret: quoniam verò fide ab ipso accepta venerant, eos dimisit, monuitque, ne hosti in posterum nimium fiderent. Procul dubio, quia potentiam classis reformidabat, à vi & iniuria abstinuit. In hac insula duo ex nostris transfugerunt: vnus erat Hispanus, alter Græcus, qui ex naui piratica Turcarum in mari Hispanico ad nos venerant.

Die 4. flante Africo, Annabonam soluiimus. Annabona insula est, quæ iacet in altitud. vnus gradus & quadrantis ab Æquinoctiali versus Austrum, sex milliaria in circuitu continens. Littus est excelsum: in insula habitant Mauri circiter 150. exceptis vxoribus & liberis, quorum longè maior est numerus. Incolæ parent Lusitanis, quorum etsi non plures quàm duo aut tres esse soleant, qui eos gubernant: tamen eos sibi ita obnoxios habent, vt mirum sit: & si quis eorum delinquat,

illum.

1623.  
November.

illum confestim in insulam Sancti Thomæ relegant: quæ summa est pœna, quâ Mauros afficiunt, quamque illi maximè extimescunt. Hæc insula fructibus abundat: quales sunt Bananæ, Amanassæ, Coci, Famacindæ, arundines sacchari & Patattæ: inprimis malorum citreorum, quibus naues maximè opus habent, feracissima est: ita ut quatruidui spatium, quo hîc substitimus, plura quàm 200000 nauibus intulerimus, præter ea, quæ nostri in littore comederunt. Hæc mala sunt iucundissimi saporis, neque prorsus acida aut dulcia: adhæc magna sunt & succi plena: quædam reperiuntur, quæ tres libræ quadrantes pondere æquant, & pileum succo implere possunt. Sunt quoque illic dulcia poma, sed non ita multa, quæ incolæ in pretio habent: toto anno reperiuntur, sed quodam tempore melius asseruari possunt, quàm alio: prout hoc tempore prorsus matura erant, & facile computrescebant. Quædam, sed pauca, mala Medica hîc inueniuntur: nec desunt pecora, ut oves, vaccæ, hirci & quamplurimi porci, pro quibus sal Mauris dabamus. Ad ortum brumalem elegans est aquarium in hac insula, ubi aqua ex monte in vallem influit: qui locus multis malis & arboribus fructiferis confitus est. Non tamen absque labore aqua hinc ad naues deferretur. Portus est ad Ortum solstitialem: ubi fundum est arenosum, 6. 7. 10. 13. 16. &c. vlnas profundum. Ad portum, iuxta quem pagus est, incolæ loricam lapideam excitarunt, ex qua se defendere possunt, si quis ipsis inuitus excensionem facere velit. Si tamen magna aliqua vis ingruat, domos suas, ex ligno & palea contextas, deferunt, & se in montes recipiunt, ubi aliquot fossas duxerunt. Scloppetis & aliis armis satis sunt instructi, quæ haud inscite tractare norunt. Sunt ibidem quædam feles zibeticæ, quæ sunt feræ, & in siluis oberrant: ex quibus incolæ zibetum colligunt, quod tamen non magni usus est. Vulgus malè vestitum est: mulieres capite & superiori parte corporis sunt nudæ: sub pectore vsque ad genua linteum gestant, quo corpus circumvolvunt. Belgas omnes, qui in hanc insulam, ut se reficiant, diuertunt, cautè cum incolis conuersari, neque pollicitis eorum nimium fidere oportet. Arma in promptu habenda sunt, si forte Mauri contra promissâ aliquid tentarent. Nam multæ naues graue damnum acceperunt, quòd verbis eorum fidem habuissent.

Die 5. 6. 7. Austro flante, Occasum versus iter instituiimus.

Die 9. & 10. Eurus flabat, & nos ad Occasum vela dedimus.

Die 11. & 12. Euro nos à puppi prosequente, circiter 90. milliaria ab Annabona versus Occasum proveci sumus, in altitud. 3. grad.

Die 20. vesperi casus sinister in naui Amstelrodamo accidit. Pueri quidam ludebant, & ceppitantes ad oram nauis impeerunt: ex quibus tres mutuo amplexu sibi adhærentes, in mare precipitarunt. Nos lembum eiecimus, qui vnum reduxit: reliqui duo fluctibus hausti perierunt.

Die 22. ante lucem Hispanica biremis ad alium nauis Mauritij allisit, ita ut prior malus nauis in malum biremis incurreret. Mauritij rostrum contractum, & anterius velum ruptum, malus autem biremis quasi rarus fuit. Cùm illuxisset, ope nauium & cymbarum vna ab altera diremta fuit, sic ut anterioris mali antenna in naui Mauritio ad malum vsque biremis pertingeret.

Die 25. circa meridiem, altitudinem habebamus 16. grad. 15. minut. & nostræ pyxides nauicæ 10. gradibus versus Ortum solstitialem declinabant.

Die 29. altitudinem habebamus 19. grad. cum semisse, & longitudinem eandem cum insula Martini Vaesii. Consilio apud archithalassum habito, decretum fuit, ut ad Tropicum Capricorni versus Occasum brumalem tenderemus. Hac vespera comperimus altitudinem 13. grad. versus Ortum solstitialem.

December.

Die 2. Decembr. altitudinem habebamus 20 grad. & 2. quadrant. ut naucleri iudicarent, nos insulam Martini Vaesii prætervectos esse, quam velificatione ad Occasum brumalem directa, non conspeximus: nec dubitabamus, nos cum classe occidentalem partem illius insulæ præternavigasse.

Die 3. nauem conspeximus, quam frustra sumus persequuti.

Diebus 12. 13. 14. 15. 16. & 17. crebra erat malacia, sub altitudine poli Australis 30. grad. quam ob causam parum promovimus.

Die 18. sub altitud. 31. grad. cum semisse, circiter 120. milliaria à continente versus Occasum aberamus: quapropter consultum visum fuit, ut ad Occasum brumalem velificatio institueretur, & pyxidem 18. gradibus versus Ortum solstitialem promoveremus.

Diebus 19. 20. 21. & 22. ventus flabat ab Aquilone.

Die 23. ventus mutavit, & sensimus grauem tempestatem cum tonitru & fulgure.

Die 24. cùm nullus esset ventus, naues fluctuarunt.

Die 25. noctu ventus ab Aquilone spirauit, qui postea versus Occasum se conuertit, ita ut ab Occasu brumali flaret. Vesperi, mari tranquillo, fluitauimus: & ex Solis occasu comperimus altitudinem 21. grad. versus Ortum solstitialem.

Die 26.

Die 26. manè ventus erat borealis: sed se vertit, ut præcedenti die, ita ventum aduersum <sup>1623.</sup> haberemus. Die 27. ventus rursus ab Aquilone spirauit, sed mutauit, ut prius. <sup>December.</sup>

Die 28. ventus flabat ab Occasu Brumali: nos versus Meridiem cursum intendimus.

Die 29. totum diem propter malaciam fluctuauimus, & circa meridiem eramus sub altitudine poli Australis 38. grad.

Secundâ vigiliâ ventus ab Aquilone spirauit, sub diluculū in Occasum deflexit, cū procella.

Die 30. flante Austro, velificationem conuertimus. Cùm autem nullum ignem ab aliis nauibus conspiceremus, rati, illos versus Ortum hære, nec conuersionem velificationis nostræ vidisse, cursum versus Orientem instituiimus.

Die 31. tres naues desiderauimus, Arausionem, Spem & Gryphum, quas arbitrabamur, versus Occasum à nobis abesse.

Calendis Ianuarij archithalassus singulis mensis cantharum vini Hispanici in felix noui anni <sup>1624.</sup> auspiciū donauit. <sup>Ianuarij.</sup>

Die 2. procella fuit ab Occasu brumali. Die 3. ventus spirabat ab Occasu brumali: sub meridiem assequuti sumus altitudinem 42. grad. cum semisse.

Die 4. ventus flabat ab Occasu æquinoctiali. In conticinio procella à Septentrione incubuit: sub mediam noctem ventus surrexit ab Occidente Solstitiali.

Die 5. ante meridiem ventus spirabat ab Occidente solstitiali, post meridiem, ab Occidente Brumali, cum assidua procella. Nos quotidie multum spumæ marinæ & mespili saxatilis conspeximus: inde, & ex multitudine nauium coniecimus, nos non procul abesse à continente.

Die 6. 7. & 8. Auster spirabat, & nos ad Occidentem cursum intendimus.

Die 9. propter frigus singulis sextarius vini igne eliquati dari cæpit. Sub meridiem habebamus altitudinem 44. grad. 20. minut.

Dieb. 10. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. maxima ex parte Auster, interdū Eurus, mox Zephyrus flabat.

Die 17. sub meridiem peruenimus ad altitudinem 45. grad. ventus erat Septentrionalis.

Die 18. comperimus, indicem magneticum 15. grad. versus Ortum solstitialem deflectere, & iacta bolide ad 70. vlnas fundum limosum inuenimus, cum nigra arena permixtum, quamuis nullam terram conspiceremus: aura à Septentrione spirabat.

Die 19. vesperi, radiis Solis relucens, mare diuersis locis rubrū ac sanguineū apparebat.

Die 20. comperimus, rubedinem, quam pridie vesperi in mari conspexeramus, nihil aliud esse, quàm innumeram paruorum cancrorum multitudinem, qui mari hunc colorem imprimebant. Ventus flabat ab Ortū solstitiali.

Die 21. procella ab Occasu brumali exorta est: sub noctem Auster flauit.

Die 26. sub meridiem habebamus altitudinem 51. grad. 10. min. Sub vesperam vehemens ventus ab Occasu brumali incubuit, cum tanto frigore, ut cuidam captiuo, qui propter furtum constrictus tenebatur, ambo pedes congelarent.

Die 27. procella vsque ad vesperam perseuerauit: post cæpit remittere.

Die 28. biremis se subduxit, quam postea non vidimus. In ea erant 18. viri, ex quibus tres fuerunt Lusitani. Erat illa comeatu probè instructa. Vesperi nacti sumus ventum à Septentrione.

Die 29. altitudo fuit 52. grad. à meridie flauit Euronotus. Die 30. altitudo erat 52. grad. 30. min. & fundum ad 55. vlnas inuenimus. Eo die propter maliciam progredi non potuimus.

Die 31. ventus surrexit ab Ortū solstitiali, qui sub noctem vehementer flauit.

Calend. Febr. 1. luce terram conspeximus, versus Occasum brumalem, quæ quinque milliariis à nobis aberat. Erat illa promontorium *de Pennas*, altis montibus circumdatum, in vertice nauibus obrectum. Nos bolide iacta fundum inuenimus ad 52. vlnas, & cursum nostrum, vento spirante ab Ortū solstitiali & brumali, versus Austrum direximus. <sup>Februarius.</sup> <sup>Terra del</sup> <sup>Fuego ap-</sup> <sup>paret.</sup>

Die 2. manè dilapsi sumus ab ostio freti Mæriani, ita ut nullū transitū videre aut coniectare possemus. Sed Valentinus Ioannis, nauclerus in naui Concordia, qui anno 1619. cum Hispanicis dromadibus hoc loco fuerat, fretum agnouit ex montibus, qui ad occidentalem ostij partem siti sunt, & cū naui Concordia cursū eò tenuit, ut fretū traieceret. Ostium huius freti facile cognitu est. Latus orientale, quod Ordinum litus appellatur, cognitu facile est: quippe altum, cliuofum & angulosum, latus occidentale, Mauritij litus dictum, aliquot rotundos colles ad ipsam oram habet. Sub ingressum huius ostij duas naues in sinu stantes conspeximus (sinus ille à Verschofio nomen accepit) quæ protinus velis ad nos contenderunt. Flante autem Euro, & fluxu maris ab ea parte quæ litus Occidentale respicit, vehementer nobis aduersante, archithalassus valde dubitabat, vtrum cum classe in sinu Valentini, qui est in fretu Mæriani, anchoras figere deberet, quòd ea statio commoda videretur, an vterius progredi satius esset: verum dum ad

O 2

sinum

1624. <sup>Februarii.</sup> finum illum, qui respectu plagæ Septentrionalis inter secundam & tertiam summitatem versus Occidentalem partem fretus est, tenderemus ut locum contempleremur, conspecta nauis, quæ illic in anchoris stabat archithalassus iussit, ut sinum peteremus: cumq; in eo essemus, ut anchoras iaceremus, lembum vidimus ex sinu ad nos tendentem, qui nutu & clamore nos monuit, ne naues eò aduerteremus: quapropter statim velificationem conuertimus, & magno nostro bono supra apicem Australem à sinu recessimus, vbi fundum deprehendimus scopulosum, quindecim vlnas profundum. Inde in medium fretum procurrimus, vbi duas naues expectauimus, quas extra fretum conspexeramus. Illæ sub meridiem ad nos venerunt, erantq; Arausio & Spes: ita ut nulla nauis iam nobis deesset, præter Gryphum, quæ in sinum Valentini appulerat, & biremem supradictam. Quandoquidem igitur iudicabamus, Gryphum, hoc vento, non posse vela facere, nostrum iter persequuti sumus, & fretum traiecimus. Cælum ante meridiem tam turbidum erat, ut cum in medio freto essemus, nullum ab utroque latere litus cerneremus: quam ob causam etiam pauca de litore, quod ad fretum illud est, narrare possumus. Sub meridiem cum summitas Australis litoris illius versus Ortum à nobis abesset, altitudinem 55. grad. & 20. min. assequuti sumus. Ventus ab Ortum solstitiali vsque ad mediam noctem durauit: postea ab Occasu brumali spirare cepit.

Scilicet, vbi  
alio indice  
m.

Die 3. ventus flabat ab Occasu solstitiali: sub meridiem altitudo erat 56. grad. A mer die prætor nocturnus archithalasso retulit, naues Arausionem, Spem & Gryphum vltimo Decemb. sibi obuias esse factas: quæ sub altitudine 14. grad. in litus exscensionem fecerint, & 20. Ianuar. fretum ingressæ fuerint, verum propter fluxus aduersi vehementiam illud traicere non potuerint, ideoque sequenti nocte in eo subsisterint: vltimo autem Ianuarii sinum ad latus Occidentale freti accesserint, vbi nullum commodum fundum ad anchoras fingendas inuenerint. Addebat se inde lembum Arausionis ad Gryphum in sinum Valentini misisse, vbi hesternæ die eam stantem videramus, sciscitatum, an classis illic fuisset, & ut cæteris nauibus, quæ in eundem sinum appellere cogitabant, significaret, fundum iaciendis anchoris ineptum esse: interea se cum duabus nauibus, Arausione & Spe, extra fretum in sinum Verschoffii anchoras fixisse, & inde lembum ad litus misisse, ut loci naturam & conditionem explorarent. Se in fluuiolum progressum, vbi amplam stationem pro paruis nauigijs inuenerit in qua à ventis tuta esse possint: sed maiores naues propter breuia & syrtes eò non esse adducendas: se cum incolis egisse, & quasdam merces permutasse, sed nihil, quo socii se reficere possent, reperisse. Dum hic naues commorarentur, nautas vncis tot pisces, quot voluerint, cepisse, qui formâ & sapore acellis similes fuerint. Cum autem naues in hoc sinu à vento Orientali non satis tutæ essent, & mare intumesceret illas inde soluisse, antequam nos conspexerint.

Die 4. ventus ab ortu brumali flauit.

Die 5. ventus ab Occasu brumali spirauit, cum turbine, nimbo & grandine.

Die 6. manè vidimus promontorium Hornanum versus Occasum solstitiale, quod tribus milliariis à nobis aberat: & quia lenem ventum ab occasu brumali spirantem habebamus, quo ad litus sursum versus nauigare poteramus, ad Austrum nos conuertimus.

Die 7. manè ventus ab Occasu solstitiali spirabat: post meridiem ab Ortum solstitiali. Frigus etiamnum durabat. Circa meridiem subpræfectus procul in mare actus fuit, qui rostrum suæ nauis loco mouit, prout Amstelrodamum & aliæ naues fecerant. Noctu tam vehemens procella ab Occasu incubuit, ut quædam naues suos rudentes amiserint.

Die 8. eadem procella perseverauit. Sub meridiem altitudo erat 57. grad. cum vna tertia parte. Nos hanc altitudinem mirabamur, quandoquidem pridie maiorem altitudinem habere debuissimus: & interea 12. milliaria versus Austrum circumnavigaueramus: ex quo coniecimus, fluxum hoc loco vehementiorem esse: an verò ad Ortum aut Occasum tenderet, scire non potuimus.

Die 9. procella ab Occasu solstitiali continuabat.

Die 10. sub meridiem habuimus altitud. 58. grad. 30. minut. & cum procella, quæ ab Occasu solstitiali incumberebat, secunda velificatione versus Ortum nauigauimus.

Die 11. eadem fuit altitudo, quæ pridie: & grauis tempestas ab Occasu solstitiali coorta est.

Die 12. ventus etiamnum vehemens erat ab Occasu.

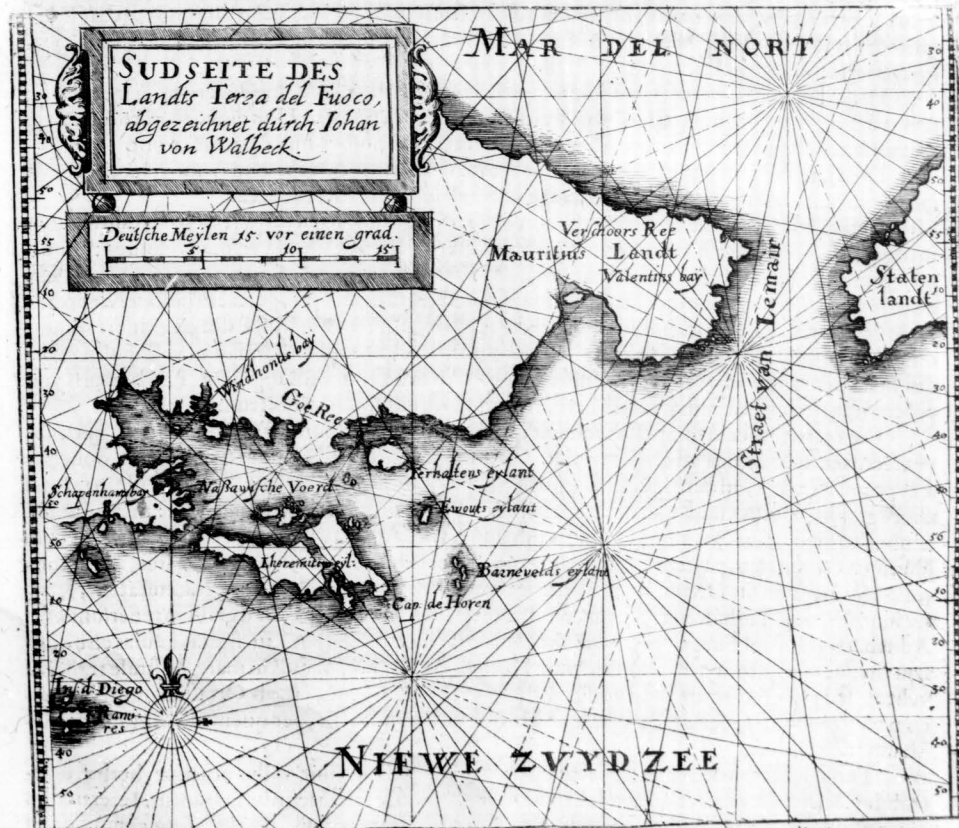
Die 13. ventus maxima ex parte ab Occasu solstitiali spirabat: noctu nix copiosa cum grandine decidit.

Die 14. Sole oriente 25. gradus versus Ortum solstitiale deprehendimus: alii tantum 23. gradus habebant: quidam non plures quam 21. ita ut declinatio indicis magnetici, etsi ille iam transpositus fuisset, permagna maneret: quod satis mirari non poteramus. Circa meridiem altitudo fuit 56. grad. 20. minut. A meridiem archithalassus constituerat Senatui bellico mandare, ut nau-

1624. <sup>Februarii.</sup> ut nauclerorum sententiam de fluxu maris audiret: sed simul candidum vexillum erectum erat, promontorium Hornanum, septem milliariis à nobis distans, versus Occasum solstitiale conspeximus: ex quo sequebatur, nos fluxu maris ad Ortum vehementer impulsos fuisse, quamuis istud nobis minime in mentem veniret, sed firmiter crederemus, fluxum illum ad Occasum tendere: quamobrem naucleri naues maximè ad Occidentale latus promontorii Hornani admoliebantur. A meridiem subpræfectus archithalassum conuenit, quæstuitque, quandoquidem duodecim diebus magis retrogressi quam progressi fuissimus, annon expediret, circum promontorium Hornanum sinum aliquem inuestigare, in quo classis recentem aquam colligeret. Reinter ipsos agitata decretum fuit, si postero die ventus foret secundus, istud omittendum esse: nam in sinum ignotum naues ponderosas appellere, non videri consultum: sed si ventus aduersus perpetuaret, dispiciendum, quo pacto classis in vno atque altero sinu aquam & saburram nancisci posset.

Die 15. manè, promontorium Hornanum duobus milliariis à nobis distabat, versus Occasum solstitiale. Sperabamus nos hoc vento, si perseveraret, promontorium illud à Septentrione superaturos: sed fluxus tanto imperu ad Ortum tendebat, ut dum desuper velificaremus, meridies esset, antequam latus boreale superaremus. In præteruchendo inter promontorium Hornanum & aliud, quod versus Occidentem erat, amplum sinum conspeximus, qui se tam longè in terram effundebat, quam visus pertingere poterat: itaque in spem venimus, fore, ut hic commodam stationem inueniremus: & quia post meridiem ventus spirabat ab Occasu, confidebamus, nos circum Australe latus velificantes, sub promontorium actumiri. Archithalassus igitur, præmissa liburnicâ, cum sua nauis inter duo promontoria inuectus est, sperans, se illic commodam stationem reperit, ad quam naues in ingressu appellere possent: deinde locum opportunum, in quo aquam, saburram & ligna pro classe compararet, exploraturum.

Nos ad profunditatē vnâ & quinquaginta vlnarū appropinquauimus, vbi arbitrabamur, nos commodam stationem videre. Sed vento sub noctem deficiente, cum nullus locus occurreret





1624. ad quem appellere possemus, in altum vela dedimus. Secundâ vigiliâ, cum Boreas flaret, ex  
Februarii. sinu egressi, continentem petiimus.

Die 16. ventus ab Ortu solstitiali spirabat vsq; ad meridiem: tunc tranquillitas sequuta est, & altitudinem 56. grad. 10. minut. assequuti sumus. Promontorium Hornanum versus Ortum à nobis aberat. Vidimus duas insulas, 14. aut 15. milliariibus præter propter à nobis distitas, versus lacus Occidentale promontorij Hornani, quæ in tabulis chorographicis non erant notatæ. Nos lembum ad paruam anchoram alligauimus, vt videremus, quò fluxus tenderet: & comperimus, eum ad Occasum solstitialem tendere.

Die 17. manè, ventus spirabat ab Occasu solstitiali, quò etiam littus porrigebatur. Cum igitur præterita nocte procul retroacti fuisset, & certum esset si ventus perseveraret, fore, vt sub promontorio Hornano hæreremus, visum est archithalasso, vt cursum nostrum ad magnum quendam sinum, qui postea sinus Nassouicus fuit appellatus, dirigeremus, ibiq; expectaremus, & vt liburnica seu Canis venaticus præmitteretur, quæ sinum illum obiret. Sed Subpræfectus qui metuebat, ne per tarditatem liburnicæ dies elaberetur, & classis sub illum sinum impelleretur, rectâ ad sinum, tanquam antesignanus, procurrit: cumq; in eum per duo milliaria nauigasset, anchoras iecit, ac signum dedit, fundum illic fingendis anchoris aptum esse. Reliquæ naues sub vesperam ad eandem stationem peruenerunt, vbi fundû erat ex calce 25. & 30. vlnis profundum.

Die 18. nauarchi ex mandato archithalassi ad littus admouerunt, vt illud explorarent: qui è regione stationis commodum locum inuenerunt, in quo naues à repercussione fluctuum tutæ esse poterant, & aqua limpida ex monte defluebat, quæ situlis in naues inferri poterat. Ibidem faburræ & lignorum satis superq; erat. Hic fuit tertius sinus in mari Australi, quem à nomine subpræfecti Schapenhamensem sinum indigetauimus.

Die 19. calum erat turbidum: sub meridiem tanta subito procella ab occasu brumali insurrexit, vt naues Delphi, Arausio, Mauritius & Concordia loco suo abigerentur, quæ mox alias anchoras eiecerunt, & vestes suos transmiserunt, quibus retentæ fuerunt. Naues & lembi, inter littus & alias naues stantes, omne studium adhibebant, vt se ad vnâ aut alteram nauim alligarent: sed nauclerus nauis Spei cuersus fuit, quem tamen nauæ prosperâ fortunâ seruarunt. Vespera serena fuit tempestas.

Die 22. flante Zephyro, varia fuit tempestas: modò procellosa, modò serena. A meridie vis maior incubuit, ita vt quidam ex nostris littore manere cogerentur. Hoc die barbari eo loco, vbi aquam hauriebamus, comparuerunt, qui suas merces cum nostris amicè permutauerunt.

Die 23. manè tempestas fuit inconstans: à meridie atrox & vehemens: ita vt nauis Aquila 19. homines in littore reliquerit, quos nauæ non ausi sunt ad eam reuehere.

Die 24. cum naues ad littus appulissent, ex 19. illis, qui ad Aquilam pertinebant, tantum duo in iis reperti, qui adhuc in vivis erant. Hi narrabant, barbaros hesternâ vespërâ reliquos 17. fustibus, fundis & hastis obrunasse quamuis nullâ ab iis fuissent affecti iniuriâ: quod ipsis facillè fuit factu, cum nostri essent inermes. Quinq; tantum cadauera in littore reperta: in quibus fuit proreta, & duo pueri. Proretam insolito more excarnificarant: pueros in frustra distraxerant: reliquos omnes asportarant, vt eos deuorarent. Quo cognito, archithalassus mandauit, vt singuli nauæ, qui littus peterent, octo vel decem milites, securitatis causâ, sibi adiungerent, ne à barbaris vim paterentur: sed ab eo tempore nulli barbari hoc loco in conspectum nostrum venerunt.

Die 25. ante lucem tempestas cessauit, & nocti sumus ventum ab Ortu solstitiali, quo subpræfectus cum liburnica ad classem rediit. Is archithalasso retulit, quid sibi in itinere obuenerit: primò, se rectâ, ad eum locum nauigasse, in quo stationem inuenerit. Locus ille in tabulis chorographicis sinus Canis venatici appellatur. Hic se proxima nocte quiescisse: manè quosdâ lembos ad littus aduectos aliquot tuguria inuenisse, vbi barbari ad ipsos accesserint. Inde se cum liburnica Orientalem partem circumnauigasse, & per magnum canalem transuectos, à promontorio Hornano versus Ortum aberrasse: se interea extra illum canalem ponè summitatem, & intra insulam, quæ Terhaltena dicitur, substitisse: postea flante Euro, ad classem reuersum esse. Addebat terram del Fuego (prout tabulæ chorographicæ ostendunt) in multas insulas esse diuisam: neque opus esse iuxta promontorium Hornanum transire, si quis in mare Australe traicere velit: sed promontorium illud versus Austrum relinquendum, & ab Ortu in sinum Nassouicum nauigandum: & verisimile esse, quòd in hoc sinu transitus sit, per quem in fretum Magellanicum traici queat.

Terra del Fuego maxima ex parte est montosa: vbique sunt valles amœnæ, herbæ delicias, & iucundæ arbores, quæ pulchris fontibus, è monte scaturientibus, rigantur. Inter insulas diuersæ sunt stationes commodæ, in quibus classis tutò latere potest. Illic loca sunt commoda ad hauri-

Descriptio  
terra del  
Fuego.

1624. hauriendam aquam: illic lignorum copia ad focum struendum; illic lapidum acetui, ad naues  
Februarii. faburrandas. Montes, qui in mari nauigantibus procul à terra esse videntur, arboribus sunt con-

siti: quæ omnes versus Ortum propèdunt, propter vehementes vètos ab Occasu flantes, qui in hac ora dominantur. Terra montium cui arbores insunt, est venosa, caua & duos aut quatuor pedes alta, per quam baculus ad rupes & scopulos, qui subtrus latent, facillè pertingere potest. Hæc regio est ventosa & multis tempestatibus obnoxia, propter crebras exhalationes, quæ ex aquis ascendunt, & magna vi ab Occasu ad Ortum agitantur. Itaque venti Occidentales in hac ora magis, quàm vllibi, vesaniunt, & tam subito atque insperatò irrumpunt, (prout in sinu Nassouico quotidie experti sumus) vt tempus ad vela demittenda non suppetat: tantus autem eorum impetus est, vt sæpè duæ aut tres anchoræ ad nauim sistendam non sufficiant, & nauæ, qui in naui sunt, sternantur. Quapropter eos, qui ad Occasum tendunt, terram del Fuego, quantum fieri potest, vitare, & ad latus Australe, in quo à ventis illis liberi sunt, se conuertere oportet. Nam inde Austri (prout ex nostra nauigatione præsumimus) orientur, qui ipsos procul dubio ad locum optatum propellant. Incolæ terræ del Fuego sunt naturâ candidi, sicut Europæi: sed corpora sua rubro calore inficiunt, ac variè pingunt. Quidam habent faciem, crura, brachia, manus rubro colore tincta: reliquorum corpora sunt candida, læuia, picta aut fuco illita. Quidam dimidia parte rubri, & altera candidi sunt: ita vt vnusquisque suo peculiari colore sit insignitus. Iidem sunt sagaces, apta proportionè decori, staturâ Europæis similes. Prolixos & atros crines gerunt, qui ipsos aspectu horridis reddunt. Dentes habent acutos, murium instar: Viri profus nudi incedunt, etiam pudendis retectis: sed mulieres ea corio tegunt: suntque illæ eodem modo pictæ, quo viri: collum funiculo, cui conchæ aut cornicula sunt illigata, ornant. Tuguria ipsorum sunt ex arboribus contexta, subtrus rotunda, desuper acuminata: intus duobus aut tribus pedibus in terram excavata, extinsecus terra est gesta. In tuguriis ipsorum nihil reperias, præter miròs quosdam corbes, in quibus sua instrumenta piscatoria reponunt, quæ sunt vinculi lapidei, nostro more affabrè facti, quibus musculos marinos appendunt. His tot pisces capiunt, quot volunt. Arma ipsorum sunt diuersi generis: quidam habent sagittas & arcus: illæ artificiosè sunt elaboratæ, & furcillas missiles præfixas habent. Alij sarissis, quarum cuspis est lapillus acutus: nonnulli fundis, quibus lapides magna vi mittunt, vtuntur. Sunt etiam ipsis cultri lapidei atque acuti. Arma sua semper in promptu habent, quoniam (vt ex gestibus ipsorum percipere poteramus) cum alia gente, quæ aliquot inde milliariibus ad Ortum circum Goredam & Terhaltenam insulas degit, & eodem modo, quo incolæ sinus Schapenhamensis & Canis venatici, colorata est, perpetua bella gerunt. Navigia eorum sunt visu digna, & artificiosè confecta, nempe hoc modo: Integrum corticem ex crauissima arbore accipiunt, quem inflectere, remos ex eo secare, & eundem rursus ita compingere norunt, vt cymbam Venetam referat. In his nauigiis, quæ 10. 14. 16. & 20. pedes longa sunt, & alas habent, septem vel octo homines commodè sedere possunt: iisque tantâ celeritate, quantâ nos lembis nostris, vehuntur.

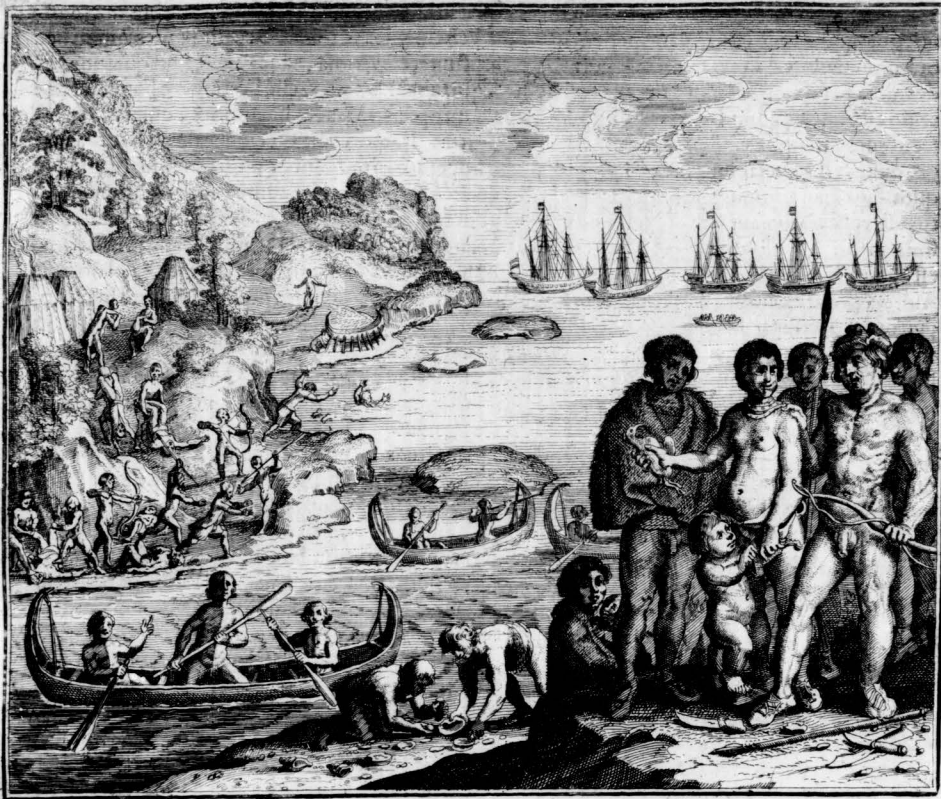
Quod ad ingenuum horum incolarum attinet, illi brutis animalibus magis similes sunt, quàm hominibus. Nam carnes humanas, easque crudas, deuorant, neque vlla in iis scintilla religionis aut politicæ elucet: adhæc vsque adeo sunt impudentes, vt se mutuo suâ vrinâ conspergant.

Vim armorum nostrorum non intelligunt, nec arbitrantur, quemquam ense aut scloppetò lædi posse.

Omnes sunt prauis & malitiosis: erga peregrinos initio amicitiam simulant: interea nihil aliud cogitant, quàm vt eos ex improviso obruant & trucident: sicut 17. illis ex nauis Aquila, quorum supra facta est mentio, euenit. Quamobrem illi, qui deinceps ad littus Nassouicum appellunt (vbi puræ aquæ & lignorum maxima est copia, nullum autem pecus nec pisces in sinu Schapenhamensi vidimus, etsi musculorum ibi longè maximus sit numerus) diligenter sibi caueant, neque his barbaris quemcunque vultum præ se ferant, aut quomodocunque gesticulentur, nimium fidant, sed armis semper accincti sint, nec temerè periculum adeant, quando sui reficiendi & res necessarias conquirendi causa littus eorum peragant.

Indicia, ex quibus constat, in terra del Fuego animalia esse, hæc sunt: Diuersis locis excrementû & intestina animalium, ac neruos taurorum vidimus. Adhæc subpræfecto, cum in liburnica esset, & illa sub Goreda in anchoris staret, à milite, qui paullo longius in illam terram progressus erat, significatum fuit, se in viridi silua multitudinem animalium conspexisse.

Sub vesperam tam vehemens & immanis procella ab Occidete orta est, vt naues tribus & 4. anchoris alligatæ soluerentur, & aliquò vsq; abriperentur: ob quam causam quidam nauæ suas anchoras amiserunt, & aliquot lembi ac naues damnium acceperunt: imò ventus tam impetuofus



erat, vt nemo in naui consistere posset. In hac procella cymba nauis Arausionis euersa fuit, & octo viri submersi perierunt: sex à nauis Delphica seruati, periculum euaserunt, postquam horam cum dimidia nataissent.

Die 26. procella inualuit, ita vt omnes naues satis negotij haberent.

Die 27. archithalassus, cum videret, naues, quæ in sinu erant, quotidie in periculo amittendorum velorum & anchorarum versari, & fluctibus facile abripi posse, tormento disploso, signum dedit, vt vela panderentur. Ventus erat Septentrionalis, quo iuxta latus Occidentale ex statione in mare velificare cogitabamus: sed antequam inde egrederemur, summa exstitit tranquillitas, ita vt fluctus à procella excitati per transversum in nos alliderent, vt si tranquillitas vnã adhuc horam durasset, quædam naues in scopulos impulsæ fuissent, cum fundum jaciendis anchoris ineptum esset, & fluctus ita æstuant, vt horrendum esset eos aspicere: sed vento rursus insurgente absque periculo in mare proVecti sumus. Sub vesperam tempestas ab Occidente incubuit, quæ totam noctem durauit.

Die 28. ventus porrò ab Occidente tantã vehementiã spirauit, vt primario nostro velo vti non possemus.

Die 29. ventus flabat ab Occasu solstitiali, & nos velo majori expar. so progressi sumus.

Martium.

Calendis Martij manè, flante Aquilone, carbasum extulimus, & aliquò vsque proVecti sumus. Sub meridiem habebamus altitudinem 58. grad. Zephyro spirante.

Die 2. sub meridiem altitudo erat 59. grad. & vento ab occasu solstitiali flante, versus Occasum brumalem vela fecimus.

Die 3. sub meridiem altitudo erat 59. grad. 45. minut. ventus spirabat ab occasu solstitiali.

Die 4. ventus spirabat ab Occasu brumali.

Die 5. habebamus altitudinem 58. grad. 40. minut. ventus erat idem, qui pridie.

Die 6. archithalassus admodum verebatur, ne hi venti tamdiu ab Occasu flantes essent fallaces: & minus quam antè, promontorium Hornanum a se sequi poteramus. Quoniam igitur quoti-  
die

die nimbis & tempestatibus agitabamur, ita vt naues facile à se mutuo diuelli potuissent, quæ perpetuante vento Occidentali nesciuissent, quo tendere deberent, vt ad classem redirent: nec alius locus à Dominis Ordinibus designatus erat, vbi alij alios expectare deberemus, quam insula Ioannis Ferdinandi, ad quam hoc rerum statu peruenire non poteramus: archithalassus, consideratis his difficultatibus hoc manè Senatum conuocauit, petiitque, vt vnusquisque sententiam suam diceret, quibus locis classis comodissime hybernare posset, & vbi naues ab ea diuulsæ ipsam reperiuntur essent, si fortè venti Occidentales perpetim flarent. His auditis pro hybernis proposita fuerunt terra del Fuego, fretum Magellanicum, & alia loca. Tandem post hanc deliberationem, propter commoditates & incommoditates locorum propositorum, visum fuit, duobus mensibus expectandum, & videndum, nũ promontorium illud superare, & in mare Australe traicere possemus.

Die 7. altitudo erat 60. grad. 15. minut. Ventus flabat ab Occasu solstitiali, tanta vehementiã, vt dimidio tantum velo progredere mur.

Die 8. ventus variabat. Sub meridiem habebamus altitudinem 67. grad.

Die 9. 10. & 11. ventus flabat ab Occasu brumali.

Die 12. & 13. Aquilo spirabat, & cælum erat nebulosum ac pluviosum.

Die 14. manè desiderauimus nauem Arausionem, quæ hoc die in conspectum nostrum non rediit. Sub meridiem habebamus altitudinem 58. grad. à meridie ventus erat varius, & in contorcio flabat ab occasu.

Die 15. 16. & 17. ventus flabat ab Occasu brumali.

Die 18. 19. & 20. ventus constanter spirabat ab Ortum brumali.

Die 21. & 22. ventus flabat ab Ortum solstitiali.

Die 23. procella incubuit ab Occasu brumali.

Die 24. duas naues desiderauimus, Mauritium & Dauidem, quæ hoc die ad nos non sunt reuersæ. Atque ita classis tantum septem nauibus constabat. Sub vesperam altitudo erat 46. grad. & ventus spirabat ab Occasu brumali.

Die 25. statutum fuit in classe, vt indices magnetici, qui à 6. Decembr. ad 18. grad. versus Ortum solstitiale transpositi fuerant, ad 5. grad. reducerentur, quales tunc in classe comperiti fuerant. Hac meridie habuimus altitudinem 45. grad. cum semise: ventus flabat ab Occasu solstitiali.

Die 28. regionem Chili animaduertimus, ad Ortum brumalem nobis sitam. Sub meridiem altitudo erat 42. grad. & 6. minut. Sub vesperam, flante Zephyro, littori ita propinquauimus, vt ab eo vnũ tantum milliã abessemus. Cum ventus se conuerteret, in altum vela dedimus. Littus altissimis montibus cinctum est.

Die 29. 30. & 31. flabat Auster, cælo sudo & sereno, ac mari plano.

Calendis Aprilis sub meridiem altitudo erat 38. grad. 6. minut. & tempestas sicca, vento flante ab Ortum brumali. Hoc tempore intelligebamus, sub præfectum grauius decumbere, & desperatam esse cum ipsius tum archithalassi valetudinem.

Die 2. & 3. Auster indefinenter flabat.

Die 4. sub meridiem vidimus insulam Ioannis Ferdinandi versus Occidentem solstitialem, & habuimus altitudinem 33. grad. 50. minut. Nos vento vsi, cursum sub vesperam eò tenuimus: nam archithalassus verebatur, ne ad Aquilonarem insulã partem delaberemur. Liburnica præcæferat, Lunã lucente, vt stationem pro nauibus quæreret. Cum autem ad insulam tenderemus, in mare Australe delati fuimus: & liburnica nullum stationis inuentæ signum dabat. Nos in mare acti, post horam conuersa velificatione, paullo ante lucem ad locum venimus 30. vlnas profundum, vbi anchoras fiximus.

Die 5. Archithalassus prima luce lembum ad littus misit, vt videret, an ad veram stationem appulsemus, & quid illuc ad classem reficiendam reperiri posset. Is continuo ex multis circumstantiis comperit, hanc non esse veram stationem, sed eam aliquanto magis ad Aquilonem sitam. Quapropter vela fecimus, & ad Aquilonem proVecti, sinum conspeximus, cuius amplitudo milliãre complectebatur, extremitatibus versus Occasum solstitialem & Ortum brumalem à se mutuo distitis: & quia in hoc sinu ventum varium cum malacia experiebamur, multum operæ impendimus, priusquam naues eò perducere potuimus, vt fundum 60. vel 70. vlnas profundum nancisceremur. Nauæ toto die laborarunt, antequam circuitu per sinum arenosum factò, ad vitidem vallem peruenirent.

Die 6. placuit, vt singulæ naues recentes remos & palos conficerent, quibus in expeditione terrestri vteremur. Sub præfectus autem (qui ex morbo conualuerat) nonnullas ex Contilio comitatus naues visitauit, vt sciret, an probè armatæ essent. Idem balistarios examinauit, an tormenta, vt oporteret, instructa, & puluere ac pilis onerata essent. Sub vesperam nauis Oryphus ad nos venit, quam iam ante mensẽ huc appulisse existimabamus: & nos ipsius causã tamdiu in sinu Schapenhamentũ commorati eramus.

P Nauis

1624.  
Aprilis.  
Narratio  
itineris  
liarum na-  
uium.

Nauis illa 2. Februar. duabus aut tribus horis, postquam sinum in freto Mæriano præteruerti fuisset, vento Aquilonari sinum subierat. Peruenerat ad altitudinem 60. grad. & vehementibus procellis iactata fuerat: sed promontorium Hornanum non conspexerat.

Die 7. duo lembi, vnus versus Austrum, alter versus Aquilonem, veloci cursu insulam petierunt, vt viderent, an aliqua naues ex classe illuc appulissent: sed nulla aderat. A meridie nauis Arausio ad nos aduenit, quæ narrabat, se, ex quo à classe abfuisset, duo vela, vt tempestatis, amisisse, vnum in altitud. 50. grad. alterum in altitud. 41. grad.

Die 8. quinque ex nauis Hollandia, qui locum quendam pertruperant, & vinum ex eo abstulerant, ad patibulum damnati fuerunt.

Die 9. naues & lembi quotidie visitabantur, & aqua ac ligna in naves inferebantur. Nobis quoque de trabibus prospeximus, quibus castella exstrueremur, & naues in superiori parte contra scloppetorum ictus muniremus.

Die 10. quinque illis, qui ad mortem damnati fuerant, intercedentibus omnibus totius classis præfectis, ab archithalasso vitæ gratia facta est.

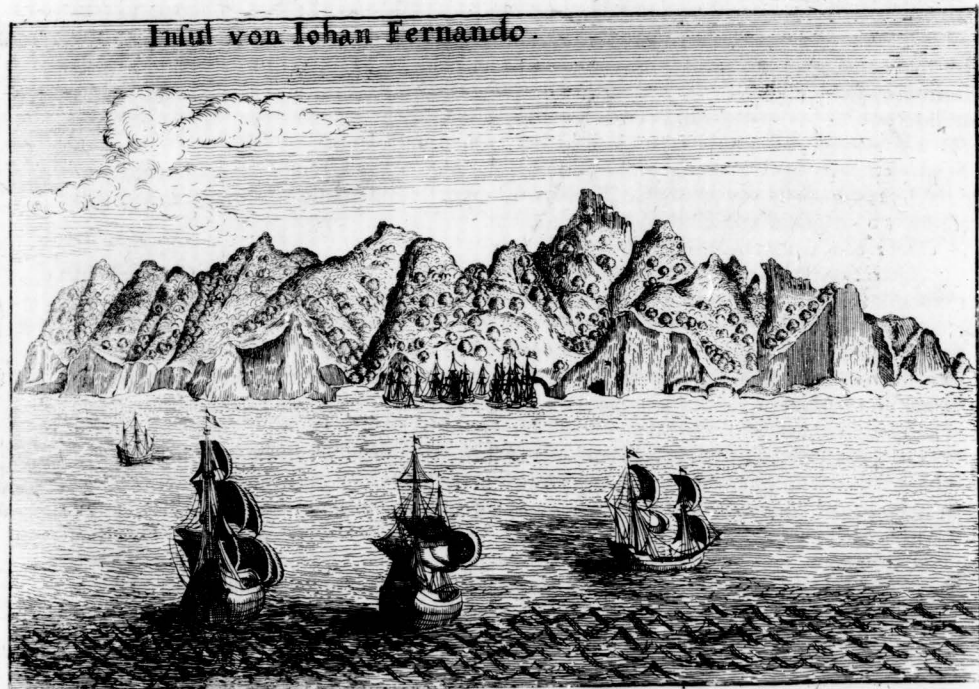
Die 11. nos ad iter postero die suscipiendum accinximus.

Sub vesperam nauim David conspeximus, quæ ad Australem extremitatem sinus anchoras jecerat. Navarchus referebat archithalasso, se & nauim Mauritium quinque vel sex dierum spatium insulam circum nauigasse, neque ad eam appellere potuisse.

Die 13. ventus flabat ab Occasu solstitiali: cumque vela facere cogitarem, nauis Hollandia ad latus Concordiæ impulsâ fuit: quo factum, vt Concordia antennam veli anterioris panem totam amiserit. Casus iste classem dimidio die remoratus est: sed damno vt cunque sartio, à meridie vela fecimus.

Insula Ioannis Ferdinandi duplex est: vna, quæ maior est, versus Ortum jacet, ad latitud. Australem 33. grad. 40. minut. septuaginta milliariis. Germanicis à continente regionis Chili distans: altera, vt nauiclerum Hispani perhibent, viginti milliariis versus Occasum solstitiali à priori distita est

Descriptio  
insule Ioan-  
nis Ferdin-  
andi.



Hispani

Hispani Orientalem insulam de *Tierra*, Occidentalem de *Fuera* nominant: vt magnus sit error, scopulos, qui prope Orientalem insulam versus Occasum brumalem jacent, pro posteriori, & minor pro Ioannis Ferdinandi insula accipere: cum modò dictæ insulæ viginti milliariis à se invicem distent, & scopuli illi ad Occidentalem insulam pertineant. Maior sive Orientalis insula, ad quam cum classe appulimus, sex milliaria suo ambitu complectitur. Ab ortu ad occasum patet in longitudinem duo milliaria cum semisse: statio nauium in ea est versus Ortum solstitialem: vbi valles quædam sunt trifolio & gramine confitæ. Sinus habet fundum elatum, partim rubicundum & putre, partim arenosum & nigrum.

Multum negotij est, priusquam in fundo 34. & 30. vlnarum, dimidio majoris scloppetij iactu à littore, anchoræ figi possint: ita vt ad 80. & 90. vlnarum profunditatem anchoras jacere cogemur, donec ad 30. vlnas, vbi vera statio est, perueniremus. Ex vento, quem in sinu, dum in eo hæremus, obseruauimus, apparet, hanc insulam non minùs ab Aquilone quàm ab Austro posse adiri: nihilominus certum est, æstate commodiorem esse accessum ab Austro, hyeme ab Aquilone.

Hæc insula salubri aqua, & omnis generis piscibus, qui dulcis sunt saporis, abundat. Pisces nullo negotio capi possunt. Vix enim vnus dimidium pedem in aquam demittitur, quin pisces vndique ad escam adnarent, quos captos educere promptum est. Phocarum & leonum marinorum multa hæc sunt millia, qui interdum ex mari egrediuntur, & in Sole se oblectant. Nostri eorum multos occiderunt, partim vt iis vescerentur, partim animi causâ, vt tempus fallerent: postea tantum factorem excitarunt, vt vix quisquam in littore durare posset. Quibusdam caro eorum bis cocta aut assa, adipe resecto, bene sapiebat, instar carnis ovillæ: alii sibi ipsi mortem, nimio eius vsu accelerarunt, neque eam concoquere poterant.

Hircorum magna hoc loco copia est, qui tamen non sunt tam boni saporis, vt ii, qui in insula Vincentii reperiuntur: & eorum captura propter siluas difficilis est: alia verò animalia hæc non percipimus. Quod ad arbores & fructus arboreos attinet, multas hæc palmas in montibus conspeximus, & prope stationem nauium tres malos cydonias, ex quibus 200. mala decerpimus: nullos præterea fructus vidimus.

Hæc insula dives est sandalio, quod tamen non est tam præstans sicut illud, quod Tidore affertur. Genus quoque durissimi ac firmissimi ligni hæc reperitur, quod est instar ebeni, ad cippos aptum. Sunt hæc præterea ligna ad fabricandum & comburendum idonea: sed altas arbores, ex quibus mali & perticæ confici possint, nusquam in hac insula reperire potuimus. Antehac 10. aut 12. Indi hæc commorabantur, qui pisces capiebant, & aruinam ex iis conflagant: sed illi Limam translati fuerunt: ita vt insula jam non sit habitata. In ea sex viri è nauis subpræfecti, nempe tres classiarij & tres nautæ, qui classem vltèrius sequi volebant, manserunt: ex quibus vnus erat Friburgensis

Tres viri  
manent in  
littore.

Die 14. malacia nos detinuit.

Die 16. 17. Zephyrus spirabat.

Die 18. 19. 20. 21. & 22. Austro flabat, cælo sereno.

Die 23. archithalassus edictum condidit, quod ad omnes centuriones transmisit, vt scirent, quomodo se gerere deberent, si fortè pugna cum hoste committenda esset. Illud tale fuit:

Quando quidem bonus ordo in omnibus negotiis felices successus parit, & nisi ille obseruetur, frustra secundus rerum euentus speratur: archithalassus, istud considerans, necessarium putauit, sequentes articulos iis, qui in classe sunt, præscribere: quos, vt hosti resistatur, cuncti obseruare debent:

Primò hæc classis in tria agmina diuidetur, quorum primū erit Amstelrodamum, nauis prætorica: quam sequentur nauis Hollandia, Aquila, & Gryphus. Alterum constabit ex nauis Delphica, subprætorica: cui adiungentur naues Concordia, David, & liburnica. Tertium constituet nauis Arausio, tanquam prætor nocturnus: cui associabuntur naues Mauritius & Spes.

Unaquæque nauis in velificando curam habeat earum nauium, quæ sunt sui agminis, vt ordine bene composito hosti occurratur, & laborantibus auxilium ferri possit. Neque tamen vlla nauis ita obstricta erit suo agmini, vt ei non liceat nauibus alterius agminis, si in periculo versentur, opem ferre. Nam distributio classis in certa agmina in eum solummodo finem est instituta, vt ordinatè in hostem eatur. Curabit etiam, vt tormenta sua sint instructa, & idoneis locis disposita, quibus rectè vt liceat, quando necessitas postulabit: qua in re tenenda erit noua constitutio, quæ cum consensu præfecti rei tormentariæ sancita est pro singulis tormentis vndecim nauium: ita vt balistarum operas partiantur, & tot nautas ac classarios sibi adsciscant, quot ad singula tormenta opus erit. Ad hæc vnicuique epibata indicabitur, quæ tormenta ipsi assignarant, & quos socios sit habiturus, vt quando dimicandum erit, ad suum locum se conferat. Decretum quoque fuit, vt pro vnoquoque tormento ad minimum 20. & 25. thecæ puluerariæ conficiantur, quæ in aluo nauis, loco idoneo, satis profundè collocentur, & in tres partes diuidantur, atque ita omne periculum in pugna euitetur, nec necesse sit cellam puluerariam intrare.

1624  
Aprilis.

3.

Apud singula tormenta, & in foris aliisq; locis, ubi necessitas postulat, cupa aqua plena collocetur cum suis vrceis, & situlis, ad tormenta refrigeranda, & incendiū, quod Deus avertat, restinguendū. Si hostis adsit, vnaquaq; nauis intus & extra madefacienda, ne flāma eam corrumpere possit.

4.

Singuli centuriones operam dent, vt classarij cum scloppetis idoneo loco collocentur, ex quo plurimum damni hosti inferre queant, & ipsi à scloppetorum ictibus immunes sint.

5.

Fabri lignarij suū apparatus in promptu habeant, vt & obturamenta, tabulas, aliaq; ad foramina obstruenda idonea, vt si forte nauis sub aqua verberetur, foramē quāprimū obturetur: quocirca spatium viri longitudine, in naui relinquatur, quo accessus ubiq; pateat: ne aliqua parte neglecta navis in discrimen veniat: in primis ratio habeatur ictuum, qui sub aqua immittuntur, vt iis confestim remedium afferatur.

6.

Secures & alia arma nautica expendantur, tam ad conseruandas naues, quā ad detrimentum hosti inferendum: tum hastæ, sarisæ, furcæ & similia per vnumquamque nauim distribuatur, vt quando necessitas ingruit, vsui esse possint.

7.

In conflictu nemo, siue sit nauta, siue classarius, locum ipsi assignatum quocunque prætextu deserat, sub pena capitis, nisi ab Officialibus hoc facere iubeatur. Scloppetarii puluerem, globulos, aliaque, quibus indigent, ab iis petant, qui ad hanc rem sunt constituti, à quibus ea accipient. Et quoniam ex temeraria displotione nostræ naues plus detrimenti sæpè à suis quā ab hoste capiunt, diligenter caveatur, ne ex vlla nauis, sub prætextu ferendarum suppetiarum ictus displotantur, qui non minus nostri nauibus quā hosti nocere possint.

8.

Si nauis prætorica cum nauis Hispanica congregiatur, cæteræ naues, quæ eiusdem sunt agminis, in eo elaborabunt, quantum commodè fieri poterit, nullo sibi iniuicem illato impedimento, vt manus nauis hostili iniiciant, & illa omnibus viribus oppugnetur. Interea reliquæ naues omnino studio hostem suis auxilio venientem arcebunt.

9.

Si contingat (quod diuina fauente gratia speramus) vt nostræ naues quasdam ex hostilibus occupent, nemo per naues captas discurrat, easq; diripiat: sicut plerumq; in huiusmodi casu fieri solet; sed vnusquisque in id incumbat, vt hostis prius profugietur, nec vllum ab eo periculum impendat. Si vna aut plures naues capiantur, & illis præsidium ex nostris imponatur, centuriones aut officiales fide & probitate insignes iis præficiantur, qui caueant, ne quis aliquid ex iis surripiat, sed vt omnia integra & suo loco relinquatur: & si in eo à quibusdam peccetur, etiam si naues in nostrorum potestatem redactæ sint, vt illud quamprimū corrigatur. Præfecti quoque res ita ordinabunt atque instituent, vt nulli malificio aut confusione locus sit. Nemo denique lembis aut cymbis ad captos naues vehatur, sine peculiari venia aut mandato archithalassi.

10.

Quod si hostis in mare non progrediatur, sed loco compendio sub præsidio tormentorum se continet, nemo ipsum inuadat, sed vnusquisque apud suum agmen maneat, & expectet, quid archithalassus (si forte cum eo colloquendi facultas non detur) moliturus sit, cuius exemplum reliqui prout se res dabit, sequentur.

11.

Et quoniam de omnibus & singulis leges ferri non possunt, vnusquisque in iis, quorum hic nulla facta est mencio, ita se geret, prout res flagitabit, & ipse expedire iudicabit ad commodum patriæ promouendum, & damnum hosti inferendum: qua de re cum archithalasso aut sui agminis præfecto consilia conferre poterit.

12.

Leges balistarij præscriptæ, sunt hæc: 1. Ad maiora tormenta, quæ sunt 4000. & 4800. pondo, displotenda adhibebuntur decem libræ pulueris nitrati. 2. Ad mediocria, quæ sunt 3000. & 3800. pondo, nouem libræ. 3. Ad minora, quæ sunt 18. pondo, octo libræ: ad ea, quæ sunt 12. pondo, septem libræ cum dimidia.

Die 25. altitudinem habebamus 25. grad. & flabat Auster, cælo sereno.

Die 3. Maij vidimus oram regionis Peruanæ, sub altitud 16. grad. 20. minut.

Maij.

Die 5. archithalassus, coacto Senatu, petiit, vt singuli centuriones suos classarios ad fortitudinem hortarentur, cum ipsius in valetudo non permitteret, vt ipse in reliquis nauibus id faceret. Iis, qui vexillum prætoricæ Hispanicæ ablaturi essent, promissi 200. argentei, seu thaleri Imperiales: qui sub prætoricæ ablaturi essent, iis promissi 100. argentei: qui prætoris nocturni aut aliud quodcunque vexillum hosti erepturi essent, iis promissi 50. argentei.

Die 6. toto die malacia fuit. Sub meridiem altitudinem habebamus 13. grad. Et quoniam Callao de Lima propinquabamus, sed à littore tam procul aberamus, vt regionem discernere non possemus, ad illud propius accessimus.

Die 7. littori tam vicini eramus, vt fluctus repercussos cerneremus. Nos tres lembos probè armatos ad editiorem quendam locum misimus, quem insulam esse putabamus, vt eum perlustrarent: sed cum illi redissent, nihil certi de Callao & Lima referre poterant. Sub meridiem altitudo fuit 17. grad. & 45. minut.

Die

Die 8. sub diluculum rursus tres lembos probè armatos ad editum locum misimus, vt cognoscerent, an illic esset Callao de Lima: nam sub eo appellere meruebamus. Ante meridiem nauem rectā ad nos tendentem conspeximus: contra quam protinus nauim cum lembo emisimus, vt eam caperent. Sed tres lembi, qui ad editum illum locum prouecti erant, eā conspexerunt, cursum ad ipsam direxerunt, & circumuentam ceperunt, atq; ad archithalassum adduxerunt. Nauis illa erat paruabremis, quam prorex in Callao ad nos explorandos miserat. Eā vehabatur Hispanus centurio, cui nomen Martino de la Rea, cum quatuor aliis Hispanis, & sex aut septem Indis seu Mauris. Hireferebant, regiam classem argenteam præterita die Veneris, quæ fuit 3. huius mensis ex Callao Panamam versus vela fecisse. Illam constare septem nauibus vulgaribus, duabus bellicis, & tribus onerariis, quæ ingentes opes vehant. In Callao mansisse Hispanicam prætoriam, 400. onerum, instructam 40. tormentis æneis: duos parones, quarum singuli habeant 14. tormenta, & præterea 40. vel 50. naues onerarias, pleraque tormentis destitutas. Has omnes iuxta littus sub tribus propugnaculis stationem habere. Hæc propugnacula ex lapidibus excitata erant, loricā in fronte & ad latera munita, quibus sex aut septem tormenta imposita: reliqua, quorum 50. erant, præcedenti nocte ex Lima aduecta, & ad oram littoris collocata fuerant, vt exscensione in littus prohiberemur. Nam prorex, qui nos viderat Callao rectā petentes, facile cogitabat, nos impetum facturos.

In Callao quatuor signa militum erant, quorum vnumquodq; 70. aut 80. viris constabat: duo, ex selectis militibus composita, cum classe argentea Panamam profecta erant. Interea Hispani, mandato proregis, qui heri demum nuncium de nostro aduentu acceperat, acciti, vndiq; confluabant, & breui aliquot millia conuenire debebant.

Sub vesperam quinque naues velificantes vidimus, quæ rectā Callao petere videbantur. Quapropter archithalassus prætorum nocturnum, cum tribus minoribus nauigijs & totidem lembis bene armatis emisit, vt vento captato se interponerent, & iter illis præcluderent.

Die 9. prima luce, sub altitudine insulæ de Lima, ad Callao anchoras iecimus, ubi prætor nocturnus cum tribus aliis nauibus, quibus nulla hostium nauis occurrerat, ad nos venit. Archithalassus, habito consilio, mandauit, vt postero die manè Callao de Lima omnibus viribus oppugnetur: cui negotio, quoniam ipse morbo impediabatur, præfecit legatum suum Hugonem Schapenhamium, & primarium centurionem designauit Cornelium Iacobi, ipsius affinem. Tunc etiam fuit decretum, vt ad quinque signa classiariorum, totidem nauatarum adderentur: quorum duces creati Leonhardus Iacobus Stolckius, Cornelius de Wit, Laurentius Ioannes Quirinus, Ioannes Isbrandus, & Meinhardus Eybertus. Quoniam verò classis paruis nauigijs destituebatur, quibus classarii & nauæ in littus exponerentur, constitutum fuit, vt post mediam noctem omnes classarii exscenderent, & dimidiatam Lunam, palis acutis munitam, ad sui defensionem exstruerent, & in littore tam diu subsisterent, nec quicquam tentarent, donec quinque signa nauatarum accessissent, & ita coniunctis viribus Callao feliciter inuadere possent.

Die 10. manè ante lucem, sub præfectus cum omnibus classariis ad littus admouit, eā mētē, vt inter Callao & fluuium Limæ anchoras figeret. Nam significatum nobis fuerat, illac nos posse exscensionem facere, & naues ibidem à locis vadosis & tormentorum ictibus tutas fore: sed cum ad oram appulisset, tot breuia inuenimus, vt classarii non possent exscendere, quin sua scloppeta madefacerent, & lembos periculo exponerent. Sub præfectus igitur cum lembis ad oram substitit, diem expectans, vt videret, an aliqua melior ratio appellendi se offerret. Sed cum manè nullibi facultas exscendendi daretur, & interea Hispani magno numero eò accurrissent, vt nos aditu prohiberent, sub præfectus, displotis in Hispanos aliquot tormentorum ictibus, ad naues reuerius est.

Posthæc nostri tres Hispanicæ naues persequuti sunt, quæ mari tranquillo circum Callao fluctuabant. Eas ceperunt, & ad classem adduxerunt, cum iam pleriq; ex nostris exscensionem fecissent. Vna, quæ in Pisco suum onus acceperat, 2500. cados vini, cum pomis, vis aliisq; fructibus ad reficiendos egros per commodis, vehabat: altera Guarmeyā veniebat, & tantum lignis onerata erat: tertia ex portu Guaniaco soluerat, & aliquid tritici cum multis sarcinis bullarum murrhinarum: aliisque rebus parui momenti continebat.

Archithalassus consultum putauit, vt liburnica, seu Canis venaticus proximè ad littus collocaretur, quò nostri proxima nocte machinis, quæ in ea erant, defensi, exscensionem facerent. Sed Hispani, consilio nostro animaduerso, duas machinas quā celerrimè ad oram littoris displotuerunt, quibus liburnicam abegerunt: atque ita hic conatus irritus fuit.

Die 11. præda in nauibus captis reperta per sortem inter nostros distributa fuit. Sub mediā nocte Adrianus Tol, Petrus Hermañus Slobe, & Meinhardus Eybertus, ceturiones eò duodecim probè armatis nauigijs, in quibus præter tormēta etiā ignes artificiosi erant, rectā ad Hispanicæ nauis

1624. <sup>Mains.</sup> naues contenderunt, quarum 50. à tormentis trium propugnaculorum & nauis praesidiariae maioris duorumque paronum defensione, ad litus stabant: & ficta impressione à nostris versus Septentrionalem partem Callao facta, vni ex nauibus Hispanicis ignem iniecerunt: inde ad alias atque alias prouecti, idem fecerunt, donec omnia sua instrumenta ignea consumsissent. Interea hostis omnia sua tormenta in nostros direxerat, & ex propugnaculis, maiori naue praesidiaria & paronibus vehementer fulminare incipiebat. Nostri vicissim contra ipsum ex tormentis æneis aliisque iaculabantur: quorum plerique sub Hispanicis nauibus delitescerent, à tormentorum & scloppetorum hostilium ictibus tuti erant, quamuis vniuersa ora scloppetariis circumseptæ esset, qui nostros crebris ictibus incessabant.



Hoc incendio circiter 30. aut 40. naues hostiles correptæ fuerunt, inter quas multæ erant magnæ, & nonnullæ etiam tormentis instructæ. Sed cum nostri recessissent, Hispani, ope suorum mancipiorum & Indorum, ignem in quibusdam restinxerunt. In hac expeditione septem ex nostris ceciderunt, quatuordecim aut quindecim fauciati fuerunt: plerique erant ex nauis subpraefecti, quia vnum ex paronibus interciperi voluerat, irritò successu. Manè autem lucem nouem Hispanicæ naues ardentes à fluctibus ad nostras impulsæ fuerunt: quibus nostri, sublatis anchoris cesserunt, & ad insulam se receperunt.

Die 12. nauis Concordia Hispanicum nauigiolum, vino oneratum, cepit, quod prope oram littoris sub tormentis propugnaculorum raptum auexit.

Die 13. Engelbertus Schutte centurio cum sua cohorte, in insula Lima castra posuit, vbi minus munimentum excitaueramus, ad lembos nostros conseruandos, qui etiamnum illic hærebant, & quos derelinquere nobis animus non erat.

Die 14. rursus nauigiolum Hispanico vino oneratum adeptus sumus. Sub vesperam Cornelius Iacobi, tanquam supremus praefectus, cum quatuor nauibus, Concordiâ, Dauide, Grypho & Cane venatico, ex Callao soluit, velificatione in Austrum versa, vt Nasco, Pisco, & alia loca S. Limæ vicina occuparet.

Die

1624. <sup>Mains.</sup> Die 20. duæ ex Hispanicis nauibus, quas ceperamus, cellulis instructæ fuerunt. Illas densis asseribus tam arcte compagemus, vt nulla aqua in eas penetrare posset, & lapides vndiquaque inferimus, sex pedum crassitie. His puluis nitratus impositus fuit: quo incenso praesidiariae Hispanorum naues diffringendæ & in acra rotandæ erant. Hac nocte duo Græci paruo nauigio ex subpraefecti naue in litus ad Hispanos transfugerunt.

Die 22. Hispanica nauis, quæ Guayaquillo veniebat, & ligna uehebât, potiti sumus. In ea triginta homines partim Hispani, partim Mauri, erant.

Die 23. praetor nocturnus cum duabus nauibus, Mauritio & Spe, ac duobus signis militum, ex cohorte Schutii & Brederodii, vela fecit, vt urbem Guayaquillum & nouam nauim praesidiariam Regis, quæ illic fabricabatur, destrueret. Loco classiariorum, quos praetor ille abduxit, 40. nauis paruo munimento in insula Lima impositi fuerunt, qui lembos custodirent.

Die 24. nauis in nauis Hollandia, qui transitum ad hostes meditabatur, in insula Lima suspensio necatus fuit.

Die 27. nocte nauis incendiaria, quæ cellam habebat in qua 200. pondo pulueris nitrati recondita, & desuper pilæ ac pyroboli cum materia combustibili strati erant, ad nauim praesidiariam Hispanicam vela fecit, vt illam funditus perderet.

In hac nauis erant quinque homines, qui vtrò suam operam ad hoc facinus obtulerant, quorum caput erat Guilhelmus Commerus, Commissarius in nauis Aquila. Hi tam propè ad nauim praesidiariam accesserunt, vt eam iactu scloppeti possent attingere, antequam ab Hispanis classicum caneretur: habebantque in animo, pilas & materiam causticam, quæ supra nauim iacebat, primum incendere, vt dum Hispani in restinguendo incendio occuparentur, ignis ad puluerem serperet. Sed quia funis carbasi, qui à tergo nauis praesidiariae dependebat, impediēbat, quo minus vna nauis alteri iungi posset, nauis incendiaria ad classem, re infecta, rediit.

Die 2. Iunii, manè, Iacobus Heremita ex diuturno morbo in Callao de Lima obiit. A nostro discessu ex Sierra Leona semper ægrotauerat, & variis morbis conflictatus erat, qui ipsum ita exhauserunt, vt quatuor aut quinque postremis mensibus omnes vires eum deficerent.

Placuit subpraefecto, vt vexilla in nauis Amstelrodamo suis locis relinquerentur, ne hosti aliquid indicium de morte archichalasi daretur. Hoc die nauicula Hispanica ad classem adducta fuit, quæ 18. saccos tritici uehebat.

Die 3. archichalasisus in insula de Lima magnifice sepultus fuit. Feretrum portabant centuriones, comitante subpraefecto & omnibus Officialibus classis. Ante funus incedebant quinque signa nautarum (nam omnes classarii emisi erant) quorum singuli quinque sua scloppeta distulerunt. Nauis Amstelrodamum nouem ictibus, Delphi septem, Arausio quinque, relique tribus intonnerunt. Hispanicis nauibus multa vexilla impostueramus, vt hostis arbitrareretur, nos de captis nauibus triumphare, non autem mortem archichalasi lugere. Cæterum subpraefectus distulit imperium archichalasi usurpare, donec praetor nocturnus & alia naues, quæ emissæ erant, redirent.

Die 6. à meridie nauis Arausio vela fecit, & iuxta apicem Callao substitit, vt suis tormentis oram infestaret, atque ita nauis incendiaria minori cum periculo, sub defensione illorum tormentorum, nauem praesidiariam Hispanicam harpagine posset apprehendere. Nauis incendiaria in qua erat Guilhelmus Commerus, mercator in nauis Aquila, cum quatuor aliis sociis alacribus in praesidiariam passis velis inuehere debebat. Cum iactu scloppeti ab ea abesseret, vado illisit, nauis praesidiaria in profundo aluco hærente, quod nos ignorabamus. Hispani omnia sua tormenta contra nauim incendiariam direxerunt, & eam transuerberarunt: simulque scloppetarii, qui in litore stabant, eam assiduis ictibus infestabant. Quapropter illi, qui in ea erant, cum nullam rationem eius expediendæ viderent, ignem ei iniecerunt: & quatuor ex ipsis in cymbam insilientes euaserunt: quinto caput tormento decussum fuit. Nauis illa ardens è vado emerit, & ad litus delata est: puluis, qui in ea latebat, & madefactus fuerat, non nisi sub vesperam ignem concepit, exiguo ictu edito. Die 8. terra tremuit in insula de Lima.

Die 13. subpraefectus, ad instantem petitionem Hispanorum captiuorum, assensit, vt epistolam ad proregem suæ liberationis causâ scriberent: nam multa sibi de prorege pollicebantur, & sperabant futurum, vt cum duobus Græcis trās fugis permutarentur, vel alia ratione redimerentur. Epistola auxiliatori tradita est, qui cymbulâ cum vexillo securitatis ad orâ Callao vectus est, & aduentum Hispanorum, qui & ipsi candidum vexillum erexerunt, cumque cymbâ in Callao vixerunt, expectauit. Auxiliator nihil aliud in mandatis habebat, nisi vt epistolam redderet: sed Hispani hoc nihil fecerunt, & prorex statim mandauit, vt nostris manus constringerentur, & oculi obnubarentur, atque illi hoc modo in cymba custodiretur. Sub vesperâ praefectus maris Australis epistolâ ab auxiliatore accepit, & nostris manus solui iussit: tū singulos magnis promissis invitauit, vt apud se in Callao manerent: quæ cum nemini persuadere potuisset, auxiliatorē cum sociis ad subpra-

1624.  
Iunium.

subpraefectum remisit, cum hoc responso: Proregem nihil habere, quo nobis gratificetur, quam puluerem nitratum & pilas, neque nobiscum de captiuis transigere velle: si quis deinceps ab Hollandis cum vexillo securitatis in Callao venturus sit, se cum cum vexillo in furcam acturum.

Hoc accepto responso, subpraefectus, quem deinceps archithalassum appellabimus, habito consilio, decreuit, quoniam annonae decrementum, & aquae, quam classis haberet, paritas non permitteret, vt tot Hispanos captiuos, absque vllius emolumentum spe aleremus, nec consultum videretur, eos dimittere, omnes, tribus senibus exceptis, morte afficiendos esse.

Hispani captiui suspēduntur.

Die 15. manē viginti & vnus Hispani captiui in conspectu eorum, qui in littore erant, ad proram nauis Amstelrodami suspēsi, & tres alii captiui in cymbula ad Proregem missi fuerunt, vt ei nunciarent, archithalassum superbo & barbaro ipsius responso, quo omnem transactionem repudiari, coactum fuisse, eiusmodi supplicium de captiuis Hispanis sumere.

Sub vesperam Cornelius Iacobi, qui in Austrum emissus fuerat, cum quatuor nauibus ad classem rediit, & archithalasso retulit, se à 16. Maii vsque ad finem eiusdem mensis omnem operam adhibuisse, vt in Austrum prouectus, conuersa velificatione, quando ventus à meridie spiraret, littus peteret, ad locum, designatum perueniret: sed Euro magis ac magis flante, se ægrè velificationem conuertere potuisse, & decima demum huius mensis die, quatuor milliariibus infra Piscum delapsum, etiam altitudinem 18. grad. cum semisse assequutus esset: deinde, nauis in latus inflexa, Piscum versus ascendisse, vbi 11. huius mensis anchoras fixerit, & sequenti die cum omnibus copiis & duabus machinis æneis in terram exscendisse, & intra scloppetii iactum ad urbem progressum: vbi compererit, Hispanos urbem Pisco muro lapideo, qui 15. pedes altus sit, cinxisse, præter quem loricam habeant, postquam milites ipsorum tuto consistant, propugnaculis apta symmetria dispositis: ita vt consultum non esset, locum bene munitum & valido praesidio firmatum tam exiguis copiis inuadere: quapropter communi omnium Officialium consensu fatuus fuisse visum, ad naues reuerti. Quod vt minori damno ac periculo facere possent, se in ora littoris dimidiatam Lunam ad sui defensionem excitasse, in quam post commissam cum hoste aliquot leuia certamina sub vesperam se receperint: & proxima nocte cunctos naues suas repetiisse, ac die 13. Pisco digressos, hac vespera ad classem rediisse.

In hac infelici expeditione quinque ex nostris occisi, & 15. vel 16. fauciati fuerunt: adhuc 13. ad hostem transfugerunt.

Numerus hostium, quantum conicere licebat, erat 2000. hominum, armis probè instructorum, inter quos 200. equites fuerunt, cum scutis & lanceis, qui extra urbem obequitabant, & nostros à tergo adoriri moliebantur, ex quibus nonnullos iteratis tormentorum ictibus strauimus: sed quot eorum ceciderint, scire non potuimus.

Die 18. propter penuriam aquae, singulis sex ligulae aqua plene in diem distribui ceperunt.

Die 22. naua, qui transitum ad hostes meditabatur, comprehensus fuit. Is post examen factus est, se iam dudum cum duobus Graecis conuenisse, vt archithalassum captiuum in Callao adducerent: quam ad rem sibipraeclaram occasionem non defuisse, quandoquidem archithalassus paruo nauigio cum quatuor hominibus piscatum exire solebat, inter quos ipsi tres aliquando fuerint, quibus archithalassus maximè fidebat: &c.

Die 25. naua iste coram maxima parte sociorum naualium in insula de Lima patibulo affixus fuit. Hoc tempore scarbotus in nostra classe vehementer sauebat. Quatuor naues, quae in Austrum vela fecerant, tot ægrotos habebant, vt ii, qui integra adhuc valetudine erant, suas naues regere non possent: & ceterae naues eodem morbi genere admodum infici ceperant, nec vllum indicium erat remedii contra scarbotum in Callao inueniendi, vbi tamen subsistere, & naues Mauritium ac Spem, quae facile in manus hostium incidere potuissent, expectare cogebamur. Itaque res nostrae in classe pessimo loco erant, & intra breue tempus multos ex sociis nostris amississemus, nisi Deo placuisset, vt Heluetius, scarboto laborans, altissimum montem in insula de Lima conscenderet, in quo præter opinionem herbam quam nouerat, inuenit: cuius esu multum leuamenti sensit. Archithalassus cognita illius herbae virtute, & quod magna illius copia suppeteret, mandauit, vt singulae naues maximam nauarum & classiariorum partem manè in terram emitterent, qui tantum illius herbae adferrent, quantum omnibus, qui in nauis essent, sufficeret: quam ad rem oleum & acetum ipsis suppeditatum fuit. Et quoniam vsu huius herbae, quae instar acetarii aut oleris parari poterat, nostri omnes breui tempore conualuerunt, singulis diebus aliquot eius manipulos collegimus, quamdiu classis in Callao de Lima subsistit.

herba saluifera contra scarbotum in insula de Lima ab Heluetio inuenita.

Die 26. aliquot naues captas, quae classis inutiles erant, combustissimas. Hispani interdum celocibus, in quibus maiora tormenta collocauerant, nostras naues circuiuerunt, & malas ac perticas quassare tentarunt, quibus tamen parum damni intulerunt.

Calendis Iulii Archithalassus mandauit, vt recens aqua in insula de Lima effoderetur: sed propter fundum petrosum ad eam penetrari non potuit.

Die

Die 18. duo Hispani scirpeis ratibus ad nauim Arausionem aduecti sunt, qui ex Callao ad nos transfugerunt: vnus erat princeps comædorum Peruanorum: alter, miles gregarius. Hi narrarunt archithalasso, duas naues, Mauritium & Spem, sub insula Puna quatuor naues cepisse, & urbem Guayaquillum cum noua nauis praesidiaria flammis deleuisse: Callao de Lima circumquaque fossis munitum: in eo 80. tormenta ænea disposita, præter 40. quae in nauis Hispanica praesidiaria essent: eundem locum à 40. signis peditum, & 18. turmis equitum praesidio teneri: Proregem copias ad loca maritima misisse, quibus ea firmaret, & contra nostros tueretur, ne vllibi aquam inueniremus: causam, cur transfugissent, hanc esse, quod supremus equitum Hispanorum dux ante aliquot dies in Callao meretricem in rixa confodisset: neque aliud dicere poterant, quam se aliquot diebus delituisset, magis de conseruanda sua vita sollicitos, quam vt nobis aliquid nunciarent.

Die 22. Hispani cum decem probè armatis celocibus nauim Concordiam adorti sunt, & duos rudentes ictibus tormentorum diruperunt. Nauis Concordia triginta ictus contra hostes displosit, qui tamen illa nimum vacillante admodum incerti erant.

Die 23. vt aqua parceretur, & ne ante aduentum duarum nauium, Mauritij & Spei, Callao discedere cogereur, statutum fuit, iuscula & legumina non esse in classe coquenda, sed carnes, laridum & aellum arefactum, ad quae aqua salsa adhiberi posset.

Die 24. Hispani vltra centum ictus in nauem Dauidem disploserunt, sed neminem læserunt. Pilae erant ferreae, sex, septem & octo librarum.

Die 25. archithalassus in valle insulae de Lima, vno scloppetii iactu ab ora maritima duos profundos puteos fodiens curauit, vt periculum faceret, an aqua inueniri posset: in quam rem omnino studio incumbebat.

Die 26. quindecim lembi Hispanici ad nauem Dauidem & Gryphum accesserunt, vt eas tormentis perterebarent: sed translatis in eas ex aliis nauibus aliquot maioribus tormentis, quibus hostem aduentantem exceperunt, lembi illi, vno ictu disploso, retrocesserunt.

Die 29. prima luce, Hispani tredecim probè armatis lembis proximè ad nauim Concordiam vecti sunt, & quia liburnica, quae tormentis non admodum instructa erat, fune eilligata erat, ita vt Concordia suis tormentis vt non posset, Hispani, quos nostri ferire nequibant, 30. circiter pilas ferreas, 16. vel 18. librarum, ictibus non inanibus, contra eam torserunt, priusquam liburnica solueretur, & Concordia hostem jaculari posset. Tunc parum abfuit, quin liburnica in manus hostium veniret, & ad littus duceretur.

Cum Hispani 120. ictus displosissent, & nos ipsis 70. reddidissimus, Hispani Callao versus recesserunt. In hoc certamine nemo fauciatus fuit, præter balistarium Concordiae, cui dextrum brachium avulsim.

Die 5. Augusti Schapenhamius, novus archithalassus, productis Principis Mauritii litteris, in isto munere confirmatus fuit, cui eodem die omnes in nauis Delphica, quod ex proximis nauibus conuenerant, sacramentum dixerunt. Eius loco subpraefectus creatus fuit Ioannes Guilielmus Verschoor, prætor nocturnus: cui in isto munere successit Cornelius Iacobi, archithalasso à consiliis. Sub meridiem archithalassus cum omnibus nauibus & lembis ad nauem Arausionem vectus est, quod omnes socii nauales conuenerant, vt nouo archithalasso iuramentum præstarent. Quapropter Hispani cum quindecim partim lembis partim celocibus ad nauem Arausionem, eo animo, vt liburnicam in potestatem suam redigerent. Verum cum archithalassus suos hortatus esset, vt impetum in hostem facerent, qui liburnicæ inhiabat, Hispani, displois 40. ictibus, ad Callao remearunt. Paulo post novus subpraefectus, Ioannes Guilielmus Verschoor, cum duabus nauibus, Mauritio & Spei, & vna capta, in Callao de Lima rediit, & totius sui itineris successum archithalasso exposuit: nempe, se in primo suo aduentu tres naues ad littus insulae Puna occupasse, ex quibus duas combusserit, tertiam secum adduxerit: inde in flumen prope Guayaquillum vectum esse, quod opere praesidioque munitum inuenit, & non obstantibus hostium fulminationibus ad ripam appulisse, amissisque 35. ex suis, quorum plerique in lembis, cum primùm aduenirent, tormentorum ictibus interempti fuerint, urbem Guayaquillum occupasse: cum autem vix ducenti ex suis superessent, qui pares non erant ad urbem contra tantam hostium multitudinem tuendam, adhuc lembis non satis instructus esset, quibus prædam aueheret, se urbem Guayaquillum, quae portus est in Quito omni mercium genere refertus, cum noua nauis praesidiaria, incendio deleuisse, & quam celerrimè ad naues rediisse. In hac expugnatione 100. Hispanos periisse, præter 17. captiuos, qui quod falsos globulos ejaculati essent, ante Punam in mare coniecti fuerint. Postea se naues suas expurgasse, & cum se in insula Puna refecissent, vela dedisse, cursu versus Austrum instituto, ita vt sub altitudine 25. grad. & vnus tertiae, 350. milliariibus à littore abfuerint: ibi, vento mutato, ad continentem se conuertisse, ea mente, vt Arikam inuaderent, & in itinere aliquot alia loca, in quibus se reficere possent, expugnarent: sed ventos tam asperos fuisse, vt continentem regionis Peruanæ non nisi sub 13. grad. assequi potuerint: quod heri factum sit: & se cursum suum persequentes hoc die ad Callao de Lima appu-

Q

appu-

1624. Augustus.

appulsiſe, vbi anchoras fixerint. Archithalaſſus ſuam manſionem in nauī Delphica retinuit, quē vexillum in maiori malo gērebat : Amſtelrodami vexillum anteriori malo infixum erat : nauis Arauſio ſuum, vt prius, in epidromo habebat.

Die 6. archithalaſſus pro felici ſui muneris auſpicio duplicem vini ac cibi portionem per naues diſtribui iuſſit. Die 7. idem omnes centuriones, ſubcenturiones, ſigniferos, commiſſarios & proretas, qui in claſſe erant, conuiuio excepit.

Die 8. archithalaſſus eos, qui in nauī Mauritio ac Spe erant, & recēns aduenerant, in fidem adegit. Die 12. Hiſpani cum 20. lembis ac celocibus comparuerunt.

Diſceſſus ex inſula de Lima.

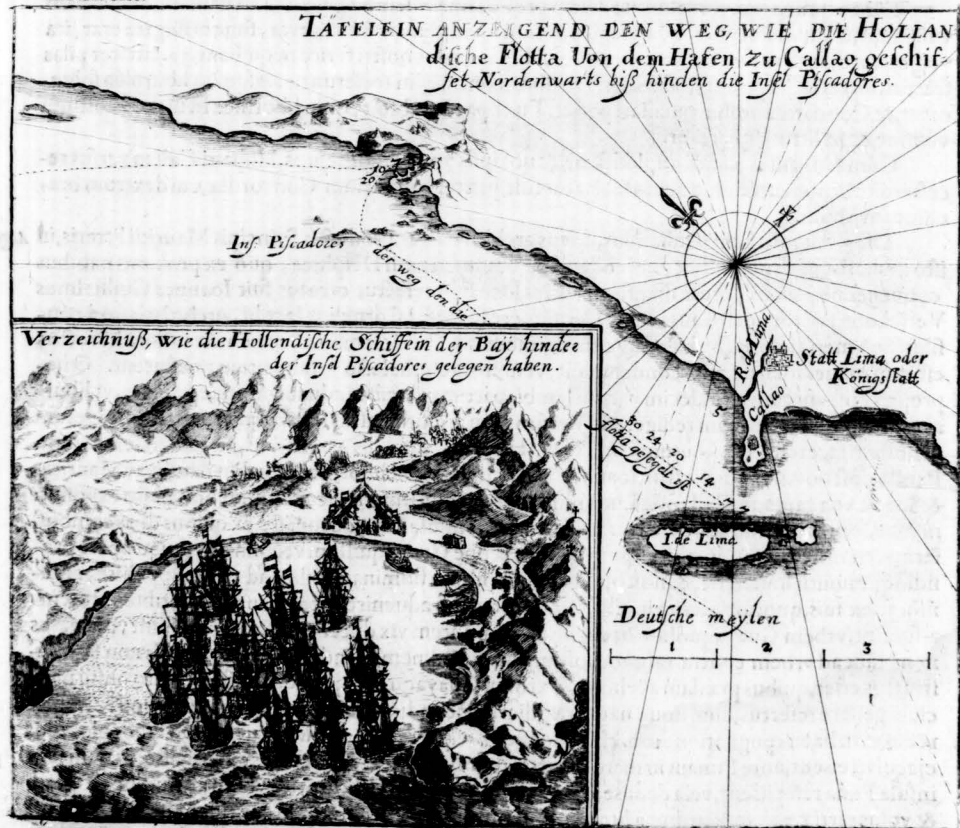
Die 13. tentoria in inſula de Lima reſiximus, & omnia ad diſceſſum in diem ſequentem comparauimus.

Die 14. prima luce cum 14. nauibus, ex quibus tres ceperamus, & vt apud claſſem manerent, inſtruxeramus, ex Callao de Lima diſceſſimus.

Curſum ad Piſcatores inſtituimus, & in ſinum, qui in poſtica eorum parte erat, inuecti ſumus: vbi ſub veſperam claſſis anchoras jecit.

Archithalaſſus è veſtigio cum quinque ſignis militū & delecta nautarum manu in terram excendit, vt præſidia per præcipua loca diſtribueret, & vt nauē aliquot puteos profundos non procul ab ora maritima foderent : nam permagni intererat, vt aquam recentem inueniremus, nec fruſtra operam fumeremus.

Aquā recenti in puteis repertā, conſeſtim dimidiata Luna ad oram maritimam excitari cæpit : qua in re nauē totam noctem ſtrenuē laborarunt: ſita vt illa manē vtcunque munita eſſet, Milites per noctem extra munimentum illud manerunt, vt excubias agerent. Archithalaſſus autem decem tormenta cum omni inſtrumento ex nauibus in munimentum transferri iuſſit, vt milites, ſi fortē ſub lucem impreſſio in eos fieret, in munimentum ſe reciperent, & tormentorum ope ſe defenderent.



Die 15. manē quinque ſigna militum in munimentū ingreſſa ſunt: eodē tēpore ſex maiora tormenta, quæ pilas ferreas 20. & 24. pondo ejaculabātur, cū omni apparatu ſumma celeritate in terram expoſi-

expoſita, & in munimento collocata fuerunt. Sed quia in puteis effoſſis tantum aquæ repertum non fuit, vt ex his b. cu ſpacio quantum claſſis opus haberet, hauriri poſſet : adhæc circum foſſas, quas duxeramus, aliquot mentes & colles eſſent, ex quibus illæ inſeſtari poterāt, quò Limenſibus non difficile fuiſſet ſuas machinas & copias adducere, & inde noſtrum munimentum, quod illis paruiſſet, verberare : quemadmodum illi, qui ad montes & colles iſtos perluſtrandos emiſſi fuerant, retulerunt : archithalaſſus tormenta illa hoc ipſo veſpere ad naues reducenda curauit : quod ſumma celeritate peractum fuit. Sed minores machinæ æneæ vſque ad diem craſtinum in littore manerunt, quibus hoſtis, ſi fortē noſtros abeuntes inſequeretur, repelleretur.

Die 16. ſub diluculum noſtri, acie ſtructa, cum machinis in naues redierunt: contra quos Hiſpani nihil tentarunt.

A meridie, vento commodo flante, iter ingreſſi ſumus, velificatione verſus Occidentem, ſupra Pontum perditum, inſtitutā.

Die 17. & 18. ventus indefinenter ab Occaſu brumali ſpirabat : & nos curſum noſtrum ad Occaſum ſolſtitialem direximus.

Die 19. ſub meridiem, habebamus altitudinem 8. grad. 10. minut.

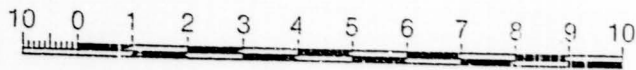
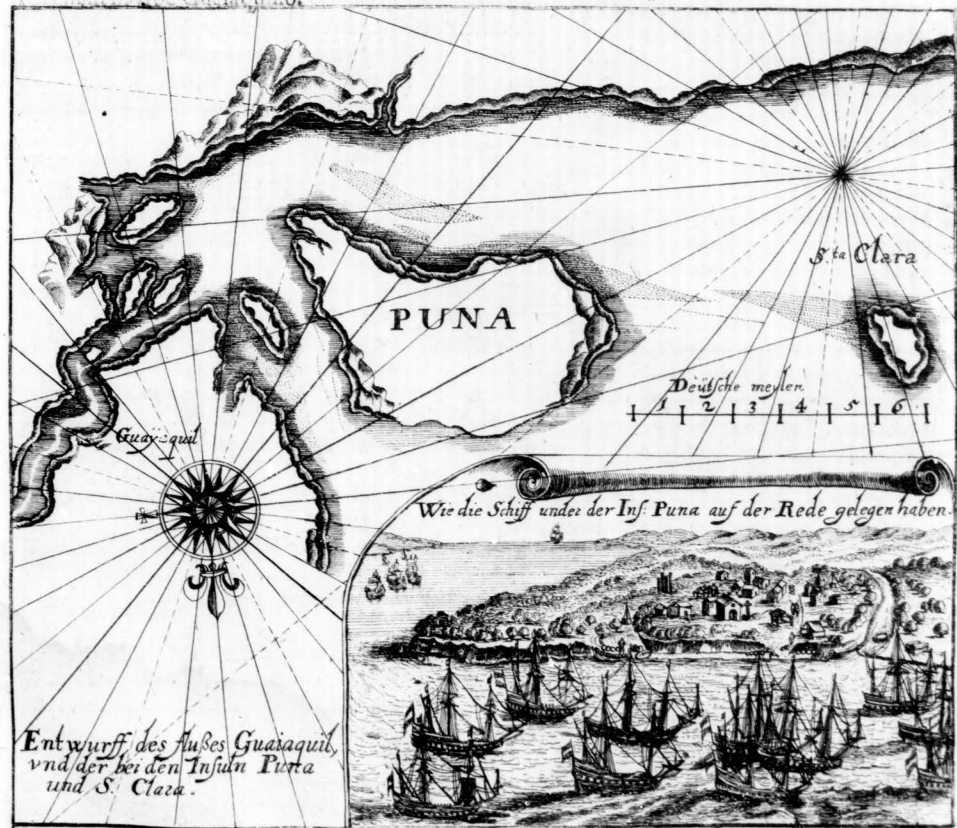
Die 20. veſperi Auftralem partem inſulæ de los Lobos conſpeximus, quā ad læuam reliquimus, & vento ab Occaſu ſolſtitiali ſpirante inter vtramque inſulam vecti ſumus.

Die 21. noſtri lembi mortuum cetum inſeſtati ſunt, quem biremem aut ſcopulum, quia altè ſupra aquam eminebat, eſſe opinabantur.

Die 22. fluxus maris tan. rapido curſu in Auſtrum tendebat, vt valido etiam vento, qui in la-tus noſtrum ſabat, parū proficeremus.

Die 23. vidimus promontorium album : idem, qui heri, vehemens fluxus continuabar.

Die 24. ſub diluculum inſula S. Claræ verſus Ortum ſolſtitialem à nobis aberat. Sub meridiem archithalaſſus tres lembos præmiſit, vt Indos in Puna de aduentu noſtro certiores faceret, ſi deſerta, nos nullā ipſos iniuriā affecturos. Hoc ideò fiebat, vt per ipſos intelligeremus, quo loco inſula Guaiacullo.



1624.  
Augustus.

Die 25. manè rursus vela fecimus, & paullo post meridiem ad insulam Punam appulimus, vbi anchoras fiximus. Lembi à nobis præmissi quatuor horis nos auerterant, & Hispanicam biremem in portu ceperant, quæ Limam iter instituerat. Hispani, & omnes incolæ, qui Punæ erant, diffugerant: ita vt neminem compellere potuerimus, quidquid etiam studii impenderemus. Quoniam verò ex Indo captiuo intelleximus, Hispanos post nostrum discessum cadauera nostrorum refodisse, & cremasse, domibus & ædificiis ipsorum ignem iniecimus: & quia templum quod erat lapideum, ignem non concipiebat, nos quatuor anchoris admotis illud destruximus & euertimus: ita vt tota insula vacua & deserta relinqueretur.

Die 26. prætor nocturnus cum omnibus classariis, qui decem lembis & duabus liburnicis impositi fuerunt, Guayaquillum iter instituit.

Die 27. tres primariæ naues sua tormenta cum saburra in alias naues transtulerunt, vt in sicco constitutæ purgarentur. Archithalassus autem delectam nautarum manum in terram emisit, vt cognoscerent, an comeatus in insula pro classe reperiri posset.

Alter conatus contra Guayaquillum.

Die 28. Meinhardus Egbertus centurio in nauis Aquila, fato functus est. Tunc quoque archithalassus triste nuntium accepit de infelici successu conatus nostrorum contra Guayaquillum, quo pacto præfectorum quorundam culpa nostri fusi fugatique & in naues se recipere coacti fuissent, amissis 26. aut 28. hominibus: quod factum fuit, ex relatione Commendantis, dum dimidium signum militum centurionis Eberuini, non expectato suo duce, montem prope hostem conscenderit, ea spe, se solum gloriam ob partem victoriam reportaturum, propterea quòd viderat, Hispanos quosdam fugam capessere. Cum autem Hispani, qui in vertice montis, ducta fossa, semuniuerant, scloppetis suis feliciter dispositis, quosdam ex audaculis illis strauissent, tantus pavor omnes occupauit, vt alterius signi, quod ad illis succurrendum montem conscendebat, ordines turbarent. Idem conatus postea repetitus fuit: sed quia Commendans vulnus acceperat, qui mox receptui canere iussit, & terror reliquos inuaserat, labor omnis fuit irritus, & nostri pedem referre coacti sunt, cum iactura 25. aut 26. hominum, inter quos fuit signifer Eberuini. Nec pauci sauciati fuerunt, inter quos Commendans & Schutterenus centurio, qui ad extremum vsque omnes sui muneris partes impleuerant, vt fugam suorum sisterent: ambo tamen ex vulneribus suis conualuerunt: sed Sonnenbergii legatus occubuit.

Die 29. nostri adhuc occupati erant in faciendis tribus primariis nauibus.

Die 30. subpræfectus cum 10. lembis & duobus signis militum continentem adiit, vt animalia & poma nancisceretur.

Hollandi aliquot aceruos tritici Indici nanciscuntur. Descriptio tritici Indici. Hist. gen. Ind. l. 5. c. 25. fol. 148.

Die 31. archithalassus ex iis, qui ad Insulam Punam lustrandam emissi fuerant, intellexit, quodam loco illius insule prope oram maritimam aliquot aceruos tritici Indici jacere, qui facile auferri possent: quamobrem nauis Gryphus missa fuit quæ illos asportaret & ad nos ueheret. Triticum illud modo Indicum, modo Turcicum, modo Sarracenum, item milium crassum aut amplum nec non triticum Peruanum appellatur, ex quo farina conficitur, ad coquendum & comedendum apta. Ioannes Lerijs in descriptione sui itineris Brasilijs existimat, hoc triticum idem esse cum Avati in Brasilia, cuius mentionem faciat rerum Indicarum scriptor. Quando mulieres (quæ omnia huiusmodi munera obeunt) illud serunt, lignum acuminatum terræ infigunt, & facto foramine, perinde vt in his regionibus quando intybum plantatur, vt album acetarium habeatur, granum iniiciunt, ex quo calamus viri altitudine crescit, vt cunq; crassus, qui folia habet, qualia arundines in stagnis, grana spissa, neque rotunda, neq; quadrata aut oblonga, vt nostrum triticum. Illud tribus mensibus, postquam satum est, demittitur: imò vno & dimidio mense post stationem, si fundum sit humidum, vnumquodque granum 600. reddit.

September.

Cal. Septembr. tres primariæ naues erant purgatæ, & ad sui defensionem comparatæ: ideoque idem cum cæteris nauibus instituebatur.

Die 2. archithalassus ipsemet in littore insule Punæ mansit, vt aquationem promoueret, duoque puteos duabus militum decuriis custodiri iussit, ne aqua ab hoste veneno inficeretur.

Die 3. subpræfectus rediit, & 800. mala citrea cum magno Bananarum numero attulit: plura propter solitudinem afferre non potuit.

Die 9. Petrus Henricus, nauclerus in nauis Grypho, nauarchus in eadem nauis constitutus fuit, quia Petrus Cornelius Hartlauf, nauarchus in Grypho, hoc officium in nauis Aquali suscepit.

Subcenturio in cohorte Omati Eberuini centurionis creatus fuit Adrianus à Nordervvyle: signifer eiusdem cohortis factus est Robertus à Voilenhove.

Die 11. totum pagum la Puna flammis consumpsimus.

Die 12. manè, resurgente mari, classis ex insula Puna migravit. Octo classarios desiderabamus ex cohorte Schutterni centurionis, nempe quatuor Gallos, & totidem Anglos, qui nobis abeuntibus in insula manserunt, & transitum ad hostes meditabantur.

Die 13. propter malaciã, quã aduersus ventus exceperat, in mare devolvi non potuimus. Die

Die 16. vesperi, decem circiter milliariis ad latus Orientale, prope promontorium album, delapsi fumus: vbi conuersa velificatione, cum ventus ab Occasu brumali flaret, ad Occasum solstitialem cursum intendimus. Die 17. sub meridiem latitudo Australis erat 3. graduum.

Die 18. ventum nacli furtus, qui flabat ab Occasu brumali.

Die 19. in nauis Aquila vltimum vitæ diem clausit Guilhelmus Commerus, Commissarius illius nauis, miles strenuus ac fortis.

Die 20. ventus ab Occasu brumali perdurabat. Mirabamur, nos insulam de Gallapagos non videre, quamuis secundum tabulas Geographicas longitudinem illius insule haberemus, & optimi naucleri, qui erant in classe, eam indagarent. Nos suspicabamur, veram ipsius longitudinem in tabulis non esse annotatam, eamq; versus Occidentem à nobis abesse.

Die 22. sub meridiem altitudo erat 8. grad. 25. minut. & antenos versus Austrum conspiciabamus aliquot insulas, quas Gallapagos esse arbitrabamur: quamuis secundum iudicium nauclerorū eas iam à tergo reliquissimus. Ventus ab Occasu brumali perseverauit vsq; ad 10. Octob. etsi postremis diebus interdum tranquillitas esset, & ventus ab Ortu brumali spiraret.

Die 11. Octobr. altitudo erat 12. grad. 50. minut. & vento ab Ortu brumali flante, versus Occasum solstitialem vela dedimus.

Die 12. & 13. ventus ab Ortu brumali continuabat.

Die 14. & 15. nullus erat ventus.

Die 16. altitudo erat 15. grad. & 55. minut. Ventus flabat ab Occasu solstitiali.

Die 17. 18. & 19. ventus adhuc spirabat ab Occasu solstitiali.

Die 20. manè vidimus continentem nouæ Hispaniæ, quæ altis montibus versus Ortum solstitialem apparebat. Sub meridiem habebamus altitudinem 17. grad. & totum diem fluctuauimus, mari tranquillo.

Appellimus dora m. Noua Hispania.

Die 21. manè iterum malacia erat: sub meridiem altitudinem habebamus 18. grad. Noctu quatuor lembi clam ad terram appulerunt, vt cymbam piscatoriam interciperent, ex qua scire possemus, quo loco res hostis essent, & quam procul à portu Acapulco abessemus.

Die 22. sub meridiem altitudo erat 18. grad. 12. minut. & duobus adhuc milliariis à continente aberamus. A meridie, vento flante ab Occasu brumali, cursum nostrum ad continentem direximus, vt lembos emissos expectaremus, qui post Solis occasum ad nos redierunt, indicantes, oram versus Ortum brumalem & Occasum brumalem porrigi: stationem nauium parui tormenti iactu à littore distare. 20. & 30. vlnam profundam, fundo arenoso: se quidem homines quosdam in littore conspexisse: sed propter loca vadosa eò peruenire non potuissent.

Die 23. manè fuit malacia: à meridie ventus à mari spirabat, vt pridie: itaq; comperiebamus, ventum in ora maritima Nouæ Hispaniæ ante meridiem vsque ad vesperam plerumque spirare à mari, media nocte à terra: reliquo tempore variare, cum tonitru & fulgure.

Die 24. attigimus Siguataneio, quod ex quatuor candidis scopulis, qui tribus milliariis ab eo distant, facile cognoscitur. Circumspiciebamus, vbi esset mons Caluarie, qui diuisus est, & ad Occasum brumalem in mare porrigitur, atque omni ex parte insula esse videtur. Noctu tranquillitas in mari erat, cum tonitru, fulgure, & pluuia.

Die 25. parum promouebamus propter malaciam, & quia verebamus, ne noctu Acapulco præterueremur. Die 26. & 27. littus petiuimus, & altitudinem habebamus 17. grad. in qua portus Acapulco situs est.

Die 28. cum luce, dimidio milliari ab insula aberamus, quæ ante portum Acapulco iacet: & cum nondum perspicere possemus, an hic Acapulco esset, vnus ex nostris lembis præcessit, vt id exploraret: qui in reditu, tormento disposito, signum dedit, hic portum Acapulco esse: quamobrè naues statim eò contenderunt, & vesperi in conspectu castelli anchoras iecerunt. Castellum Acapulco his postremis demum annis exstructum, & in apice prominenti collocatum fuit, ad defensionem nauium prædiariorum, quæ ex Manilla veniunt, & sub castello tuto requiescere possunt. Habet illud quatuor propugnacula, 10. aut 12. tormentis munita, & lapideo muro vndiq; cingitur. Ad nostrum aduentum duo ictus ex eo contra nos dispositi fuerunt, qui ad nostras naues non pertrigerunt. In portu duo aut tria parua nauigia stabant, quæ non digna erant, vt eorum causã aliquid tentaremus.

Venimus in portu Acapulco.

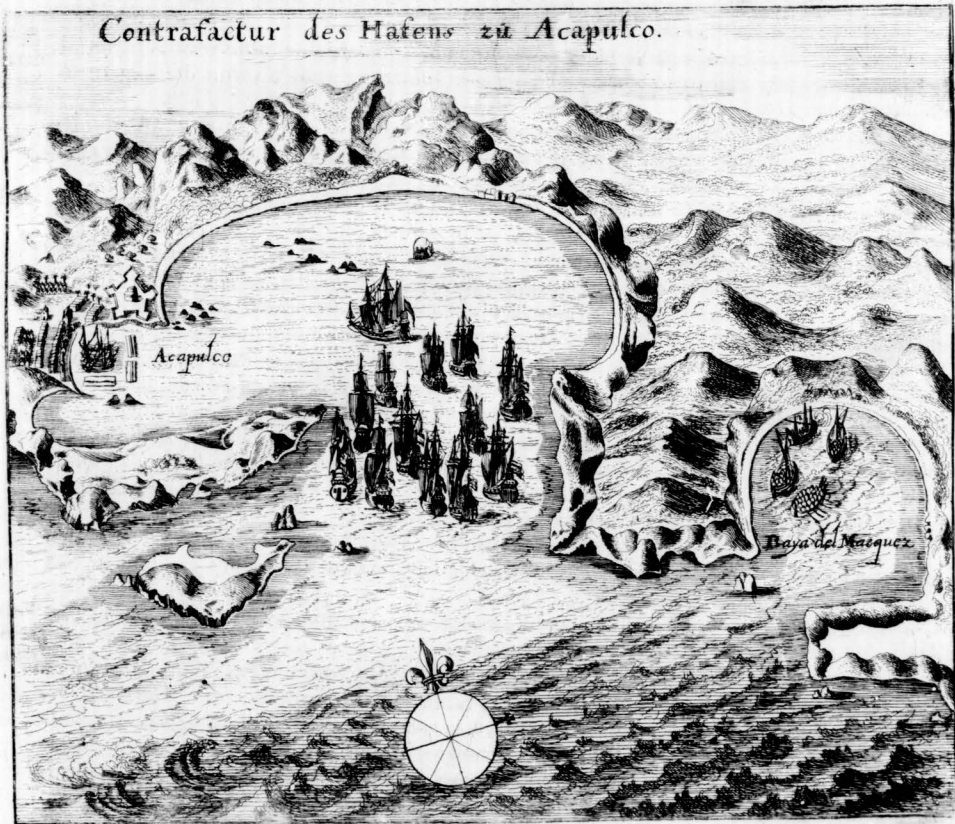
Die 29. periculum fecimus, an cum Hispanis de obsidibus mutuo dandis & redimendis captiuis agere possemus, & resciscere conabamur, an hoc anno naues ex Manilla expectarentur, & illæ breui aduenturæ essent. Significauimus igitur Hispanis, hanc classem ad oram regionis Peruanæ vela facientem, quosdam centuriones Hispanos aliosq; capisse: & quoniam archithalassus nunc in animo haberet, in Indiam Orientalem traicere, ipsum Hispanos captiuos pro aliqua refectione restituere velle, siquidem Gubernator quosdam obsides ad



1624. *October.* naues mittere vellent, cum quibus ageretur: eorum loco quosdam ex nostris in castello maros. Adhuc Gubernator respondit, se nolle obsidias ad archithalassum mittere, aut quenquam in castellum recipere: sed si archithalasso placeret, se captiuos certo pretio redempturum, qui prius adducendi essent: se autem bona fide acturum esse: quæ conditio cum non probaretur archithalasso, actio instituta abrupta fuit.

Die 30. & 31. tota classis in portu Acapulco substitit, quia propter malaciam progredi non poterat.

*November.* Calend. Nouembr. omnes naues summo silentio ex portu soluerunt, in quas castellum sex tormentorum ictus vibrauit, qui fuerunt irriti. Sub vesperam subpraefectus cum nauibus Amstelrodamo, Concordia, Aquila, Dauide, Grypho, duabus liburnicis & lembo Aquilæ ab archithalasso discessit, & 18. aut 20. miliaribus ab Acapulco versus Occasum cursum tenuit, vt naues praefidiarias, quæ nostra opinione illic ipsi occurrere erant, inuaderet & comprehenderet, aut eas persequendo archithalassi manibus obiceret. Archithalassus autem cum reliquis nauibus portum Acapulco rursus subiit. Die 2. naues Mauritius, Hollandia, Spes, Canis venaticus & Nafouius Acapulco egressæ sunt, & sesquimilliaris circiter spatio se mutuò segregarunt: ita vt Orientalis naus, quæ fuit Spes, ex agmine subpraefecti, sesquimilliaris supra Acapulcum, & Occidentalis naus, nempe Mauritius, in conspectu Orientalis substiteret: archithalassus autem cum nauibus, Delphica & Arausione in portu Acapulco mansit.



*Aquæ asferunt ex portu del Marques.*

Die 3. & 4. lembo nauis Delphicæ & Arausionis ex portu del Marques, sesquimilliaris circiter ab Acapulco, aquam attulerunt. Archithalassus nouem milites in summitatem insulæ misit, qui dies & noctes naues praefidiarias Hispanorû obseruaret, & videret, quid nostris nauibus accideret.

Die 5. nauta ex nauis Arausione ad hostem transfatauit. Die 7. centurio Witte denuò cum lembis ad aquam petendam exiit: sed cum hostis, qui illic in insulis erat, impetum in nostros fecisset illi ad lembos suos fugerunt, amissis quatuor viris, qui submersi, & scloppetorum ictibus transfixi perierunt. Cum autem vnus ex nostris in littore relictus fuisset, centurio Witte, vt cum redu-

1624. *November.* reduceret, rectâ in hostem contendit, & virum illum in suum lembum recepit. Centurio interea scloppetis in latus ictus fuit, ex quo vulnere postea conualuit.

Die 8. archithalassus ex portu Acapulco vela fecit.

Die 15. subpraefectus, cum sui agminis nauem in excubiis collocasset, cum liburnica seu Cane venatico ad archithalassum venit. Narrabat ille, se 16. aut 18. miliaribus ab Acapulco, versus Occidentem, commodum aquandi locum inuenisse, ex quo naues sibi de aqua prospicerent: sed naues, propter fluctuum repercussum eò difficulter posse appellere. Hoc die quinque miliaribus versus Occidentem ab Acapulco aberamus: & archithalassus naues transmissas monere curauit, vt se sequerentur.

Die 16. & 17. ventus spirabat ab Occidente: ob eam causam nos parum progrediebamur.

Die 18. quatuor classiarum, qui cum lembo nauis Hollandiæ ad hostem transfugere constituerant, à Consilio bellico ad patibulum condemnati fuerunt.

Die 21. Occidentales naues ex agmine subpraefecti conspeximus. Hisce diebus septendecim miliaribus ab Acapulco aberamus: & sex dierum spatio vndecim miliaria versus Occidentem emensî eramus. Noctu procella ab Occidente cum magna pluuia infurrexit.

Die 22. omnes istas naues velificantes vidimus, quæ propter totius diei malaciam ad nos venire non potuerunt. Ex liburnica, quæ antecessit, intelleximus, sex classarios ad hostem transfugisse, & naues Amstelrodamum atque Concordiam sibi de aqua prospexisse: Hispanos autem, altero post suum discessum die, vsque ad 600. in ora maritima conuenisse, qui proculdubio nostros aquam petentes oppressissent, si eò reuersi fuissent. Die 23. ventus spirabat à Septentrione.

Die 24. vehemens ventus ab Occidente exstitit: sub vesperam maior lembus subpraefecti euersus fuit, quem propter grauem tempestatem rursus erigere non potuimus. Sic ille cum machinis æneis, quibus instructus erat, mari celsit.

Diebus 25. 26. 27. & 28. versus Occidentem iuxta littus vela fecimus, & quærebamus insulas de Ladrillos, quæ 40. miliaribus Hispanicis ab Acapulco versus Occidentem distant: vbi, secundum Hispanorum ephemerides, aquæ, piscium & patatarum magna copia esse debebat. Cum verò ultra 45. miliaria ad littus nauigassimus, & nullum indicium illarum insularum appareret, arbitramur, nos in quærendis illis insulis operam perdere.

Die 29. liburnicas, quæ deinceps classi inutiles futurae erant, combussimus.

Tunc quoque senem nauicolum, Diego Sanchios, qui nobis fidelem operam in itinere nauauerat, & duos transfugas, vt fortunam tentarent, cum nauicula ad littus relegauimus. Sub meridiem habebamus altitudinem 17. grad. 50. minut. Hic nos ad transitum in Orientalem Indiam comparauimus. Ventus satis vehementer flabat ab Occasu solstitiali. *Iter in Indiam Orientalem instituitur.*

Die 30. archithalassus cum praecipuis Officialibus classis in nauem Hollandiam se contulit, vt executioni quatuor classiariorum capitum damnatorum interesset. Cum autem omnes praefecti militiæ instanter pro illis intercederent, archithalassus assensit, vt quatuor illi sortem ducerent, & tribus vitæ gratia fieret, vnus suspenderetur. Infortunium obuicit Francisco Foutio Hildersomensi, cui fauces protinus elisæ fuerunt. Die 1. & 2. Decembr. ventus spirabat ab Occasu solstitiali & à Septentrione: nos iter versus Occasum brumalem instituimus. *December.*

Die 3. ventus continuò flabat ab Ortu solstitiali: nos cursum ad Occidentem direximus.

Die 15. vesperi altitudo erat 15. grad. & 15. minut. tunc magna tempestas ab Ortu solstitiali incubuit. Die 16. archithalassus nauiculam, quæ Venator appellabatur, praemisit, vt ictu tormenti naues moneret, si fortè terram conspiceret.

Die 23. in nauis Mauritio mortuus est Adrianus Verplancken, Commissarius illius nauis.

Calendis Ianuarii singulis sextarius vini Hispanici in felix noui anni auspiciu donatus fuit. *1625. Ianuarium.*

Die 8. cum scarbotus denuò in classe inualesceret, quo multi quotidie extinguebantur, archithalassus mandauit, ne quando cadauera defunctorum in mare abiicerentur, classiarum scloppetis disploderent, quoniam istud multis terrorem incuteret, siquidem quotidie in diuersis nauibus huiusmodi displosio fiebat: Hoc etiam die caliculus vini caustici singulis distribui cepit.

Die 11. Petrus Nicolaus, commissarius in nauis Concordia, è viuis excessit.

Die 15. manè terram versus Occasum conspeximus. Nos insulam de Galperico esse iudicauimus. Terra erat admodum humilis, & fluctus ad eam horrendum in modum allidebant. Quapropter benè cecidit, quòd noctu huc non sumus delati: alioquin tota classis in magnum periculum incidisset. Die 23. scarbotus in nostra classe ita seuebat, vt quotidie multi morerentur: quædam naues tam inualidæ erant vt vix tot sani superessent, qui naues regere ac gubernare possent. Hoc die obiit Cornelius, Commissarius in nauis Delphica. Die 25. sub meridiem conspeximus insulam Guaganam, quæ vna est ex insulis Latronum, ad quam sub vesperam peruenimus. Terra erat edito loco sita, & incolæ illarum insularum cum 20. ex suis nauigiolis ad classem veniebant. *Terra Orientalis Indiae apparet. Insula Latronum.*

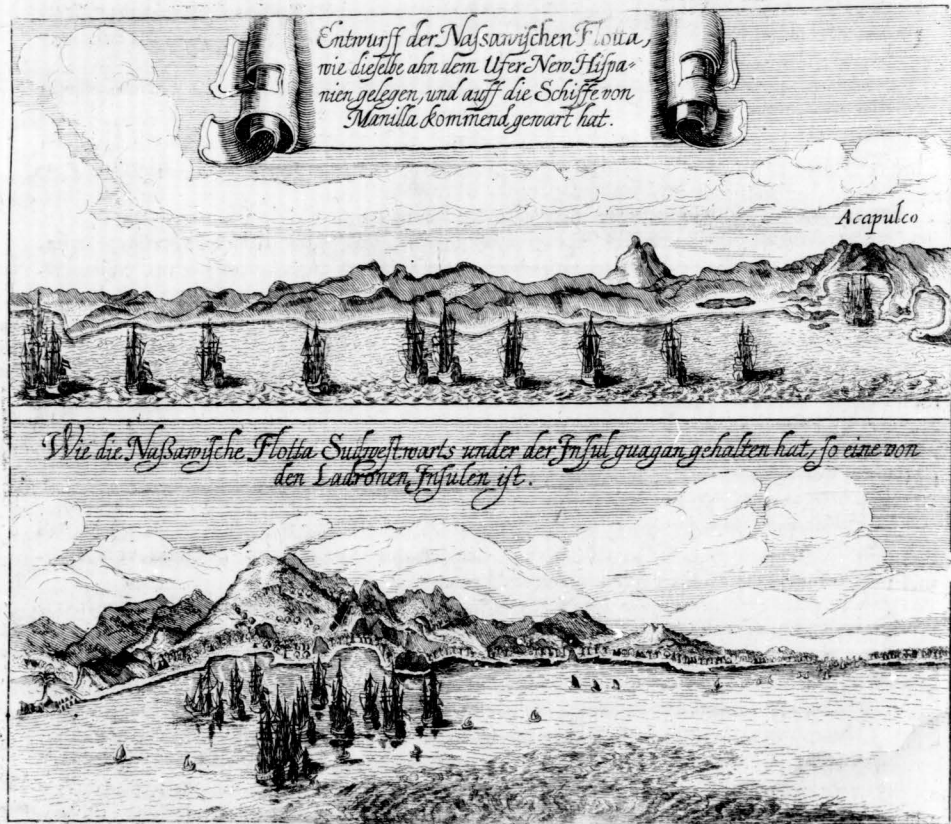
1625. <sup>IANUARIUM.</sup> bant, cum quibus ferrum vetustum, gossipium, bananas & pattatas permutauimus. Tota nocte grauibus procellis iactati fuimus, & postero die manè stationem quaesiuimus.

Die 29. manè Latrones cum 150. nauigiolis ad nos venerunt, quibus gossipium & amiamas vendidimus, pro quibus 700. cocos accepimus. Sub vesperam ad latus Occidentale insulae Guagan, in fundo arenoso, decem vlnas profundo, parui tormenti iactu à littore anchoras fiximus. Nauis, Spes, longius inde recessit: quæ cum tantum 8. aut decem integræ valetudinis homines haberet, archithalassus quosdam ei submisit, qui eam noctu ad stationem perduxerunt.

Die 27. subpræfectus cum dimidia parte clasiariorum ad minorem insulam veçus est, quæ tribus milliariibus versus Austrum à statione aberat, vt videret, an ibi aliquid pro classe rescien- da inueniri posset. Sed quia fundus illic erat asper, & sub scopulis latentibus facile lembus amit- ti poterat, omnesque Latrones archithalassum rogarent, ne ad littus admoueret, promittentes, se omnia affatim in naues allaturos, archithalassus ad stationem rediit. Prætor nocturnus cum clasiariis sinum iustrauerat, vbi aquam inuenit, quæ facile auchi poterat. Hoc die per negotia- tionem aliquot gallinas, & plures quam 7000. cocos naçti fuimus.

Die 28. ad custodiendum maiorem lembum, qui in littore fabricari debebat, & tutelam a- quariorum, quinquaginta clasiarii in terram expositi fuerunt. Hac vespera Omarus Eberwi- nus subito mortuus est.

Die 29. coacti fuimus plures clasiarios & duo ænea tormenta in littore collocare, quia La- trones, iaculis armati, magno numero ad oram maritimam confluebant.



<sup>FEBRUARIUM</sup> Die 1. 2. 3. & 4. Februar. Latrones multum orizæ ad naues attulerunt, quam permutatione ab ipsis accepimus. Fascem 70. aut 80. librarum nobis pro ferruginola securi, quæ prorsus corru- pra & nullius vsu erat, dederunt.

Die 5. recensio omnium, qui in classe supererant facta est, & reperti 1260. viri: quo in nume- ro comprehensi sunt, 32. captiui, partim Hispani, partim Indi.

Die

Die 8. loco Ebervini defuncti centurio creatus est Henricus Rosa, subcenturio Schutteni. 1624. <sup>FEBRUARIUM.</sup> Ei successit Bernhardus Schuttenus, signifer illius cohortis: huic suffectus est Otto à Vollenhoue, reformatus.

Die 9. archithalassus concionem in littore habendam curauit.

Die 11. manè, relicta insula Guaganà, vela fecimus. Insula Guagana vna est ex illis, quæ vul- gò insula de las Velas aut Latronum appellantur. Iacet in latitudine Aquilonari 13. grad. cum dua- bus tertiis: sed statio, in qua classis, fundo arenoso, & 10. 20. ac 30. vlnas profundo, anchoras fixerat, vno & dimidio iactu tormenti à littore, habet altitudinem 13. grad. cum semisse. Statio illa est ad latus Occidentale insulae, ad quam tam ab Aquilone, quam ab Austro perueniri potest.

Descriptio  
insulae La-  
tronum.

Insula est vtrunque alta, fertilis, & multis in locis orizæ ferax, prout apparet ex copia, quam ab illis accepimus. Gossipium & cocos innumeros profert, qui etiam in ea insula parte, quæ ad Ortum brumalem sita est, crescunt. Palmæ vbiq; sunt quamplurimæ, quas incolæ videntur in pretio habere. Appanarû hic ingens est multitudo, quas magno numero ab ipsis accepimus. Ab eo tempore, quo hîc fuimus, 200. gallinas rapuimus: nam nullû animal hic nancisci poteramus, quid- quid etiam studij ac laboris impendcremus.

Latrones sunt corporibus optima proportione compositis, staturâ maiores quam Tarnatani & alij Indi. Colore sunt rubiginoso, & prorsus nudi incedunt, nisi quòd faminæ pudenda folio te- gunt. Arma ipsorum sunt jacula aut fundæ, quibus industriè in bello vtuntur. Nauigia ipsorum, quæ Canoes vocant, sunt affabrè facta, & iis, captato vento, velociter velificantur. Vnam illa alam habent, qua in velificando æquilibrium servant, modò in prora, modò in puppi stantes, prout stat ventus. His nauigiis ad tria milliaria in mare excurrunt, quæ si euertantur, facile ab ipsis attollun- tur. Initio videbantur sincerè agere in negotiando: sed postea apparuit, illos nomen latronum non sine causa gerere. Nam fascis orizæ, quos ab ipsis emimus, dimidia ex parte arena & lapidibus im- pleuerant, aliæque præterea furta committebant. Qui in littus exscendunt, eos sibi cauere, & armis instructos esse oportet, neque Latronibus vllò modo fidere. Nam qui vterius progrediuntur, in periculo vitæ versantur, quod quidam ex nostris, qui ab ipsis obruncati fuerunt, experti sunt.

Ingenium  
Latronum.

Die 14. sub meridiem, habebamus altitudinem 10. grad. 30. minut. & vidimus insulam, octo milliariibus versus Occasum brumalem à nobis distitam. Nos existimabamus, esse insulam Sahave- dram: quod tamen cum tabulis chorographicis non prorsus conueniebat.

Die 15. versus ortum brumalem, aliam insulam conspeximus, quam rebamur esse nouam in- sulam, quia in tabulis Chorographicis non extabat. Littus est altum, Guagano simile, quod qua- tuor milliariibus ab hac insula distat. Ea vtrunque lata est, quâ tum ex aspectu iudicare poteramus. Hic aliquot nauigia vidimus, quæ ad nos tendebant: in iis sedebant homines, gestibus & formâ corporis Latronibus similes, crine oblongo & atro, cum quibusdam ornamentis circum corpus appensis. Sed cum vela daremus, nos assequi non potuerunt. Insula hæc habitata erat, & benè cul- ta, quantum videre poteramus. Sita est sub altitudine 9. grad. & trium quadrantum.

Diebus 16. 17. 18. & 19. ventus ab Ortu solstitiali perdurabat.

Die 20. procella ab Oriente nos excepit, cum vehementi pluvia. Noctu velo medio versus Occidentem progressi fuimus, ne in angulum Aquilonarè promontorii de Viscajo laberemur: quæ pars est Orientalis terræ Mindanao, seu magnæ insulae Australis inter Philippinas.

Die 21. tempestas procellosa continuabat. Nos minori velo circum apicem Aquilonarem ve- hebamus, ne in vada & arenas laberemur.

Die 22. nullum adhuc littus videre poteramus.

Die 23. manè archithalassus, habito consilio, & auditis nauclerorum sententiis decreuit, cur- sum ad occasum brumalem esse continuandum, vsque ad altitudinem 3. grad. postea regionem Gi- lolo quaerendam, inde celeri cursu ad Ternaten nauigandum. Sub meridiem comperimus, fluxum maris nos vehementer ad Septentrionem impulisse, quamuis Aquilo flaret.

Die 24. media nocte inuenimus altitudinem 4. grad. 50. minut.

Die 25. vento ab Ortu solstitiali flante ad Occasum brumalem acti fuimus, & 12. milliaria confecimus. Sub meridiem habuimus altitudinem 6. grad. 20. minut. vnde animadvertimus, nos dimidio die dimidium gradum versus Septentrionem progressos esse.

Die 26. meridiæ altitudo erat 4. grad.

Die 27. sub meridiem altitudinem habuimus 2. grad. 45. minut. Nos in cursu ad Occasum brumalem perreximus. Ventus spirabat ab Oriente.

Die 28. terram conspeximus versus Occidentem, sex milliariibus à nobis distitam. Fluxus maris nos vehementer eò impellebat.

Calendis Martij, mari tranquillo, fluctuauimus.

R

Die Martij.

1625.  
Martius.  
Aduentus  
ad insulas  
Moluccas.

Die 2. conspeximus montem Gammacanor, in ora del Moro situm, quæ est extremitas borealis Halemabera, siue amplæ regionis Gilolo, cui insulæ Moluccæ versus Occidentem adjacent.

Die 4. sub meridiem altitudo erat 1. grad. 40. minut. sub vesperam flante Aquilone feliciter progressi sumus, & noctu ad Malejam, regni Ternatenfis metropolin peruenimus. Archithalassus lembum præmisit versus Toluco, & Iacobum Fabrum, Moluccarum insularum gubernatorem, qui illic commorari solebat, de nostro adventu certiosem faceret: sed remittente vento, sub diluculum demum ad portum Maleyensem appulimus.

Diem unum  
in itinere  
superfluum  
habemus.

Die 5. secundum nostrum, aut 6. secundum communem Indorum calculum Gubernator archithalassus ad navem excepit, & cum eo sub meridiem in terram vectus est. Causa diuersitatis calculi est, quod classis nostra ex Hollandia versus occasum vela faciens, 16. horis Solem lucentem habuit, & dies maior fuit 24. horarum spatio: qui verò ex Hollandia in Indiam Orientalem navigant, diem minorem habent, quam 24. horarum. & Sol circiter octo horis citius in Moluccis oritur, quam in Hollandia: ita ut discrimen sit vnus diei.

Die 9. navis Concordia, in usum Societatis Indicæ Orientalis Maquianã navigavit: quæ vna est ex insulis Moluccis, nêpe quarta ex maioribus, numero inito à Septentrione: & post sex dies rediit.

Die 13. nuntium Maleyam allatum est, Fidem, quæ fuit navis modò dictæ Societatis, in insula Sangi periisse, quæ 50. milliariibus versus Septentrionem ab insula Ternate distat, & ad Philippinas euntibus in via occurrit.

Hoc die archithalassus cum quatuor primariis navibus, & majori parte eorum, qui in classe erant, ad munimentum Caleamate in Ternate vela fecit, ut illud dirueret.

Die 16. naues illæ, diruto modò dicto munimento, & tormentis ablatis, in portum Maleyæ redierunt.

Die 17. subpræfectus cum quatuor navibus Maleyã excurrit, ut munimentum in insula Moryr, quæ tertia est ex insulis maioribus in Moluccis, destrueret.

Die 25. classis cum gubernatore Moluccarum Maquianam vela fecit, quò subpræfectus cum reliquis quatuor navibus appulit, & in portu Gnoffaquæ anchoras fixit.

Die 26. decretum fuit, ut classis deinceps morem Indorum in apparandis cibis sequeretur: adhæc mandatum, ut navis Concordia Sangin erit, & homines ac tormenta ex navi Fide, quæ perierat, Maleyam adduceret.

Die 28. classis Maquianam reliquit, & quia propter venti vehementiam supra Gorities velificari non poterat, per fretum, quod est inter veterem & novam Batiam, cursum tenuit.

Die 30. fretum traiecimus, & ante munimentum Labonis in Batia anchoras jecimus.

Die 31. Batia discessimus, & cursum ad Amboinam instituimus.

Aprilis.

Die 4. Aprilis classis portum subiit ante castellum minoris Amboing, vbi navis Delphica novo malo instructa fuit. Gubernator Amboinæ, Hermannus à Speult, omnia apparavit ad iter versus Loehoe in Cambelo, quod est in regione Ceram ex aduerso partis Occidentalis maioris Amboing.

Die 25. lembus navis Aquilæ cum litteris de nostro adventu à Gubernatore generali Indiæ Orientalis, nomine fæderatarum prouinciarum Belgii constituto, scriptis, in Hollandiam missus est.

Maius.  
Loehoe &  
Cambelo  
comburentur.

Die 14. Maii archithalassus cum navibus Mauritio, Grypho & Dauide (postquam Aquila prius Cambelum, & Spes Loehoen ivisset) cum omnibus copiis, & Gubernatore, Correctoribus & militibus Amboinæ Ceram vela dedit: vbi primum munimentum Loehoe expugnatum ac prorsus destructum: deinde incolæ rebelles cum oppidis & pagis igne deleti, omnesque in forum arbores cariophyllaceæ vastatæ ac penitus extirpatæ fuerunt.

Iunius.

Die 22. Iunii archithalassus cum Gubernatore Amboinam rediit, relictis navibus & ægrotis in portu Cambeli, propter ventum aduersum.

Iulius.

Die 18. Iulii archithalassus & Gubernator Amboing cū classe in Nouã Batiam nauigarunt.

Die 19. naues, quæ ante Cambelum stabant, ad classem redierunt: & quia liburnica, Venator dicta, quam Hispanis eriperamus, tam rimosa erat, ut supra aquam diutius subsistere non posset, archithalassus mandauit, ut navis Hollandia tormenta illius liburnicæ in portu Cambeli relinqueret, ipsamque combureret, postea in freto Bottoni ad classem reuertetetur.

Augustus.

Die 2. Augusti portum Bottoni intravimus.

Die 6. classis Bottono discessit.

Die 10. in portu Macasar anchoras jecimus, vbi Gubernator Speult in terram exscendit, & à Rege humaniter exceprus fuit.

Die 19. classis è portu Macasar soluit.

Die 25. Gubernator Speult cum navibus Arausione & Mauritio Iaparam excurrit: archithalassus autem cum reliquis navibus iter in Batiam instituit.

Die 29. archithalassus cum quibusdam navibus in portum Bataviæ venit, quæ est metropolis Societatis

Societatis Belgicæ in India Orientali: quò etiam postea Gubernator Speult cum navibus Arausione & Mauritio appulit. Et quia nihil tunc in Batavia occurrebat, quod classis coniunctis viribus in emolumentum modò dictæ Societatis gerere potuisset, visum fuit Gubernatori generali & Senatui Indico, ut naues classis dividerentur, & ad ea loca mitterentur, in quibus patriæ & Societati Indiæ Orientalis vtilem operam nauare, & hosti maximum damnum inferre possent. Gubernator Speult cum navibus Arausione, Hollandia, & Mauritio (in quibus erant centuriones Engelbertus Schutte, Ioannes Terhalte, Everhardus de Vertes, & Iustus Vogelæer, mercator in nauibus Amstelrodamo) Bataviã Suratten vela dedit. Inde enim quàm breuissimus in patriam reditus esse putabatur. Subpræfectus, Ioannes Guilhelmus Verschoor, cum duabus navibus, Spe & Grypho, & duabus liburnicis, quæ à Societate Indiæ Orientalis pertinebant, ad aliquid tentandum in Mataccam cursum instituerunt. Naves, Aquila & David, ad oram Coromandelæ emissæ fuerunt. Nauis Concordia, vtpimum è Moluccis in Batiam venit, instructa fuit, ut primo quoque tempore in patriam rediret: duæ reliquæ naues, Delphica & Amstelrodamum, in insula Inquieta substituerunt, ut sarcirentur, & postea Concordiam sequerentur.

Die 29. Octobris archithalassus æger, cum nauis Concordia, Bataviã soluit, patriam repetes. October.  
November.

Die 3. Novemb. archithalassus, Hugo Schapenhamius, in nauis Concordia extremū diē clausit, & die 5. eiusdem mensis in insula Pulo Botoc, duobus à Bantam milliariibus sepultus fuit.

Die 27. duæ naues, Delphi & Amstelrodamum fretū Sundæ superarunt, postquam tres hebdomadas & amplius propter ventum aduersum & maliciam in transitu illius freti consumsissent.

Die 22. Ianuar. ad promontorium Bonæ Spei feliciter appulerunt, vbi litteras invenerunt à navi Middelburgo, datas 28. Decembr. 1625. quo tempore illa ab isto promontorio soluerat, ut S. Helenam peteret, 136. viris instructa, cum bono animo esset, se in patriam feliciter redituram. 1626.  
Ianuarius.

Die 9. Februar. inde vela fecerunt. Februarius.

Die 24. cum duabus navibus in portum S. Helenæ appulerunt.

Die 11. Martij insulam S. Helenæ reliquerunt. Martius.  
Iunius.

Die 16. Iunij propter debilitatem, coacti sumus in Plimmuthum Angliæ nos recipere.

Die 9. Iulii ambæ naues per Dei gratiam Texellam salutæ appulerunt. Postquam autem nauis Mauritius, in qua ego Adolphus Deckerus Argentinenfis, toto hoc itinere, præfecti armorum munus gesseram, ex sententia Senatus Indici, eo, quo dictum est, modo domum remissa fuit, nos eos milites, qui longo jã tēpore in India Orientali meruerant, liberare, & corū loco præfidiariorū partes in castello Bataviæ, quod est in maiori Iava, obire coacti fuimus: quē locū 28. mensibus infedimus.

In hac opulenta insula multi rhinoceroses & tigres inveniuntur, & multum pipēris crescit: prout in Itinerariis Orientalibus fusc hoc describitur.

Elapsis modò dictis mensibus decem aliæ naues ex Hollandia appulerunt, quarum supremus dux fuit Ioannes Petrus Kühn. Eæ nos liberarunt: itaque naues conscendimus 9. Nouembr. 1627. 1627.  
November.

nouo stylo, & vela dedimus.

Die 10. fretum Sundæ trajecimus, die Dominica. 1628.  
Ianuarius.

Die 28. Ianuar. anni 1628. promontorium Bonæ Spei assequuti sumus, vnde facilis in patriam reditus pater: & quando huc venit, dimidiū iter jam confectū putatur. Hic 14. dies substitimus.

Die 15. Februar. vela fecimus cum procella, quæ à terra incumbēbat, & 12. Martij ad insulam S. Helenæ venimus, vbi 18. dies commorati sumus, nos reficiendi causâ, & multos hircos ac porcos cepimus. Quoniam verò supr à hircorum mentionem fecimus, quos initio ægrè nancisci poteramus, donec veram illos capiendi rationem didicimus, de ea aliquid hoc loco attextam.

Hirci, capra, oues, porci & id genus pecoris, ab incolis harum insularum non educatur, sed ex Europa à nostris, nêpe Hollandis, aut Anglis & Hispanis advehuntur, ut illic fatiscunt, & quando naues eò adueniunt, victum inueniant, quo se sustentare possint: prout etiam hic illic arbores plantauimus, fructus confestim, & omnis generis semina in terram coniecimus, quibus nos aut alii, qui postmodum huc venturi essent, frui possent. Cū igitur initio hircos scloppetorum dispositione capere vellemus, fragore illis inaudito, eos terruimus, & in silvas ac dumeta abegimus: quod postea omisimus, & eos circumdatos in circulum coegimus: tunc singuli eos, quos poteramus, sine strepitu comprehendimus, & viuos in naues perduximus, aut gladiis transfixos macravimus. Hac ratione iis affatim potiti sumus.

Hic notandum omne pecus & omne genus carniū inter Tropicū Capricorni ad saliedū prorsus ineptum est: etiam si purgetur & sale condatur, tamen putrescit. Incolæ earum regionum carnes famo indurant, & crati lignæ, quæ viri altitudinem habet, imponunt: quod in navibus imitari non licet. Quapropter huiusmodi animalia libentius viua capiebamus, ut ea, quando opus elset, maceremus. Quod ad insulam S. Helenæ attinet, sita est ea trans Æquinoctialem lineam, versus Antarcticum polum, sub altitudine 17. grad. Solū ipius est præaltum & montosum, amænis vallibus

Descriptio  
insule S.  
Helena.

1628. vallibus ornatum: hircis, capris & porcis abundat: ibidemque aqua recens & salubris invenitur: quæ ob causam naues plerumque eod appellunt, ut se cibo potuque reficiant. Insula per se quoque fertilis est, & aërem salubrem habet: nisi quod æstus aliquanto sit ferventior, ut in omnibus regionibus, quæ sunt intra Tropicum. Hoc loco Sol quotannis bis vertici hominis rectâ incumbit: ita ut si baculus circa meridiem erigatur, nullam umbram spargat: quod fit, quando Sol 18. gradum Scorpionis, & 12. grad. Aquarii ingreditur, hoc est, 11. die Novembris, festo Martini: & Cal. Febr. ante festum Candelarum, stil. novo. Tunc summus illic æstus est, etsi dies non admodum crescant aut decrescant. Longissimus illic dies est festo natalitiorum Christi, quando apud nos breuissimus est. Tunc 13. horarum est: breuissimus in festum S. Ioannis incurrit, & est 11. horarum. Ad litus incredibilis multitudo piscium capitur: plerique sunt scombræ, & minores pisces, ut cyprini latii. Cepimus quoque illic piscem monophthalmum, instar aselli, sed corpore graciliori.

April. Pridie Cal. Apr. naues rursus contendimus, & ex insula S. Helenæ solvimus, ad lineam Æquinoctialem properantes, quam 14. dierum spacio, secundum iudicium nostrum assequuti sumus. Hic rursus gradum aliquantulum sistam, & quæ sit loci sub linea Æquinoctiali ratio atque conditio, breviter exponam. Terra, seu potius orbis ex terra & aqua compositus figuræ est rotundæ, instar globi: quæ admodum etiam cælum & omnes stellæ rotundam seu sphericam figuram habent. Cæterum duo sunt puncta in cælo sibi mutuo opposita, quæ poli appellantur, circum quos cælum, sicut rota circum axem voluitur. Hi poli etiam in orbe terrestri observantur: prout nauigantes & iter facientes manifeste experiuntur & re ipsa comperiunt: & lingula magnetis semper ad nostrum polum borealem tendit. Inter hos duos polos, borealem & australem media est linea æquinoctialis, quæ sic appellatur, qui 1. quando Sol hunc circulum peragrat, dies & noctes per totum mundum sunt æquales: idque secundum exactum calculum Astronomicum: nam quoad speciem externam, propter lucis splendorem dies aliquanto longior nocte videtur. Hæc linea totum orbem terrarum in duas æquales partes dividit, in partem borealem & australem: nauæ autem propter eximium huius lineæ usum, eam simpliciter lineam appellant: & quando eam transiverunt, in signum lætitiæ tormentum displo-dunt, & hilaria celebrant. Quantus sub hac linea sit æstus, præsertim si Sol rectâ vertici alicuius imineat, sicut nobis accidit, qui ferè cum Sole hanc lineam transivimus (quâvis in hoc itinere quin-quies Solem verticalè habuerimus) facile est existimare: & vix credibile videretur, folia aut herbâ illic crescere, nisi imensa Dei sapientia rem ita composuisset, ut ferè singulis diebus pluat: pluvia autem mox ingens Solis ardor excipit. Sub hac linea plerumque est malacia & summa tranquillitas, ita ut ægrè per eam transire liceat: & transitum in Americam aut reditum ex ea non prope hanc lineam instituere oportet. Senex quidam nauclerus in nostra naui narrabat Hispanicam navim aliquando ab Angliis captam fuisse, in qua omnes obiissent, omniaque corrupta & putrefacta fuissent: inspectis autem eorum libris atque ephemeridibus, quæ in omnibus huiusmodi navibus diligenter annoran-tur, cõpertum esse, quod 26. hebdomadis absque vëto sub hac linea fluitassent. Et quia nuper in Ioanis

Lærii Burgundi, qui in Brasilia fuit, itinerarium incidi, prætermittere non possum, quid ille de lineâ Æquinoctiali scribat. Hæc aut sunt ipsius verba: Animaduerti, sub hac poli altitudine vëtos esse varios & contrarios: quemadmodum etiam velificatio sub Æquatore difficilis & periculosa est. Sæpe accidit, ut tres nostræ naues, quæ sibi mutuo adhærebant, vno momento suum peculiarem ventum nanciscerentur, ita ut factio triangulo vna ad Ortum, altera ad Occasum, tertia ad Septentrionem ageretur: neque hic naucleri consiliū aut remediū inveniabant. Mox hæc ventorum contrarietas cessavit, & eam turbo excepit, qui nos subito remoratus est, & vela ita inflavit, ut non mirū fuisset, nos millies, sursum deorsum actos fuisse. Hic sciendū, sub Æquatore tam putridas, putidas & venenatas esse pluvias, ut si in homines cadant & nudam eorum cutim attingant, perniciosas pustulas excitent. si verò in vestes cadant, fædas maculas gignant. Propter immensum æstum, grauem sitim pertulimus. Nullā enim aquā dulcem, aut aliū potū habebamus, quo sitim restinguere possemus, quā eū, qui nobis in prædio & cæna quā parcissimè præbebat. Hac de causa evenit, sicut probè recordor, ut ultra horā obmutuerim, quia lingua palato ita adhærebatur, ut spiritū vix ducerē. In tanto æstu nauæ incredibili desiderio aquæ dulcis flagrant. Hæc Lærius de linea Æquinoctiali, quæ res ipsa comprobatur. Et quia fætidarum pluviarum meminit, hoc saltem addā, non tantum sub linea Æquinoctiali, sed ubique in India Orientali & Occidentali densas pluvias cadere, quæ magnas & insolitas guttas, nucibus auellanis similes aut etiam grandiores fundant. Sed & aliud mirabilis spectaculum in mari conspicitur. Nam Sol magnā aque vim celeriter velut turbine in sublime trahit, quæ columnæ intortæ similitudinem habet, & magis ac magis in aërem se extendit. Quando illa in altum provecta est, desuper acuminata subtus crassa & ampla, vno impetu decidit, quasi nubes aliquarumpatur, à qua nauæ sibi diligenter cauere, & nauim ab ea auertere debent. Quod nonnulli arbitrantur, aquas sub linea Æquinoctiali se diuidere, & dimidiam partem ad polum Arcticum, alteram ad Antarcticum labi, ubique ad centrum terræ redire, & apud lineam Æquinoctialem rursus emergere: de eo hoc loco non disputabimus, sed illud viris doctis discutiendum relin-quimus, quandoquidem hac incomprehensibili maris abyssio facilè absorberi possemus.

Quod tardâ sit sub linea Æquinoctiali navigatio, nos quoque experti sumus. Nam & illa

1628. nos non parū est remorata. Post aliquot dies poli Arctici seu stellas boreales rursus conspeximus, quem duobus annis cum semisse non videram. Hoc loco quorundam scriptorum error reprehendendus est, qui perhibent, si quis sit sub linea Æquinoctiali, eum vtrumque polum simul conspiciere posse: quod falsum est. Nam prius quàm polus nauigantibus appareat, tres vel quatuor ultra lineam gradus superasse oportet. Quid in terra fieri possit, non dicā: nā eius periculum non feci.

Inde cursum magis ac magis patriam versus conuertimus: à littore tamē procul recessimus, ne in manus hostium incideremus, cum ad pugnam comparati non essemus. Octiduo ante festum Pentecostes huius anni, die Sabbathi, qui erat 27. Maii cum nauī Delphica, sub imperio Iacobi Speckii, in qua 160. homines erant, Amstelrodamum feliciter appulimus. Tres tantum ægrotos habebamus, & decem homines in itinere amiseramus. Deo soli gloria.

## SECTIO VNDECIMA,

## De prouincia Cinaloa, in Boreali India, quam Nunnez de Guzman

primus detexit.



Inter regiones Culhuacan & Cibolam sita est prouincia Cinaloa, quæ maximè Septentrionalis est regni Nouæ Gallicie 42. milliari-bus Hispanicis à Culhuacan, 150. à Guadalaiaa versus Septentrionē distans. Cum Nunnez de Guzman ad hanc prouinciam explorandam Culhuacano profectus esset, venit primū ad fluuium Petatlan, confecto itinere 50 milli-arium. Rari erant incolæ: pellibus ceruinis vestiti, quæ benè apparatus & con-suta erant. Illas sub brachio gestabant: fæminæ pudenda tegebant, cætera nudæ. Solem adorabant, cui tamen non sacrificabant, hæc aliis cæremoniis utebantur: carnibus humanis vescabantur. Gens est corpore benè composito, colore cinereo: sagittas arcu emittit: quibus emissis, fustibus vtuntur, quos loris ad brachia alligant. Viginti milliaria, vltius pro-gressi Hispani, ad alium fluuium peruenerunt, qui Timochala dicitur. Inter vtrumque fluuium regio densis arbutis confita est, in primis ligno Brasiliensi, quod tamen non optimæ notæ est: ma-xima ex parte est desertum, incolis carens. Ad fluuium modo dictum quosdam paruos pagos in-uenerunt: quibus relictis, ad 39. milliaria altius ascenderunt, vbi solum ferale ab ipsis repertum, cum multis domiciliis. Erant enim illic vltra 25. pagi, & in singulis 300. incolæ. Atque hæc erat prouincia Cinaloa. Hispani 25. dies illic commorati sunt, propter continuum pluuiam. Interea barbari lepores, turtures & alias volucres ipsis subministrarunt. Postea fluuium transierunt, & 30. milliaria per loca inhospita versus Austrum profecti, neque flumina aut fontes inuenerunt: quorum loco ipsis fuit aqua pluuiæ, donec ad alium fluuium peruenerunt, incolis non ita, ut Ci-naloa, frequentem: qui tamen iis, qui in Cinaloa degunt, similes sunt. Post hæc magna siti pres-si, gentem pugnacem offenderunt, quæ armata manu ipsis occurrit: ibi prælium commissum: sed quia planities erat, Hispanicorum, qui equos habebant, melior fuit conditio, & barbari dissipati sunt. Illic fluuius erat ad vtramque ripam pagi, quorum incolæ lingua & moribus cum prioribus conueniebant. Inde Hispani Culhuacatum reuersi sunt. In tota regione inter vtrumque fluuium Petatlan & Iaquimum, incolæ sunt eiusdem formæ: nullos fructus habent, præter Batatas, & similes: attamen melones, triticum Indicum, & minuta semina apud ipsos reperiuntur, ex qui-bus panem faciunt. Sunt homines bellicosi: & quando pugnant, non magnum clamorem edunt, ut cæteri barbari. Laborum sunt patientes, quia venationibus assiduus se exercent. Ad fluuium Iaquimum boues, vaccæ & grandes cerui inueniuntur. Potum suum faciunt ex minutis granis, quæ prope arbores crescunt. Mesquites illa appellant, & aqua miscent, arque in morta-rio tundunt. Mulieres ferro candenti in facie sunt adustæ. Regio plana est & sicca, ideoque salu-bris: fluuii sunt admodum pisciosi. Hispani domicilia illic exstruxerant, sed barbaris aduersanti-bus retinere non potuerunt.

## Nauigatio Francisci de Vlloa in has boreales regiones America.

Francisci de Vlloa nauigatio versus borealem partem America. Anno Domini 1593. die 8. Iulii Franciscus de Vlloa ex portu Acapulco soluit, & ad litus Sacatulæ & Montinæ vela fecit. Ora hæc valde amœna est, viridibus arboribus confita, multiisque fluminibus, quæ in mare labuntur, irrigata. Inde venit in prouinciam Colima, & illic mansit 27. dies. Die 23. Augusti inde discessit, & ad litus Culhuacatum nauigauit: deinde portum S. Crucis in California subiit, vbi 5. dies mansit, & sibi de recenti aqua prospexit: tum sinum Californiæ traiecit, & duorum dierum ac dimidii spatio ad fluuium Petri & Pauli venit: ab vtraque eius ripa pulchram planiciem, vernantibus arboribus delectabilem vi-dit: à tergo montes erant pleni arborum, aspectu iucundi. Decem milliaria vltius progressus quosdam amœnos fluuios inuenit, quorum vnus fluuium, qui prope Hispalim in Hispania labitur, magnitudine æquat, imò superat. Omnes tamen hi fluuii in suis ostiis sunt vadosi, nec nauibus transmitti queunt: regio ipsa est amœna & iucunda, Vidit illic septem aut octo Indos,

variasque herbas inuenit, iis, quæ sunt in Hispania, dissimiles. Ora maritima est plana: sed vltior habet montes, pulchris arboribus confitos.

Promontorium Roxo in California.

Cum vltius velificatus esset, diuersos portus & promontoria reperit, vt promontorium Roxo. atque alia, quæ adhuc nominibus carebant. Inde cursum suum persequutus, tribus à portu versus Septentrionem milliabus insulam inuenit, quæ circiter milliare complectitur, & ad ostium portus sita est. Illic permagna erat piscium copia. Iactis ad continentem anchoris, in terram egressus est, & regionis possessionem consuetis ceremoniis occupauit. Hoc loco retia ad capiendos pisces inuenit, nec non hydrias & ollas fictiles, non minùs affabrè factas, quàm ex, quæ sunt in Hispania. Hic crucem erexit, & terram vidit viridi gramine vestitam: vltius montes virentes conspexit. Postea fretum ingressus est, quod admodum profundum erat: ab vtraque parte terra apparebat, donec ex eo non sine labore egressus est: nam mare illic, singulis sex horis, magno impetu in terram fluebat & refluxerat. Quoniam vero nullos illic incolas reperiebat, in terram excendit, & eius possessionem sibi vindicauit. Inde retrogressus octo milliabus versus

Fodina sulphurea in India Boreali.

Occasum brumalem, & terram vidit altis & nudis montibus plenam: noctu ignes quosdam animaduertit, ex quibus ingens fumus ascendebat: cumque in terram excendisset, & ad locum iuisset, foramina vidit fontibus similia, ex quibus vapor sulphureus in altum ferebatur: solum autem erat perustum. Hic multi erant cuniculi marini. Octo Indi ibidem reperti, qui piscabantur, erant illi prorsus nudi, & iis similes, quos Chichimecas vocant. Post hæc portum inuenit, quem portum S. Andreæ appellauit: vbi duos Indos magnæ staturæ conspexit. Inde ad magnam insulam peruenit, quam 80. milliaria Hispanica continere iudicabat. Duobus tantum milliabus à continente distabat, & aspectu iucunda erat. Noctu quædam domicilia ipsi in conspectum venerunt, & sub diluculum vidit canoam seu cymbam arundineam, quæ nauem ipsius sequebatur. Quamuis autem Indi eum compellarent, tamen eos intelligere non poterat: ob quam causam illi retrorabierunt. Mox alia quinque eiusmodi cymbæ comparuerunt, quæ iactu lapidis à Francisci nauis subsistebant. Cum propius accedere nollent, Franciscus lembum misit, qui eos insequeretur. Is vnam ex cymbis illis cepit: sed Indus, qui in ea erat, in aquam insiliit: cumque Hispani eum comprehendere vellent, ipse anatis instar in aquam se demersit, ita vt eum capere non potuerint, vt maximè omni studio anniterentur. Inde profecti Hispani, aliquot alias regiones detexerunt, & sinu maris inter Californiam & continentem circumnauigato, cum nusquam transitum inuenirent, ad portum S. Crucis redierunt, vbi duodecim dies commorati sunt, & recentem aquam collegerunt. Franciscus quosdam ex suis in terram misit, vt aliquot Indos interciperent: sed illi neminem inueniunt, donec ad nauem reuerterentur: tunc duos conspexerunt inter arbuta latitantes, qui Hispanos obseruabant. Cum se detectos animaduertentes, celeri fuga se proripuerunt, ne in manus Hispanorum venirent.

Die 29. Octobr. Hispani inde discesserunt, & cælo nebuloso, obscuro ac procelloso, quo integrum otidium durauit, tandem ad pulchram & amenam regionem peruenerunt, in qua ignem perspexerunt, ita vt incolis frequens esse videretur. Itaque sexaginta milliaria à S. Cruce velificarunt, & quia præceps iam Nouember erat, hyemem algidam experti sunt. In quodam promontorio Ioannes Castellonius, proreta, cū sex viris in terram excendit, vbi quatuor Indi ipsi occurrerunt, procero corpore, qui ceruorum instar autugerunt.

Vhemens impressio Indorum in Hispanos.

Die 2. Decembr. Hispani aquam collegerunt, & Franciscus de Villosa, aliquoussque in terram profectus est, quæ montibus & saxis plena erat, cum multis foraminibus. Duabus post meridiem horis, duo agmina barbarorum clam & ferociter in Hispanos impressionem fecerunt, ita vt excubias fefellerint, sagittas torquentes, lapides iactantes, & lanceas magno furore vibrantes: in quo conflictu Franciscus & duo alii strenui milites fauciati fuerunt: tres autem molossi, quos nauæ secum ducebant mirum in modum restiterunt, ita vt Hispani interea aquam hauserint: cumque admodum premerentur, inuocato Diui Iacobi nomine, tanto impetu barbaros adorti sunt, vt illi fugam arriperent, & magnum rogam ascenderent, ad quem se calefecerunt. Noctu singuli ex Indis torrem manu comprehenderunt, & quæ poterant, diffugerunt. Hispani autem ad naues redierunt. Postero die cum proreta tugurium barbarorum conspexisset, & illud lustrare vellet, tot Indi eum inuaserunt, vt fugam sibi consulere cogeretur. Secundum hæc Hispani inde soluerunt, & multas præclaras regiones inuenerunt, amænissimis montibus circumdatas, inter quos multi fluiui in mare labebantur: cumque tempestate in portum S. Abaddi se recipere cogerentur, pacem à barbaris redemerunt, vt aquam haurire possent. Sed quoniam Indi nihilominus Hispanos sagittis petebant, Franciscus duo scloppeta in eos displodere iussit, quorum fragore, & quia vnus ex Indis interemptus fuit, reliqui in fugam versi sunt. Barbari non intelligebant interpretem, quæ Franciscus Californiæ secum adduxerat.

Sequenti anno, mensè Ianuario, cum Hispani ad insulam cedrorum appulissent, & aquam haurire vellent, idem ferè ipsis accidit, quod prius, & panem à barbaris oppressi fuissent, neque aquam haurire

haurire potuissent, nisi canes ipsis opem tulissent. Postea verò non tantum aquam inuenerunt, sed etiam ligna & bonos pisces, atque etiam feras & cuniculos ceperunt. Paullò post orta graui tempestate, vtraque nauis Hispanorum valde labefacta fuit: ob quam causam plerique Hispani in nouam Hispaniam redire constituerunt: à quo consilio Villosa prorsus alienus erat. Sic distadium inter ipsos natum, & vna nauis in nouam Hispaniam rediit: Villosa autem cum altera institutum iter persequutus est. Cæterum quò tandem ille deueniret, non constat.

Franciscus de Villosa ab itinere suo non rediit.



SECTIO DVODECIMA.

Descriptio vrbs Mexico, & Noua Hispania.



Quoniam prouinciæ hætenus à nobis descriptæ partim mediata partim immediatè regno Nouæ Hispaniæ adhærent, cuius metropolis est Mexico, quæ vrbs maxima & præcipua est in tota America, cuius in hoc opere, præsertim in prima parte crebra mentio facta est, cum de rebus huius prouinciæ ageremus, qui tunc regnum Mexicanum tenuerunt, eius descriptionem hoc loco adiungere placuit. Hanc urbem Indi olim Tenochtitlam aut Tenuchtitlam appellarunt: vnde nostri homines postea nomen Temistitam formarunt. Eius delineatio in Munsteri Cosmographia reperitur. Iam verò nomine Mexico ita innotuit, vt priora nomina ferè obsoleuerint. Sita est sub altitudine 20 grad. cum semisse, latitudinis borealis: in longitud. 103. grad. secundum Meridianum Toletanum: ita, vt à Toledo recta lineam 1740. milliabus Hispanicis distet: quod spatium Sol octo horis suo cursu peragit. Tota vrbs, quæ admodum Cortesius in sua relatione ad regem Hispaniæ scribit, iacet in lacu salso, cuius aquam incolæ non bibunt, ideoque dulcem aquam vno milliari per canales in urbem ducunt: etiam non parum aquæ dulcis suis cymbis in eam vehant.

Mexico vrbs maxima totius America. Eius prisca nomina. Sita in lacu.

Quo-

Quoniam igitur hæc vrbs in lacu seu stagno sita est, tres tantum aditus habet. Primus ab Occasu per aggerem patet, qui dimidii milliari Hispanici longitudinem habet: alter est à Septentrione, integrum milliare longus: tertius à Meridie duo milliaria longus, per quem Cortesius cum suis copiis urbem ingressus est. Ab ortu nauigijs seu cymbis vtendum est. Hic notandum, etsi lacus, in quo hæc vrbs sita est, vnus tantum esse videatur: tamen reuera esse duos, qui planè sunt distincti: nam vnus habet aquam salfam, amaram & insalubrem, in quo prorsus nulli sunt pisces: alter habet aquam dulcem, qui pisces, eosque paruos, alit. Lacus salsus crescit & decrescit secundum flatum venti: dulcis paullo altior est, ita vt aqua dulcis in salfam per sex aut septem meatus, qui ligneis pontibus teguntur, feratur. Lacus salsus quibusdam locis quinque milliaria Hispanica latus, & octo vel decem longus est: in circuitu plus quam decem milliaria complectitur. Nec minor est dulcis lacus: nam vterque plus quam 30 milliaria coninet. Ad ripam vtriusque lacus plures quam 50 pagi siti sunt, inter quos nonnulli 5000. imò etiam 10000. domos habent. Inter hos est pagus Tescuco, qui non multo minor erat, quam Mexico. Aqua, quæ in lacum labitur, & eum efficit, ex montibus decedit, qui circum urbem siti sunt, & ex ea conspici possunt. Et quia aqua ex fundo nitroso manat, iccirco salsa est, neque ob aliam causam, quamcumque alii sibi imaginantur. In littore huius lacus multum salis conficitur: ex quo præclara negotiatio orta est. Illic perpetuo sunt centies mille cymbæ ex ligno solido, instar radii textoris. Mexicani eas vocant Acales, Hispani Canoas, nomine in horum locorum insulis vsitato.

Vrbs hoc tempore non ita aquosa est, vt olim, cum barbari eam tenerent. Nam meatus non sunt aperti: etsi plateæ perinde angustæ & oblongæ manserint. In publicis areis ferme quotidie forum habetur, & omne genus ciborū illic venale est, vt non opus sit, eos procul quarere. Tria tamen sunt præcipuè fora, ad quæ certis diebus in septimana magnus est euentium & vendentiū concursus.

Hæc fora Hispani antiquo nomine *Tianguez* vocant. Tale forum cernitur in Tlatelluco, quæ est area quadrata, ad tria latera xystris & tentorijs circumdata. In medio huius areæ, omnium, quæ in orbe sunt, maximæ, effigies est iustitiæ, & fons egregius aquæ salientis, quem Hispani illic statuerunt. Alterum forum intra urbem hodie appellatur el Tianguetz de Sant Iuan, quod etiam amplum & spatiosum est. Tertium dicitur Tianguetz de S. Hippolyto, qui est huius vrbs patronus, vbi diebus Martis & Iouis forum celebratur. In hisce foris tanta est hominum frequentia, vt vix quisquam se possit vertere: & singulæ merces suum locum habent, in quo prostant. Quæ rudia & ponderosa sunt, in cymbis relinquuntur. Nimis longum esset omnia recensere, quæ huc comportantur. Nam quidquid ex terra, ligno, argento, auro elaborari potest, hic est venale, præter alias res pretiosas. In hac vrbe sunt vltra 4000. ciues, qui sunt Hispani: & vltra 30000. incolæ, qui sunt Indi. Præterea in circumiacentibus pagis, quorum supra mentio facta est, 3000. Hispani habitant. In hac vrbe domicilium habet Prorex, Archiepiscopus, cum multis Ecclesiasticis omnium ordinum, de quibus supra in prima parte ex Herrera, quantum satis est, diximus.

Quod ad aërem huius vrbs attinet, in ea iisdem temporibus & horis pluit, quibus in alijs Nouæ Hispaniæ provincijs, non tamen matutino tempore, sed vespertino, flante Aquilone. Nam à mane vsque ad vespem cælum est serenum. Vespere autem versus Septentrionem in monte Tepeaquilla, qui milliari ab vrbe distat, conspici solet obscura nubes, quæ breui tempore cum vehementi vento ac tempestate ad urbem fertur: & nihil certius est, quam pluiturum, quando nubes illa in monte apparet. Quando pluit, cælum in vrbe est mite ac salubre, horæ matutinæ sunt iucundæ: vespera est humida: noctes lucidæ & serenæ. Mensibus Nouembri, Decembri, Ianuario & Februario, quibus tempus est siccum, nec solet pluere, sub vespem, eo tempore, quo aliàs pluit, turbo in Mexico confurgit, & quia solum est nitrosum, spissus & obscurus puluis circumuolat, ita vt interdum vnus alterum dignoscere nequeat: appetente autem Martio, quo tempore solum maxime siccum est, puluis iste pestilentior est, quam alijs temporibus: nam si per os & nares in corpus penetret, excitat pleuritidem, quæ nonnullis est exitialis: ita vt tunc consultum sit, conclusis aëribus se continere.

Hi venti puluerulenti totam quidem Nouā Hispaniam perflant: sed non vbique ita sunt nocentes, vt in Mexico. Qui in vrbe habitant, & suæ valetudini consulere volunt, vesperi non prodeunt, sed ianuas & fenestras suas arte conclusunt. Quando autem libero aëre frui volūt, in suas villas abeunt. De alijs proprietatibus Nouæ Hispaniæ, in primis de soli fertilitate, supra dictum est: nihil tamen nocet, hoc loco aliquid atterere de vicina provincia Mechoacan, quæ Mexico contermina est, & secundum idioma Indicum nomen habet à piscibus quibus illa abundat. Aër quidem huius provinciæ quibusdam locis frigidior, alijs calidior, tamen vbique salubris est: ita vt ægri, qui eò veniunt, conualescant: quapropter etiā magnus illic est hominū concursus. Multi sunt in hac provincia lacus, multa egregia flumina, multi limpidi fontes, quibus pecus pinguescit: nec pauca in ea sunt calidæ scaturigines, aliæ alijs calidiores, cõtra varios morbos salutare. Solum supra modum

Lacus illum  
qualitas.Solum d. da  
fora & area  
in Mexico.Magna ho-  
minum fre-  
quentia in  
Mexico.Certum si-  
gnum plu-  
uiæ.Puluis in-  
salubris in  
Mexico.Fertilitas  
notæ Hi-  
spaniæ.

fecundum est: sunt ibi prata eximia pro pecore magno & paruo: montes altis & fructiferis arboribus sunt confiti: illic magna est tritici, hordei, aliarumque frugum, quæ ex Hispania eò allata fuerunt, copia. Nam illa tam abundè & feliciter prouenerunt, vt Hispanus pro quatuor modis frumenti, quos seuerat, trecentos retulerit.

Nullum est genus arboris in Hispania, quod non hic largè fructum ferat: etiam vna, quæ hic crescit, sunt præstantes. Etiam mori hic plantatæ fuerunt: quocirca multum serici hic conficitur. Anilla & Cochenilla, serici tinctoribus notæ, hic magna vis est. Pecoris magni, & parui, numerus est incredibilis, nec non equorum præstantium, qui ad trahendum & portandum adhibentur, cum prius miseri Indi non secus, ac iumenta, oneribus premerentur. Porci, ex Hispania illati, ita multiplicati sunt, vt solitudines compleuerint, & in apros degenerarint. Quid dicam de gallinis feris & cicuribus, palumbibus aliisque omnium generum volucribus? Inueniuntur quoque hoc loco aues rapaces, quæ ad aucupium informantur: denique perdicum, ardearum, Phalano- rum, turturum, leporum, cuniculorum, aliorumque animalium tanta hic multitudo est, vt aucupio & venatione non tantum viri nobiles, sed etiam plebei, quoties volunt, se oblectare possint:



Sunt etiam hic aues, quas Auras vocant, de quibus non constat, vnde viuant. Similes illæ sunt nigris gallinis: capite & collo sunt crinitæ, aspectu deformes, quæ altissimè volant, nec vllus est, qui dicere possit, quomodo fatiscunt, aut vnde veniant. Sunt etiam hic aues cantillantes, quæque non pauca, quæ certis temporibus auolant & redeunt.

Sed & leones ac lupi in siluis reperiuntur, qui pecus deuorant: item tigrides, quæ carne humana semel gustatâ, Indos in ædibus quarunt, abripiunt, mandunt: nihilominus Hispani eas cum suis scloppetis ita abegerunt, vt earum pauca nunc inueniantur.

Præterea genus quoddam animalculi hic habetur, sciuris simile, quod ædes suffodit, ita vt sæpè corruant: nec non vulpes, quorum vrina admodum fetet, & omnia corrumpit. In montibus multa animalia capiuntur, ex quibus, vt ferunt, lapis Bezoar eruitur.

Incolæ gerunt vestes xylinas: quidam etiam panneas ex Hispania allatas: multi etiam Hispanicum habitum assumerunt, & linguam Hispanicam didicerunt. Quia Brasiliense & alia ligna polita habent, multi scriniarii apud eos reperiuntur, qui arcas, cistas, menfas, tabulas & alia similia opera eleganter conficiunt. Sunt etiam inter ipsos pictores, futores & factores: adhuc cupri quoddam genus, quod habent, ita elaborare norunt, ut multa inde conficiant: imò ex hoc cupro non tantum optimos lebetes, qui vspiam inveniuntur, sed etiam vomeres ad agros colendos fabricant: & illud est ipsis loco chalybis & ferri. Hi homines sunt etiam periti hortulani, & oves, vaccas atque equos alunt: canes Hispanicos in pretio habent, quia domos ipsorum custodiunt.

Indi in m-  
ua Hispan-  
na arti-  
ficiosi.

Mira cu-  
ratio fe-  
bris.

Cum adhuc barbari essent, meliori valetudine utebantur, quia parcius comedebant, & assiduo labore à suis Caziquis exercebantur. Lotio in aqua frigida necdum ipsis vetari potuit, quamvis multi ex ea in pleuridem inciderint, & lethales morbos contraxerint. Nam simulac febre corripiuntur, in frigidam aquam se coniciunt, & raro ex morbo conualecunt. Hæc provincia, in Noua Hispania sita, nunc in Episcopatum redacta est, & vocatur Episcopatus Mechoacanus.

Relatio Io-  
annis Chil-  
toni, Angli,  
de Noua  
Hispania.

Pro conclusione, ad ulteriorem huius regni descriptionem, subiungam id, quod Ioannes Chiltonus, Anglus, de eo scribit. Anno 1572. (inquit ille) veni in urbem Mexico comitatus quoddam Hispano, cum quo in provinciam Panuco profectus sum, quæ ad oram maris Septentrionalis sita est. Post triduum in urbem venimus, quam Mestitlan vocant, in qua tantum 12. Hispani habitabant: sed Indorum erant plures quam 1,000. Montes hoc loco sunt multis arboribus confiti, apud quos sunt pagi elegantes, & fontes pellucidi: quacunque iter faciebamus, incolæ comitatum nobis suppeditabant. Viginti ab eo loco milliibus Anglicanis alius pagus est, Canchino tepec dictus, qui ad nobilem quandam pertinet, in quo 40000. Indi, senes & iuvenes, habitant: inter quos octo aut novem Monachi, Ordinis Augustiniani, qui paruum quoddam cænobium habent. Triduo post inde discessimus, & in urbem venimus, cuius nomen est Guaxutla, ubi etiam cænobium erat eiusdem Ordinis: in ea tantum 12. Hispani commorabantur. Hinc initium ducit provincia Guastecan, regio plana, absque vllis montibus. Indi in ea sunt proceræ stature, qui corpus caruleo colore pingunt & crines promillos gerunt, quos mulierum exemplo intorquent. Quando ex suis ædibus egrediuntur, arcus & sagittas secum ferunt, & sunt iaculandi periti.

Sal loco  
pecunie.

In commerciis aurum & argentum non accipiunt, sed merces suas sale permutant, quod magnificiunt, & medicina loco habent. Post iter quadridui venimus in urbem Tampice dictam, quæ est portus maris, in qua meo iudicio, 40. Christiani habitant, quorum 14. dum ibi essemus, barbari obruncarunt, qui in eo erant, ut sal colligerent, in quo omnis huius loci mercatura consistit. Sita est ad ostium fluminis Panuco, quod tantum est, ut naues 500. tonnarum sexaginta millia per illud ascendere possint.

Anglus in  
culis in ma-  
nis barba-  
torum.

Inde ad urbem Panuco profecti sumus, quæ 14. milliibus à Tampice distat. Fuit illa olim urbs egregia, in qua Rex Hispania Governatorem habebat. Sed barbari Hispanos tam inclementer tractarunt, ut eorum tantum decem saperessent, & vnus sacerdos. Hic incidi in morbum (inquit Chiltonus & 41. dies decubui, neque aliud alimentum habebam, quam aquam & fructus, qui ex longinquis locis mihi afferebantur. Cum Hispanus, meus comes, rediret, me in misero statu constitutum reperit: nam grauiter agrotabam: nihilominus equum conscendi, & Indus, qui mihi à tergo assidebat, me tenebat: atque ita ad flumem progressi sumus, quod nauigio traiecimus. Eo transiisse, præcedere volebam: sed à via aberravi, & in manus Indorum incidi, qui in tuguriis stramineis habitabant. Cum me conspicerent, viginti ex ipsis cum arcibus & sagittis prosilierunt, qui me clamore insectabantur: sed eos non intelligens, innuebam, ut me iuuarent ex equo descendere. Non metuebam, ne me deuorarent: nam summè macilentus eram, neque poteram incedere. Illi mihi aquam propinarunt ex vitro Veneto nonnihil deaurato. Ego mirabar, unde hoc vitrum accepissent: puella autem Mexicana, quam ad me adduxerant, mihi significauit, suum Caziquem illud Squallapà, quæ urbs est 30. milliibus inde distans, attulisse: illic Christianos & aliquot Monachos Augustinianos habitasse, quos barbarus ille Caziques noctu oppresserit, & trucidarit, cænobio incenso, ex quo inter alia hoc vitrum reportarit.

Signu for-

Postquam aliquot horis illic quieuissem, Caziques me interrogauit, an iter meum persequi vellem: me affirmate, duos ex suis me comitari iussit: qui nudo corpore me præcesserunt, arcibus & sagittis instructi: cumque tria milliaria hoc modo confecissent, & ad viam regiã perduxissent, per signa indicarunt, me mox ad urbem venturum, in qua Christiani habitant. Fieri nomen erat S. Iago de los Valles: ipsa in planitie sita & aggere circumdata. In ea 25. Hispani habitant, quibus rex pagos & Indos attribuerat, qui ipsis subiecti essent. Hic Christiani multos mulos habent, quibus per totam Indiã vsque in Peru vehuntur, & omnes suas merces de loco in locum transferunt. Hic meos socios rursus inueni, qui arbitrabantur, me fuisse occisum, neque satis mirari poterant, quomodo ab ipsis diuulsus, & saluus ad eos reuersus fuisset: nam vix vnquam tale aliquid acciderat: & Indi inter fortia sua facta numerant,

lic animam esse, magnitudine equi, quod cornu rotundum fronte gerat. De vulgaribus animalibus, & quæ alibi reperiuntur, nunc dicendi locus non est.

In hac parte regionis Guatemalæ multa calida balnea, quæ admodum sunt salubria, nec non fontes, rubram, candidam & caruleam aquam mittentes, prout sunt venæ metallicæ, per quas transeunt, inveniuntur.

In supradicta prouincia, Vera Pax, hoc quoque notatu dignum est, magnam ibi mulierum penuriam esse, quoniam illæ brevioris sunt vitæ, quam viri. Nam illic 30. viros ac totidem iuvenes in thoro aptos inuenias, cum vix decem virgines innuptæ reperiantur. Mulieres autem plerumque solæ pariunt, humi se extendentes, absque alterius ope: quod interdum in via faciunt, & mox ad flumen se conferunt, in quo se abluunt.

Penuria vi-  
rorum &  
sponsarum.

In regione Guatemala, quæ peculiariter ita appellatur, & à qua tota præfectura nomen sortita est, multa mirabilia & venenata insecta reperiuntur, quæ incolas dies noctesque vexant: qualia sunt muscæ & vespæ venenosæ: item scorpium & vermes crassi ac pilosi, quorum virus tam acre est, ut solo tactu mortem aut morbum afferat. Serpentes, lacertarum aliorumque similibus insectorum illic nec numerus nec modus est.

Quatuor milliibus Hispanicis ab vrbe Guatemala lacus est, Amititan dictus, ex quo fluuius Michatoya procurrit, qui inter labendum quàm altissimè supra scopulum transilit, ita ut sagitta tam altè mitti nequeat, efficitque inter cataractam & rupem, per quam decedit, magnam specum, in qua multi pstitaci diversi generis ova sua fovent: in iisdem vespertiliones nidulantur, qui non parum nocent: nam sanguinem ex vitulis sugunt, & eos sæpe hoc pacto enecant: quod etiam hominibus faciunt, quando eos dormientes inveniunt. Horum vespertilionum magni acerui in his rupibus & fissuris lapidum, pileorum instar, sibi mutuo incumbunt: & quia pecori vsque adeo noxi sunt, cura pecoris & agricultura ferè omnis illic neglecta fuit.

Mons ardens  
in Guate-  
mala.

In prouincia Yzalcos mons est ardens, qui semper fumat, de quo aiunt, eum spacio 50. annorum plus quàm 20. contignationes de sua altitudine amisisse: interdum etiam tantam cinerum copiam eiecit, ut iis regionem circumquaque per aliquot milliaria contexerit, in primis versus Austrum, qua parte multum damni dedit. Ibidem animalia reperiuntur, sicut in India Orientali, ex quibus lapis Bezoar extrahitur: item genus quoddam parvorum vsorum, qui nullum os habent, sed eius loco foramen sub naso, exiguum & rotundum, in quo lingua oblonga, intus cava, qua n. el, quodcumque inueniunt, exsugunt. Eadem ad cavernas formicarum eunt, & illis excitatis linguam extendunt: qua formicis repletâ, eam retrahunt, atque illas deglutiunt. Sunt ibi duo flumina: vnus fundum est rubrum, alterius nigrum, quorum illud ad rubrum, hoc ad nigrum calorem inducendum conducit. Longius iacta se lopepi ab eo loco circumquaque scaturiunt ex terra aquæ feruentes, diuersi generis: quædam sunt turbide, alia clara: hæc rubri, illæ viridis aut flavi aliorumve colorum, secundum genus venarum metallicarum, per quas labuntur. Fumus ex iis exoriens genus picis suppediat, quod ad pingendum aptum est. Indi hunc locum appellant inferos. & mulieres his scatebris suas ollas supponunt, ut carnes aliosque cibos fervefaciant. Ex iis rivus promanans, qui postquam dimidium milliare proflixit, etiamnum tam calidus est, ut equorum pedes adurat. Propius ad montes plures eiusmodi scatebræ reperiuntur: estque illic lapis quinq; vlnas longus, & tres latus, media parte ruptus, per cuius rimam fumus perpetuo egreditur: ubi horrendus sonus auditur, in primis quando aliqua tempestas ingruit: tunc ad dimidium milliare strepitus & fragor aures verberat. In his montibus sunt altissimæ quercus, quæ tantæ magnitudinis glandes ferunt, ut ex earum putaminibus atramentaria conficiantur: nam tres digitos crassæ sunt. Scorpium eiusdem sunt magnitudinis, cuius cuniculi formicæ quoque supra fidem magnæ sunt. Incolæ iis vescuntur, easque in foro vendunt.

Vrsi sine or-  
bitis.

Varia sca-  
turigines a-  
quarum fer-  
uentium.

Ad radices supradicti montis ardentis lacus est profundissimus, plenus crocodilis: & in lacu illo parua insula, de qua Indi antiqua opinione imbuti erant, neminem, qui in eam veniret, in vitis posse manere: quapropter etiam nemo ex illis ausus est, propter metum mortis, eam intrare, ut videret, quid in illa esset. Sed Hispani eos mox hoc errore liberarunt. Nam ratibus ex ligno contextis in eam traecerunt, ubi magnum idolum lapideum, formam mulieris invenerunt, cum altari, in quo olim, ut apparebat, sacrificatum fuerat. Et quia Hispanis nihil aduersi eveniebat, viderunt Indi, se fallâ opinione deceptos fuisse. Quis idolum hoc illic collocauerit, aliis divinandum relinquit.

Vetus sabu-  
la Indorum  
reservata.

In prouincia S. Salvatoris etiam magnus mons Vulcanius jacet, qui antehac ignem eructavit: quod tamen hoc tempore non amplius facit. Nihilominus in vertice profundum est foramen, quod dimidium milliare in circuitu continet. In illud licet descendere: sed priusquam ad fundum perueniat, duo foramina, instar calcaris fornacis occurrunt, ex quibus tam grave olens fumus exit, ut qui propius accedunt, deliquitum animi patiantur. Alius mons ardens seu Vulcanius in valle apud urbem S. Iago tantam vim ignis & lapidum è longinquo eiecit, ut non procul inde mons enatus sit: prout mons ardens in Nicaragua aliquando erupit, & tantum terræ in proximam vallem dejecit, ut illa monti similis esset: qua multæ ædes Indorum, qui illic habitabant, cæbræ fuerunt.

Montes Vul-  
canii seu ar-  
dentes.



In imo monte Vulcanio, qui est in provincia S. Salvatoris, rotundum & admodum latum foramen in terra conspicitur, quod etiam antehac mons Vulcanius, qui diu arserit, esse videtur. Iam fons optima aquæ illic exsilit, ex quo pagus vicinus, qui Cuscatan appellatur, aquam haurit. Apud pagum Nixapa rivus est, qui noctu fluit vsq; ad septimam vel octavam horam: deinde à terra absorbetur. In provincia Chuluteca alius est, qui fluit à mane vsq; ad meridiem: deinde evanescit. In pa-

go Mimilla duo sunt fontes vicini: vnus calidus, alter frigidus. Ad partem borealem magni lacus Nicaraguæ, ad quem sita est vrbs Leon, quæ metropolis est huius regionis, mons ardens invenitur, qui miræ est altitudinis, & in summitate asper: in cacumine habet suum foramen, ex quo vesperi & manè densus fumus ascendit, quiq; lapides sulphureos magno numero eijcit. Quando terra huius montis cum succo arboris, quæ in ea regione crescit, & Nacalot appellatur, miscetur, optimum atramentum conficitur. Quatuor inde miliaribus, in provincia Malaja parvus lacus est, rotundus, à cuius suprema ripa vsq; ad aquam centum cubiti intercedunt. Nihilominus Indi aquam suis hydrijs, quæ non exiguæ sunt, inde petitum eunt, quamuis ascensus & descensus sit præceps, instar muri, ex ardua rupe, cui foramina incisa sunt, ad manus & pedes firmandos. Sic illi cum suis hydrijs sursum ac deorsum mirum in modum repunt. In hac regione Nicaragua crescit arbor, Zeyba dicta, tantæ crassitudinis, vt quindecim homines, manibus se mutuò tenentes, eam complecti nequeant.

In provincia Panama genus quoddam animalium reperitur, quod saccum ex pelle sub alvo habet, in quo catulos suos, quando adhuc parvi sunt, ferre solet, cum illis hac illac cursitans & saltans, nec tamen vllus eorum decidit. Noctū in tentoria Indorum irrepit, vt martes (quæ tamen maius est) gallinas aliasque volucres, quas nancisci potest, surripiens.

Hic aliquid referemus de Panama, quam scriptores Hispani tantopere celebrant. Sita est ille ad mare Australe sub 9. grad. à linea Æquinoctiali versus Septentrionem: parva ambitu, & lacu ab vna parte conclusa, ex quo multi vapores ascendunt, qui eam insalubrem reddunt, sicut experientia testatur. Nec parum hanc insalubritatem auget, quòd imprudenter ædificata est. Nam omnes vrbs plateæ ab Ortū ad Occasum tendunt: ita vt Sol toto die suos radios rectà lineà in eas mittat, nec vlla sit umbra: quam ob causam in iis ambulare non licet. Nam tantus est æstus, vt nostri homines,

quando Christianū possunt obruncare, & partem ex pelle eius, in qua pili aliqui sunt, corpore gestat. In hac vrbe 18. dies mansimus, donec valetudinem recuperavi: inde in regionem Mexicanam redii. Hæc Anglus iste refert de iis, quæ in noua Hispania ipsi euenerint.

#### Mira narratio de antiquis Indis in Iucatan.

Vltima prouincia Nouæ Hispaniæ siue regni Mexicani versus Meridiem est Iucatan, de cuius inuentione & fertilitate hoc loco non animus est verba facere, sed tantum aliquid commemorare, quo vix credibile videretur, nisi tot fide dignorum hominum testimonio confirmaretur.

Seniores & sapientiores inter Iucatanos narrabant Francisco Hernandez Cordubensi, qui primus hanc regionem detexit, se à suis maioribus audiuisse, primos incolas, qui eam possederint, & à quibus ipsi orti sint, è terra longinqua vbi Sol oriatur, eò profectos esse, quos Deus ab alijs populis liberauerit, & ipsi viam per mare aperuerit. Admiratione dignum est, quòd Hispani in hac sola prouincia formam Baptismi inuenerint, qui apud ipsos idem sit, quod regeneratio. Huc Baptisimum eos in tanto honore & reuerentia habuisse, vt nemo apud ipsos fuerit, qui eum non acciperent. Nam ipsis persuasum fuisse, se per ipsum ad omnem virtutem propensos reddi, & à molestiis, quibus Diabolus homines vexet, liberari. Hunc Baptisimum se in sua pueritia accipere, inter tertium & duodecimum annum ætatis. Neque vlli permissum esse ducere vxorem aut nubere, nisi qui sit baptizatus. Se peculiarem diem ad hunc ritum eligere, qui sit fortunatus ac felix: parentes triduo ante ieiunare, & ac omni concubitu abstinere.

In omnibus prouincijs regionis Iucatan magna ædificia lapidea reperta, vt mirandum sit, quomodo illa extruere potuerint, cum tamen neque ferrum neq; aliud metallum habuerint: nã nullam tota hac regione inuenitur. Verisimile est, hæc ædificia lapidea fuisse templa: nam domus vulgares ex ligno constructæ erant.

Hispani, qui cum Francisco Hernandez in Iucatan venerint, ligneas & lapideas cruces illic repererunt, quas nusquam in tota America viderant: imò, quod magis est, imagines hominum nudorum lapidi incisas, eo ipso loco, vbi vrbs Merida iacet, atque eiusmodi ædificia, quæ templis in Hispania ab ipsis Hispanis comparata fuerunt. Homines in hac prouincia ad summam senectutem perueniunt, ita vt Monacho Franciscano, cum concionaretur & baptizaret, vir quidam oblatu sit, qui trecentimum annum ageret, & ita curuus esset, vt os non procul à cruribus abesset: qui etiam profus delirabat. His mirandis & memorandis rebus alias attememus, quæ non minus consideratione dignæ sunt.

#### De admirandis quibusdam creaturis & alijs rebus in regione

Guatimala aliisque locis America.

Règnum Guatimala ferè dimidiam partem noui orbis seu Americæ complectitur, quo tredecim diuersæ prouinciæ, quæ non eiusdem sunt magnitudinis continentur. Omnes illæ cohærent, & sitæ sunt inter 9. & 18. grad. versus Septentrionem, nempe à Chiappa vsque ad Costariccam. Multa hinc sunt mirabilia, inter alia, quòd in his tredecim prouincijs diuersæ sint linguæ, quarum vnã qui callet, alteram non intelligit.

Monachi, qui illic concionati sunt; istud pro singulari Diaboli artificio habuerunt, qui hoc pacto perpetua dissidia & bella inter huius regionis incolas fouit. Loco pecuniæ vntur genere fructus, quod Cacao appellant. Illud aliquanto crassius est amygdalis, quò incola vescuntur: quique eo abundant, diuites sunt: nam omnia, quibus homo indiget, eo comparari possunt: & multus eius vsus est in commercijs in Noua Hispania. Nam hoc genus arborum tam diligenter illic curatur, atque in Hispania vites aut oleæ. In prouincia Chiapa inueniuntur cupressi, cedri, lentisci, & aliæ arbores, ex quibus durum atque eximum gummi destillat; quod thuri simile est: nec non liquidambar, storax, & copal: item fructus, qui piper & caryophylla gustu referunt, & pro iis venduntur. Hic quoque ligni Guaiaci, cannæ fistulæ; aliarumque arborum medicarum magna copia est. Artemisiæ atque alii elegantes flores toto anno vigent. Sunt etiam herbæ, quæ semel satæ nunquam flaccescunt. In hoc genere sunt brassicæ, quæ in tantam altitudinem excreverunt, vt arboribus non cedant: quanquam non sunt capitata, folia tamen earum sunt edulia. Fabæ semel infixæ durant aliquot annos, & toto anno flores habent. Illic genus falconum est, quod vnum pedem latum habet, instar anseris; alterum instar falconis. Hæ volucres ad flumina ambulant, & ex piscibus viuunt. De auiibus atque animantibus vulgaribus, quæ etiam alibi reperuntur, hoc loco verba facere non est nostri instituti: de iis tantum, quæ aliquid singulare & admirandum habent, aliquid dicemus. Aprorum, qui vmbilicum in tergo gerunt, magnus est illic numerus. Est etiam ibidem animal instar porcelli anniculi, ore oblongo & acuto, saccum habens sub aluo, in quo suos catulos, septem aut octo, gestat. Noctū in gdes serpit, vt gallinas furetur, more vulpium: longam caudam trahit, absque pilis.

Illic quoque reperitur genus cuniculorū, quod tres aut quatuor catulos vno partu edit: quãdo



Mirum genus serpentium.

in pascua excurrit, catulos tergo suo insidentes secum vehit. Item genus serpentum vsque adeo virulentum, vt quando baculo percutitur, venenum per baculum in manum percutientis se infundat: si quis tamen animal illud occidat, & sanguine eius se conspergat, ex veneno non quidem moritur, sed graues dolores longo tempore sentit. Porro aliud genus serpentum illic inuenitur, quod permagnum est. Tale Indi aliquando necarunt, habebatque illud in aluo 31. catulos, quorum singuli spithamam longi erant, qui statim proserpebant. Vetus serpens erat 21. pedes longus, quē barbari coxerunt & comederunt. Apud pagum Catepeque duo sunt monticuli, qui tot serpentibus fearent, vt nemo illac tutò transire possit.

Mirabilia animalia aquatica.

In regione Chiapa fluuius est permagnus eiusdem nominis, in quo sunt animalia, grandibus simiis aut cercopithecis similia, quæ longam caudam habent, & instar tigridis semper sub aqua latent, nec vllum eorum in terra vnquam conspicitur. Quando barbari per fluuium transeunt, aut in eo natant, hæc animalia pedes eorum suâ caudâ inuoluunt, & eos in fundum trahunt ac mergunt. Etiam equos & vacas sub aquam trahunt: quos tamen non deuorant, sed tantum mergunt. Hoc genus animalis alibi non reperitur, neque de eo quicquam inauditur. Alius fluuius Rio Blanco dictus, omnia, quæ aliquandiu in eo iacuerunt, lapidibus obtegit: ipse tamen per se est limpidus & potabilis.

Mirabilia aqua & fontes.

Sesquimillari à Ciudad Real fons est claræ & salubris aquæ, qui sex horarum spatio crescit & decrescit. Oritur ille in suprema parte huius prouinciæ, plus quam 50. milliaribus à mari, quod propterea huius incrementi & decrementi causa esse nequit. In Taxisa fons est, qui tribus annis continuo scaturit & effluit, etiam si non pluat: tribus aliis annis exarefcit, vt maxime pluat. Quinque ab eo loco milliaribus fons reperitur, qui in æstate copiosam aquam habet, hyeme nullâ.

Non procul à pago S. Bartholomei terra hiatus est, instar profundi putei, in quem si quis lapidem eiusdem cum pomo magnitudinis mittat, & ille strepitum excitet, mox horrendum tonat, & tonitru illud procul auditur. Apud alium pagum, Chicomulco dictum, cauerna est, instar cryptæ: quæ intrinsecus amplam planitiem habet, ad cuius latus stagnum est, aquam habens tam lucidam, vt oculos fallat, & arena tantum conspicitur, cum tamen aqua vltra vnam profunda sit, quæ profus non mouetur.

Mons altissimus in Guatemala.

In hac regione mons est tantæ altitudinis, vt ex vertice ipsius duo magna maria: Boreale & Australe, conspici possint: quapropter etiam mons totius Americæ altissimus habetur, & nouem milliaria in altitudinem patet. Qui eum conscendere volunt, suum iter ita instituunt, vt ad radicem montis pernoctent: media autem nocte surgunt, vt postridie ante Solis occasum ad cacumē peruentiant: nam Sole occidente ventus tam vehementer spirat, vt conscendi nequeat.

Mirabile spelunca.

Apud pagum S. Augustini, in prouincia Vera Pax, inter duos montes ingens est spelunca, sub qua magna hominum multitudo occulta posset. Tota est lapidea, & vastum os habet, per quod ingredi licet: intus est obscura, planiciem habens, cum multis angulis & recessibus: & quia illic affluens aqua desuper stillat, hac illac columnæ à terra ascendentes reperiuntur, quarum nullæ formam hominis representant, & ita albæ sunt, quasi ex alabastro sculptæ essent. Summitus in hac specu frigus est, quod ossa & medullam penetrat: intus strepitus aquarum auditur, quæ inde procurrentes magnum lacum efficiunt, qui iactum sagittæ longitudine æquat: ex eo postea fluuius emanat.

Longæ arundines. Danta mirabile animal.

In eadem regione arundines nascuntur, 100. pedes longæ, & tam crassæ, vt inter duos nodos congius aquæ infundi possit. Barbari iis trabium vice vtuntur, in suis ædibus. Maximum animal, quod hoc loco inuenitur, Danta appellatur, vitulo annotino simile, pedibus humile, articulos in ima eorum parte habens, sicut elephas: in anterioribus pedibus quinque sunt vngulæ, tres in priori parte, duæ in posteriori: vltimi pedes quatuor tantum vngulas habent. Caput est oblongum, ante contractum: oculi parui: rostrum quatuor digitos latum supra os dependet. Iratum se erigit, & dentes ostendit, quorum aliqui ad latus prominent, sicut porcorum dentes: aures sunt acutæ, collum seu ceruix humeris quam proximè adhæret: cutis quatuor digitos crassa est, ita vt manu non facillè comprehendi, nec villo telo cassim penetrari queat. Hoc animal gramine & oleribus vescitur, & vicissim Indi carne eius vescuntur. Barbari perhibent, suos maiores rationem secandi venam ex hoc animali didicisse. Nam quando se sanguine nimium abundare sentit, ad acutum lapidem seu scopulum se fricat, & tantum sanguinis mittit, quantum opus est.

Saua tigrides in India.

Tigrides in hac regione sunt admodum frequetes. Cum Indi adhuc pagani essent, eas Deo loco venerabant, & in genua procumbentes eas orabant, ne se deuoraret. Nihilominus illæ eos dilacerabant & vorabant. Hæc superstitio inde nata est, quod Diabolus in omnibus his regionibus formâ tigridis apparere solitus sit: ex quo autè facti sunt Christiani, non amplius eas tantopere reformidant, sed contra eas se defendunt, ipsasque sagittis conficiunt. Quapropter etiam numerus earum valde est imminutus: nec pauca scloppetis interfecta fuerunt. Præterea Indi memorant, illic a-

mines qui ex Europa eò veniunt, illum tolerare nequeant, & propterea facillè in morbos incidunt. Hac de causa Hispani sepe de alio loco commodiori quærendo cogitatione susceperunt: sed quia structura ædificiorum magno constat, & veteres incolæ suas domos ægrè relinquunt, res exitu caruit. Ad hæc plerique mercatores, qui illic habitant, crebrò peregrinantur, & non diu domi manent: iccirco hoc incommodum minus ipsis obest. Accedit, quod vrbs omnibus rebus necessariis optime sit instructa, quæ non tantum per mare Australe, sed etiam Boreale, ex regno Peruano, atque ex veteri & noua Hispania eò advehuntur: vt nihil dicam de piscibus, quibus abundat. Huc omnes naves ex Peru, Chile aliisque prouinciis ad mare Australe litis appellant: atque in primis magna vis auri atque argenti cum aliis mercibus eò adfertur: quæ omnia inde, terrestri itinere, in portum Belum, atque vltèrius in Europam transvehuntur.

Esti verò vrbs Panama admodum insalubris sit, vt dictum est: tamen Nombre de Dios, quæ Nombre de Dios locus insalubris. vrbs est e regione ad mare Boreale sita, multò insalubrior est, testibus omnibus scriptoribus Hispanis, qui de eius insalubritate valde conqueruntur, & fatentur, innumeros homines illic propter aërem corruptum obiisse. Solum eius est aquosum, multis pluuiis obnoxium: atque ipsi fructus, qui illic cresunt, etsi pulchri sint aspectu, & benè maturescant: tamen sunt insalubres, & cum periculo comeduntur. Quamobrem etiam hæc vrbs, ex mandato regis Philippi II. derelicta, & ex consilio Baptistæ Antonelli, architecti, in Portum Bellum translata est: qui locus quinque milliaribus à Nombre de Dios versus Occidentem situs est, & commodum portum, etiam pro multis & magnis navibus habet. Quomodo autem vrbs Nombre de Dios à Francisco Draco capta & incensa, posteaque nova vrbs Porto Bello ab alio duce Anglo occupata atque direpta fuerit, supra commemorauimus.

Porto Bello nova vrbs.

### SECTIO DECIMATERTIA.

#### De novis itineribus aliquot Anglorum in regnum Guiana, ex relatione

Ioannis Schmidii, Angli.



Uprâ diximus, quomodo strenuus eques Walterus Raleigh, anno Domini 1595. iter in auriferam regionem Guianam susceperit, & insulam Trinitatis occupauit: vnde se ad magnum fluuium Orenocam convertit, vbi intellexit, Hispanos in explorandò hoc flumine varias quæsiuisse vias, vt transitum ad celebrem & magnam urbem Manoam, quam *El Dorado*, hoc est, auream urbem, nominant, inueniret. Quoniam verò comeatu ipsum deficiebat, Franciscum Sparrow, Anglum, illic reliquit, vt urbem illam porrò quæreret: qui cum hanc regionem 14. aut 15. annis peragrasset, præter spem multorum domum rediit. Ipsum narratum audivi, quod oculis obvelatis in hanc urbem ab Indis ductus fuerit: ideoque de ea non multa referre potuit. Et quia propter inedia & varia incommoda, quæ per illud tempus passus erat, immedicabiles morbos contraxerat, paullo post in Angliam mortuus est.

Anno 1605. Capitaneus Ley, Oliverii Ley, equitis, frater, aliis quibusdam sibi adiunctis ad fluuium Weapoc profectus est, cuius itineris & fructus, qui ex eo rediret, ego quoque particeps esse debebam: sed ille in eo itinere obiit, & multi ex comitibus ipsius occisi fuerunt: reliqui, quomodo cunq; potuerunt, elapsi sunt. Thomas Roe, nobilis Anglus, qui antehac ad magnum Magol in Indiam Orientalem missus fuerat, etiam vnum atque alterum annum in hac ora, & circa fluuium *Las Amazonas* commoratus est. Illic ad iutorem habuit *Matthæum Mortonum*, centurionem, qui peritus erat navarchus, præsertim in hoc flumine, & postmodum in Virginia à barbaris sagittâ, non tamen lethaliter, percussus, ac deinde in Indiam Orientalem missus fuit. Eodem modo *Guillhelmus Witte*, & alii viri honesti, antè & post, tempus & sumptus impenderunt, vt aliquid amplius experirentur, & Anglorum colonias eò ducerent, sed irritò conatu: donec *Robertus Harcot* anno 1609. has partes in se suscepit. Hic Harcot, cum mandatis acceptis eò venisset, fratrem suum, *Michaelem Harcot* & 15. aut 16. homines apud fluuium Weapaco reliquit, ipse verò in Angliam rediit, vbi favore *Henrici, Principis Walliæ*, subnixus, egregium diploma obtinuit, quod ad omnes Guianæ oras maritimas & fluuium Amazonum extendebatur, & ad ipsum atque hæredes eius pertinebat. Esti verò mille aduersitates ipsi obvenerunt: tamen omne studium atque operam adhibuit: neque tamen propter hominum inopiam id, quod volebat, perficere potuit. Nam suos quidem cum aliquot Germanis emisit, qui oram illam perlustrarent: sed illi progredi non potuerunt.

Sic ille incepto desistit: *Walterus* verò Raleigh, multis viris nobilibus ac militibus comitatus, postremū suū iter in Guianam instituit: cum quo inter alios profectus est *Rogerus Northius*, tribunus militū, *Dudleij Northii* frater, qui in hoc itinere varia flumina ad orā maritimā inuenerunt & perlu-

Robertus Harcot.

Walteri Raleigh peritima navigatio.

perlustrarunt, maioremque ac perfectiorem cognitionem magni fluvij Amazonum adepti sunt. Sed Angli volebant ulterius pergere, vt cum Waltero Raleigh aurum quaerent: quibus in Angliā reverſis nova ſocietas à quibusdam nobilibus, mercatoribus aliſque inſtituta fuit, ad has regiones perlustrandas: cui etiam diploma cum ſigillo à Rege conſeſſum fuit.

Rogatus  
Northius.

Itaque Rogerius Northius cum 120. hominibus, vna navi, parone ac duobus lembis in viam ſe dedit, & ultimo Aprilis, anno 1620. Plimmutho ſoluit, ſeptemq; hebdomadū ſpatio ad fluvium Amazonum peruenit, amiſſo vno homine, qui jam ſenex erat. Ille vltra centum milliaria Anglica- na, per fluvium illum navigans, aſcendit, & ſuos in terram expoſuit, quibus nova regio & eius incolæ ita placuerunt, vt multi Hyberni, Angli & Belgæ illic manere diſcuperent: prout etiam nonnulli ex ipſis octo annos illic commorati ſunt. Ipſe Northius cum illic rem feciſſet, cum mercibus magni pretij in Angliam reuerſus eſt, quod ſocietati animū addidit ad aliquid amplius tentandum. Sed Dei voluntas nondum erat, vt tantum opus ad exitum perduceretur. Obſtabat Comes Gondumarius, qui tunc in Anglia Regis Hispaniæ nomine legati munere fungebatur, & hoc negotium, quantum poterat, impediēbat.

Legatus Re-  
gis Hispaniæ  
hanc navi-  
gationem  
impedit.

Northius autem in hanc calamitatem incidit, vt Doueræ caperetur, & merces ipſius primò detinerentur, deinde ſitco regio addicerentur.

Neque tamen propterea illi, quos in regione Amazonum reliquerat, eam deſerere voluerūt. Thomas Painton, ipſius legatus, è vivis exceſſit. Carolus Parckerus, cēturio, ſexennium poſt ipſum vixit: Joannes Chriſtmannus quinquennium: neq; vllus erat, qui in patriam redeundi deſiderio teneretur. quamvis nihil ſubſidij ex Anglia mitteretur, nec recentes copias aduenirent.

Rebus ſiſtantibus, cum Angli in regione Amazonum inter ſe diſſiderent, & de imperio contenderent, tres ex ipſis iter ingreſſi ſunt, nempe Thomas Warnerus, Joannes Rhodēſius & Robertus Bimſius, & in Angliam reuerſi, ſignificaverunt, quàm perturbatè omnia in regione Amazonum gererentur, & ſe letari, quòd ex iſtis turbis liberati eſſent.

Initium co-  
loniæ ſeu  
preſidij in  
inſula S.  
Chriſtopho-  
ri.

Qui ſupererant, in inſulam S. Chriſtophori nauigare conſtituerunt, & omnia neceſſaria in navim, quæ in Virginiam ibat, comportarunt. Eorum erāt 15. homines. Illic per annum manſerunt, antequam noua hominum ſupplementa aduenirent: & iam ad quinq; tantum erant redacti. Tam exigua initia habuit colonia ſeu præſidium Anglorum in inſula S. Chriſtophori.

1628.  
Deſcriptio  
fluvij Ama-  
zonum.

Interea Harcotus & Northius, centuriones, nova diplomata pro regione Guiana & fluvio Amazonū impetrarunt, & anno 1628. menſe Ianuario quatuor naues, quibus 200. homines vehēbantur, eò miſerunt. Has poſtea centū alij, partim Angli, partim Hyberni, ſequuti ſunt. Magnus ille fluvius Amazonum ſitus eſt ſub linea Æquinoctiali, cuius oſtium plenum eſt inſulis, maioribus & minoribus: nec quiſquam facilè viam per eum inueniat, niſi ſit peritiſſimus nauclerus. Vt verbo dicam, maximus eſt fluvius America, imò totius orbis. Tantā copia recentis aquæ in mare inſluit, vt illud triginta milliariſus Anglicanis dulce reddat. Northius ab eo loco, vbi cum ſuis exceſſerat, Guilhelmuſ Witte cum 13. emeritis & aliis militibus in parone miſit, vt regionem ulterius exploraret, qui centum milliariſus Anglicanis ſuſſum verſus navigauit, & comperit, hunc fluvium in duas partes dividi, & plenum eſſe inſulis. Regio vbiq; erat amana & fertilis, nec cibus atq; alimenta ipſis deerant: quocirca etiam omnes ſani & bono habitu redierunt. Idem multos pagos vidit, à 300. 500. 600. & 700. incolis habitatos. Magnum erat inter ipſos diſcrimen, præſertim quoad linguam: omnes nudi incedebant, viri, mulieres & pueri. Nullæ tamen bellicoſæ fæminæ repertæ, quales olim Amazones erant, quarum nomen hic fluvius gerit: neque apparebat, Chriſtianos olim pedem huc intuliſſe. Gens ea, apud quam Northius cum ſuis ſedem fixit, omnem ipſi benevolentiam exhibuit, & in eius gratiam nullum laborem refugit. Angli domos illic exſtruere ac muniri ceperunt: quam ad rem peritos architectos cum omnibus rebus neceſſariis naſti ſunt: vt bona ſpes ſit de huius coloniæ incrempto. Atque hic rerum illic ſtatus erat anno 1629.

#### Colonia Anglorum in inſula S. Chriſtophori.

Deſcriptio  
inſule S.  
Chriſtopho-  
ri.

Uoniam paullo antè huius inſulæ mentionem fecimus, de ea, & de Anglorum in ea colonia aliquid ulterius dicemus. Sita eſt hæc inſula 17. grad. à linea Æquinoctiali verſus Septentrionem, 120. circiter milliariſus à promontorio America, quod *Capo de tres pun- tas* appellatur, & proxima eſt terra continens. Patet in longitudinem octo milliaria, quatuor in latitudinem: vna eſt ex centum inſulis America, quæ Caribes vocantur, in quibus nauigantes plerunq; ſe reficiunt. Ex his quedam habitantur, vt S. Dominico, Martalin, Lucia, Vincentium, Granada, Margarita: & hæc verſus Auſtrum jacent: Septentrionales ſunt hæc: S. Chriſtophori, Mari- galanta, Guadalupo, Decædo, Monferat, Antiqua, Mevis, Bernardo, S. Martin, & S. Bartholome. Verum vna ex quatuor inſulis, quas Hiſpani poſſident, his omnibus præſtat. Nam Spaniola aut Cuba ſingulæ pro regno haberi poſſunt. In inſula Chriſtophori multi ſunt fontes ſalientes & ſcaturigines: valles & montes in lateribus ſunt admodum fertiles: in cacumine non item, quia ſolum eſt ſulphureum. Terra fert palmites, goſſipium, lignum vitæ, & alia arborum genera, ab Europæis di- uerſa

Qualitates  
inſularum  
quæ vocan-  
tur Cari-  
bes.

verſa. Arbores ſemper virent: dies & noctes toto ſerè anno ſunt æquales: illic perpetua æſtas, niſi quòd certis temporibus magni imbres & interdum procellæ exiſtunt.

In quibusdam harum inſularum repertiuntur boues, capræ, porci, atque in primis *guanes*, quod eſt animal repens, crocodilo aut aligarti ſimile, minus tamen: cuius caro eſt edulis. Ova ſua ponit in arena, ſicut cancri terreſtres, quorum hic magna eſt copia. Vtrorumque ova in arena à Sole excluduntur.

A menſe Majo vſque ad Septembrem teſtudines magno numero capiuntur, quæ ex mari in terram veniunt, vt ova ſua in arena ponant: atque illa eodem, quo dictum eſt, modo excluduntur. Sunt illa rotunda, inſtar pilæ, & eſui apta, quemadmodum etiam caro teſtudinum. Nos eas noctu quæreſſamus, & in littore repertas invertebamus, vt ſupinæ jacerent, donec luceſceret: tunc eas domum afferēbamus: nam ipſæ ſe vertere nequeunt. Teſtæ earum tam duræ ſunt, vt quadrigas onuſtas ferant: & vna à decem aut duodecim viris eam comedentibus vix abſumi poteſt. Præter has varia & mira piſcium genera hic inveniuntur. De avibus, quadrupedibus, plantis & fructibus alibi dictum eſt: illud ſaltem hoc loco notandum, ea ab Europæis plurimum diſſerre.

Natura re-  
ſtudinum.

Anno 1623. Thomas Warnerus cum 14. Angliſ in hanc inſulam venit, vt ſupra dictum eſt, ad- ducens ſecum filium ſuum Eduardum Warnerum qui patri in regimine ſucoedere debebat. Primo ſuo aduentu tres Gallos inuenerunt, qui ope Indorum Warnero ſe opponebant: tandem tamen pax & amicitia inter eos coaluit. Angli menſem vnum inter barbaros vixerunt, & domum ac munimentum exiſtruxerunt, fructus plantarum, in primis radicem Nicotianam, & comederūt panem Calladæ, Potates, Plantines, Pynes, & alios fructus illius regionis: nec non piſces, quos Tortels vocant, & teſtudines.

Anno ſequenti 1624. 18. Martij eò cum paucis venit Jefferſon, centurio afferens ſecum grana frumenti, ad ſerendum, aliasque merces pro Indis: idem menſe Septembri in Angliam rediit.

Sequenti anno Gallicus paro eò appulit, cui præerat Dominus de Nomb. Is narrabat nobis, quosdam Gallos à barbaris in alia inſula Caribum occiſos fuiſſe. Paulo poſt centeni aliquot Caribes atq; Indi peregrini in ſuis cymbis, quas remis agebant, adnavigarunt, & naues noſtras invaſerunt. Nos eos rogabamus, vt nos miſſos facerēt: ſed illi ab incepto deſiſtere volebant. Itaq; nos Angli & Galli ſociatis viribus die 5. Novembr. impetum in eos fecimus, ipſosq; in fugam coniecimus. Pridie Cal. Ian. reuerſi ſunt, & tres Anglos, quos in littore huius inſulæ invenerunt trucidarunt.

Anno 1629. die 4. Auguſti, cum in excubiis ſtaremus, Warnerus centurio appulit, homines quosdam cum rebus, quibus colonia noſtra indigebat, advehens. Die 4. Septembr. vehemens procella ac tempeſtas orta eſt, quæ omnes noſtras domos diſjecit, radicem Nicotianam evulſit, duo tympana per aëra raptavit, duas naues dilaceravit, & maximam partem noſtri comeatus corrupit. Tunc res noſtræ peſſimo loco erant, & iis nos ſuſtentare cogebamus, quæ in ſilvis inveniēbamus. Nos Angli & Galli paruis agminibus exibamus, victum quærentes: in reditu Galli à barbaris intercepti, & octo ex iis interfecti fuerunt.

Die 26. Octobr. 1627. ad inſulam appulit Guilhelmuſ Schmid, tribunus militum, cum mardatis pulvere & pilis à Comite de Carleil miſiſ. Eum Pelham centurio, & 13. milites comitati ſunt. Paulo poſt parvum navigium, Aratrum dictum, Briſtolo advenit, in quo erat Warneri centurionis vxor, cum 6. aut 7. aliis fæminis.

Die 25. Novembr. Indi impreſſionem in Gallos fecerunt, propterea quòd vxoribus eorum ſtuprum intuliſſent, & 26. Gallos, 5. Anglos, & 3. Indos obruncarunt. Arma eorum erant arcus ac ſagittæ: hæc nihil aliud erant, quàm tenuis arundo, quatuor aut quinque pedes longa: aculeus in quibusdam erat ferreus, in aliis ligneus: omnes tamen veneno infectæ: ita vt ictus, qui corpus penetrabant, inſanabiles eſſent.

Non multo poſt eodem appellat Carolus Saltonſtallus, ordinum ductor, nobilis adoleſcens, Samuelis Saltonſtalli filius, qui varia ad novam coloniam reficiendam attulit. Quoniam verò Hollandi paullo ante ipſum adſuerant, omnemq; radicem Nicotianam avexerant, exſpectandum ipſi fuit, donec alia matureſceret. Interea ipſe cum ſuis in ea plantanda ſedulus fuit, ſperans, ſe magnum in hoc itinere quaſtum facturum. Antequam autem omnia ad reditum comparafſet, navis ipſius tempeſtate obruta interiit, magno eius detrimento. Nihilominus quintam partem ſuæ radicis Gubernatori tradere, & alia onera ſuſtinere coactus fuit: quod nõ tantum ipſi, ſed multis aliis diſplicuit.

Circa feſtum natalitium anni 1629. duo centuriones, Prinne & Stone, cum aliquot navibus eò appulerunt, ita vt menſe Decembri 13. naues in portu ſtarent, quarum alia Anglica, alia Gallica, alia Belgicæ erant. Tantis tunc viribus pollebamus, vt omnes Indos ex inſula pelleremus, quia multa improba facinora contra Gallos perpetraverant, fruges ipſorum abſciderant, & des combuſſerant, radicem Nicotianam furto ſurripuerant. Filius Regis, Tegramundus dictus, qui adhuc parvulus erat, parentibus & amicis partim occiſis, partim in fugam actis, ægrè conſervatus, & à Meertfeldio nauta in Angliam abductus fuit, qui cum illic cum ſuis liberis educavit.

In hoc ſtatu erat Anglicana colonia in inſula Chriſtophori, ſub initium anni 1630.

## SECTIO DECIMA QVARTA.

Vera & accurata narratio, quo pacto prædixes classis argentea ex nova Hispania in Matanza portu insula Cuba à navibus Societatis Americana, qua est in fœderatis provinciis Belgii intercepta & occupata fuerit, die 7. Septembr. anno 1628.

Naves societatis Americana in fœderatis Belgii provinciis.



Nno Domini 1628. die 20 & 21. Maii, hæc classis ex Belgio solvit: Navis Amstelrodamum, Hortus Hollandiæ, Candidus Leo, Griphus, Hollandia, Geldria, Harlemum, Provincia Ultrajectensis, Niger Leo, Aureus Falco, Liburnica Ciconia dicta, Liburnica Mudensis, Monoceros, Nardenum, longa Biremis. Hæc naves ex Texela soluerunt. Ex Mosa, navis Ultraiectum, Neptunus Delphensis, Dordracum, & hæc liburnicæ, Tigris, Vulpes & Niger Eques. Ex Selandia navis Neptunus Veriensis, Aureus Sol, Tigris, & Pegafus, cum Veteri Vlissinga. Ad hanc classem pertinebant etiam hæc naues, Aureus Leo, & Delphinus Græningensis, cum navi Monachodamo & Enchusa.

In navi Amstelrodamo supremus præfectus erat Petrus Petri F. Heinius: in navi Hortus Hollandiæ archithalassus erat Henricus Cornelius Lonckius: in navi Neptunus Veriensis subpræfectus erat Iodocus Banckerus: in navi Ultraiecto custos nocturnus seu præfectus vigillum Cornelius Nicolai.

Omnes prædictæ naves, exceptis Selandicis, Græningensi & Enchusana, cum convenissent, constabant 21. velis, præter naves onerarias, quæ cum hac classe vela fecerunt. Quamvis autem istæ naves desiderarentur quæ imperio supremi præfecti subiectæ erant: tamen institutum iter susceptum fuit. In singulis navibus quotidie matutinæ & vespertinæ preces habitæ, caput ex Bibliis prælectum, & Psalmi cantati fuerunt. Dira imprecari, deicere, litigare, rixari, pugnare, & omne flagitiorum genus sub pœna capitis interdictum, & de omnibus bonæ leges latæ erant.

Ineunte mensis Junio classis angulum Portlandiæ versus Ortum solstitialem, & angulum Aureæ caudæ versus Occasum solstitialem reliquit & velociter progressa est, donec 14. aut 15. peregrinæ nauses ei in conspectum venerunt. Hæc erant quinque regiæ naves Anglicanæ, cum aliquot minoribus, quæ aiebant, se Rupellâ venire, ubi nullum operæ pretium fecerint. Archithalassus Anglicus, honoris ergo, tormentum displosit, cui supremus Belgarum præfectus respondit, & cursum versus Occasum brumalem direxit.

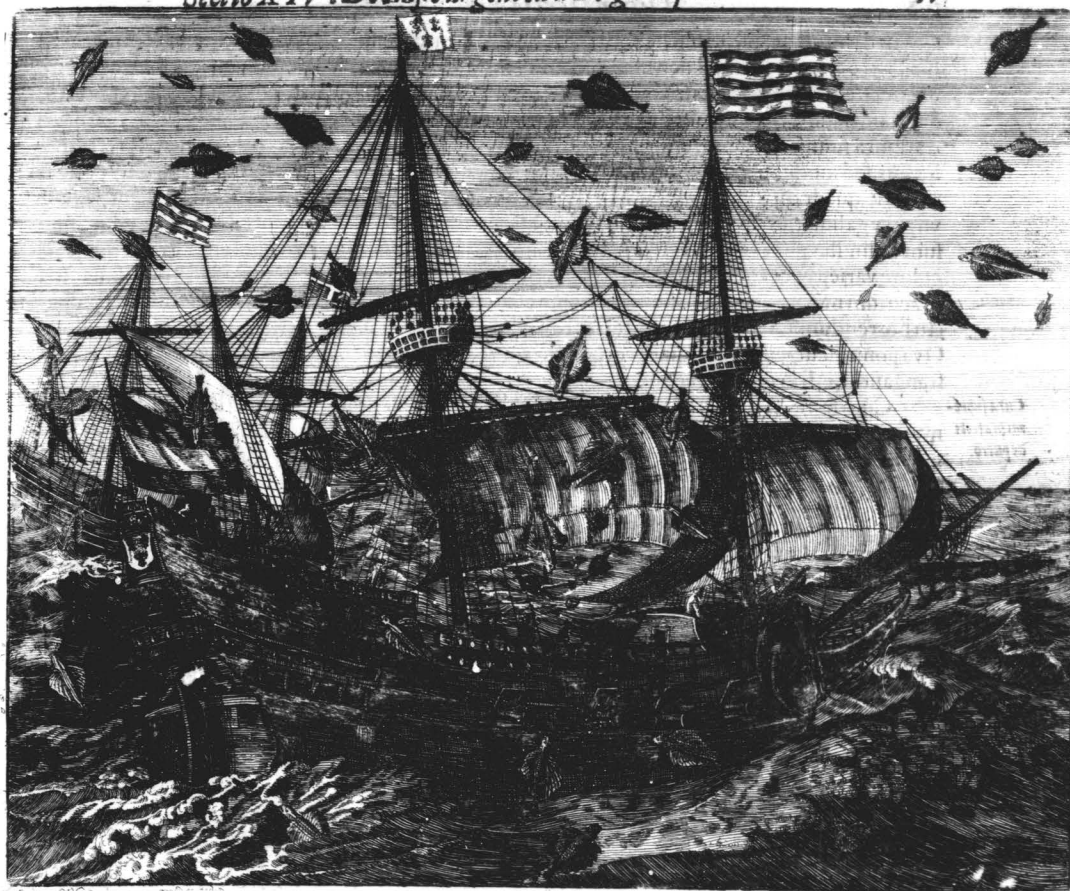
Paulo post quinque naves à classe disunctæ fuerunt, nempe, navis Geldria, Hollandia, Malus aurea, quos Dordracenses instruxerant, ut ad portum Guineæ navigarent: item liburnicæ, Tigris & Longa biremis. Hæc post octiduum ad classem redierunt, ac retulerunt, se navim piraticam Anglicanam obviam habuisse, quæ duo nauigia piscatoria Hispanica cepisset, ex quibus intellexerit, in portu Corunensi 100. naves instrui: in quem finem, facile erat judicare.

Insula Porto Santo.

Inde ad Occasum brumalem velificarunt, ut à tergo insulæ Maderæ cursu instituto, hostium conspectum fugerent. Cum insulam Porto Santo ob oculos haberent, quæ circiter octo milliariibus ad Occasum brumalem ab ipsis distabat, compererunt, eam multò Orientaliorem esse, quàm arbitrati erant. Postquam 18. grad. 10. min. assequuti fuissent, supremus classis præfectus mandavit, ut in omnibus navibus tam nautæ quàm classarii in armis exercebantur. utque liburnicæ noctu ali-quò vsq; in mare procurrerent, & orto Sole ad classem redirent. Idem iussit, ut carnis salitæ & aliorum alimentorum diligens cura haberetur, & ignes artificiosi apparerentur. Qui scarboto laborabant, iis manè & vespere aliquid vini caustici tam ad bibendum, quàm ad os abluendum suppeditavit.

Post hæc decretum fuit, ut tota classis insulâ S. Vincentii peteret, ad reficiendos ægros. Quæ obrem in sinum Craquensem anchoras jecimus, & quia illic commodus portus erat ad aquam colligendam, placuit, ut tota classis eò iret, & sibi de aqua prospiceret. Ne autem incolæ à quoquam iniuriâ afficerentur, nemini cum aliis armis, quàm cum gladio, exscendere permissum fuit. Tentoria quoque in littore erecta sunt, si fortè barbari cum ipsis negotiari, & aliquid ad reficiendam classem afferre vellent. Quia verò hoc loco non magna erat rerum necessariorum copia, visum est uniuerso Senatui, ut duæ liburnicæ, Vulpes & longa Biremis cum tribus lembis, Sebastiano Iacobi duce, in sinum Tubicinis & alios portus mitterentur, ut dispicerent, an illic aliqua refectio inveniri posset. Et si verò naues illæ bonum nuntium attulerunt: tamen consultius iudicatum fuit, ad insulâ de Blanco velificari: quod etiam initio decretum fuerat.





In hoc vasto Oceano ab Insulis Fortunatis vsq; ad insulas promontorii Viridis, inter quas insula S. Vincentii etiam vna est, atq; vterius vsq; ad oram Brasiliensem innumeri pisces volantes conspiciuntur, magnitudine halecis, nonnihil tamen longiores & rotundiores, alas habentes similes vesperilionum, quæ ipsis piscibus non sunt minores, quibus 100. interdum etiam 200. passus provolare possunt, nempe tam diu, donec alæ siccentur: tunc rursus in mare cadunt. Quando in aëre volant, accipitribus, laris, & aliis avibus rapacibus prædæ cedunt: in mari autem à magnis piscibus, qui eos indefinenter persequuntur, devorantur: ita ut nusquam tuti sint. Horum piscium etiam in Hieronymi Benzii & Ioannis Lærii navigationibus atq; alibi mentio fit.

Sic insulam S. Vincentii reliquerunt, quæ vna est ex insulis Caribum, sub 13. grad. 20. minut. versus Septentrionem sita. Littus altum est, arboribus densum. Incolæ, tam viri quàm femina, pro-  
fus nudi incedunt. Colore sunt luteo: sed purpurillo, quod apud ipsos crescit, se inficiunt. Vivunt in  
solitudine, nec Deum noscentes, nec regem habentes. Attamen eos, qui in bello se fortiter gesse-  
runt, duces sibi eligunt. Caterum gens est benigna, quæ nostros humaniter exceptit. Multos nobis  
fructus attulerunt, quos regio ipsorum profert, ut bananes, pattatas, ananas, & alios similes. Hæc  
insula complures habet sinus, inter quos maximus & commodissimus versus Septentrionem situs  
est: vbi etiam propter aquæ salubris copiam multi habitant.

Bi duo post classis ad insulam Blanco appulit, cuius littus humile est, sub 12. grad. 20. minut. la-  
titudinis borealis. Paucas habet arbores & fructus, nec multum aquæ recentis, nisi versus portum Blanco.  
Septentrionalem, vbi satis aquæ pro vna atq; altera naui reperitur. Atq; iccirco non ab hominibus,  
sed à feris habitatur.

Hircis & capris abundat, ita ut 3000. sesquidiei spatio caperemus. Sunt etiam illic multæ te-  
studines, & legani, hoc est, terrestres crocodili, ut eos, quos nunquam vidit, nec rectè nec plenè de-  
scribit, nos istud hoc loco præstabimus. Ille, quem nos vidimus, duas ferè vlnas Brabantinas longus  
erat: qua crassissimus, dimidiam vlnam in ambitu continebat; coloris maxima ex parte cinerei.

Caput deforme ac distortum habebat, in longitudinem extensum, instar lacertæ: oculos nigros & lucidos: os parvis & acutis dentibus plenum: sub collo tenuem & squamosam cutim, quæ ab ore & gutture usque ad pectus se extendebat: totum corpus multis squamulis relucens oblectu, quæ tamen sub alvo aliquanto maiores erant. Supra collum quædam parva & acuta scuta gerebat; dorsum à summo ad imum erat asperum, duobus digitis transversis elevatum, instar cornu translucens, sed molle, instar corii. Quatuor pedes habet: duo priores sunt instar brachiorum, pollicis crassitie, quadrantis vlnę longitudine: in quinque digitos divisi, qui acutas vngulas habent, vt sunt vngula gallinarum: posteriores pedes sunt aliquanto crassiores & longiores: palmæ pedum non sunt dissimiles posterioribus cercopithecorum palmis. Cauda integræ vlnę longitudinem æquat, colore variegato, candidis & cinereis punctulis distincto. Iuxta corpus cauda est crassissima, sed in acutum mucronem definit, quam circumquaque agitare poterat. Et si verò hoc animal sit aspe-ctu horrendum: tamen veneno caret: & caro eius est candida, instar vitulinę, atque esui aptissima. Ova ponit, sicut testudines, quæ prorsus sunt rotunda, sicut ova columbarum, durâ testâ, ita vt non frangantur, etsi in terram cadant.

Cura supre-  
mi præfecti  
de puero.

Cum nostri sibi mediocriter de carne ferina prospexissent, proxima nocte vela dare debebamus. Quoniam verò nondum omnes redierant, & puer ex naui supremi præfecti desiderabatur, de quo nemini constabat, ubi esset, ea nocte non sumus profecti. Postridie cum omnes se in naves contulissent, excepto puero modò dicto, classis solvit: supremus tamen præfectus biremem illic manere iussit, vsq; ad meridiem, si forte puer rediret. Magnus in littore strepitus tympanis ac tubis excitatus fuit: sed puer non comparuit. Et si verò hæc cura inanis fuit: tamen hinc paternus affectus præfecti erga suos conspicitur, qui de vnico puero conseruando tam sollicitus erat: cum tamen hostis noster tantam curam pro centum, imò mille hominibus non susciperet, sed suos canum loco habeat, quemadmodum experientia testatur. Classis, quæ celeriter progrediebatur, versus Septentrionem promontorium Beatum conspexit: deinde aliam editam terram, versus Orientem, apud promontorium Tuberonis: tum angulus Occidentalis insule Spaniolæ, postmodum promontorium Maria, postmodò insula seu scopulus de Pynos, ad insulam Cubâ situs, apparuit. Ineunte mensis Augusti, cum tempus ad nauigandum maximè oportunitas esset, & hostis de nostro aduentu nihil dum rescuisset, consilium, cuius causâ hoc iter susceptum esset, publicatum fuit, nempe vt argentea classis Hispanorum interciperetur. Vt igitur omnes scirent, quomodo in omnem casum se gerere deberent, singulis navibus ordo præscriptus fuit, quo omnia, quæ vsus & tempus postulabat, tam alacri animo erant, quasi non ad pugnam cum hoste incundam, sed ad convivium aut triumphum ducerentur. Itaq; sursum ac deorsum vecti, omnes angulos & latebras perreperabant, ac tandem ad promontorium Corientes peruenierunt, vbi fundum sigendis anchoris idoneum inuenierunt.

Augustus.

Hic duę naves illis in conspectum venerunt, quas vsq; ad vesperam fluitare permiserunt. Tunc classis præfectus candido Leoni, navi Dordracenę, & duabus liburnicis, Vulpi & Mudensi, imperavit, vt vela darent, & vt singulę peculiarem cursum instituerent, vt omni ex parte navibus illis viam intercluderent. Postridie candidus Leo duas illas naves adduxit, quæ non hostiles erant, vt putabamus, sed amicę, nempe ruber Leo & paro Amstelrodamensis, quæ etiam ab hoc tempore apud classem manserunt. Hæc referebant, ad Granadam, vbi se refecerant, 34. è suis à barbaris fuisse oppressos & trucidatos, quoniam paullo antè aliquot Galli, qui se Hollandos perhibeant, eò appulerant, & multos ex barbaris abduxerant, quosdã etiam interfecerant: quod facinus barbari in Hollandos, quanquam innocentes, vlti sunt. Post hæc nostra classis promontorium S. Antonii petiuit, quod est sub 22. grad. 20. minut. Terra est depressa, arboribus plena. Illic præfectus classis mandatum per fiscalem promulgauit, quo edixit, ne quis, quicumq; esset, ad littus navigaret aut enataret, poenâ arbitrariâ constitutâ. Postmodum decretum fuit, vt iter promontorium S. Antonii & Tortugas classis admoueretur, & illic naues obseruarentur, quæ ex Porto Bello, Honduras & Nova Hispania aduenirent. Cum illic in anchoris starent, procella cum pluvia, tonitru & fulgure insurrexit, quæ aliquot dies perpetim duravit, & quasdam naves ac liburnicas labefecit. Itaque consultum iudicatum, ad Tortugas velificari, & navibus, quæ Havanam ituræ essent, insidias moliri. Postridie manè duas naves vidimus, quæ rectâ classem petebant. Cum illæ eò vsq; venissent, vt naves nostras agnoscerent, vela conuertere conabantur, sed frustra. Nam vna à liburnica Mudensi, altera à longa biremi capta fuit. Erat illæ duæ biremes ex Havana, quæ in locis arenosis prope Tortugas piscabantur: in vtraq; erant 28. homines, qui nihil aliud habebant, quàm 200. pisces, & vnam testudinē. Putabant illi, nostram classem esse classem argenteam, quæ ex Porto Bello veniret: itaq; accedebat, vt suos pisces venderent. Vna biremis ante 14. altera ante 24. dies ex Havana solverat. Hispani captivi aiebant, Havanensibus nihil constare de Belgica classe: & classem argenteam ex Porto bello & nova Hispania nondum in Havanam appulisse, cum inde egrederentur. Præterea narrabãt, Petrum Adriani F. archithalassum Flissingensem cum septem navibus isthic fuisse, & Calendis Augusti duas naves ex Honduras, cochenillo, annillo, saltaparilla, indigo, & aliis pretiosis mercibus, quæ aliquot myriadibus auri æstimarentur onustas cepisse.

Primum  
nuntium, quod  
Hollandi ac-  
cipiunt de  
argentea  
classe.

Vesperitus ventus classis nostræ fauebat, & manè Sole oriente, vidimus altam terram Cubæ, inter portum Puercum & Havanam. Præfectus classis duas liburnicas versus Austrum, & totidē versus Septentrionem misit, qua cuncta explorarent. Sub id tempestas incubuit, cum nimbo, vento, tonitru & fulgure, ita vt naui Dordracenæ malus ictu fulminis confringeretur, & vnus necaretur, alter membris caperetur.

Sedata tempestate, aliam nauem conspexerunt, ad quam capiendam præfectus classis aliquot lembos cum longa biremi emisit, qui eam statim potiti sunt. Hispani captivi dicebant, Havanensēs anteseptem vel octo dies nostram classem conspexisse: atque iccirco Gubernatorem, Laurentium de Cabrero, hanc biremem emisisse, vt Hispanicam classem quæreret, & de Hollandorū aduentu moneret. Se verò nullas naues vidisse. Præterea aiebant, classem ante sex dies nondum in Havanam appulisse, quamuis omni conatu eo tenderet: in portu autem Havanensi vnam tantummodò nauim præfidiariam esse, cum duobus paruis nauigiis.

Secundum  
nuntium.

Hoc tempore classis nostra tribus circiter milliariibus à littore aberat, è regione montis, qui vocatur Tabula Marini, septem milliariibus à Havanâ, Ortum versus. Inde classis rectâ ad Havanam perrexit, intra iactum tormenti, vt videret, quanam illic naues essent, quia simplici hostium assertioni fidendum non arbitratur. Nullas tamen ibi naues, nisi duas aut tres cum aliquot biremibus conspexit, ita vt captiuorum relatio cum rei veritate consentire videretur.

Ineunte Septembri præfectus classis, habito consilio, statuit, liburnicam Vulpem Tortugas mittendam, vt exploraret, annon illic aliquot biremes essent, ad monendam argenteam classem emissæ: & vt naues ex Selandia aliasque peruestigaret. Interea tota classis hac illac velificabat, sic tamen, vt vrhem Havanam semper in conspectu retineret. Ventus spirabat à Meridie, & talis triduum aut quadriduum permanit.

September.

Die 7. Septembr. manè, orto Sole, sex vela conspeximus, quæ ad nostram classem tendebant. Is vehebatur Iodocus Bankerus, subpræfectus, secum ducens quinque naues & vnam liburnicam, nempe Neptunum Veriensem, Aureum Solem, Monachodamum, Delphinum, Aureum Leonem & Pegasum. Præfectus classis magno harum nauium, & illæ classis desiderio tenebatur: neque tamen se citius iungere potuerunt, quàm pridie eius diei, quo classis argentea ex noua Hispania detecta & capta fuit. Iamq; classis integra erat, exceptâ Tigride & Veteri Flissinga ex Selandia: quarum loco alia aduenierant, nempe Leo ruber & paro Amsterdamentis, vt supra dictum est, ita vt in vniterum essent viginti nouem, tam naues quàm liburnicæ. Hæc omnes cursu suum versus Meridiem ad portum Maranzæ instituerunt. Noctu nauigiolum Hispanicum in ipsas incidit, iuxta Candidum Leonem, qui in excubulis stabat. Nauclerus, qui putabat, illud ad classem pertinere, ad Hispanicum clamauit, vt recederet, ne ad suam nauim allideret. Hispanus, qui similiter arbitratur, se inter suos versari, quando quidem Hollandum non intellexerat, suo idioma respondit: *Que quieris? Que quieris?* Cum nostri nauitæ hoc peregrinū idioma audirent, prælatitia manibus comploserunt, dicentes: Sunt Hispani, hic laridum habemus. E vestigio duo tormentorum ictus contra nauigiolum illud displosi fuerunt, in quod nauitæ protinus cum lembis & cymbis inuecti sunt, & id nullo negotio occuparunt.

Tota classis  
congregata.

Portus Ma-  
ranzæ.

Prima nauis  
Hispanica  
capta.

Postridie manè qui erat 9. Septembr. circiter 20. naues conspeximus, & hæc erat votis nostrorum dudum expetita classis argentea ex Noua Hispania. Quantâ lætitiâ præfectus classis, archithalassus omnesque duces & officiales perfusi fuerint, verbis exprimi nequit. Ex illa classe 12. naues in primo agmine erant. Ventus spirabat ab Ortum, sed leniter. Nostri nihil cunctati in lembos & scaphas insilierunt, ac mox nouem ex ipsis, cum maiores tum minores, in potestatem suam redegerunt. Erant adhuc octo, ventam aduersum habentes, quæ tam procul à nobis aberant, quàm visus ex supremo malo penetrare poterat.

Argentea  
classis Hi-  
spanorum  
conspicitur.

Cum Sol ab Ortum solstitiali luceret, & vehementer ventus insurgeret, nostri tanto studio cursus obliquabant, vt iucundum esset spectaculum, videre, quomodo nostræ naues circumnauigarentur, vt ad Hispanicas propius accederent.

Principio præfectus classis Candido Leoni & Prouinciâ Ultraiectensi imperauit, vt cum nauibus captis, & iis, quæ fortè se abiderant, Havanam peterent, ibique expectarent. Et quia vna nauis ex Hispanicis præcesserat, mandauit ille, vt Niger Leo & Aureus Leo eam persequerentur. Neptunum Delphicum, Gryphum & Nigrum Equitem iussit duas naues insequi, quæ oræ maritimæ appropinquarent, & eas aditu prohibere. Ipse cum reliquis nauibus & liburnicis, captato vento, omnem operam adhibuit, vt naues, quæ supra ventum erant, assequeretur, ratus, eas naues præfidiarias esse: quod etiam postea verum esse comperit.

Naves in  
aciem dis-  
positæ ad  
imperium  
faciendū.

Hic Lector fortasse horisonum clamorē, acrem pugnam, & magnam cædē expectabit. Nā si quod gen<sup>o</sup> nauium est ad pugnam comparatum, sicut illæ naues præfidiariæ, arcium instar & castellarum exstructæ, &

Hispani fugam absque viro praesidio arripiunt.

magno tormentorum numero munita. Adhuc Hispani omnium gentium bellicosissimi esse volunt: & si quod pignus est, pro quo usque ad mortem dimicandum sit, illud est aurum & argentum, Mammon & Deus huius mundi. Sed quid accidit? Hispani ne minimū quidem oblectati sunt, sed cum se praeter opinionem a classe nostra oppressos cernerent, ita consternati fuerunt, ut fugam quamprimum arriperent, & ad portum Matanzæ properarent. Praetoria & subpraetoria eorum ad malum, cui alias ordinarium vexillum insignitur, vela incendiaria suspenderant, ut tantò facilius elaberentur. Illæ sub occasum Solis Matanzam venerunt. Nostræ naues eas confestim sequutæ sunt: priores fuerunt Falco deauratus, Hollandia, Delphinus, & Tigris liburnica, quæ cum ostium Matanzæ subiissent, vela deduxerunt, expectantes mandatum praefecti classis, qui subito aduolauit, & tormentum displosit. Quoniam verò in portu Matanzæ loca vadosa erant, dimidio iactu scloppet ab hostium nauibus anchoras iecit, & tormentis hostes infestauit.

Classis argentea Hispanorum capitur.

Interea acacium Horti Hollandici, & praefecti vigilum ac nauis Harlemensis, classiaris probè instructum, ad ipsius nauem accessit. Ille in acacium Horti Hollandici se contulit, & cum aliis ad hostium naues contendit, non tantum ut sociis suæ praesentiā animos adderet, sed etiā ut omnia vbique rectè ordinaret. Primò subpraetoriam aggressus est, & quia non exiguus numerus Hispanorum in ea erat, aliquot scloppetorum ictibus contra eam displosis, proclamari iussit, *Bonne Guerre*: quo significabat se clementer cum ipsis acturum, neque vitam aut libertatem cuiquam erpturum: quam gratiam Hispani Hollandis nequaquam fecissent. Cum subpraetoria gratiam oblatam acceperat, & Hollandi eā potiti, praesidium ipsi imposuissent, praefectus classis Hollandicæ cum suis acaciis alias quoque hostiū naues inuasit, ac primò praetoriam tormentorum ictibus adortus est, simulque suū illud symbolum *Bone Guerre* repetiit. Hispani initio se defendebant: sed multitudinem atque alacritatem nostrorum conspicati, symbolum quoque illud admiserunt, & armis positis in aluum nauis descenderunt. Tunc Hispanus ex nauis in mare se coniecit, sperans, se natao euasurum: sed captus, & ad praefectum classis Hollandorum adductus fuit. Ille factus est, etiamnum 150. homines in nauis esse: quapropter classis praefectus hunc Hispanum cum Hollando ad ipsos misit, nunciatum, se adesse, & vitæ gratiam ipsis facturum, & saluos quamprimum in terram expositurum. Quo facto, Hispani confestim ascenderunt, & nauim tradiderunt: quietiam e vestigio in terram expositi, atque incolumes dimissi fuerunt. Cum



Cum Hispani in terram excendissent, praefectus Hollandorum omnia in nauibus captis, quarum sex erant, ritè disposuit, cauitque, ne vlla cymba ad easiret & rediret: deinde in suam nauim, quæ non longè aberat, se recepit, & gratias Deo pro tam insigni victoria egit: quod etiam in omnibus aliis nauibus factitatum fuit.

Postridie, qui fuit 9. Septembr. praefectus Hollandorum omnes naues suæ classis remisissim attrahendas, & captiuas nauibus imponendas curauit, quia Hispanos in fundum egerant. Inter naues captas erant quatuor praesidiariae, nempe praetoria, cui nomen S. Francisco, quæ 25. aeneis tormentis instructa erat, & quinque alia in aluo habebat: subpraetoria, nomine S. Gertrudis insignita, 22. aenea tormenta uehebat: tertia nomen erat S. Lucia: & quarta S. Ioannes: singulis 22. ferrea tormenta, & duo aenea imposta erant.

Hoc loco praefectum classis apud nauem, quas ceperat, relinquemus, sicut venatorem apud feram, quæ in castes ipsius incidit: & videamus, quid alia naues, quas emisset, praestiterint. Neptunus, Delphicus, Griphus, & Niger Eques vesperi, propter tenebras, duas supradictas naues hostiles, quæ ad oram maritimam erant in conspectu retinere non potuerunt. Griphus & Niger Eques suos lembos contra eos miserunt, quæ ipsas in fundum impulserunt, ita ut quamprimum reperentur & interirent. Neptunus, litus legens, Hauanam petiuit, ut hostium naues ab ingressu arceret. Eodem venerunt Candidus Leo, Prouincia Vltraictum, liburnica Mudensis, Monoeros: quæ quatuor captiuas secū trahebant. Hæ omnes, ex mandato praefecti classis illic substiterunt.

Die 10. Septembr. à meridie supra dictæ naues nuntium acceperunt de occupatis nauibus praesidiariis Hispanorum, idque per liburnicam Naerdensem, quæ ex portu Matanzæ emissa fuerat, & omnibus nauibus Hollandicis significare debebat: ut quamprimum ad praefectum classis se reciperent, qui cum thesauro Nouæ Hispaniæ in portu Matanzæ esset. Hoc nuntium omnes vehementer exhilarauit: sed captiuum Hispani fidem ei initio adhibere nolebant, praesertim quod de captis nauibus praesidiariis Hispanicis referebatur. Nam arbitrabantur, illas potius incendendas, aut perterebrendas aut submergendas fuisse. Cum autem ipsimet in portum Matanzæ venissent, & quo loco res essent, viderent, in lachrymas soluti, altum corde suspirium duxerunt, quia non ignorabant, quantam tota Hispania iacturam, hoc thesauro amisso, faceret. Omnibus in terram expositis panes & casei in triduum suppeditati fuerunt, quibus Hauanā peruenire possent.

Diebus 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Septembris nostri in eo occupati fuerunt, ut argentum, cochennille, indigo & alias merces ex nauibus captis in suas transferrent. Erant circiter 46. vehes argenti, tam signati & numerorum regionum, quam non signati, praeter argentum arte elaboratum: classis item 2851. cistæ cochennille, indigo & aliarum mercium: magnus numerus pellium, usque ad 37375. nec exigua ligni campetici copia, ut & auri: sicut ex subiuncto catalogo videre est.

Non possum, quin hoc loco casum ridiculum commemorem. Cum pistracus, qui in vna ex nauibus Hispanicis captus fuerat, sonitum argenti & numerorum regalium, nec non risum & tripudium quæstorum audiret, semel atque iterum Hispanico idiomate inelamare cepit. *Victoria*: *o que bue. aua, o que buena va!* *Victoria*: hoc est: *Victoria*, *Victoria*: o quam bene res successit: *Victoria*. Quia in re hic pistracus asinam Bileami imitatus est, & verum dixit.

Nec minus hoc risu dignum videtur: Cum omnes in transportandis mercibus gnauiter laborarent, & alter alteri diceret, Vinam in hoc tam iucundo labore suavis vini potus nobis praerberetur, ecce Hollandicam nauim, cui nomen erat Eques, quam praefectus classis paullo ante praedandi gratiā emiserat, quæ nauim hostilem Hispanici vini plenam, quam Eques ad littus impulerat, adducebat. Hispani confestim excenderant & diffugerunt: vino, quod recens ex Hispania aduectum erat, Hollandis relicto. Ex hoc vino non modò nostri, qui in classe erant, tantum acceperunt, quantum ad hilaritatem & delectationem sufficiebat: sed etiam classi ad iter, quod restabat, prospectum fuit.

Itaque omnes naues captæ exoneratæ fuerunt, exceptis quatuor nauibus praesidiariis, & aliâ oneraria, centum onerum capace, in quibus variæ merces relictae fuerunt, quia nimis laboriosum erat, illas profus euacuare. In nauis praetoria Hispanica 300. cistæ cochennille, indigo & aliis mercibus repletae, vna cum aliqua parte argenti manserunt: quæ tamen omnia postmodum sub initium Mensis Octobris, ex mandato praefecti classis, in alias naues Hollandicas translata, & in rationes relatae fuerunt. In cæteris nauibus praesidiariis multæ pelles & alia relictae fuerunt. Hispanica quoque nauis, cui nostri nomen Medemblici imposuerunt, non omnino exonerata fuit, sed multum corii crudi & ligni campetici in ea mansit.

Quatuor supradictæ naues praesidiariae cum nauis Hispanica, viris, comeatu, omni que apparatu probè instructæ fuerunt, ut in Hollandiam adueherentur: reliquas naues captas, ut & longam biremim, nostri submerferunt, quia ad iter in patriam suscipiendum ineptæ erant.

Die 17. Septembr. horâ secundâ ante lucem signū datum fuit ad iter ingrediendū, & reditū in patriam instituendum. Igitur classis cursum suum ad Orrum solstitialem direxit, quæ 33. reditum in nauis patriam.

Quid nauis emissa praestiterint.

Nuntio aduerso fides egrè adhibetur.

Ingens thesaurus in classe Hispanica.

Pistracus Hispanicus alieno tempore victoriam inelammat.

Potus dapibus conueniens.

Vasa colliguntur ad reditum in nauis patriam.

navibus constabat, quinq; Hispanicis eo numero comprehensis. Postero die victus ratio præscripta fuit. Cum classis altitudinem 30. grad. versus Septentrionem assequuta esset, duæ liburnicæ nempe Ciconia & Vulpes, præmissæ fuerunt, quæ lætū hoc nuntium in patriam perferrent: quò utraq; mense Nouembri feliciter appulit, illa in Mosam, hæc Texellam. Nauarchus Ciconiæ, qui primus hoc nuntium attulit, insigni torque aureo ab Ordinibus donatus fuit.

Classis procellis & tempestatibus agitata.

Classis, quoad poterat, liburnicas illas sequebatur: quæ tamen à mense Septembri vsque ad Decembrem multis procellis ac tempestatibus agitata fuit. Nauis præfidiaria S. Ioannis, quia rimis hiscebat, & aqua 6. aut septem pedum altitudine in ea extabat, iussu præfecti classis exonerata & cremata fuit, 9773. pellibus bouillis, cum magna copia ligni campetici, & omnibus tormentis totoque apparatu bellico in alias naues translatis, Paulo post nauis S. Lucia etiam rimas agere cepit, quibus tamen obstructis illa conseruata fuit. Nec nostri naues periculi atque aduersæ fortis immunes fuerunt: nam multæ ex iis vi tempestatis quassatæ, & huc illuc discerptæ fuerunt, ita vt postea rursus congregari non potuerint.

Ineunte Decembri Angliam & littus altum Dormudæ conspeximus. Illic tres naues nobis occurrerunt, ad quas præfectus noster cursum illico intendit. Erant illæ tres naues bellicæ ex Hollandia, quæ classis nostræ obuiam missæ erant. Ex iis præfectus classis inter alia intellexit, liburnicas supradictas, in patriam saluas appulisse, nec non Aureum Leonem, Delphinum, Hollandiam, Vltraiectum, & Monocerotem, quæ præfectum classis longo tempore anteuertent.

Præfectus classis in Angliam appellit.

Die 6. Decembr. Valmuthi anchoras iecimus, erantque eo tempore in nostra classe 9. naues præter tres supra dictas naues bellicas, nempe Amstelrodamum, Hortus Hollandiæ, Neptunus Veriensis, Neptunus Delphicus, Aureus Sol, Dordracum, & hæc liburnicæ: Pegafus, Muda & Tigris. Illic inuenimus nauem Monachodamum, quæ decem diebus illie substiterat. Mox archithalassus & quidam ex sanctiori consilio cum Fiscali, graui parâ denuntiata, sanxerunt, ne plures quàm tertia pars eorum, qui in classe erant, in terram exscenderent, reliqui interea in nauibus manerent: atque vt nemo diutius in terra maneret, quàm à mane vsque ad vesperam sequentis diei. Insuper mandatum, vt tres supradictæ naues bellicæ omnes portus Angliæ perlustrarent, & naues, quæ fortè illic in Anchoris starent, de aduentu præfecti classis certiores facerent: reliquæ naues bellicæ in mare emissæ, vt naues præfidiarias, quæ adhuc in mari oberrare putabantur, quærent, & ad præfectum classis adducerent.

Interea nunciatū fuit præfecto classis & diuersis portubus, naues & liburnicas eò appulisse. Monsbayo scriptū fuit, paronem illic esse, qui paulò post Valmuthum ad præfectum classis venit. Pleymucho allatum, septem naues cum liburnica eò appulisse: portū Vectis subierant Harlemū, Geldria, Candidus Leo, & liburnica Nardensis. Nauis S. Lucie octiduo post aduentum præfecti classis, Valmuthi anchoras fixit: & quia valde rimosa erat, 250. libris Anglicanis vendita fuit. Balfarius in hac naui propter motam editionem, & quia nauclero minatus erat, se cum in mare præcipitem daturum, supplicio affectus ter in aquam mersus, in numerum scelestorum relatus, puppi alligatus, & per aquam ad littus attractus, omnibusque suis stipendiis & parte prædæ priuatus fuit, excepto sex mensium stipendio, pro ipsius vxore.

1629.

Calendis Ianuar. anno 1629. præfectus classis tympana pulsari, & iter in Belgium pronunciari iussit. Postridie naues bellicæ Pleymucho missæ, quæ nauibus illic hærentibus significarent, & si præfectum eà vesperâ non conspicerentur, insulam Vectim peterent, ibiq; cum expectarēt.

Die 5. Ianuar. (quia ventus non citius euntes prosequutus est) præfectus classis, mari inflato, vela dedit, & versus Ortum brumalem cursum instituit, felici progressu. Omnibus captiuis delictorum venia data. Cum secundum Portlandiam veheretur, liburnica Mudensis Vectim ablegata fuit, vt naues nostras, quæ illic esse putabantur, iter capere iuberet: sed omnes iam discerptæ, & Texellam feliciter appulerant.

Omnes naues saluam domum redierunt.

Naues Selandicæ, nempe Neptunus Veriensis, quo archithalassus legatus veheretur, Aureus Sol & Pegafus Helium petierunt. Naues Hollandicæ ad insulam Goredam contenderunt, quia Texellæ triduum aut quadriduum subsistendum fuisset. Eo die, 9. mensis iam dicti, appulerunt præfectus classis cum naui Amstelrodamo, archithalassus eū Horto Hollandico, Neptunus Delphicus, & Monachodamum. Reliquæ naues & liburnicæ, nempe Dordracum, paro, liburnica Mudensis, Tigris, Mosam ingressæ sunt. Postmodum naues Pleymucho Goredam appulerunt, excepta naui S. Gertrudis, quæ subpreçtoria Hispanica fuerat. Illa in Selandiam inuecta est. Nauis Ruber Leo, cum Goredam subiret, confracta est: nihilominus homines, qui in ea erant, cum mercibus, tormentis, & omni apparatu nautico, conseruati fuerunt. In summa omnes naues, omnes merces, omnes socii nauales, omnis præda, per Dei gratiam, suis locis feliciter appulere.

Plautus in Rudente.

Qui homo sese miserum atque mendicum dolet,  
Neptuno credat sese atque atatem suam.

Cata-

Catalogus mercium Hispanica classi ereptarum, & in Belgium aduectarum.

Pro Camera Amstelrodamensi: Nauis prætoriana.

- 30616. pondo argenti.
- 5. cistæ argenti facti.
- 45. cistæ cochenille.
- 12. fascès cochenille.
- 25. cistæ siluestri.
- 94. cistæ indigo.
- 6. fascès ferici.
- 5. cistæ ferici.
- 5. arcæ ferici.
- 1. arca ferici.
- 2. arcæ vestium fericarum.
- 3. arcæ vestium fericarum.
- 1. cista in qua fuerunt duæ pretiosæ mensæ graphiariæ Indicæ.
- 1. cista barcellanæ. vnâ cum 30 cistis & fascibus omnis generis mercium.

Hortus Hollandicus, seu nauis archithalassi.

- 24280. pondo argenti, cum 24. vasis argenteis.
- 208. numi argentei regales.
- 16. fascès cochenille.
- 60. fascès siluestri.
- 248. cistæ indigo.
- 7. fascès ferici.
- 355. cistæ, dolia & fascès omnis generis aromatum & mercium, cum vario ornatu ecclesiastico ex argento & auro.

Nauis Harlemum.

- 8. cistæ cochenille.
- 16. matæ cochenille.
- 10. fascès cochenille.
- 74. arcæ indigo.
- 49. arcæ indigo.
- 4. fascès ferici.
- 13. cistæ aliarum mercium.
- 2046. pelles.

Nauis Geldria.

- 5922. pondo argenti.
- 2. fascès cochenille.
- 89. cistæ indigo.
- 7. cistæ vestium fericarum.
- 622. segmenta ligni Brasiliensis.
- 296. pelles.
- 110. dolia olei ac vini, cum 19. cistis & doliis aridarum & humidarum mercium.

Nauis Hollandia.

- 7397. pondo argenti.
- 4. fascès cochenille.

- 126. cistæ indigo.
- 2. duæ arcæ rubro ligno & aliis pretiosis mercibus repletæ.
- 1999. pelles.
- 140. pelles hædinæ.
- 15. arcæ faccari.
- 7. machinæ ferreæ, cum omni apparatu & comatu.

Niger Leo.

- 2864. pondo argenti.
- 24. fascès cochenille.
- 68. arcæ indigo.
- 7. fascès ferici.
- 1. fascis linteorum.

Ruber Leo.

- 5. fascès cochenille.
- 26. fascès eiusdem generis.
- 46. arcæ indigo.
- 4. fascès ferici.
- 1. fascis linteorum.

Pro Prouincia Vltraiectensi.

- 1098. pondo argenti.
- 18. arcæ cochenille.
- 137. arcæ indigo.
- 28. arcæ nondum apertæ.
- 1. cista rerum ignotarum.
- 1796. pelles.
- 24. fascès pellium.

Falco deauratus.

- 8. fascès cochenille.
- 72. cistæ indigo.

Niger Eques.

- 43. cistæ, fascès & cadi omnis generis aromatum, olei, & linteorum.

Candidus Leo.

- 1436. pondo argenti.
- 43. cistæ & dolium cochenille.
- 8. fascès ferici.
- 1. arca ferici.
- 916. prellæ.
- 39. arcæ facchari, cum 12. cistis & doliis mercium omnis generis.

Pro Camera Selandia: Neptunus, seu subpreçtoria.

- 238. cistæ argenti.
- 5. perticæ argenti.
- 1. gutturnium argenteum.
- 35. fascès cochenille.
- 71. arcæ argenti.

Y

104. ci-



104. cistæ indigo.  
23. falces serici.  
28. cistæ sacchari.  
30. cistæ omnis generis aromatum.

*Aureus Sol.*

14765. pondo argenti.  
70. falces & 50. floreæ cochennille.  
4. arcæ eiusdem generis.  
109. arcæ indigo.  
160. falces salsaparillæ.  
500. pelles.  
90. arcæ, dolia & falces omnis generis mercium.

*Pegasus.*

9. falces cochennille.  
229. arcæ indigo.

*Pro Camera ad Mosam  
Ultraiectum.*

4174. pondo argenti.  
773. numi argentei regales.  
5. vasa argentea elaborata.  
16. falces cochennille.  
50. arcæ eiusdem generis.  
149. cistæ indigo.  
13. falces serici.  
4. arcæ eiusdem generis.

*Neptunus.*

5446. pondo argenti.  
18. arcæ cochennille.  
12. falces eiusdem generis.  
38. arcæ indigo.  
5. falces serici.  
3280. pelles.  
100. cistæ, falces & dolia omnis generis mercium & tapetum Indicorum, cum pretioso ornatu Misatico.

*Dordracum.*

9567. pondo argenti.  
30. arcæ cochennille.

5. falces eiusdem generis.  
24. arcæ indigo.  
12. falces & arcæ serici.  
2. arcæ rhebarbaræ.  
1. trabes ciuamomi.  
1740. segmenta ligni campetici.

*Pro Camera Græningensi.*

11230. pondo argenti.  
12. falces cochennille.  
9. arcæ eiusdem generis.  
93. arcæ indigo.  
4. falces eiusdem generis.  
4. falces serici.  
675. pelles.  
100. cistæ sacchari.  
39. cistæ & falces mercium omnis generis.

*Aureus Delphinus.*

6054. pondo argenti.  
400. pelles.  
50. cistæ sacchari.

*Pro Camera in parte Boreali.**Elephas.*

6655. pondo argenti.  
138. cistæ indigo.  
1525. segmenta ligni campetici.

*Monachodamum.*

6702. pondo argenti.  
53. cistæ indigo.  
6. falces serici, indigo & cochennille.  
1800. segmenta ligni campetici.  
67. pelles.  
4. machinæ ferreæ.

*Ciconia, liburnica.*

500. pelles.  
Insuper appulit Vetus Flisinga, quæ vnâ cum Tigride pro Camera Selandiæ attulit 56. cistæ sacchari, cū variis instrumentis nauticis.

## NOTA.

In quatuor nauibus prædictis Hispanicis relictæ fuerunt 37375. pelles. Item, in prætoria Hispanica remanserunt 300. cistæ, partim cochennille, partim indigo, cū aliis cistis ignotis & nondum apertis: adhæc in vna captarum nauium magna copia ligni campetici: quæ omnia cum suprædictis mercibus allata fuerunt. Omnis hæc præda cū argentum mercium, quæ nunc extra periculum est, ad minimum 30. millionibus, seu 300. tonis auri æstimatur. Pro hac tanta victoria per totam Hollandiâ & fœderatas Belgii prouincias triumphatur, & solennes Deo gratiæ aguntur.





SECTIO DECIMA QUINTA.

De capta Olinda seu Phernambucco, vrbe Brasilia, quam classis Americana Societatis in faderatis Belgii prouinciis die 7. Febr. anno 1630. occupauit.



Vado quidem moderatores Americanæ societatis in faderatis Belgii prouinciis anno Domini 1629. insignem classem, comearu, apparatu bellico, omnibusque rebus ad memorabile aliquod facinus patrandum necessariis, in primis selectis officialibus, classiaris & nautis optimè instructam adornarunt: supremo Magistratu & Principe Arausionensi consentientibus, de intercipienda celebri, populosa & commodo loco sita vrbe Olinda seu Phernambucco, quæ metropolis est amplissimæ regionis Brasiliæ in parte Septentrionali Americæ, consilium ceperunt. Supremus huius classis præfectus constitutus est vir fortis & præstans Henricus Cornelius Lonck, qui ante biennium, cum argentea classis Hispanica caperetur, archithalassi munere functus erat: partes autem tribuni militum seu supremi classiariorum præfecti demandatæ fuerunt nobili ac strenuo viro Theodoro à V Vartenburg. Hi cū sua classe, ex consilio Dominorum moderatorum, mense Iunio, soluerunt, pars Texellâ die 23. Iunio. modò dicti mensis, pars Goredâ die 27. eiusdem mensis, & initio mediocri vento ad locum præscriptum contenderunt, qui erat sinus seu portus insulæ S. Vincentii, ad viride promontorium Africæ in Mauritania.

Die 23. Augusti, cum circa insulas Fortunatas nauigarent, & sub insula Tanariffa essent, 38. naues Hispanicæ ipsis occurrerunt, sub imperio Friderici Toletani, contra quem Lonckius fortiter se defendit, quamuis octo tantum naues penes se haberet: reliquæ enim nondum cum eo se coniunxerant.

Die 24. eiusdem mensis Hollandi Hispanos missos fecerunt: & Lonckius die 4. Septembr. cum 16. nauibus ad suprascriptum sinum seu portum S. Vincentii appulit, vbi quinque naues ex sua classe inuenit, quæ ante ipsum eò venerant.

Die 5. Septembr. Lonckius consilium habuit, & naues proximè ad littus accesserunt, vbi se quotidie refecerunt, illatis in naues hedi, capris & testudinibus, captaque multitudine piscium.

Die 9. plerique classiaris in terram expositi fuerunt, vt se recrearent, & in armis quotidie exercebant, donec reliquæ naues appellerent. Ad hæc mandatum fuit, vt naues purgarentur, & aqua in eas inferretur, vtique lembi & scaphæ in omnem casum paratæ essent.

Die 14. Octobr. ex monte conspecta fuit nauis in mari, ad quam insequendam liburnica, Hirundo dicta, emissâ fuit, quæ, cū reuersa esset, retulit, se nihil percipere potuisse.

Die 29. nauis, cui nomen erat Concordiæ, Veriâ appulit, lectum nuntium afferens de occupatis duabus vrbibus, Vefalia & Bosco-ducis: quo audito classis non mediocri gaudio fuit delibuta.

Die 20. Nouembr. in sinum duæ aliæ liburnicæ intrarunt, Monoceros & Phœnix: ex quibus classiaris quampium in terram expositi fuerunt. Die 27. eiusdem mensis nauis Schvolla appulit, cui præerat Theodorus Simonis F. Die 29. quatuor aliæ naues portum subierunt, nempe Flauus Sol, in qua erat V Vartenburgius, tribunus: Falco, Fortuna, & Luna dimidiata postero die venit nauis, Telerum dicta.

Sequuta est 3. Decembr. Omelandia & mox Aurantius: tum die 5. Leçna, & nauis Cam-pensis: die 7. liburnica Mudensis: die 11. Neptunus Delphicus, & Pegasus Selandiæ. Noctu minor nauis præsiaria, Matanza: die 12. eiusdem mensis maior nauis præsiaria, Flisinga, appulit: nec non Rex Dauid, & Concordia, Dordraci missa.

Die 14. eiusdem mensis nauis penè incendio correpta fuit: sub meridiem duæ aliæ naues appulerunt, nempe Salmo, & iunior Comes Mauritius. Die 18. venit insigne Hornanum. Hac die omnes classiaris ad naues reducti fuerunt, exceptâ vnâ cohorte, quæ in littore mansit.

Die 19. dies precum per totam classem celebratus, & nomen Domini inuocatum fuit, vt porrò huic itineri benediceret.

Die 20. alia nauis aduenit, Viridis Fæmina dicta. Die 24. reliqui classiaris è littore in naues vectisunt: atq; ita 26. eiusdem mensis omnes naues ex sinu Vincentii soluerunt (excepto aureo Salmone, qui adhuc versus Austrum hærebat.) Constat vniuersâ classis 52. nauibus, & 13. lembis, eratque illa spectatu iucunda.

1630.

Die 30. cum classis altitudinem 8. grad. & 18. minut. assequuta esset, praefectus candidum vexillum erexit: mox vna ex liburnicis, Canis odoratus dicta, ipsum accessit, cui imperavit, ut maiorem nauim praefidiariam plura vela expandere iuberet, quia nimis lentè progrediebatur.

Ianuarii.

Calend. Ianuar. anni 1630. praefectus classis rursus candidum vexillum erexit: extemplo omnes naues perferendos, cum mandato, ut catalogum aegrotorum, qui in singulis nauibus essent, sibi afferrent. Sic vento ut cunquē secundo velificarunt, & die 24. eiusdem mensis lineam Aequinoctialem traiecerunt.

Februarii.

Die 2. Februar. peruenerunt ad altitudinem 7. grad. 17. minut. versus Austrum: ibi liburnica Mudensis & myoparo terram conspexerunt: ideoque praecurrerunt, assumpto secum Cane odorato. Postridie terram illam agnouerunt, eratque Parayba: vbi vnam ex tribus nauibus inuenerunt, quae versus Septentrionem nimium declinantes à classe aberrauerant.

Die 4. liburnica ista redierunt, quae praefecto classis retulerunt, quam terram agnouissent: qui omnem operam adhibuit, ut cum nauibus suis ascendere, quia vna continentem versus Septentrionem fluebant, deinde versus Occidentem relabebantur, & ventus vndarum fluxum plerunque sequebatur. Tunc etiam duae reliquae naues, quae à via aberrarant, nempe Custos nocturnus & deauratus Falco, ad classem redierunt.

Die 12. praefectus classis totum Senatum conuocauit, & rationes initae fuerunt consilium de occupando Phernambucco commodè exequendi. Vnicuique naui suum officium praescriptum, eo, qui sequitur, modo:

Ordopra-  
scriptu ad  
inuadendū  
Phernam-  
buccum.

Primum agmen ducere debebant 16. naues: nempe, Luna, in qua nauarchus erat Nicolaus Florentius. 2. Enckhusa, cui praerant Laurentius Nicolai. 3. Schvolla, cui imperabat Theodorus Simonis. 4. Ultrajectum, sub imperio custodis nocturni, siue praefecti vigilum, Cornelii Nicolai Melckmeyti. 5. Aurantius, ducem habens Iacobum Petri. 6. Nassouia, duce Craetio Frecks. 7. Mantanza, duce Ioanne Cornelii F. 8. Omlandia, duce Henrico Cornelio Russo. 9. Græninga, duce Simone Valckero. 20. Fama, duce Auckero Douves. 11. Aureus Leo, duce Iacobo Theurifio. 12. Pegasus, duce Iano Iani F. 13. Flauus Sol, duce Petro Theodori F. 14. Aureus Sol, duce Iacobo Hugenno. 15. Hollandia, duce Thoma Sickes. 16. Nauis Maura. Omnes haec naues, sub imperio Theodori à Wartenburg, tribuni militum, duobus paruis ab vrbe miliaribus versus Septentrionem in terram exponere debebant 2101. classarios, & 699. nautas, qui inde ad littus incedentes vrbe invaderent: in nauibus iussi manere 530. nautae, secundum vnus cuiusque navis magnitudinem distributi. Adhaec nauis Transisulana & liburnica Mudensis 55. nautas infra vrbe vehere debebat, qui observarent, an illic facultas esset quosdam in terram exponendi. Idem facere debebant navis Domburgum, & junior princeps Mauritius, atque experiri, num liburnicis aut aliis navigiis illac penetrari posset.

Praeterea haec naues portum subire debebant. 1. Leæna. 2. Niger Leo. 3. Deauratus Falco. 4. Concordia Dordracena. 5. Cygnus. 6. Tolerum. His in iunctum erat, ut ad castellum maius S. Georgii applicarent, & illud assiduis tormentorum ictibus infestarent.

Tum haec liburnica sequi debebant: Catacopium Hispanicum, Niger Eques, Vulpes, Concordia Veriensis, Fortuna, Canis odoratus, Phœnix, Monoceros, Ciconia, Syren Selandiae, & Gallicus myoparo. Ista in mandatis habebant, ut cum supra dictis sex nauibus, parua vela panderent, & supra fauces consisterent, donec praescripto tempore, quando mare rursus excreuisset, facultatem haberent opus institutum perficiendi: quam ad rem duo signa classiariorum, quae 232. viris constabant, & 350. nautae ipsis attributi fuerant.

Hispani mer-  
gunt naues  
saccaro om-  
stas.

Praefectus classis has partes sibi sumserat, ut cum reliquis nauibus, nempe Amstelrodamo, Horto Hollandiae, Salamandra, Prouincia Ultraiecto, Amersfortio, Campis, Emilia, Naui turrita, Comite Ernesto, Neptuno, Rege Davide, Monachodamo, Insigni Hornano, Viridi Faemina, Leone, Salmone, Lutra & Hirundine castellum cominus peteret, & continua verberatione ad deditioem adigeret. Ille quidem officium praestitit: sed quia balistarum propter motum nauium supra fluctus, certos ictus emittere non poterant, parum damni hosti intulerunt. Conatus quoque occupandi portum per eos, qui in vrbe erant, repressus fuit. Nam quia de Hollandorum aduentu certiores facti fuerant, aliquot naues saccaro onustas in modo dicto portu merferunt, quae postea ad littus fluctuarunt, saccaro eliquato leuioribus factae.

Hollandi  
exsurgunt  
in terram  
prope Pher-  
nambucco.

Die 14. varij apparatus facti sunt, ut postridie susceptum consilium cum bono Deo executioni mandaretur: in quem finem vespere preces in omnibus nauibus habitae fuerunt, & mandatum, ut singuli sua signa sequerentur. Omnes naues tota nocte ad Austrum se conuerterunt, ut manè fauces superare possent. Sedecim naues supra dictae ad littus admouerunt.

Die 15. humili aqua, cum versus Austrum à Phernambucco recessissent, vnaquaque nauis, vento secundo, ad locum constitutum vecta est. Praefectus classis ad ora littoris se contulit. Wartenburgius ad latus Aquilonare littus legit, & ad fluvium Paomarellū contēdit. Ibi suos cum duabus

paucis machinis, quae pilas ferreas trium librarum emittebant, in conspectu hostium in terram exposuit, vbi, nocte ingruente nihil amplius praestare potuit, sed noctem illam in littore transigere coactus fuit. Postridie omnes suos lembos & cymbas ad naues remisit, & suas copias in tres legiones distribuit. Primum agmen, in quo erat ipse Wartenburgius tribunus, ducebat vicarius ipsius, Adolphus ab Eltz: medium agmen, Hermannus Gothofredus à Steinkallenfels: vltimū primarius centurio Haukuis: hoc modo, seruatim ordinibus, secundum littus inceserunt: donec ad fluuiolum, Rio Dolce, venerunt, qui ipsis transmittendus erat. Hic primum hostes resistere ausi. Nam 1800. Hispani & Lusitani, tam equites, quam pedites occurrerunt, qui se fossa munitionis circumdediti habebant. Hic acriter pugnatum, nec pauci ab vtraque parte ceciderunt. plures verò sauciati fuerunt. Nostri autem milites tam fortiter se gesserunt, ut Hispani tandem loco cederent. Cum nostri aliquosque progressi essent, aliud agmen Hispanorum se obtulit, qui tamen leui praelo commisso, mox in fugam versi in siluam se receperunt, ex qua licet postea prodirent, tamen nostrorum impetum non sustinuerunt, sed fugā salutis consuluerunt. Wartenburgius captum vrgens, cum suis ad vrbe peruexit, quae pauore repleta erat. Nostri igitur in eam ad latus Aquilonare enixi, collegium Iesuitarum, quod munitionis sumum erat, portis terrā obstructis, expugnarunt. Nam portas securibus effregerunt, & omnes, quos in armis inuenerunt, ferro strauerunt: reliqui fugā elapsi sunt, mortuis & sauciis à tergo relictis.

Primum cū-  
sticus cum  
Hispanis.Vrbs Pher-  
nambucco  
capitur.Hispani sua  
munimenta  
deserunt.Magna vis  
saccari in-  
cendio per-  
dita.

Interea cum ii, qui in castellis & munimentis in littore extructis erant, haec omnia viderent, & vltimum agmen sub Hauckio, praefecto vigilum, in eos gradum inferre, ac plures in terram exponi animaduertent, quos Lonckius V Wartenburgio submittebat, quia conatum suum de occupando portu, propter submersas naues, ut dictum est, ad exitum perducere non potuerat, se quoque ad fugam compararunt, & dispolitis aliquot tormentorum ictibus euaserunt, omnia, quae habebant, hostium arbitrio permittentes. Ciues quoque, qui in vrbe erant, & aliquot ante diebus bona sua, metu periculi, auerant, (quamuis gubernator, Matthias Dalbuquerque, id sub pœna capitis vetuisset, ut illi studio conseruandarum suarum opum, vrbe fortiter defenderent) fugam meditabantur. Cum igitur Gubernator videret, quod Phernambuccenses Belgas magis quam ipsum reformidarent, & primum suis facultatibus deinde sibi ipsi fugā consulerent, ut hanc inobedientiam vlceretur, promptuariis mercium ignem iniecit, in quibus die 17. Febr. 15000. cistae saccari conflagrarunt. Hoc perpetrato, fugitiosos suos ciues sequutus est, & reliqua suis centurionibus commendauit.

Atque ita Wartenburgius vrbe potitus est, qui circiter 50. aut 60. ex suis, partim nimio aestu enectos, partim inter pugnam occisos, desiderauit. Secundum haec Iesuitarum collegium, & omnes suos aditus diligenter muniuit. Die 20. Febr. postquam praesidium vrbi impositum, & omnia in ea bene ordinata fuerunt, Senatus bellicus decreuit, ut in castellum, ad oram maritimam situm, impressio fieret: quod negotium Stein Callenfeldio & 400 aut 500. classariis demandatum fuit. Ille strenue rem aggressus est, & castellum illud noctu tribus horis oppugnavit. Quia verò scale iusto breuioribus erant, nec portae effringi poterant, adhuc nostri ex minori munimento tormentis, ferri segmentis & grandine plumbea oneratis, infestabantur, visum fuit ab oppugnatione desistere, cum iam 20. ex nostris occisi, 40. aut 50. vulnerati fuissent.

Die 21. Baretta lustrata, & nauis, quae in fundo iacebat, incensa, tum ratio inuenta fuit cum lembis in portum intrandi. Ad pagum autem, qui iuxta portum erat, vbi promptuaria mercium concremata iacebant, nulla vis facta fuit, quia manibus, lorice & sepimentis circumdatus, & accessus ad terram admodum difficilis erat. Die 22. nostri in munienda vrbe atque in primis collegio Iesuitarum gnauiter perrexerunt: pons quoque in imo flumine prope vrbe stratus, quo merces, intumescens aquis, siccae transfusi possent. Die 23. decretum fuit, ut munimentum in terra, cuniculis actis, oppugnaretur, nautis adhibitis, qui virgulta caederent, quibus gerra conficeretur.

Die 25. omnes plateae in vrbe praetenturis contra impetum hostium firmatae fuerunt. Die 27. Elsius fossam contra munimentum inter pagum & vrbe situm duxit, & postridie propugnaculum excitauit, cui sub vespere in eo opere, Hauckius, praefectus vigilum, successit, apud quem Wartenburgius usque ad diluculum sequentis diei mansit, quo tria mediocria tormenta propugnaculo imposita sunt, quibus toto die fulminatum fuit.

Die 2 Martii obsessi candidum vexillum erexerunt, & centurionem miserunt, cum quo transactum fuit, ut Hispani munimento, certis conditionibus, exirent. Tum V Wartenburgius assensiente praefecto, classis & toto Senatu, alterum munimentum, ad portum situm, misit tympanista & interprete, sibi dedi postulauit. Mox datis vtrinque obsidibus, eadem, quae prius conditiones pactae, & secundum eas deditio facta fuit. Sic Hollandi vtroque munimento potiti sunt.

Martius.  
Hispani v-  
triusque  
munimenti  
deditioem  
faciunt.

Postridie 3. Martii, V Wartenburgius Stein Callenfeldiū ad insulam Antonii de Vaz, e regione pagi sitam, misit, qui nemine in ea reperto, in canobio, quod in ea insula extructum erat, castra posuit.

Eodem die profunditas ingressus in portum explorata fuit, in quem nonnullæ naues, liburnicæ atque omnes lembi se receperunt.

Locus est commodissimus, non tantum ad figendas anchoras, sed etiam ad naues carinæ imponendas, & expurgandas: prout liburnica, Canis odoris dicta, quæ nuntium de capto Phernambucco in Hollandiam attulit, illic ante discessum purgata, instaurata & sacco onerata fuit.

Eo tempore præfectus classis suum hospitium ad oram maritimam, Warthenburgius in Iesuitarum collegio, ipsius legatus in insula Antonij de Vaz habuit.

*Articuli transactionis inita inter Henricum Lonckium, supremum classis præfectum, & Theodorum à VVartenburg, tribunum militum, nec non sanctioris Consilij Assessores, Americana Societati in federatis Belgii prouinciis merentes, in sinu ad Phernambuccum tunc versantes, ab vna parte: & Antonium de Lima, præfectum castelli S. Georgii, nomine Regis Hispaniarum, ab altera parte.*

Conditio-  
nes deditio-  
nis ditorum  
castellorum.



Rimò tenebitur modò dictus Antonius de Lima præfecto classis Hollandorum & tribuno militum atq; assessoribus Consilii sanctioris dedere castellum S. Georgij cum omnibus machinis & pertinentiis, nec non omni apparatu bellico, prout nunc omnia & singula in modò dicto castello inueniuntur.

Facta deditioe idem Antonius de Lima, & omnes ipsius milites, cum armis confuctis, attamen absque vexillis & funiculis ardentibus, ad alteram fluminis ripam, seu continentem, nauigijs & lembis transuehantur: vnde ipsi licebit proficisci, quocunque volent.

Pro certitudine reditus modò ditorum nauigiorum & lemborum ipse Antonius de Lima, obsidis loco, hic remanebit, donec milites omnia pacta compleuerint: ipse verò spondet, quàm chara sibi sit animæ salus, se nauigia & lembos, quibus transuehetur, absque mora & damno in castra Hollandorum remissurum esse.

Præterea idem Antonius de Lima fidem dat pro se & suis militibus, se intra sex menses ab hoc die numerandos arma non laturos contra Principem Arausionensem aut Ordines Belgij fœderati: ita ipsum & suos iuret Deus trinus & vnus.

Hæc ita acta & transacta fuerunt in castris ad castellum S. Georgij prope Phernambuccum die 2. Martij, anno Domini 1630. Subscriptiones fuerunt:

*Henricus Cornelius Lonck præfectus classis.*

*Theodorus à VVartenburg, tribunus militum.*

*Antonius de Lima, præfectus castelli S. Georgii.*

Iisdem conditionibus, cum ipsi exhibitæ fuissent, etiam castellum ad mare dedit præfectus illius Manuel Pacheco el Guyar: Subscriptiones fuerunt, vt supra, nisi quòd loco Antonij de Lima, hæc nomina apposita fuerunt:

*Manuel Pacheco el Guyar, centurio.*

*Petro Barboza, subcenturio.*

*Catalogus eorum, quæ in vrbe & munimentis ad Olindam reperta fuerunt.*

In duobus castellis ad littus, versus Boreale & Australe latus vrbis, repertæ fuerunt in singulis quatuor machinæ ferreæ, quarum vnaquæq; pilas quatuor pondo mittit: sunt octo machinæ.

In iisdem repertæ sunt pulueris nitrati sexcentæ libræ.

In collegio Iesuitarum 30. cadi pulueris nitrati: vno æstimato pro 100. libris, sunt ter mille libræ.

In telonio 5. cadi, vnoquoque 200. libris ad summum æstimato, sunt mille libræ.

*Summa pulueris nitrati 4600. libræ.*

*In Castello S. Georgii, prope promptuaria mercium, hæc reperta:*

24. phalangæ ferreæ, quarum singulæ fuerunt 10 librarum ferri.

4000. libræ pulueris nitrati, cum satis magno numero pilarum ferrearum.

30. Libræ globorum maioris scloppet, quorum decem libram conficiunt.

40. libræ funiculorum.

1. machina ænea, octo libras ferri emittens.

Magna

Magna copia granatorum, & multa ignitabula.

2. cadi vini Hispanici.

1. Cista saccari.

Aliquot Amphoræ vini.

*In Castello ad mare sito reperta sunt:*

15. ænea tormenta, cum insignibus regum Hispaniæ, Philippi II. & III. Quædam etiam insignia regum Lusitanæ gerebant, & erant generis mediocris, quæ pilas 10. 18. & 20. librarum jaciebant.

1. machina ænea serpentina, decem libras ferri mittens.

14. cadi pulueris nitrati, quorum singuli 120. libras continebant.

Magnus apparatus pro machinis.

Magnus numerus maiorum pilarum.

60. libræ funiculorum.

Magnus numerus hydriarum, aquâ, vino Hispanico & aceto repletarum.

7. sacci & cistæ farinæ plenæ.

Aliquid carnis & piscium salitorum.

His omnibus gestis & in rationes relatis, præfectus classis liburnicam, quæ canis odoris dicebatur, purgari curauit, & in Hollandiam misit, vt hanc insignem victoriam patriæ nunciaret, quæ

9. Martij Phernambucco soluit, & 26. Aprilis Texellam appulit.

F I N I S.

